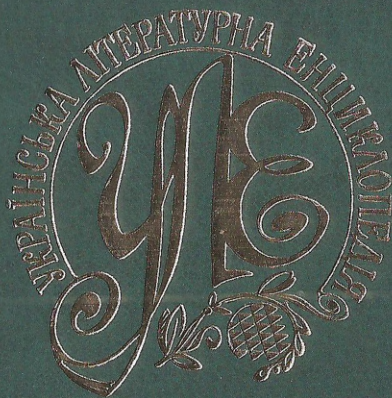
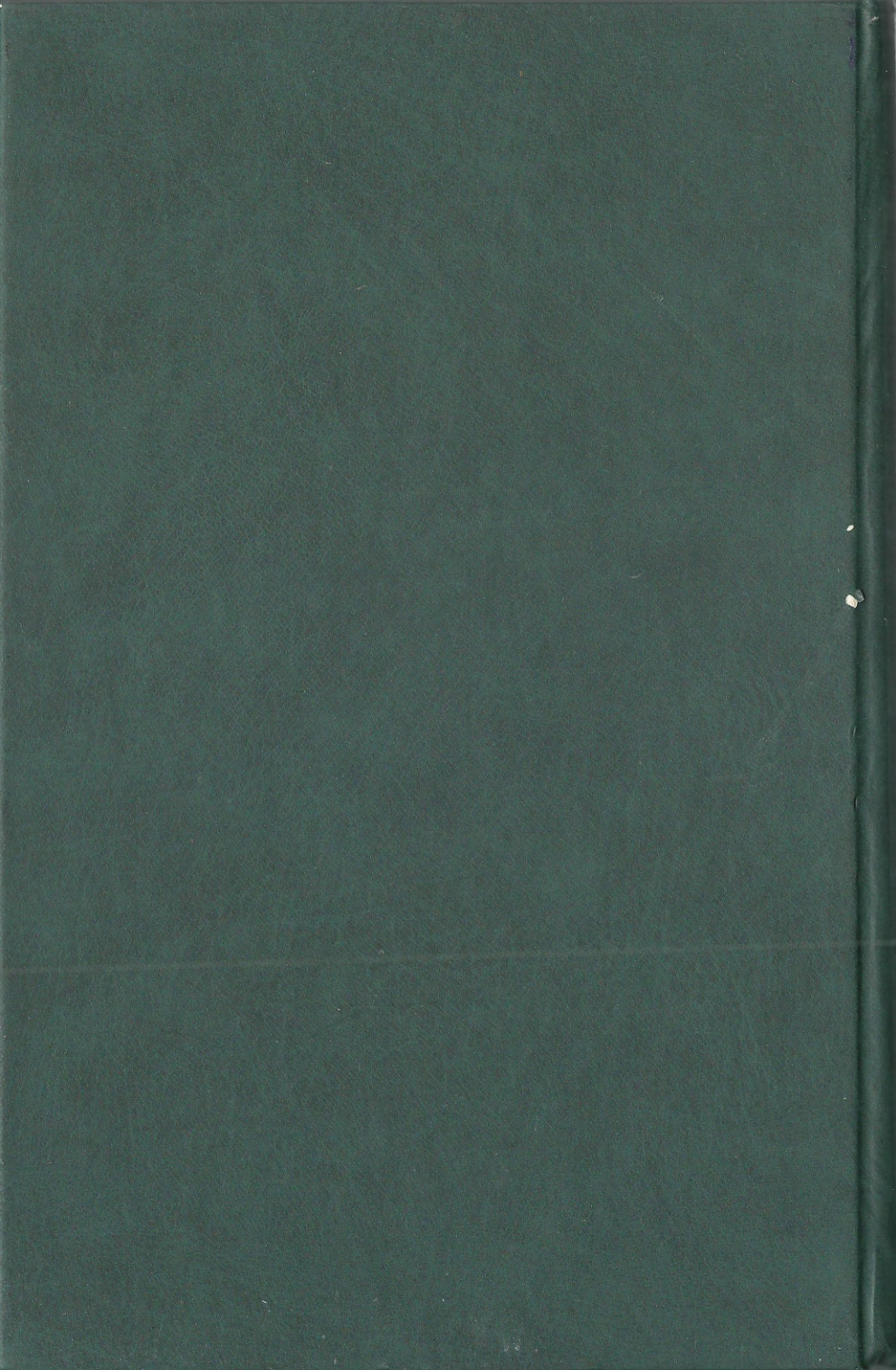

84.4УКР6
0-54

БОРИС ОЛІЙНИК

Вибрані твори

Robinson

*Ціна словам однакова од роду:
Чи присягаєш на вітрах сторіч
При свідкові у вірності народу,
Чи другові, без свідка, віч-на-віч.*

*Єдина й кара у фатальні дні
Чекає на відступника у слові,
Яким поклявся Отчизні на призові
Чи матері у тихій тайні.*

Так, це наше історичне право — відродити рідну мову і вознести її на рівень, гідний народу, який і в найупослідженіші часи був щедрий на світові генії Шевченка і Франка, Лесі Українки і Котляревського, Коцюбинського і Стефаніка...

Перекладаю ще мало, але вважаю цю справу і почесною, і дуже відповідальною. Адже перекладач — це, сказати б, гонець, що несе добрі вісті від одного народу до іншого. "Хай слово мовлене інакше, та суть в нім наша зостається", — сказав великий Тичина. І завдання перекладача не тільки в тому, щоб передати саму "суть", а й донести засобами своєї мови в усій красі і неповторності форму цієї "суті", її словесне вираження.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
«Бібліотеки УЛЕ:
вершини письменства»

ПАВЛИЧКО Д. В.

(голова)

ЗЯБЛЮК М. П.

(заступник голови)

СЛОБОДЯНИК А. Я.

(відповідальний секретар)

БОГУЦЬКИЙ Ю. П.

ДРАЧ І. Ф.

ЖУЛИНСЬКИЙ М. Г.

ЛУБКІВСЬКИЙ Р. М.

МУШКЕТИК Ю. М.

ОЛІЙНИК Б. І.

ПАНЧЕНКО В. Є.

СТРАТІЛАТ М. І.

ЧИЖ І. С.

ЯВОРІВСЬКИЙ В. О.

Київ
2006

БОРИС ОЛІЙНИК

*Вибрані твори
у двох томах*

Том другий

*ПЕРЕКЛАДИ
ПУБЛІЦИСТИКА*

Всеукраїнське
державне спеціалізоване видавництво
«УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»
ім. М. П. Бажана

ББК 84.4УКР6

054

0-53

Редакційна колегія тому

ПАВЛИЧКО Д. В. (голова),
БОГУЦЬКИЙ Ю. П., ДРАЧ І. Ф., ЖУЛИНСЬКИЙ М. Г.,
ЗЯБЛЮК М. П. (заступник голови),
ЛУКІВ М. В., МУШКЕТИК Ю. М.,
СЛОБОДЯНИК А. Я. (відповідальний секретар),
ТАЛАЛАЙ Л. М., ШЕВЧЕНКО В. Г.
ЯВОРІВСЬКИЙ В. О., ЯНКО Д. Г.

«Вибрані твори» Б. І. Олійника у двох томах — видання із започаткованої видавництвом «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана багатотомної серії «Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства», в якій випускаються кращі твори видатних майстрів української та світової літератури, представлених в УЛЕ. Двотомник супроводжується ґрунтовною вступною статтею, науково-енциклопедичними коментарями і примітками, бібліографією тощо.

У другому томі вміщено переклади із зарубіжної поезії, а також публіцистичні твори автора, написані ним у різний час. Читач має можливість ознайомитися з перекладацьким хистом українського митця, відчутти силу і неповторність його публіцистичного слова.

Для широкого кола читачів.

Видано на замовлення
Державного комітету телебачення
і радіомовлення України
за програмою «Українська книга».

1323982

ISBN 966-7492-33-8
ISBN 966-7492-34-6 (т. 1)
ISBN 966-7492-35-4 (т. 2)

- © Ідея видання «Бібліотеки УЛЕ». Зяблюк М. П., Павличко Д. В., Слободяник А. Я., 2006.
- © Олійник Б. І., 2006.
- © Художнє оформлення серії. Стратилат М. І., 2006.
- © Ілюстрації. Перевальський В. Є., 2006.
- © Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2006.

ВІД УКЛАДАЧІВ

Другий том «Вибраних творів» Бориса Олійника складається з розділів «Переклади» і «Публіцистика». Твори, включені до них, дають можливість читачеві ґрунтовніше, предметніше осягнути творчу індивідуальність знаного митця, рясногранність його високого таланту, багатство форм, способів і методів вираження вічних істин, злободенних питань минувшини і сьогодення, небуденність особистості поета.

Жанрова і змістова палітра художніх перекладів (з майже тридцяти мов світу) доволі барвиста, широкомасштабна. Вірші, балади, сонети, поеми, тематичні цикли класиків світової поезії (О. Блока, А. Ісаакяна, Р. Тагора...) чергуються з творами сучасників поета, з якими він неодноразово зустрічався, підтримував дружні творчі контакти. Окремі збірки поезій Б. Олійник переклав, упорядкував і підготував до друку сам (наприклад, збірку «Блокадний зошит» російського поета Ю. Воронова), до деяких написав вступні статті.

Перекладацька праця поета є невід'ємною складовою творчого постулу Б. Олійника; водночас це і вагомий, суспільно значущий набуток усїєї української культури. Адже ще І. Франко наголошував, що «добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвалин власного письменства» (Франко І. Твори, т. 1–20. К., 1955, т. 16, с. 397).

Б. Олійник, засвоївши краєці здобутки, теоретично-творчі засади і традиції вітчизняної перекладацької школи, передусім таких подвижників красеного письменства, як М. Бажан, М. Зеров, М. Рильський, В. Сосюра, П. Тичина, В. Мисик, послідовно обстоює і чітко дотримується визначального творчого принципу — реалістичного відображення художньої правди оригіналу засобами рідної літературної мови. Ось чому ім'я поета — на чільному місці поміж тих визначних діячів української культури, хто виступав і виступає проти ремісничого копіювання у перекладацькій справі, буквалізму, формалізму, спрощеності, засмічення неточними словами, сваволі перекладача тощо.

У кожному конкретному випадку Б. Олійник намагається максимально використати всі наявні ресурси творчого методу в перекладі з урахуванням особливостей авторського оригіналу, вміло поєднуючи традиційні й новаторські прийоми та засоби (викінчену організацію перекладу, монолітну звукову і ритміко-інтонаційну структуру, лаконізм, логічний виклад думки, естетично-тематичного замислу, врівноважену диспропорцію між мовною організацією оригіналу і перекладу, стилістичну багатогранність та ін.).

Компонування перекладів тому здійснено за абетковим принципом, тобто твори згруповано і розміщено з урахуванням належності авторів до національних літератур. Якщо ж конкретна національна поезія представлена кількома авторами, то в такому випадку застосовано хронологічний принцип (за датами життя автора, чиї твори перекладено).

До розділу «Публіцистика» включено лише незначну частину авторських статей, виступів, доповідей, есе, нарисів та інших публіцистичних матеріалів. Однак і вміщені публікації (фрагменти, уривки) переконливо свідчать, що Б. Олійник має свій, притаманний лише йому голос; його вплив на формування суспільної свідомості, громадської думки беззаперечний. Виступи Бориса Ілліча на сесіях Верховної Ради України і Національної академії наук України, в Організації Об'єднаних Націй і Парламентській Асамблеї Ради Європи, на з'їздах і пленумах творчих спілок, на численних заходах Українського фонду культури, різноманітні публікації в засобах масової інформації на захист української мови, національних святинь, в оборону пам'яток історії та культури, про підтримку всього, що вірою-правдою служить українському національному духу, українській ідеї, широко знані в усіх регіонах України, далеко за її межами.

Розділ складається з п'яти тематичних рубрик: «Шлях мій», «Неперервність поколінь», «Мова — це голос народу», «Слово про славетних і знаних», «...Аміра все-таки — таланти».

Під час підготовки текстів (перекладів, публіцистичних творів) враховувалися вимоги сучасної орфографії та пунктуації зі збереженням особливостей мови автора.

Коментарі та примітки науково-енциклопедичного, історико-літературного і текстологічного характеру до переважної більшості творів уміщено в окремому розділі. При їх підготовці використано вітчизняні та зарубіжні видання.

ПЕРЕКЛАДИ

З АБХАЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Іван Тарба

(1921–1994)

Я ПОБАЧИВ ЖИВОГО ПОЕТА

Д. Й. Гуліа

Я до того не бачив його наяву.
Тільки слово поета звучало в мені.
Я по ньому витворював постать живу,
Малював у видіннях, як на полотні.

Я думками шукав його теплі сліди,
За уявою мчав, як шалений потік,
І жила в мені віра жагуча завжди,
Що побачу його — через рік... через вік.

А побачив раптово — рука до руки.
Невисокий, в задумі на море дививсь,
Молодий іще з виду, та владні роки
Вже сивинами першими в чуб заплелись.

Я побачив — тоді іще зовсім хлопчак, —
Я побачив... живого співця наяву!
З того дня він світає мені ув очак,
З того дня він — живий, доки сам я живу!

Час летить — і ніщо не зупинить цей крос!
Хто відстав хоч на мить — хай непам'ять погне...
...Чи дарує судьба мені щастя, щоб хтось
Так же прагнув побачить... живого мене?

З АВАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Расул Гамзатов

(1923—2003)

ЗАРЕМА

Поема

I

Я — маленька горянка,
а зовуть мене — Зарема.
В день, коли я народилась,
березень ступав землю.

Вперше сонце усміхнулось,
сніг од радості заплакав,
Як і я, — у три струмочки,
аж сльозами лід закапав.

Ще ж ніколи в світ людина
не приходила зі сміхом:
Все живе росте із крику,
матерям своїм на втіху.

Все кричить, вола, неначе
випало з гнізда у бурю
І потрапило зненацька
в світ незнаний і похмурий.

Так пташата, що недавно
на даху дрімали тихо,
Лячно скрикнуть, як під громом
упаде зненацька стріха.

Так у горах тоскно зойкне
дитинча невинне лані,
Як завдасть йому жорстоко,
гострозуба пастка рану.

Тож і я у першу хвилю
заревла на повні груди:
Світ чужий. Незнані люди.
Що ж мені, маленькій, буде?!

II

Я родилась в центрі світу,
на кордоні без окопів,
Там, де Азія плечима
притулилась до Європи.

Я вродилася у горах,
що стоять у білих касках,
Там до ніг Кавказу горне
сині хвилі сивий Каспій.

Я з'явилася в будинку,
де родилося півсвіту.
День і ніч там галасують
на усіх наріччях діти.

Там лежать ще безіменні,
а в майбутньому — відомі;
Вся Махачкала, вважайте,
народилась в тому домі.

В тім будинку квітнуть квіти
і у спеку, і в морози.
Там, як роси на пелюстках,
на очах не гаснуть сльози.

Расул Гамзатов

Я - маленькая горючка,
а зовут меня Зарема.
В детстве, когда я маршудила,
березены сиджал землиго.

Виджу сонек усли'хирлов,
снїг од радостей затлакав,
Як і я - у тїм сидрулюкка,
але словоземнїгїг закопав.

Ще те ніколи в світі мовина
не приходила зі слїхалл.
Все певне росїте із курику,
матерви своїи на витїку.

Дім отой — криниця вічна
усього людського роду,
Там вигойдуюється мужність,
виколисується врода.

Там нові життя світають,
наче в небі зір топази,
Над могутніми плечима
предковічного Кавказу.

Діти в ньому різних націй
галасують спільну пісню,
Автора цього хоралу
ймення й досі нам не звісне.

Ах, які тут дружні мами!
Аж на тридцяти наріччях
Від жінок перепадає
чоловікам на паліччя.

Але вже за мить,
як тільки узяла мене на руки, —
Усміхнулась мама ніжно,
враз забувши болі й муки.

Все довкола засміялось:
від хмарини до билини.
І з-під вій моєї нені
впали радості сльозини.

Певне, я була завбільшки
з ту сльозину-горошину...
Хай мами усього світу
плачуть з радості однині!

І І

В горах був раніше звичай:
як народиться дитина,
Батько з радості рушницю
розряджав у небо сине.

Тож один поет, зачувши,
про мою щасливу з'яву,
З десяти пляшок «Шампанських»
дав салют мені на славу.

Освітило йому очі
сяйво трепетно-незнане,
Так буває, коли вперше
юнака торкне кохання.

Так світліють генерали,
коли їм на груди горді
Онуча кладе долоньку,
як найвищу нагороду.

Адже жодна постанова
чи укази перед святом
Не присвоять, окрім мене,
це звання найвище: Тато!

Так до милої не мчав він
в пору юності зелену,
Як в будинок цей, щоб глянуть
хоч би здалеку на мене.

Аж якось на плечі друга
він забрався на світанні,
У вікно мене побачив —
й занімів од здивування...

«Що ж це ти замовк, поете, —
златоусте поміж горців?
Ось — я вся перед тобою.
Вибирай імення доньці!

Не дивись на мене зверхньо,
наче на малу забаву.
Жінка я, примхлива й горда, —
ти відчуєш це небавом.

Заведу в твоїй господі
свій порядок я однині:
Обірву не раз, не двічі
твій рядок посередині.

Розбуджу, коли захочу:
опівночі, перед світом,
Всі улюблені розваги
я примушу розлюбити.

Будеш бігати в аптеки,
отиратися в крамницях,
Я прокинусь перед світом,
коли найсолодше спитьсья.

Заберуь тобі на груди,
буду вимагати ласки.
І не спатиму, допоки
не розкажеш мені казку.

Розсмішу тебе у сумі,
розізлю тебе на свято,
Будеш в лестоцях до мене
слів найкращих добирати.

Я по-півнячи примушу
на весь двір тебе горлати.

У гостях на твоїй спині
буду хвацько гарцювати.

Всі свої сварки сімейні,
справи вельми невідкладні —
Змиць забудете: однині
я — закон для вас всевладний.

З віршами твої блокноти
розметаю в пір'я й клоччя,
Кришталеві сувеніри
розіб'ю, коли захочу.

А як раптом засумуєш:
— Ех, коли б це син родився, —
Я за мить тебе примушу
каятись, що помилився.

Стану я в твоєму домі
найповажанішим культом.
Будеш ти на мене, тату,
працювати чорно й люто.

Не втішайсь: мов, що ти візьмеш
із малечі? Хай зростає.
Знай: малесенький камінчик,
а вози перевертає.

Іскорка мала, а душу
зігрива теплом роками.
А хіба брильянт цінують,
як пшоно, — на кілограми?

Часом ледь помітна риска
змінює лице портрета.
Хто ціну деталі знає
краще, ніж ти, поете!?

А хіба народ маленький
із гніздів'я Дагестану
Подвигом своїм великим
не здобув у світі шану?»

IV

Ці слова не я сказала —
прочитав ці думи татко
Із очей моїх тернових,
з уст і теплих рученяток.

І пішов, такий щасливий,
з радості аж захмелій.
Ех, якби-то всі ви, горці,
лиш від радості п'яніли!

...Ось нарешті я виходжу
з того славного будинку.
Я пливу на руцях мами,
як хмаринка — веселинка.

Проводжають мене радо
у халатах сніжно-чистих.
Зустріча мене, як свято,
весь народ у нашім місті.

Прощавай, готелю перший,
в цьому світі многоликім.
Я, горяночка, виходжу
на земні шляхи великі.

За гостинність тобі дяка,
за терплячість і за ласку.
Під щасливим зодіаком
жде мене красива казка.

Іншому маленьке ліжко
віддаю великодушно.
Хай моїм молодшим сестрам
м'яко стелиться подушка.

Скоро й ви, брати молодші,
вийдете у світ врочисто.
Ще ми стрінемося з вами
неоднораз в ріднім місті!

Із маленького палацу,
зовсім крихітна горянка,
На великий шлях виходжу,
і мене вітають ранки,

Квіти, сонечко й дерева,
і джерельця, і лелеки,
І кохання, й розставання,
сумніви і небезпеки.

Тільки за поріг ступили, —
сніг умить розтав до крихти.
Зелень дивним візерунком
килими полів укрила.

Цілувало сонце маму,
роси бавились намистом,
Кожен слід її світився
тихим сяєвом пречисто.

Хвилі Каспію високі,
гриви збуривши солоні,
Мчали радісно на зустріч,
наче коні в перегоні.

Перший вітерець весняний
цілував мене цілюще,

Розгорнувши пустотливо
пелюшки, немов пелюстки.

Глянувши з-під хмар на мене,
усміхнулися неждано
Вічно мовчазні й суворі
древні гори Дагестану.

Телеграми ластівками
звістку рознесли, як пісню,
Щоб ішли мене стрічати
всеньке місто і Вітчизна.

Я нікому не заваджу —
місця всім під сонцем стане.
Тож вітайте, небо й земле,
юну доню Дагестану!

Я нікого не зобиджу
ні сьогодні, ані завтра.
Ви прийміть мене, дорослі,
як нового космонавта.

Щоб ступила я, мов фея,
на космічні тихі луки, —
Ти візьми мене, Вітчизно,
на свої високі руки.

Як береш синів і дочок
під своє крило червоне,
Як прийма природа щедра
кожну квітку в своє лоно.

Для молодших я звільняю
місце в першому готелі,
Дайте ж і мені, дорослі,
місце на землі веселій.

V

— Як же це? — цікаво всім, —
Мама йшла одна із дому,
А тепер вертає з ким?
— А тепер, — кажу, — вертає
Разом з донею додому.

Тихо шелестять колеса.
Посміхнувся водій вусатий:
«Ще таких коштовних рейсів
Не доводилось верстати.

Бачив я у ріднім краї
На віку краси немало.
Вищої ж краси немає,
Як дитя в долонях мами».

Нас із мамою стрічає
Вся країна любо-радо:
«Хай росте та виростає,
Наче гроно винограду.

Хай лоскоче сонце вушко,
Дощик випадає в пору.
Щастя й доля, як подружки,
Ходять із тобою поруч».

Піонери смаглолиці
Салютують, як на свято:
«Здрастуй, ладонько-сестрице,
Будь на радощі багата!»

І стають солдати строго
По ранжиру, мов на чати.
І дають мені дорогу,
Як найвищому начальству.

В честь мою злітає заспів
Над матроськими рядами.
Зустрічає мене Каспій
Корабельними гудками.

Курять люльку паровози,
Літаки бринять, як стріли:
— Підростай-но, темнокоса,
Візьмемо тебе на крила.

Як сім'я, усеньке місто
Зустрічать мене виходить:
Дошкільнята голосисті,
Дідусі сивобороді.

Муляри і танцюристи,
Молодята біля загсу,
І прославлені артисти,
І касири біля каси.

І сердиті, як ведмеді,
І ласкаві, мов ягнята,
І рибалки, і поети
Нас виходять зустрічати.

Славні горці і вірмени,
Росіяни й молдавани —
Нації усі до мене
Усміхаються весняно.

Зклопотані міністри
І перукарі моторні,
Корабелі і таксисти,
І нафтовики — аж чорні.

Базаряни з дальніх селищ
І транзитні пасажери

Помахом руки веселим
Салютують мені щиро.

Я вклоняюся: — Спасибі
Всім, хто місто моє зводить,
Хто частує мене хлібом,
Поїзди у далеч водить,

Всім, хто вчиться, жне і сіє —
Слався, роботящий люде!
Буду, як з води, рости я,
Плакати й сміятись буду.

Виросту, ввіллюся сміло
В коло наше будівниче,
Щоб ніколи не зміліло
Джерело життя правічне.

Але хто це над бульвари
В бронзі зводиться урочо,
Хто це мудро з-попід хмари
Задивився в мої очі?

Ой, та це ж мій дід у бурці
З бронзи. Знають його вірші!
Як би він зрадив онуці!
Тільки ж я... спізнилась трішки.

В честь синів колись у домі
Величальної співали.
Та коли родилась доня —
Матері журу гойдали.

А дідусь мій склав для мене
Пісню, мов струмок прозору,
Багатьом він дав імення,
І моє б знайшов по зорях!..

Тільки ж він заснув у бронзі,
Передавши цьому світу
Колисанок дивні брості,
Щоби мирно спали діти.

Хто ж мені дарує миле
Ім'я й колискову тишу?
З думами цими ступила
Я під отчу древню стріху.

VI

Садять у сідло високе
дерев'яному коневі
Дагестанку із мізинчик,
і, неначе королеві,

Вся рідня моя велика
чемно кланяється в ноги —
Аж папахи, наче хмари,
доторкаються підлоги.

Прилетіли із аулів
всі дядьки мої і тьоті,
Взвод двоюрідних сестричок,
побратимів — ціла рота.

«Рай очей», — одні шептали,
ставши на коліна гречно,
Інші зіркою вінчали,
взявши на могутні плечі.

Навіть ті, що перш зітхали:
мов, дочка — не син, звичайно,
Тільки глянули на мене, —
вмить забули про печалі.

Ті, хто тата бракоробом
величали на зловтіху,
Враз розкаяться, зачувши
лепетання моє тихе.

Навіть горці пресуворі,
в котрих вуса — наче шаблі,
Називали козенятком,
лунко цмокали губами.

Що одним здалось: ми схожі
з татом — два портрети в рамі,
Інші ревно присягались:
ну не викапана мама?..

Треті кажуть: мов, такою
моя бабця була гожа ...
Ах, облиште гру, дорослі, —
я ж на себе ще не схожа.

В кого я вдалася, згодом
буде видно всій родині,
Ліпше подаруйте ім'я
чимскоріш новій людині!

VII

В сусідній кімнаті зурна не вгаває,
Гримлять барабани, видзвонюють тости,
І хтось на долонях мене підіймає,
Несе над столом, де зібралися гості.

Затихли ураз барабани завзяті,
Зурна і заздравиці срібноголосі.
Усі підхопились, як чемні малята,
Коли до кімнати заходять дорослі.

Підняв на долонях мене найдревніший
З усіх, що зібрались у нашому домі.
І хліба шматок у вино умочивши,
Почав велемудре казання по тому.

А слово, яке промовляють у горах,
Вмочаючи хліб у вино непролите,
Для горця дорівнює клятві суворій,
Заввишки воно з материнську молитву.

Той горець старий — патріарх сивобровий
Чимало побачив на білому світі,
Тому так уважно до кожного слова
Вслухались у тиші дорослі і діти:

— Не золото кликало наших дідів
В ці гори, суворі і голі.
Манило до себе серця молоді
Омріяне сяєво волі.

Вітри нас гойдали над жахом проваль,
Потоки вели колискову,
Не раз віддавали за честь і права
Ми золото власної крові.

Та якось не хмари, не чорний буран
Старі наші гори поранив,
То орди зловісні на наш Дагестан
Послав повелитель Ірану.

Три дні і три ночі безсмертні діди
Стояли на смерть проти звіра.
І танули снігом оружні ряди
Великого шаха Надіра.

І з подивом шах запитав у дідів,
Відчувши годину розплати:

І кожну по імені гостю зовуть,
І стать моїм іменем просять.

Та ось наймудріший урочо підняв
Долоню з одною зорею.
Він тихо імення її прошептав —
І стала я зватися — Зарема!

І зорі вернулися в небо своє,
Лишилася тільки Зарема.
Відтоді у всіх на устах виграє
Ім'я моє диво-зорею.

Мій тато побожно його проказав,
Бабусі його прошептали.
У посмішках грало, бриніло в сльозах
І в снах найсолодших світало.

У батьковій тузі воно ожило,
Коли мандрував по Планеті.
Його піднімали пісні на крило,
Що склали для мене поети.

Іменням моїм зацвітали вогні,
Дощі жебоніли шовкові.
Воно запліталось в узори рясні
На килимах наших казково.

Бабусі забули свої імена —
Старі, наче всесвіт, горянки.
Та ймення моє, ніби срібна струна,
Бриніло у їхніх співанках.

Я з їхніх пісень заспіваю одну,
Під котру, було, засинала.
Про давнє минуле, про долю сумну,
Яка їх обох колисала.

ПІСНЯ БАБУСЬ

Ми, народжені в горі й муках,
Між остюччями колосковими.
Нас не брали батьки на руки,
Не співали нам колискової.

Дивимось — не надивимося
на тебе, Заремо.

Нам дитинство не гладило плечі,
Наша юність — скупа на свято.
Ми росли в табунах овечих,
Доростали поміж теляток.

Дивимось — не надивимося
на тебе, Заремо.

Ми — дві бабці одної внуки,
Вже своєю появою в горах
Завдавали журу і муку
Нашим татам, на ласку суворим.

Дивимось — не надивимося
на тебе, Заремо.

А колись же весною віяли
Й наші очі, як дві зірниці.
Трепетали шовкові вії,
Як лілеї біля криниці.

Дивимось — не надивимося
на тебе, Заремо.

Ти прийшла до нас щастям-павою,
Диво-радістю всій родині.
Хай же стане довіку славою
Твоя з'ява для Батьківщини.

Дивимось — не надивимося
на тебе, Заремо.

Ах, які ви щедрі стали
на дарунки та на ласку.
Сам Маршак мені з столиці
підписав на спомин казку.

І зорею величали,
і найкращою між квітів ...
Я й не знала, що у мене
стільки друзів є на світі!

Козеня дарує тітка,
привели ягня сестриці.
Дядько з дальнього аулу —
первістка від буйволиці.

VIII

А один москвич маленький
іграшку прислав на диво.
Ах, чому у нашім місті
не знайти таку красиву?

Та ще кращі — із Парижа,
ще смішніші — із Калькутти,
А з Берліна — три ведмеді,
в чобітки червоні взуті.

Кажуть, нашими устами
завше істина глаголить,
Тож послушайте, дорослі,
наші радощі і болі:

Ви ж бо космос підкорили
першими у всьому світі,

То невже ж не здатні дітям
гарну іграшку створити?

Наших «Білку» й «Стрілку» гречно
навіть їхній лев шанує.
Чом же нам паризький котик
більше радості дарує?

Я, звичайно, зрозумію:
нас багато у Вітчизни,
Вистача їй і роботи,
і на клопоти завізно.

Та й псуємо ми чимало,
бо ж дається нам багато.
Наші примхи щохвилини
не вдовольнять жоден тато.

Все ж ми просим: не задарма
(не такі вже ми невдячні!),
Але зменшувати ціни
варт на іграшки дитячі.

Водночас скажу одверто
вам, мої дорослі люди:
Коли вельми потурать нам, —
вам же згодом гірше буде.

Попереджую зарані:
як зважать на наші примхи,
Завтра не оберетесь
з нами клопотів і лиха.

Не завжди нас варто пестить,
не в усьому треба слухать.
Як розійдемося надто,
можна й прикрутити за вухо.

Добре гладить наші щічки
і долоньки цілувати,
Та коли розпустим руки,
варто і по руцях дати.

Як сваритись завтра, краще
з нами нині будь суворим,
Щоб не вирости, мов кукіль,
матерям своїм на сором.

І Х

Я — Зарема. Я зорина,
Донька гордого народу.
Відчиня мені країна
У казковий світ ворота.

Ще у лепеті мойому
Ти не добереш і слова.
Як в поезії Магоми,
Плутана у мене мова.

Є ще в нас подібні вірші:
Як почне читать невдаха,
Навіть соні найміцніші
Просипаються од жаху.

Взагалі, питань постало
До поетів пребагато.
Навіть татові чимало
Є у мене що сказати.

Я прошу, приміром, казку —
Він же лірику приносить
Про кохання та про ласку.
Кому що — а курці просо.

Все звалили двом на плечі —
Маршаку і Михалкову.
Тож і нічого малечі
Почитать на рідній мові.

Та й художники дивують,
Наганяють дітям ляку:
Часом кицьку намалюють,
Надто схожу... на собаку.

Я звертаюся до старших:
Мо', вони зарадять чимось.
Та вони мовчать, як завше,
Тільки знизують плечима.

Ледь не всі кінокартини
Нам заказано дивиться.
Та хіба сховаєш в скрині
Телевізор? Схаменіться!

Тож і дивимося потай,
Як на сірому екрані
День у день кипить робота:
Як не б'ють когось, то ранять.

Звідкіля ця лють, скажіте,
У дорослих всього світу?
Хай навчать вас мирно жити
На землі маленькі діти.

Нам співають колискові
Матері усіх народів,
Щоб зростали ми здорові,
В добрій злагоді та згоді.

Чом же інколи у пісню
Прослизає вуж тривоги?
Доки ж тіні лиховісні
Заступатимуть дорогу?

Чи забули, хто в Берліні
Врятував дитя невинне?
Чи не стукає у серце
Попелом дітей
Освенцим?

Хай міністри не бояться
Взяти на свої наради
Іграшки дітей всіх націй,
Спалених у Бухенвальді.

Шліть із Лідице у Штати
Ботики, пропахлі димом.
Паперові журавлята
Хай летять із Хіросіми.

Навіть вороги закляті,
В ту далеку темну днину
Обнімалися, мов браття,
Як родилася дитина.

Всі ми — правнуки й онуки, —
До сердець волаєм ваших:
Підніміть дітей на руки,
Зброю кинувши назавше.

Щоб навік вражду забути,
Щоб кинджал не цілив брата,
Ви на лезах намалюйте
Образ матері й дитяти.

Нас рятують од хвороби
І від холодів суворих.
Вбережіть же нас від злоби,
Од вогню і поговорів,

Щоб росли ми чисті й чесні,
Як брати і сестри щирі,
Щоби світ оцей чудесний
Нами радувався в мирі.

Ми вас слухаємо завше,
Слухайте ж і нас, дорослі:
Захистіть колиски наші
Од війни, що йде наосліп.

Для дітей нема різниці:
Жовтий, чорний, білолиций,
Росіянин чи вкраїнець,
Вірменин чи кахетинець.

Нам чужі,
на підступ ласі,
Ревність, підлість і огуда.
Звідки ж це буває часом
Поміж вас, дорослі люди?

Іменем дітей вас кличу:
Стережіть од зла пороги!
У малят собі позичте
Доброти й довір'я трохи.

В цьому неокраїм світі,
На землі оцій зеленій
Підіймайте до блакиті
Дружби лагідне знамено!

Х

Не кивайте на годинник, —
що, мовляв, уже запізно,
Все одно вам доведеться
до кінця дослухать пісню.

Перепрошую, що надто
затяглась моя розмова,
Але й ви ж, дорослі, часом
довгі любите промови.

Згодна: ще чимало в мене
поміж зернами полови,
Але часто й ви на вітер
легко кидаєте слово.

Та зробіть на вік мій скидку:
не проходила науку.
Адже я поки що вмію
тільки плакати й агукать.

Я, вважай, «ніхто». У мене
ні звання нема, ні фаху.
У моїй анкеті чистій
вітерець гуляє в графах.

Не артистка я, не ткаля,
чи відомий математик.
Я ще навіть власне ім'я
не зумію написати.

Не музика, не поет я.
Плач — моя єдина пісня.
Я ще в космос не літала.
Орденів не маю, звісно.

Вигриваюся в колисці,
лепечу собі — і тільки.
На могутнім дереві людства
я лише — маленька гілка.

Я — ще віск м'який, без форми.
І од вас залежить, люди,
В що я вилюся потому,
що узавтра з мене буде.

Дайте мені келих щастя,
мужність — вийти проти вітру,
Горду скромність Дагестану,
предків непохитну віру.

Вчіть мене пісням і мовам —
всім, як є, на білім світі:
Хінді, руській чи іспанській...
А найперш — аварській вчіте.

Хай сто мов я знати буду,
та коли свою забуду,
Неписьменною залишусь
я на посміх всьому люду.

Можна знать пісень сто тисяч,
а — забудеш колискову,
То засохнеш пустоцвітом
на чужому колоскові.

Можна всі краї пізнати,
та коли в тобі загине
Іскра з отчого багаття —
захолонеш на крижину.

Зачерпніть з криниць Вітчизни
доброти джерельну воду,

Щоб зросла дочка на щастя
вашого ясного роду.

На дорогу свого щастя
я виходжу не наосліп —
Відчуваю ваші плечі —
слава й шана вам, дорослі!

Я — Зарема, зоряниця,
сивого Кавказу доня,
Я — не одинока зірка,
нас-бо на землі — мільйони.

Понад Азію, Європу
розпросторим крила дужі.
Дайте неба нам і моря
на любов і вічну дружбу!

А як виростемо гожі,
вернемось до мами й тата,
Щоб за все, за все на світі
шану трепетно віддати:

За життя, у муках дане,
за дзвінкі пісні поетів,
За високе сонце в небі
і за голубу планету.

От на цьому й ставлю крапку
сріблоросою зорею
У кінці своєї пісні,
Я — Гамзатова Зарема.

1961

Щоб вийти в бій,
у справжнього мужчини
Є лише дві,
зрівні йому,
причини.

І перша —
стати на кордоні грізно,
Як посягне чужинець
на Отчизну.

А друга —
то обов'язок справіку,
Мужчинам він наказує усім:
Себе забувши,
захищати жінку,
Як на дуелях
пушкінських часів.

Щоб проспівати пісню,
у мужчини
Є лише дві,
зрівні йому,
причини.

І перша —
це любов до материзни,
Яка ввійшла нам звіку
в плоть і кров
І свігить, як зоря,
і нині й прісно...

А друга —
до коханої любов.

З АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Расул Рза

(1910–1981)

А МОЖЛИВО?..

Ми з ним лежали в одній палаті.
Він говорив:
— Ех, послати б до біса
І оцю медицину, і всі ці дієти прісні!
Дайте гірського повітря ковтнути!
Коржа, на золі загорілого круто.
Оце б від фіалки, що дивиться в літо,
До голубого мені б захмеліти!
Дайте мені з лозової корзини
Ну хоча б жменьку малу малини!

Відкрийте вікно,
Хай ударить навідліг
Морський одчайдушний,
Збитошний вітер!

І хай не дадуть мені
Хліба й води,
Коли я не зможу тоді
Взяти й дожити
Завельми просто
Років, скажімо, до дев'яноста!
Коли я знову не полечу,
Коли я смерть не затопчу! —

о, коли б я
хоч на мить народитись спізвивсь!

Серця близького
далекій вчуваючи трепет,
Рисочку кожну
далекого бачу лиця.
Чую між нами я
хвиль коливання і шепіт
Світлої хвилі,
що нам омиває серця.

...В ніч,
коли ти засинаєш
під місяцем вишнім,
Вранці,
коли над тобою зоря пломінка,
В час твій солодкий,
як все дослухається тиші,
Бачу —
твій сон
уриває свавільна рука.

...В парі проходите ви...
Я німію в заклятті.
Не зможу збагнути до судного дня —
Погляд на тебе
не можу підняти в сум'ятті:
Може ж він руку на тебе —
я знаю —
піднять!

Ось ти проходиш...
І я не рвонусь за тобою,
Наче хлоп'як, утікаю.
В сльозах — далина...

Я називав тебе
казкою,
небом, судьбою.
Він же тебе називає:
«законна жона».

Хай на вас мружаться заздро
повіки віконниць,
Хай небеса вам вклоняються
нижче трави —
Я не збагну, доки світ:
за яким же законом
Так незаконно у парі проходите ви...
1966

ПРО НАТХНЕННЯ

В душі дзвеніло
Одкровення віще,
І вирував
Дев'ятим валом спів,
І жодного в житті своєму
Вірша
Я без натхнення
Написать не смів.
Коли ж натхнення,
Як перо жар-птиці,
Я випадково випускав із рук,
Я бачив лиш
Сторінку блідолицю,
Я чув змертвілий,
Жалюгідний звук.
Я сам себе
Терзав тоді
Щоденно,

І світ німів,
Як шостий материк...
Аби хоч мить
Жило в мені натхнення,
Його чекав я часом
Цілий рік.
Поезіє!
Я знаю:
Виб'ють строки —
В останню путь
Нехитрий скарб зберу...
А ти живи!
І покарай жорстоко
Усіх,
Хто бачить в слові
Тільки гру.
Поезіє!
Ти подвиг —
Не забава.
Нехай сміється з мене
Хитрий дух,
Кого вінчає
Незаконна слава, —
Все 'дно паде він,
Як з тополі пух.
І час із нього
Непохитно скине
Слова дешеві, куплені за гріш.
І запитає
Як в громадянина:
«Що дав Отчизні» —
Кожен його вірш.

Гартуй же вірш
На отчому стожарі.
Хай осяга він

Рідні небеса...
І коли вірш
Почують в Кельбаджарі, —
Він завтра
В Празі
Заговорить сам.
Не забувай
Найвищого з покликань:
Служить народу — в тому сіль і мед.
І не живи
Заради звань великих,
Гордись верховним іменем —
Поет!

Боюсь за тих,
Хто при застольній чарці
Повірить в те,
Що все йому — з ноги,
Боюсь, щоб він,
Як в горезвісній казці,
Не виявився
Королем нагим.
Боюсь за тих,
Кого занадто спритно
Не по заслугі
Тягнуть на Парнас.
Не нам виносить
Остаточний присуд, —
Його суворо
Викарбує час...

Я відшукав душею
Той струмок,
Де дух мистецтва вічного
Пульсує.
Хай зарахується мені рядок,

В якому мисль і почуття —
Не всує.

Поезіє!
Кохання неземне!
Жорстока будь,
Та завше будь зі мною,
В які б краї не поманив мене
Увесь цей світ,
Овіяний весною.

Прости мені
За кожен в'ялий вірш,
Та не прощай мені,
Коли порину
В половину слів,
Прикуплених за гріш,
На славу ложну
Й лестоці полину.
Вируй в душі,
Поезії ріка,
Дзвени, струмок
Святого одкровення,
Щоб,
Доки світ оцей,
Я без натхнення
Не смів створити
Жодного рядка!

У ЧЕКАННІ ВІРША

Чи мав я сенс — і досі
не збагну, —
Коли щодня метався
у терзанні:

Джабір Новруз

(нар. 1933)

ВІЙНА

Роздуми в роковину 22 червня

Страшніша пекла то була війна.
О, скільки доль поглинула вона,
Скількох осиротила матерів!?
...Але й урок святий дала вона.

Законом стала вірність Батьківщині.
І честь людська нам прапором була.
Того, хто впав за праведні святині,
Війна в безсмертя мовчки повела.

Олега й Зою дарувавши світу,
Героям славу воздала сповна.
Синів і дочок підняла з граніту...
Страшна вона, але на те й — війна.

Відвіяла од ницого — відважне,
Просіяла добро і зло війна,
І мужньо показала нам вона,
Що поміж нас ховались і продажні,
Яким до шмиги будь-які світи,
Аби лиш власну шкуру зберегти.

Війна відкрила верховини й дно,
І тих вона впіймала за хвости,
Яким ярмо чи воля — все одно,
Аби лиш власну шкуру зберегти;

Яким все 'дно: чи зорі, чи хрести,
Чи рідний дім, а чи ворожий стяг,
Чи світлий Кремль, а чи рудий рейхстаг, —
Аби лиш власну шкуру зберегти.

Не думай, що в атаці лиш — війна.
Іде у нашій совісті вона.
В двобої вічному добра і зла
Останнім рубежем вона була.
І кроком вірності була вона,
І кроком підлості була вона.

Давно війна за грані відповзла,
Давно у спомини гіркі пішла,
І мир над краєм піснею луна, —
Для мене ж не закінчилась війна!

В окопах я — допоки ще живу,
Допоки не побачу наяву
В зіницях ваших, друзі та брати,
Високе світло правди й чистоти.

Не похитнеться — ні! — моя рука
В двобої з тими, що хоча б на мент
Вітчизну мав за власний кабінет,
Хто краяв край, як ситого шматка.

Я завше з тими в смертному бою,
Хто всюди вудить вигоду свою,
Хто торг веде від імені народу.
Хто на словах за мир погинуть рад,
На ділі ж, як закінчиться парад,
Й руки не дасть сусідові в негоду.

Я непохитний в праведній війні:
В руці перо і палець на курку.

Усе довкола не чуже мені,
Поеднане в одну живу ріку.

До смерті я оголосив війну
Тому, хто боязливий, мов слимак,
Тому, хто честь продасть і за п'ятак,
Я буду смертно битись до кінця
З бездушністю ходячого мерця!

Ми врятували людство від вогню.
Ми не дамо зарокотать ракетам!
...Давно уже закінчено війну,
Та я — в бою, допоки звусь поетом!

В ЦЬОМУ КРАЮ

В цьому краю
Був я колись хлопчиськом,
Був я маленьким, розпатланим,
як горобець.

В цьому краю
Мчав я джереликом чистим,
Сам собі піснею був і на дуду гравець.
В цьому краю
Страх не нагнали сови
Перед судьбою, що, наче метелик, легка.
Пісня ріки була мені за колискову,
Долі моєї ще не скипала ріка.
Все було легко в світі моїм привіконнім —
Все я приймав ще за істину і факт.
В юнім моїм, біднім моїм лексиконі
Слів не було: «космос», «ракет»,
«інфаркт».

Світ іще був
Весь голубий,
Чистий, як ватман.
Все ще попереду в нім — вірші й любові
хміль,
Все ще попереду — стрічі, розлуки і клятви,
Все ще попереду — радість моя та біль.
Кожний я книзі вірив іще одчайно,
Кожен рядок дива являв малі,
Був я іще хлопчиком вельми звичайним.
Слави іще я не хотів на землі.
Був я тоді щасливий своєю судьбою,
Холод іще не торкнувся моїх грудей.
Я іще був у світі самим собою,
Я іще жив у світі простих людей.
Я ще дружив з багатьма
Непорочно і радо.
Знав я тоді
Єдиного лиш врага.
Хто був мій ворог? —
Босоногий бешкетник Хаді.
Хто був мій друг? —
Мірага, Аділь, Гюльага...

Просто я жив..
Ніхто не хвалив мене гучно.
Не проголошував тости уміло,
Не славославив «заслуг» моїх в учті,
Не догоджав з розрахунком для діла,
Зранку не густо з'являлось рідних, близьких,
Звечора не обсідали собрати по чарчині
Я не ділив людей на своїх і чужих,
Серцем одкритий кожній малій дитині..
Просто я жив,
Не чинивши нікому зла.
В серці лукавства не поселилась отрута,

пси сторожки — стражі мого села —
Так ще на мене
Тоді не гарчали люто...

В цьому краю
Вітер заходив як гість
В бідний наш дім,
Що стояв на околиці світу...
Сяйво з багаття лилося як добра вість,
Мрії мої до нього горнулись, як діти...
Де я витав, примостившись тоді при вогні?
Що я вчував у голосі вітру нічного?..
В цьому краю
Недруги й друзі мені
Прості були... Сам був простий,
Простіший простого...

ГІМНИ

Поема

[Фрагменти]

1. ПЕРШОДЖЕРЕЛУ

Я знаю: сонцю і зіркам в узвишші
Мільярди літ на карбі прибуло,
І все ж сьогодні славлю
найдревніше
Чуття,
що зветься Першоджерело.

Віншую глибину його скарбниці,
Зв'язок нерушній з батьковим порогом,
Із витокom первісної криниці,
Із першим снігом, з леготом вологим.

Батьки, діди могутнього закрою —
Боги мої святих, земних зачать!
Про мужність не розводились.

Вони

Жили одверто й просто, як мужчини:
В біді — останню віддадуть скорину,
Не продадуть, хоч голову зітні!

Як провинивсь,

не брали в ремені.

Лиш натяком черкнуть — холоне шкіра.
Бо кожне слово берегли, як віру,
І віру — із словами нарівні.

Ділили хліб не з кожним, хто хотів.
Не з кожної руки приймали воду,
І не прощали боягузтва зроду,
Ба, навіть доньці. Сину — й поготів!

Завжди спокійні. Більше — мовчазні.
З лицем незмінним — радісно чи сумно, —
Вони про дружбу не плели бездумно,
Засівши до півночі при вині,

Та другу віддавали в чорні дні
Шматок останній і життя до згину.
Ні перед ким негнули ницо спину
І різали одверто: «так» чи «ні».

До смерті правді вірили одній.
До смерті вірні одному порогу,
Чоловіки мого села малого, —
Великі в непохитності своїй!

Щасливий, що од них родивсь на світ,
Що плоть од плоті їхньої — нащадок.

І як би землю не трясло нещадно,
Я з ними до кінця іду на звіт.

Будь славне, вічне Першоджерело:
Ти — нива рідна, отче моє небо,
Душі моєї зоряна потреба,
І мамине задумане чоло;
Брати і сестри, весь мій чесний рід,
Любов моя, що обнімає світ!

Єство моє, мій корінь, кров і плоть,
Душа і дух, рука моя і око,
Уста мої, пісень живі потоки,
Найперший і останній мій оплот, —
Первоначалю!

Доки не зів'яло,
І я безсмертний...
як первоначалю.

2. ЛЮДИНІ

В час, коли зброя модерна
зростає без міри,
Хочу посвячувать гімни
щонайдревнішому — вірі.
Можуть сказати: а що ваша віра спроможна
Проти ракет, що жиріють на поті вельможно?
Адже вона — безголоса, без плоти і маси,
В неї нема ні урану, ні куль у запасі.
Що вона вдіє, як світ заповонюють бази?
Може, і справді вже
віра у нас не на часі?
Ні, говорю:
перводощ, первослово — це віра.

І, вірою народжений для світу,
Я тільки з вірою цей світ покину!

ЕПІТАФІЯ

Не говори, що ти пішов од нас,
Що назавжди схолола даль у вічу, —
Ти просто став землею
і піднявсь
Над смертю, переходячи у вічність.

Безсила смерть перед лицем землі.
Перед її всесиллям — марно скніти:
Земля — єдиний мавзолей у світі,
Який не підточить підступній тлі.

Віднині ти — ріка і джерело.
Віднині — древо і трави коріння.
Земля тебе підносить на крило,
Бо ти тепер уже із нею — рівня.

Віднині дім твій — ця земля батьків,
Що відживляє, мов цілющі ліки.
Ти взяв од неї ім'я для віків,
Свій подих передавши їй навіки.

Вона тебе возродить і зростить,
У листя й квіти трепетні оберне
І, вигойдавши, мов колосся-зерно,
Поверне знов у світ, і — не на мить.

Ще стільки осеней тобі старість,
І стільки весен — знову воскресати!
Ти озовешся в лепеті маляти,
У гомоні високих верховіть.

Віднині твоє серце не спинить,
Бо став землею, молодою рінню.
Покиль земля кружляє, будеш жить,
Бо ти тепер уже із нею — рівня.

НА ОЧАХ МОЯ СТАРІЄ МАМА

На очах моя старіє мама...
(О, років невтримана вода!)
Зморшки на лице лягли рубцями,
Стала в неї нетверда хода...
Владний час крушиною криги
Скроні побілів їй назавжди,
Старість на жорстокі свої крила
Матір забирає в холоди...
Помаліла,
Віддалилась наче
Од самої старості, сумна.
І зі мною якомсь по-дитячи
Жебонить, розгублена, вона...
Та зорить печально так і гірко
На опалі пелюстки суцвіть...

Молодим ім'я лишилось тільки,
Молодо лише ім'я звучить.
На хвилину веселіша стане —
Оживе далекий світ надій.
Раптом із весни
Фату дістане,
Що давно вже завелика їй.
І обручка опадає з пальця,
І весільне одцвіло гільце...
А колись же знало
Мак рум'янця
Незрівнянне мамине лице!

А було ж —
Ішла вона, як пава,
Стан її привабливо світивсь.
Ой, немарно ж
Назавжди припала
До вподоби батькові колись!

В ті літа
Була вона щаслива
Тим, що всім потрібна, мов роса.
Як вона над дітьми клопітливо
Прихиляла тихі небеса!
Як вона усюди поспішала
Всім себе,
Мов сонце, поділить...
Мамо, мамо!
Що з тобою стало,
Як, коли ти почала старіть?!

Весілля шумують медом: «Гірко!» —
В нашім домі
І в чужих дворах
Юні матері сміються дзвінко!
Мати моя в'яне на очах.

День по дню старіє моя мама...
Гасне мати, як останній цвіт...
Зморшки вкарбувалися рубцями —
Знаками важких
І довгих літ...
Все пізнавши — щастя, біль і муки,
Тихо йде в заобрійні краї.
Ніби журавлі, сини й онуки
Гомонять
Над осінню її.

МІЙ СВІТ

Мій світ...
Земля і небо в ньому
В супротибореннях своїх,
І музика, що в срібнім домі
Чарівно поєднала їх...
Коли — вже годі і згадати —
Вона в імлі мене знайшла,
Коли ввірвалась в сон крилато
І першим звуком обпекла?!
І налетів незримий вітер,
І задзвенів, і вмить — пропав...
І щастя я пізнав у світі,
І муку каторжну пізнав.
І над рядком я похилився,
Мов раб, над брилою буття...
І в повен зріст звелось до висі
Питання усього життя.
І відповів тієї ж миті
Я кров'ю серця при вогні,
Що є
Поезія на світі,
А іншого нема мені!

Мій світ народжений із виру
Печалей, радостей, терзань,
Зігрітий подихом довіри
При світлі зоряних світань.
Він розрахований на душі,
Чистіші першої роси.

Беззахисний і вічно дужий —
З добра він,
Правди
І краси.

В нім — істин істинних колони,
Двобій ідей тривожних діб...
В нім Час розгонить ешелони
Важковантажних наших днів.
Його дороги — не сходити,
Не осягти його орбіт...

Та світ мій
Не для всіх одкритий,
Заказано до нього вхід
Тому, хто в хід пускає лікті,
Щоб інших із путі змести,
Тому, хто прагне в цьому світі
Місцину вигідну знайти...
Я не впущу до нього зайди,
Що рие хід в нім, як хробак,
Хто хоче
Віще слово правди
Пустити в обіг, мов п'ятак.
Нема в нім місця хитрим блудням...
У ньому діє вища суть:
Один девіз — служіння людям.
А інших не було й не будь!
Мій світ не вбить вогню й залізу,
Не спопелить, не запрягти...
Його б лиш нам од прагматизму
Й користолоубства вберегти!..

Шляхи-дороги в нім тернисті,
З випробувань — усе життя...
О, скільки дум моїх, як іскри,
Мелькнувши,
Згасли в небуття!
Я стільки днів розвіяв прахом
На посміх млявого рядка.
Як часто відчував зі страхом —

Мій світ од мене утіка!
Я мчав за ним уже надсили,
Розтринькав юність без пуття...
Вже стали скроні мої сиві,
Але й донині, як дитя,
Я в світі цьому...
І я не вмію
Інакше в ньому жити, брати...
Усе, що маю, в дим розвію,
Лиш совість буду берегти!
Не зраджу, збережу у цвіті
Її, як материн вівтар, —
Одна лиш совість в цьому світі
Мені суддя і поводитар.
Її модерном не приспати,
Чужий їй балаганний шум...
«Так я живу», —
Я б міг сказати.
Але скажу:
«Я так пишу!»

Я В ГОРИ ПІДНЯВСЯ

Я гори побачив, омиті весною, —
Високі і горді, просвітлені висі...
Як тільки постали вони переді мною,
Як тільки вони наді мною звелися,
Як тільки орли закружляли у сині, —
Душа моя кроною роздумів стала...
Здалось, що взяли її велети сильні,
І все несуттєве здули й розметали...
Одразу в ній пристрасті щезли нікчемні.
Немарні діла розлетілися хутко,
І всі оті лиха змаліли буденні,
І лиця дрібні,

І дрібні порахунки...
Одразу забув я про всіх на планеті,
Хто любить себе лиш
Та власну машину,
Того, кому крісло в його кабінеті
Являє найвищу у світі вершину;
Того, чия хата у меблях кона,
Того, хто генділює своїм маєстатом...
Я многі одразу забув імена —
Я в гори піднявся,
Я став їхнім братом!..

Одразу ж пощезла
І тьма горлодерів,
Немовби їх вітром
Змітало до трясці —
Любителів фрази,
Крикливих позерів,
Кому лиш дозволь до трибуни допасти!
Обачних,
Зі спрагою слави у вічу, —
Забув я одразу поетів лукавих,
Хто віршем дрібним посягає на вічне —
На славу Сабіра,
На Пушкіна славу...
І тих я забув, хто принизив науку
З дипломом в руках,
З видноколом завмага,
Хто там норовить прикупить «свою руку»,
Де просто свою треба голову мати!..
Пощезли
В проваллях ущелин нещадних
Усі, хто, звиваючись гнучко вужами,
Повзуть до багатства як вищого щастя,
Уже за життя
Обернувшись мерцями...

З БАЛКАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Кайсин Кулієв

(1917–1985)

Як у дощовий холодний день
сиротливо жде орля орлицю,
так чека поета із війни
недописана його поема.

1941

ПАМ'ЯТІ МАТЕРІ

1

«Допоки мати є,— казали звіддавен,—
в душі світа».

Як я тепер в це вірю!
І в найчорнішу мить світився біло день,
бо неньчина зоря не гасла у сузір'ї.

Тепер її нема. І світла дивен квіт,
що сяяв у душі,
опав на гострім зламі.
І вперше ранок не прийшов у світ:
удосвіта погасла тихо мама.

2

Як плакав я малим, коли у сні
ввижалося страшне: померла мати!
Той сон, як грім, будив і на війні,
навіть тоді, як спали всі гармати.

Поквапно слав трикутники з війни
і ждав, холонучи, вісток од мами.
Сьогодні ж наяву хилюся до труни,
як дерево, підтяте блискавками.

3

Я кулі не шукав. Але в бою
ішов у рїст, як личило солдатку.
Бо вірив: коли стрїну смерть свою,
мене оплаче, не забуде мати.

І легше йти в атаку нам було,
і впасти легше на жажкій дорозі:
не лиш слова нас брали на крило,
а й сльози наших матерів. І сльози.

4

А ньєнки тих, хто їх ранїш ховав,
напевне ж, не були моєї гїрші.
Як рано снїг синам на скронї впав!
Тепер він і мені у скронї дише.

І я хилюсь до сирїт у журї,
як журавель в замерзлому озерці.
Єдиний раз нас ранять матерї.
Тепер та рана — і в моєму серці.

5

Здолавши скелі і правічний лїс,
знесилений, в морози тричі клятї,
вертавсь додому і душею грївсь
біля твого негасного багаття.

Тепер між нас лягли такі хребти,
закуті в крижані, холодні лати,
які мені довік не перейти.
Вже не дійти мені до тебе, мати!

6

Тепер твій голос чую лиш у сні:
така далека далеч поміж нами!
І квіт очей, і образ твій мені
однині лиш у сні приходять, мамо!

Вже не схилюсь до рук твоїх повік,
які ні разу не принесли болю:
між нас мости зламав страшний потік.
Хіба що в сні побачуся з тобою...

7

Ти рано мужа втратила.

І ми
росли, малі, під горем та бідною.
Та й в чорний день між добрими людьми
душа твоя світилась чистотою.

І в тузі по отецькій стороні
все віддавала синові своєму,
щоб малося йому на чужині,
як в рідному, далекому Чегемі.

8

В чужім краю, втомившись од розпук,
до пліч твоїх щокою притулявся,
і танув полиновий дим розпук,
і я в дитинство знову повертався.

І чувся шепіт отчої ріки,
так наче ми вернулись в давнє наше.
І сніг чегемський падав крізь віки,
і чуб голубили вітри Кьок-Таша.

9

Вже посивілий, до твоїх колін,
було, схилюся в сутемінь зимову.
І одпливе перейдене, мов тінь,
і я собі хлоп'ям здаюся знову,

що, бавлячись, в далекім напівсні
впіймав жар-птицю з чарівного дійства!
Ніколи вже не вернуться ті дні,
і я не повернуся у дитинство!

10

Ховали матір. Вересень вповні
стояв, налитий літеплом, мов чара.
О, як білили гори вдалині!
Мені ж вони здались чорніші хмари.

Той скорбний день мого каяття
такий був світлий, в сонячній поливі,
як все прожите матір'ю життя,
її надії, сльози і молитви.

11

Без тебе, мамо, перша ніч спливла.
Тобі ж тепер нема ні дня, ні ночі:
ти перейшла за грань, де править мла.
Ні дощ, ні сніг тобі не зашепоче.

Все, як було: по колу йдуть світи.
Згортає вітер у чинарах крила.
Лиш місяць, що лице твоє світив,
в цю ніч освітлює твою могилу.

1 2

Біжу в твій дім од горя й самоти,
забувши, що тебе забрало лихо.
«Хоч вік шукай, та матір не знайти!» —
чинари плачуть на подвір'ї тихо.

Шукаю! Марне: не озвешся ти.
Лиш сум останнім журавлем кигиче.
Кричу! Та холодно мовчать світи...
О, горе всім, хто матір не докличе!..

1 3

«Негоже плакати мужу!» — так мені
ти говорила в мить мою найважчу.
Прости, що, зломлений, в самотині
Я над могилою твоєю плачу.

Прости, що вперше, як мале дитя,
тебе ослухавсь і ридаю скрушно.
В цей чорний вересень мого життя
я вперше, мамо, заповіт порушив!

1 4

«Не плач. То світ нас, матерів, беріг
од горя — пережити горе сина.
І коли смерть прийшла на мій поріг,
так мусить бути: я сама просила.

Просила всі літа її,
коли
зорі молилась в надвечір'я сині.
Хай душу не заступить тінь імлі!
Мужайся, заклинаю тебе, сину.

1 5

Лишаю одного. Прости, молю,
мене, дитино, в цю тяжку годину,
що вперше завдаю тобі жалю
своєю смертю. Не моя провина.

Я віджила. Аби лиш ти в путі
не спотикався і не знавсь з бідною.
Раділа я, що син мій при житті
ні разу не покрив себе ганьбою.

1 6

Лишаю самотнього. Прости!
Хто ж голову твою тепер прихиле?
Та знай: як честі й правді зрадиш ти,
я заридаю і в тісній могилі.

Будь мудрим. Важко полишати світ,
та жить не легше — пам'ятай до скону.
Донині серцем берегла твій слід,
тепер моя могила — оборона».

1 7

Так говорила ти в останній час —
мій судія, моя свята наука.
Коли, було, на манівці збивавсь,
на правий шлях вела мене за руку.

Ти в спадок полишила доброту,
сердечну мудрість і любов велику.
Душі твоєї світлу висоту
я прагнутиму осягти довіку.

1 8

На смертнім ложі вірила вона:
«Не плач, ми ще побачимося, сину».
Той голос тихий серце протина,
коли в журі дивлюсь на верховини.

Однині ті слова в мені завжди...
Та знов на гори подивився тужно.
«Вам не зустрітися повік. Не жди», —
сказали мені гори незворушно.

1 9

Гарсія Лорко, брате мій!

Як жаль —
вона читать не вміла! Коб уміла —
зі мною б разом по тобі печаль
по-материнськи в горах поділила.

Вона б сльозою вміла день і смерк,
і весь Чегем хиливсь би з нею в горі.
Тепер їй не оплакати нашу смерть —
я сам її оплакую у горах.

2 0

Я нині горя скуштував того,
що й вас не обмине, рокує досвід.
«Чи мати вмерла в тебе одного?
О, скільки матерів пішло на той світ!» —

ви скажете.

То — істина, на жаль.

Та як вмира твоя — здається, часе,
що тільки ти зазнав таку печаль,
звідколи в груди попів б'є Клааса!

2 1

«Роби добро! У цьому смисл всього.
Як друг на камінь упаде підтяго,
не полишай у горах одного,
аби себе й коня порятувати!»

Так научала ще з дитячих літ,
так наказала в мить свою останню.
Клянусь твоїй могилі: доки світ,
той заповіт святим для мене стане!

2 2

Із молока твого я взяв тепло
в поезію. І чистоту, і совість.
В ній сяє мудрістю твое чоло,
всього життя непогрішима повість.

І я умру. Та що там не кажіть —
не вмере добро, воно в онуках скресне!
І хай мій вірш зі мною щезне вмить,
все ж материнська доброта не щезне!

2 3

Коли я, люди, хоч одне зерно
на тиху радість висіяв між вами
(нехай не більше крапельки воно),
ви не мені подякуйте, а мамі!

Коли добро приніс хоч раз в житті,
ви не мені подякуйте, а мамі!
Коли не кинув друга у біді,
ви не мені подякуйте, а мамі!

Коли із книг моїх хоча б
ковток
ти взяв снаги, подякуй моїй мамі.
Кому запав у серце хоч рядок —
ви не мені подякуйте, а мамі.

1963

Ридає мати мертвого пілота.
І все ж не вірить у фатальну вість,
що він упав, як перебита віть:
вона чекає сина із польоту.

Ридає мати: син її лежить
під колісницею... в античному світі.
Між горем тим і цим — тисячоліття.
...А матерям однаково болить.

1973

ТІНЬ ГОРИ

Він був горою. Ти — лиш тінь. Але нелегко, зважте,
служити тінню висоті.

І вже коли по суті,
то бути берегом ріки великої ще важче,
аніж найбільшою із рік на всій планеті бути.

Кайсын Куліев

Тімеь горуь

Вэиь дуь горуь. Ты - мунь тийи. Аил килекко, жвань,
сунтуйи тийиько вилекко!

Т вно каил по сунтуйи,
по дуьи берекань рики великой иже вачеь,
анити найблещайи иъ на вейи тилекетийи дуьи.

Вэиь дуь горуь. Ты - мунь тийи нахкхорного вилеккы.

Тийи судилекер сунтуйиь ибонь, дотокы. Вэиь.

Тилеккы не жодудеь ты ни сенекы, ни обилеккы.

Ты а великой горуь и тийи жваньди велика.

1973

Він був горою. Ти — лиш тінь надхмарного величчя.
Тобі судилося служити йому, допоки віку.
Інакше не здобудеш ти ні сенсу, ні обличчя...
Та у великої гори і тінь завжди велика.

1973

ПІСНІ СТАРОГО АШУГА

1

На яких вороних я летів крізь імлу,
зливши пісню з конем, як із луком стрілу!
Я у юні літа щедро сів пісні,
доли й гори круті озивались мені.

Вітер гриву коня мого ніжно чесав.
Дарував я пісні пастухам і лісам;
перехожим співав, самотній скалі,
молодому світанку на рідній землі.

Я коневі співав, що летів, як стріла,
білим хмарам, що м'яко торкались чола;
дроворубам і каменю в шалі ріки,
перевалу, який подолали батьки.

Надвечір'ю співав і ранковій росі,
оксамитовим травам і гострій косі;
деревам, що зимі не скорились крутій,
і зорі в небесах, і землі пресвятій.

Як співав я на святі осінніх весіль —
закипав у піснях моїх радості хміль!
Гей, літа молоді, голубі мої дні,
в сьайві сонця і місяця юні пісні!..

2

А тепер я сиджу від зорі до зорі,
надивляючи тінь при великій горі.
Передумав чимало. Всього надививсь.
Вже летять мої птиці журніш, ніж колись.

Той же самий паркан. І ріка вдалині.
Птиці старості сумно кигичуть мені.
А ріка струменить і тепер, як тоді,
а дівчата... колись, як весна, молоді,

про яких я складав чорнобриві пісні —
вже бабусями стали, долічують дні.
Відкопитили коні, розтали в імлі.
Побратими мої спочивають в землі.

Шлях, що вів на весілля мене в ті літа,
все частіше на поминки вже поверта.
Погляд мій на нагір'ях повільно пливе,
по камінню, яке мене переживе.

«Ви, що піснею стринете нову зорю,
довго-довго у щасті живіть!» —
говорю.

Гей, літа молоді, молоді мої сни,
ви — як лані, що в гори втекли восени!..

3

Як співав я дівчатам у юні літа,
порівнявши з пелюстками теплі уста!
Їхні очі як зорі — позаздрять боги.
О, ті дні, коли брав я для пісні снаги

із річок голубої, мов день, глибини,
по яких пропливли лебедино вони.

В тих річках і тепер не замулилось дно,
лиш дівчата бабусями стали давно.

А з якими джигітами мчав на крилі,
щоб із гір наречених привезти в сідлі!
А тепер я мугичу далекі пісні,
вже лиш в споминах юність приходить мені.

Бачу: плинуть літа мої по кружині,
як птахи, що не вернуть уже повесні.
Я дивлюся на сніг вікової гори,
білий-білий, як давньої тої пори.

Білі зуби дівчат — мов неторканий сніг.
Молодик осява сивий сад моїх снів...
Гей, літа молоді, молоді мої дні,
одшуміли, як майські дощі наливні!

4

На які верховини сягав тоді зір!
За орлами мій спів піднімався до зір.
А яким верхівцям в неохмарені дні
дарував я, мов ріг з кахетинським, пісні!

Верховини zostались такі ж, як колись.
Та все менше орлів піднімається ввись.
І братове джигіти летять в небуття...
В ті краї, звідкіля не чекай вороття.

Шамкотять мої губи сухі, як папір.
Старість зуби мої забирає в ясир.
Лиш у сні мені кінь проірже з даліни...
Все коротшає сон, та все довшають сні.

Впали руки безсило мої на ціпок,
у яких одспівали коса й молоток.

Побратими розтанули ген в тумані:
вже ніколи із ними не стрітись мені.

А яким верховинам співались пісні!
І світанки й жінки — все тепер лиш у сні...
Гей, літа молоді — кучеряві гаї.
На чар-зіллі настояні весни мої!

5

Край городу один я сиджу на землі.
Вибирають поволі жінки картоплі.
Вже не скочить мені у гаряче сідло:
манить кості старечі домашнє тепло.

І куди вже мені до коня та доріг,
Як остання зима переходить поріг!..
На яких я весіллях ходив у танок!
Знав у горах мене найглухіший куток.

Вже не вийти мені під зурну на моріг
і не випить по вінця наповнений ріг.
А в яких же світлицях бував я колись,
у яких аксакалів премудрості вчивсь!

А які мені зорі цвіли, мов катран,
від глибоких ночей до високих світань!
Гей, літа молоді — як дороги круті,
по яких вже однині мені не іти!

6

От сиджу і дивлюся на гір білизну.
Як раніше, Чегем здоганяє весну.
Все таке ж, як було, на отецькій землі:
і сніги, і казки, і джерельця малі.

Все таке ж, як було: пісня, камінь, зерно,
тільки стало утричі дорожчим воно.
Вже мій човен покірно у ніч заплива,
та не зринуть із уст моїх чорні слова

ні ганьби, ні хули всім, хто вже по мені
буде чесно трудитись у цій стороні.
Бранець отчого краю допоки цей світ,
я у ніч перейду в час рокований свій.

День мій тихо згасає в чеканні вінця,
та вже чую я голос нового співця,
що допише задумані мною пісні,
що підкорить річки непокірні мені.

Чую голос співця — починається день.
Зичу юному брату щасливих пісень!
О, яких я дівчат солов'єм чарував,
на якій я прекрасній землі одспівав!

Гей, літа молоді — голубі ластівки,
одлетілі за вічну межу навіки!..

1974

В давньому Констанці дощ іде.
Мокнуть вулиці, двори, фронтони,
мокне сумно пам'ятник Назону.
В древньому Констанці дощ іде.

Дощ приморським берегом бреде,
за котрим тужив, як я, Овідій.
Так вигнання схожі всі одвіку!..
В древньому Констанці дощ іде.

Дощ сумну мелодію веде...
Як мені близький, вигнанцю Рима,
біль, що пропіка тебе незримо!..
В древньому Констанці дощ іде.

Мокне світ. За віком вік гряде...
І хоч поміж нас століть смеркання,
так мені близький твій біль вигнання!..
В древньому Констанці дощ іде.

Ах, не плач, Овідію. Пряде
сиву думу хвиля в Чорнім морі.
Подивись, які високі зорі!..
В древньому Констанці дощ іде.

Радість, сум і слід твій пропаде
під дощем.

Дивись, як плине в літо
дівчина в двадцятому столітті!..
В древньому Констанці дощ іде.

Звівшись тоскно в небо молоде,
вічним вигнанцем в дощі прозорім
пам'ятник Назону став над морем...
В древньому Констанці дощ іде.

1974

З БАШКИРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сайфі Кудаш

(1894–1993)

ВСЕ ОДНО — ЦЕ НЕ ТИ...

Повертався до тебе у сни золоті,
Відігрітись од поглядів
зимньо-холодних.
А тепер моє серце ячить в самоті...
До чийого ж плеча прихилилось я сьогодні?

Ти одним лише поглядом в хащах ночей
Рятувала мене із провалищ глибоких.
Біль душі гамувала любистком очей,
Одвертала навроки недоброго ока.

І до кого б тепер не схилив я чоло —
Все одно, це не ти — відчуваю корінням.
Вже ніколи не вернеться тихе тепло
І твоєї ласкавості щедрість осіння.

І усмішка не та, і не та вже сльоза,
І не та вже довіра, що в клетоті буднів
Опадала на душу мою, як бальзам...
Все одно — це не ти.

І ніколи...
не будеш.

Я правицею думи сягнув крізь літа,
Відчинивши в минуле високі ворота,—
І звелася під небо круга висота,
П'ятирічки окрилена бронзовим потом.

І запраглося узріти мені наяву
(Перечитував пильно я кожну цеглину)
Хоч маленьку зарубку свою трудову
На високім палаці змагань Батьківщини.

Сколихнулася душа, кров мою озорив
Древній племінь дерзання і юної пісні.
І постали огромом крутої гори
Ще не звершені справи на щастя Вітчизни.

Що я встиг?

Чи в змаганнях своїх не змілів?
Що приніс, як бджолина, у вулик народу?
Чи зробив нині все я, що день повелів,
Не відклавши на завтрашню тиху погоду?

Ніч моя зазира в ще не зроджений день.
І не сплять мої мислі, як пагони рацій.
Може, взяв я у себе і думи людей,
Що досяють сні після чесної праці?!

З БЕНГАЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Рабіндранат Тагор

(1861–1941)

КАРА

Балада

Пішла така чутка по селах, що скоро
Поважаний Мойтро рушає до моря

Прийняти святе омовіння.

Зібрались

Старе і мале. Два човни вже гойдались

З начинням.

Коли це, вважай, при відході

Влетіла на берег з мольбою Макхода:

«Панотче, візьміть і мене у дорогу».

І дивиться так —

аж відмовить незмога.

«І взяв би, — зітхаючи,

Мойтро їй каже, —

Так де ж притулити,

як повно поклажі?»

Вдова у мольбі вже виплакує очі:

«Візьміть! Я в ногах притулюся,

панотче».

І туга така в її взорі глибока,

Що жінку відмова поранить жорстоко.

Та брахман іще крізь вагання останнє
Спитав: «А на кого ж
ти сина залишиш?»

«Ракхала? — полегшено вирвалось
в жінки. —
Він радо забуде розлуку у тітки!

Коли з породіль в пропасниці нещадній
Згоряючи,
я вже зі світом прощалась,

Оннода, що теж тоді матір'ю стала,
Своїм молоком і могого плекала.

І так він до неї приріс, що несила
Мені відлучити від тітоньки сина.

Як тільки намірюсь
за бешкет провчити,
Оннода у сльози: “Не смій мені бити!”

І миттю — на руки.
Тож скажуть і люди,
Що тут йому краще,
ніж з матір'ю, буде».

І Мойтро скоривсь.
А вдова без тривоги
Метнулась додому збиратись в дорогу.

З сусідками легко прощалась в порозі,
Хоч ті й спохмурніли,
втираючи сльози.

Та лишень на берег ступила —
аж диво:
Ракхал у човні примостився щасливо.

«А ти що тут робиш?!» —
зайшла зненавидо.
Та він лиш три слова: «До моря поїду».

«Чого захотів?! Ану вилізь, лайдаче!»
Та зиркнувши гостро, якимсь недитяче,

Малий, як і перш, невідступно-суворо
Промовив три слова: «Поїду до моря».

І як не тягла його мати зі злістю,
Він так учепився в човна,
що — ні з місця.

Нарешті, крутий і суворий із виду,
Полагіднів брахман: «Та хай уже їде».

І мати в озлобі, забувшись на горе,
Сказала: «Сиди, доки викину в море!»

Та лишень слова ті дійшли її тями —
Схолоча душа, мов над урвищем ями,

І груди риданням
струснуло неvtішним,
І долю благала:
«Прости мене, грішну!»

І сина в тужбі до грудей пригортала,
І очі невинні йому цілувала.

Старий сполотнів. Аж по довгім
мовчанні
Прорік, як заляв на рокованій грані:

«Хай краще твій рот оніміє навіки,
Ніж вимовить ще раз слова злоязикі!»

Та все ж одлягало в старого помалу,
І він таки згодився взяти Ракхала.

Як тільки ця звістка дійшла
до господи,
На берег в нестямі прибігла Оннода:

«Куди ти, синочку, зібрався
не в пору?!»
А він їй щасливо: «Поїдем до моря.

Я скоро вернуся».
Немов ошаліла,
Оннода на березі заголосила:

«О брахмане Мойтро!
Воно ж неслухняне.
І хто, окрім мене, в дорозі догляне

Дитину, яка з пелюшок до сьогодні
Без тітки і кроку ступити не годна?

Не руште! Нехай він вертає до двору».
Ракхал відказав: «Я поїду до моря,

Не бійтеся, тьотю. Вернусь неодмінно».
Та й брахман її заспокоїв надійно:

«Покіль я живий — не хвилюйся,
Оннодо,
За хлопця.
Його вбережу від негоди.

Та й ріки на зиму впокорюють норів.
Он скільки людей вирушає на море.

І жодних пригод не віщує дорога,
За місяць чи два його стрінеш, небого».

Воздавши молитву на добрий початок,
Човни повернули в дорогу прочани.

Лишилися жінки у сльозах на причалі.
І села в росі, як в сльозі, від'ячали.

...За місяць чи два і святки прогучали.
Лаптуються радо додому прочани.

Тремтять з нетерплячки човни
норовливо
В чеканні жаданого серцю припливу.

Знудився Ракхал.
Вже й цікавість пропала
До свята, до іграшок.
В серце помалу

Тужба заповзала по рідній господі,
По добрій і лагідній тітці Онноді.

Та, певно, така вже пора вередлива:
Хоч плач, а його все немає, припливу.

Довкрут — лиш вода,
зледаціло-понура.
У хлопця на серці тривога похмура

Від хвиль, що, мов гаддя,
гладке і шипуче,
Звивалось довкола, холодне, повзуче,

І жовна свої роздували, мов кобри,
І щось в них зловісне було і недобре,

Пройшли щось, вважай, уже миль
із чотири.

Ще сонце не сіло.

Аж нагло, як звірі,

На річку стрибнули північні вітрища,
Мілини її оголивши, як днища,

Зійшлись у двобої, розвихривши гриви,
Вітри ножові із валами припливу.

«Скоріше до берега лодії чальте!» —
Гукали налякані ревом прочани.

Та де він, той берег?

Лиш води шалені

Довкрут завивали, як люті гієни.

І горами хвилі, громохко-могутні,
Валилися важко на човники углі.

Лиш десь вдалині, крізь примерклу
завісу
Виднівся гурток прибережного лісу —

Та й годі.

А решту ковтали захланно
Розверзлі безодні незміряних хланей.

Здається, що й сонце в зухвалому бунті
Вони зазіхали навек проковтнути.

Позбутого влади керма і вітрила,
Човна, наче п'яного зайду, водило.

Усіх — холодніш од вітрів-посіпаків —
Пронизує лід передсмертного ляку.

Ридали одні в безпорадній печалі,
А інші прочани в розпуці й одчаї

Прощалися з рідними.
Весь очужілий,
Заплющивши очі, мов крейда, збілілий,

Молився безгучно старий.
А хлопчина,
До неньки туливсь, як підбита
пташина.

І раптом у цьому вселенському пеклі
Від слів стернового прочани отерпли:

«Гей, отче, між нас хтось
обіцянку ложну
Давав і не сповнив.
І кара ця Божа,

Як помста, для всіх нас останньою
стане,
Коли ми зламаєм обіцянку дану».

І всі без вагання жбурнули у воду
І гроші, і одяг — богам на догоду.

Та замість покори — стократ ошалілі,
На човен накинупись здіблені хвилі.

Гукнув стерновий: «Зізнавайтесь,
врешті,
Хто, борг не сплативши свій,
Богові бреше?»

І тут, на Макходу поглянувши люто,
Промовив старий: «Чи не жінка ця,
люди,

Віддати богам нахвалялася сина,
А зараз мовчить, ніби й справді
невинна?!»

І в страсі ревнули усі до одного:
«Віддай свого сина, відступнице, Богу!»

Вдова у покуті благально шепоче:
«Врятуй, заступи мене,
праведний отче».

І плаче і тулить надію єдину —
До серця свого безневинного сина.

Та брахман уже не ховає огуди:
«Тепер вона захист вимолює, люди!

Чому ж ти у мене його не просила,
Коли утопить нахвалялася сина?!

Ні, жінко, плати! Бо як слово зламаєш,
Ти всіх нас в безодні морській
поховаєш».

Макхода благає: «Та згляньтеся ж,
пробі:
Я збовкнула просто дурницю в озлобі.

Невже ти і досі не віриш, владико,
Що то лиш слова випадкові базіки?!

Хіба тобі, Боже, дотямить несила,
Що то лиш язик — не душа говорила?!»

Та як не просила вона, не благала, —
Правничий із рук її вирвав Ракхала.

І Мойтро в чеканні жахливої згуби
До крові стискає у розпачі зуби,

І лячно до вух притискає долоні..
Та раптом у серце жалом скорпіона:

«Ой, тітонько, тьотю!» —
його пронизало
Останнє благання малого Ракхала.

І брахман отямивсь:
«Рятуйте ж дитину!»
Він бачив, як впала вдова без кровини,

Як хлопчик надсилу ще видавив:
«Тьотю!»

І зник у безодні ревучій.
Лиш потім

Ще раз, може, двічі, з'явилися із хлані
Маленькі долоні, немов у благанні

Рятунку у неба, що грізно мовчало.
І зникли навек на очах у прочанів.

І брахман в розпуді гукнув що є сили:
«Тебе я врятую, невинний мій сину!»

І кинувсь з човна.
І не випірнув більше.
І сонце, мов камінь, упало з узвишшя.

1900

З БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Пятрусь Бровка

(1905—1980)

КАМІНЬ

Це, — у нас говорили, — від Бога:
Де не станеш, не глянеш куди —
На стежинах, шляхах, на дорогах —
Всюди камінь росте, як з води...

Нагромадив з-під хмар цілі греблі,
Повз каміння ніде не пройти.
Вже б ти ліпше хлібинами з неба
Нас порадував, Боже святий.

Що ж на Бога кивать? Так не вийде,
Здавна відає всяк чоловік:
Льодовик нас північний не скривдив,
Стачить нам цього щастя навек.

Коли так, то нема чого ждати —
Треба з нив каменюччя зібрати.
Поскладали дрібне ми в кагати,
Що на полі, як вежі, стоять.

З них у лазнях ми клали пічурки,
Ваговитіше гнали до сіл.
І тому на високих підмурках
Наші хати і клуні довкл.

Пятрус Бровка

Мы не знаем у сідях вогань
На землі, де кохали і росли.
У сэрцы нашым в лютым змятаванні,
Наче камяк, твэрдзім душы.
В кого пача - мов тых.
Міжко зедналі зліітамі в зямлі.
Калюжкам
Каміне судзімо камяк.
Шы не, пачудзілі, і мы за граніцы!

Хто злічити каміння на силі?
На землі їх — мов зграї граків.
Та один — величезний, красивий —
В нашій пам'яті з давніх років.

Стань на ньому — розгорнуться далі.
Слугував нам за стіл він, малим.
Ще як пасти худобу ганяли,
Їли кусені хліба на нім.

Тому каменю в пору черешень
Довірялися тайни не раз:
Біля нього побачення перші
Призначало немало із нас.

А тоді, як пожежі шугали,
Як військовий буруниться вир,
Біля каменя ми присягали
Буť з тобою, наш месницький бір.

Ми не знали у січах вагання
На землі, де кохали й росли.
І серця наші в лютім змаганні,
Наче камінь, твердимися були.

В кого поле — мов пух.
Колосками
М'яко зернам злітати в zenit.
Нам же долею суджено камінь.
Що ж, твердіші і ми за граніт!

1965

Бомби, снаряди і гази шугають,
Тяжко між ними доводиться жить.
Скільки існую, спокою не знаю:
Все на планеті гримить і гримить...

Гонять і гонять людей у солдати,
Листям їм падати, як в листопад.
Тим, що покинули батьківські хати,
Не повернулись ніколи назад.

Душам, що в горі повинні, не змовчать,
Досить, нарешті, злочинств претяжких,
Треба, щоб всім нам розкрилися очі
На винуватців. І братись за них!

1966

Аркадій Кулешов

(1914–1978)

Не гнівайсь, океане, як потраплю
Я з рук твоїх на землю без жалю,
Що не тобі, зіходячи по трапу,
Своє «прощай» пошлю, а кораблю.

Ти не чекай на погляд мій прощальний,
Даремних сліз не лий — пощо жалі?
Іще не скоро шторм десятибальний
Мене носить облише по землі.

Ще не скоро пружною ходою
Стомлюся виміряти світ живий
Твоїх глибин, захованих водою,
І вільний простір твій береговий.

З таємних сховів, як із черепашки,
Я хвиль не відпускаю штормових,
Щоб слухали їх квітка, нива, пташка,
Припавши вухом до грудей моїх.

1962

Порушивши тяжіння первородне,
Планетами поміж чужих орбіт
Існуємо, неначе антиподи
З тобою ми. Як світ і антисвіт.

стежини наші розійшлись, на лихо.
Не ділим хліб і ділим тільки сіль.
Мою зажуру ти стрічаєш сміхом
І журишся, коли мине мій біль.

Одказуєш на мій сердечний захід
Незгодою холодною, як лід.
Здається, тільки б я подавсь на захід,
Як ти б одразу подалась на схід.

Однак земля б моя осиротіла
І всесвіт би окутала імла,
Коли б ти, раптом спалахнувши, мила,
З шаленством світла в безвість відпливла.

1962

Товариш соснам, короїдам ворог,
Мій вірш, як дятел, з ранку на ногах —
Угвинчується в небо по стволах,
Щоб між дерев не трапилося хворих.

За день не раз їх вислухає він,
Обстука з крони до коріння ревно —
Чи добре доглядаються дерева,
Опори шахтам дужі, наче дзвін.

Пантрує пильно, щоб не завелися
В людських оселях шашіль, міль і гниль.
А хто полічить, скільки сотень миль
Протупав він пташиних по узліссях?

А скільки тисяч молодих ялин
Порятував він для борів соснових?
А скільки мандрувать йому, щоб словом
Загоїть біль людський, хоча б один?

1962

Анатолій Велюгін

(1923–1994)

Дрімотлива осіння листовія.
На тротуарах літо іржавіє.
У просині —
над ріками, над реями —
Журавлиний реквієм.

Коли ви сплели свої руки в теплі,
Щоб стежкою вийти одною,
Забудьте, що звада живе на землі, —
Пісню беріть із собою!

Коли ж над Вітчизною вдарять вітри —
Предтечі грядущого бою, —
З пайком і гвинтівкою разом, сябри,
Пісню беріть із собою!

1956

ГОСТИНЕЦЬ

Крізь доли, де тихо
Надвечір тумани встають,
Крізь трунок медунковий
Виспілих луків шовкових,
Крізь ріки й річки,
Що блакитне мереживо в'ють,
Крізь гук хутірців
І розбуджених селищ ранкових,
Крізь пуцу, де сосни
Струмують живиці бурштин,
Крізь дощ, що півсвіту
Вкрива ятерями густими,
Крізь вік, що, мов хлопчик,
Летить за людьми навздогін, —
Удаль поспішає
Старий білоруський гостинець.

Мелькають берези —
Приміти прадавніх посад,
Гігантськими скрипками вдалеч —
Стовпи із дротами...

Я мчу собі й думаю,
Скільки ж то років назад
Тут пращури босі
Стежину свою прогортали?
І скільки століть
Тут від горя стогнала земля,
І помста мужича ховалась
Під латані шати?..
І скільки разів тут
Бродили чужинці здаля,
Згубивши і гонор, і шапку,
Штандарти і шану?..

Неначе уперше
Вдивляюся в обшири знов —
У образи милі
Коханого отчого краю.
Без цих синьооких озер
І глибоких дібров,
Без ярого клину
Я щастя на світі не знаю.

Веди ж нас, гостинцю,
За всі видноколи і час,
Крізь будні зови
І крізь свята,
Крізь дні і крізь ночі, —
Щоб вітер Вітчизни
У вухах невтишно гучав,
Щоб в грудях хололо,
Щоб сльози збігали на очі!

Люблю тебе, життя, коханням кривним.
Я не нахлібник твій. І на ріллю
Прийшов не з тим, аби у жмені рівно
Утіхи брать. Я — віддавать люблю.

Тим, що зробив, кохання виміряю.
І як останній час проб'є в журбі,
Повинен знати я, що помираю,
Віддавши все до крапельки — тобі.

1962

ВІЧНИЙ ШЛЯХ

Так дивно вулиця зоветься,
Що на околицю веде.
Чи не тому, що вже, здається,
Кінця не буде їй ніде?

— Пора вертатись, — кажеш тихо, —
Пощо нам мірять Вічний шлях?
З тобою можемо тільки лиха
Спізнати у вічності в гостях...

Йдемо, йдемо ми на обоччі,
Між нами вічності нема,
Та північ все мені шепоче,
Шепоче вулиця сама,

Що Вічним шляхом — небезпечно
Топтати до тебе вічний мох...
А в нас — всього один лиш вечір,
Та й той, як мовиться, на двох.

1966

Істина одвічна, як і світ:
Щастя ходить тільки в парі з горем.
За надією — зневіра вслід.
За пошаною — принижень сором.

За медами знайдень — гіркість втрати.
За вогнем кохань — розлуки сніг.
За обіймами — підніжка зради...
Істина одвічна, як і світ.

1970

У вік оцей, що розучивсь мовчати,
У кожнім розбудивши сверб розмови,
Я вірую в невимовлене слово,
Якому, може, і не прозвучать.

Дивак, смішний, наївний, мов дитя,
Я вірю в нього, мов аскет — у догми.
І цеї віри вистачить надовго.
У всякім разі — до кінця життя.

І хочу, а не можу уявить
Сміх на обличчі тітки Михаліни,
Що віддала війні дочку і сина
І вже сама давно на згірку спить.

Невже не усміхнулася ніколи?
Не може ж бути: хоч зрідка, хоч на мить
Її душа одходила під болю...
Та ба, ніяк не можу уявить.

Весняний вечір. На ногах моїх
За довгий день, як зорі, ципки виспіли.
Уся полонена якимись думками,
На східцях ганку мати гоїть їх.

Вершками мовчки маже, ледь торкаючи,
Кладе приємний холодок біді.
І раптом каже: «Чуєш, у гнізді
Он ластівки щебечуть, засинаючи...»

Знаю: вже не вернусь я цим шляхом ніколи —
По останній розлуці міст у спомин спалив.
Білим льоном дорога розкотилася в полі,
А обабіч дороги — тільки сизий полин.

Дивакові судьба нагада застороги.
Дивакам зостається спомин згаслих вуглин..
Сонцем плавиться далеч,
день зімлів од знемоги,
А обабіч дороги — тільки сизий полин.

1972

Гиля, гиля, віршенята, віршенята-пташенята!
Годі ніжитись, тулитись у душі, як у гнізді!
Хоч і страшно — посилаю вас у вирії крилаті.
Хай вам добре буде в небі, на землі і на воді!

Тільки ви хугчій мужнійте —
кволим вижить буде тяжко:
Чи шуліка в кігті схопить,
чи підстрелить браконьєр.

Я ж почую і заплачу: «Віршення моє, дитятко,
І пощо тебе родив я, щоб покутувати тепер?..»

1974

З полів і луговин безмежних, з лона пуці,
В мережі риштаків, канавок і канав
Біжить вода, біжить, не мертва, а живлюща,
Назустріч смерті — у солоний океан.

А що тобі? Чому схопився ти за серце?
Перехопило подих... відгук давніх ран...
То кров життя, то кров землі живлюща ллється
У лоно смерті — у всесвітній океан.

1975

Пятрусь Макаль

(нар. 1932)

БЕРЕЗА

Рабою і княжною слави
Неждано станеш ти мені,
Коли твоє ряхтливе сяйво
Перейме душу в глибині.

І я зіходжу знов на сопку,
Де погамує спраги злі
Ковток березового соку —
Глибинна суть і смак землі.

Не дай же обдурить удачу
І заведи в краї лісні,

Де в сяєві твоїм забачу
Моїх удач дива грибні.

Тут, де була ти зв'язковою,
Ізнов знайти мені дозволь
На лубі вицвілому мною
Багнетом значений пароль...

Як і тебе, мене жбурляло
У вогневий воєнний вир,
Та я не впав і ти не впала
Перед погрозою сокир.

Світи ж зіницею віконця,
Загоюй ласкою жалі,
Білоберезе моє сонце,
Високе сяєво землі.

Коли вітрища літ остудять
Живий огонь мого чола
І доля вічну ніч присудить —
Позич і світла, і тепла.

І в головах мені, березо,
Свічею вічною світи
Так непоквапно і тверезо,
Як при житті зорієш ти.

1958

ЗУСТРІЧ З БАХОМ

Добрідень, Бах! Ну, ось ми і знайомі...
Твій бас густий протяв до німоти.
Подібний до прирученого грому,
По клавішах органу,
ніби з дому,

По сходинах
 злетів до мене ти.
По клавішах —
 з минувшини у нині —
Розліг цибатих прудкокрилих рук
За радістю гонитви безупинні
Підкови щастя цокають у брук..
Серед людей, серед оглухлих статуї,
Мандруючи віками з краю в край,
Пасуться звуки, ніби дике стадо,
Ти їх злови, людино, і збратай!
Тріщать багаття, ніби палять книги,
Гучить, мов крик, бунтарний скрип пера,
Гримить вода, розкрушуючи кригу,
Рука раба сокиру назира!
Дзвенить, немов надія, ключ острожний
У тиші, розіп'ятій на хресті..
О звуки!.. Угамуй їх переможно
І з нотною лінійкою зрости!
...Біляві клавіші мигтять, невпинні.
До чорних білі квапляться навстріч,
Чергуються, як одсвіти і тіні,
Як на орбіті зорній
 день і ніч.
Полониш не держави — душі
 гласом
Своїм,
 о музико — найвища з влад!
Не похитнеться на повірці з часом
Братерства звуків людолюбний лад.
Тут Бах — незмінний чоловік при владі,
Перед яким —
 торкаються плеча —
Міністр і муляр у єдинім ряді
У найчуйнішим ранзі слухача.
Добридень, Бах! — набат Середньовіччя,

Політ із тьми у сонячні світи!
Як довго йшли з тобою ми на віче:
Я — тридцять літ,
І три століття — ти!

1969

Мої рядки —
 не східці у віки,
Що десь поза туманним краєм неба.
Мої рядки —
 продовження руки,
Якою стільки рук потиснуть треба!

Усім, чиїм коханням дорожу,
Я встиг сказати тільки:
 — Добрий ранок!.. —
Я не засну,
 Допоки не скажу:
— Добридень!..
 — Добрий вечір!..
 — На добраніч!..

Ступаю я
 по сходинках рядків —
Єдиній ієрархії службовій —
До вас, як до братів і родаків..
Братерство,
Кожен день мій завербовуй!

Я твій, покіль в артеріях рядків
Пульсує кров.
 До краплі. Вєсь — до риски.
Ну а грядуще?..
 То — житло братів,
Де вороги позбавлені прописки.

1969

Ригор Бородулін

(нар. 1935)

Вітчизно,
Тебе не зламали навали.
Ти горда
І мовою гніву назвала,
Щоб відав нащадок,
Щоб зайда не швендяв:
Будяччя —
 татарником,
Шашіль же —
 шведом!..

Як захлинається жайворон піснею,
Славлячи сонце весняного дня,
Як під ногою єдвабно потріскує
На пережухлім болоті сушня;

Як понад ярмом під легітним подихом
Вільха суха все рипить і рипить,
Як вечорами над сонними водами
Каня ніяк не допроситься пить, —
Я три літа не чув.

Як засинілися плеса озеряні,
Бо молода чарівниця весна,
Щоб підсинити хмаринці оперення,
Синьки у воду сипнула сповна;

Як наполохано вільху засмучену
Хміль хлопченням обвиває довкід,

Як у бору їжачками колючими
Шишки соснові усіяли діл, —
Я три літа не бачив.

Як над в'юнкою, моторною річкою
Пахнуть лілеї, любисток і крин,
І першоцвіт делікатний порічковий,
І чорнозем, котрий вивернув кріт, —
Не вдихав я три літа.

Знову ступаю стежинами рідними
І повторяю босоніж сліди.
Барви усмішками сяють погідними,
Творить горішина смерк молодий.

І кропива молодесенька жалиться,
Як спогадання ласкавого тінь,
Їм я капусту тригубову заячу,
Гладжу морозяний лист журавин.

Неба ясного вам,
 овиди росяні,
Хай понад вами, допоки цей світ,
Радісно жайвори дзвонять у просині,
Сонце горить!

1957

БАТЬКОВІ

Не вийшов ти у котрий раз
Мене зустріть, піднести речі..
Лиш біля хвіртки знов твій в'яз
Гіллям торкнув мене за плечі.

Ти вже руки не подаси,
Зориш з портрета в далеч світу...
Чи бачиш, як піднявся син?
Скажи хоч слово для привіту.

А я... чекав з усіх доріг
Тебе в сорок четвертім літі.
Колони жодної не міг
Я пропустить із жмутком квіту.

Хотілося почуť: «Синок...»
І крикнуть вимріяне: «Тату!»
Здавався отецьким кожен крок...
Усе ішли, ішли солдати...

Вже вкотре сходив білий сніг...
Верталися домів сусіди.
Я кожному назустріч біг
І чув коротке: «Ще приїде...»

Коли ж у кривді хлопчаки
Мені хвалилися батьками,
Хотілось десь оддалеки
Заплакати щирими сльозами.

Не плакав я — усім на зло,
Бо в хаті був один — мужчина.
Не йшов ти...
Мамине чоло
Вкривало зморщок павутиння.

І зараз — їду з дальніх меж,
Чекаю все — зайду, а мати
Промовить: «Сину, впізнаєш?
Ось наша вся родина в хаті...»

Несила вірити тому,
Що більш не прийдеш ти додому.
А шапку я завжди зніму,
Могилу стрівши невідому.

1958

КОЛИСКА

Земля — колиска розуму,
але не можна вічно
жити в колисці!

К. Е. Ціолковський.

Небо синім нависло пологом.
Щира дяка тобі, колиско!
Не зростила ти сім'я кволого,
Не приземлила мрії низько.
Полог вишитий зорями гойними.
Сонце — забавка у хмаринках.
Неземні наші рани гоїла
Ти — в огромі вселенським піщинка.
За парканом карпатським дужим,
В Гімалаях сповита млою, —
Як долоня людська натруджена,
Стала ти для людини малою.
І коли ми шляхами орлиними
Помчимо до планет насторожених, —
Ти, пропахла зелом і глиною,
Будеш зіркою придорожньою.
Обживем навіть космос з жартами.
Тільки сум по землі огорне:
Краплю сонця гарячу жайвір там
Аж до осені студить в горлі.
Гайвороння крильми поблискує,

Пахне першим покосом з лугу,
І лоша бадилину смикає,
Аж хитає малого з натуги.
У туманностях оманливих,
В млі космічної завірюхи
Нам згадаються руки мамині,
Що люляли колиску, руки.
Ті долоні ласкаві першими
Од землі підняли нас вгору:
— Глянь, синочку, стоги завершені...
Глянь, пливуть журавлі з-над бору...

1960

Гнали рідним шляхом до полону.
Смерть сапою колони полола.
Край знайомого щирого бору,
Там, де глиця підсохла на порох,

Де стежки перевиті коренем,
Крок солдат синьоокий прискорив,
І, зібравши останні сили,
Він рвонувся у верес синій.

Верес синій поплив кругами...
Де соснина на гірку кульгає,
Птахи літепло літа хвалили,
Люті кулі лічили хвилини...

За узгірком отецька хата.
Обкульгала соснина солдата...
З-під руки кров'яніють суніці.
Чи то мариться, а чи сниться?..

КОЛОС НА КАМЕНІ

Поема

Скільки їх, заклятих, не кляни,
«Камені ростуть», -
Діди вважають;
І куди не глянеш —
Камені,
Камені.
То де вже тут врожаю?!

І веде, як в казці,
Кабана
Вовк до себе гостювать — за вуха.
І об шерхлий камінь валуна
Гострить леза осока-різуха.

Заголосить злякана сова,
Лось, мов князь,
Посунеться помалу,
На одвідках заспіва вдова,
Як і до війни, було, співала:

— Осоку
Посічу,
Траву поламаю.
Мужа спать покладу, —
Сама погуляю!..

Тут хилились в зливу і жаринь.
Валунами горбились узвали.
Трудодень,
Немов од зайця тинь,
Промайнув — і поминай як звали!

Урожай — свиріпка та гірса.
Слава Богу,
Бульба виручала.
Васильків довірливих краса
На косоворотках догоряла.

Продавати б цвіт,
Та сором, чень:
Нюхай сам у будень і на свято.
Квітковий надійний трудодень,
Та до Мінська щось далекувато...

Тут,
У партизанській стороні,
Власна тінь несла відплату кату.
Та лежать валун на валуні.
Кожен з них,
Як гарнізон залятий.

Скибці житній відали ціну,
Урожай не квапився утору.
Десь-то обживали цілину —
Щедре дно казахського простору.

Виспіла малина —
Дух який!
Захмеліли лісові урмани.
Саме в пору ту вербовщики
Забрели в куток наш, як цигани.

Цілину хвалили через край:
Там такі вже
Булки, короваї!
Ліпшої землі і не шукай.
Ласощів — яких душа бажає!

Там не треба гнутися горбом,
Там машинам не стачає праці.
Ратують «цигани»:
Всім гуртом
У цілинний край перебираться.

Голова зітхнув, мов скинув гніт:
«Досить буť останніми в районі!»
...Тільки цілина —
Не ближній світ.
Тільки утриший ніхто ж не гоне...

Край на хліб пісний,
Та дорогий,
І його ти не покинеш з ходу.
Думали найстарші
День-другий,
А затим звернулися до сходу:

Щоби докір душ не холодив, —
Є ж і світ, крім ячної оладки, —
Вирішили сходом ходаків
У далекий край
Послать спочатку.

Коні,
Поїзди,
Грузовики
Везли ходаків у край гарячий.
...Ось і степ.
А обшири такі,
Що, здавалося, Палік забачиш...

Стелеться собі ковил-трава.
Вискочить, немов полівка,
Суслик.

Де тут небилиця,
Де ява —
Важко розв'язать нехитрий вузлик.

А бурти із збіжжя,
Мов хребти,
Наче скирти ярої соломи.
Захлинається від духоти
Зерно, як горох.
Куди там вдома!
Тут така земля — не говори!
Хоч клади на скибку замість масла.
Тут, як од іскрини, прикури —
Од піщинки, що й вночі не гасне.

...Лісова оселя —
Асави!
Там не спиться
Голубій криниці.
Плач зайців,
Кутикання сови
На пательні степу тільки сниться...

Родить добре все на цілині,
Тільки для душі
Не знайдеш місця,
Хай там і валун на валуні, —
Вдома солома їдома,
А в людях
І сіно не їсться!

Хай там з остюками прісняки!
Тут же зирка й коровай з докором.
Нас земля тримала в дні тяжкі,
Покидать тепер, охлялу, —
Сором!

...Бір шумів про клопіт віковий,
Він промовчав про свою незгоду.
Радісно зустріли
Асави.
Ходаки звернулися до сходу:

— Нам шукать багатшої землі?!
Чи самі свою ж ми не олюдним?!
З рідної землі
Врага змели,
То втікать од каменю
Не будем!

Край криниць,
Хороми лісові...
Мшіє камінь заздрістю тупою...
...Встало поле юне...
Асави!..

.....
Не дістать до колоса рукою...

1972

Кайсину Кулієву

Нема народів малих —
Бувають малі поети.
Поет — то радар живих:
Він чує травини сколих
І гуркіт серця планети.

Будь сином у щасті й журбі,
Хай щедриться скромна праця,
Хай заздрість сконає в собі, —

Народу сплати, що тобі
Дозволив поетом назватись!

Зальотного вітру повів
Не схмарить високого лету.
Скептика випали, гнів, —
Щоб вивчити мову схотів
І думав на мові поета!

Імення співця не дарма
Край носить в поетовім злеті.
А пісня ж не носить ярма.
Народів малих нема!
Бувають малі поети...

1978

Геннадій Буравкін

(нар. 1936)

ДВАДЦЯТИЙ ВІК

Суворий і тверезий вік двадцятий,
Люблю тебе до скону

і кляню.

Вітрами міжпланетними протягтий,
Ти знаєш усьому свою ціну.

Музики про любов

натхненно бринькають,

Малюють генерали голубів.

А ти

зориш

з холодною хитринкою

На бомби,
взуті в гасла голубі.
Усе як стій розпізнаєш одразу —
І кров,
і зраду,
й підступи, і гнів.
Од воєн,
від політики
і джазу
Ти огрубів
і рано очерствів.
І все ж
ти хочеш до віків донести,
Одвівши хижі ядерні мечі,
Пісні поетів, що майбутнє пестять,
Космічних трас важучі обручі.
Боїшся,
щоб на атомне безсоння
Наш світ не занедужав,
не зачах.
Тому і рухаєм тебе до сонця
На стомлених, скривавлених плечах.
1964

Нам вдома, бач,
пісень замало,
Нас манить
в екзотичну даль
Рекламний вітер закликально
До кедрів ближче і до пальм.
А там,
де перший крок зробили,

Де наші матері живуть, —
Ростуть
 берези й горобини
І листя падає в траву.
Та збагнемо лише з роками,
Як дорога вона здаля,
Ця вишита боровиками,
Смолою хмелена земля...
Стежок шукаєм невідоме,
Чужі торуєм більшаки.
А нас пісні чекають вдома
У матері біля щоки.

1964

СПОГАД ПРО НІЧЛІГ

Бродимо в горішнику,
 блукаємо по лісі,
Двіну на берег тягнем
 у мокрих неводах...
А в очах —
 смугою —
 голубе Полісся,
Прип'яті неквапної бронзова вода.

Осока висока —
 зеленими багнетами.
Забутими шоломами —
 пахучі стоги.
І над землею стомленою
 тиша всепланетна.
І місяць,
 як антонівка,
 жовтий і тугий.

І серпневі зорі,
пахучі,
наче дині,
Сині,
мов ранкова роса...
А в чорнобривої нашої газдині
Пахли кмином руки,
м'ятою — коса.

Нам вона виносила
квартиру сиродою,
Житнього окраець
ламала пополам.
І частувала потім
горілкою міцною
І добрих снів безгрішних
заповідала нам.

І ось ми
цілий місяць
блукаємо по лісі,
Двіну на берег тягнем
у мокрих неводах,
А в зіницях —
смугою —
голубе Полісся,
А на губах —
тугою —
далекий м'яти пах.

1964

Коли земля спокійно засинає
І навіть зорі склеплюють повіки,

Тоді здається,
що у всьому світі
Не сплять лиш вартові.

А інвалідам і тоді не спиться,
Незарубцьовані щемлять їм рани,
І нудно, монотонно, збайдужіло
Протези у тиші глухій риплять.

Прохопиться у темряві цигарка —
І дим,
від дум солдатських посивілій,
Пливе Чумацьким Шляхом безконечним
І стільки літ уже
не розтає.

На вулицю виходять інваліди,
Біля парканів вихололих крочать —
Здається, знов военний вітер віє
І тисяча гаїв під ним рипить.

Вони ідуть
з похилими плечима,
Так, мов поранених товаришів виносять
Із бойовища пам'яті своєї,
З далеких закривавлених років.

Тягар безсоння тягнуть інваліди
По вулицях двадцятого століття.
І в їх очах горить, не погасає
Чи то червоне, стужавіле сонце,
Чи незакінчених боїв огонь.

А на землі дріма досвітній спокій,
І навіть зорі склеплюють повіки.

І всім здається,
що у всьому світі
Не сплять лиш вартові.

1965

НЕБО І ЗЕМЛЯ

І

О небо,
тихе і озорене,
Ще ледь розморене зі сну,
Я, мов хустиною прозорою,
Тобою
милу огорну.

І на примружені повіки,
Немов росу зі споришу,
Поривним світанковим вітром
Зоринки всі твої струшу.

Хай,
таємнича й світояра,
З глибочини коханих віч
Хоч раз неторкана Полярна
Моргне мені на звабу стріч,

Хай кане краплями калини
Сузір'я Лебеда в жорству...
А хочеш —
іменем єдиним
Тебе навіки назову

І на руках
назустріч сонцю
З коханням разом понесу,
Плечем розсовуючи сосни
І спивши подихом росу?..

О небо ранку білолицього...
Ми стали при твоїм вікні
З сьогоднішніми таємницями
І з правом на грядущі дні.

І вже синиця десь цвірінькає.
І соловей концерт почав.
А ти — блакитною хустинкою
Тремтиш коханій на плечах.

І І

Невже хтось вірить,
що ми всі на небі,
Що в пеклі і для нас
кипить смола?..
Ми на землі.
Під Ржевом і під Невелем.
Ми всі в землі.
Самі уже — земля.

Ми по землі
поротно і порійно
Ішли,
повзли
на рубежі круті.
І падали
на ній,
на нашій рідній,
Не встигши й разу согрішити в житті.

А в небі димнім «юнкерси» ширяли...
Якби тоді на небі ми були,
Ми б кулаками крила їм зламали,
Ми б їх смолою пекла залили.

Хай потім нам чорти б ламали ребра,
Хай проковтнула б потім нас смола...
Ми лежимо.

У кожнім оці — небо.

І плечі наші

муляє земля.

Нам лист осінній замітає лики.

Без нас

ракети в космос попливли.

Ми на землі zostалися навіки,

Щоб ви,

живі, у небі побули.

І І

Хитнеться земля тривожно,

Осиплеться з яблуні цвіт.

У небо,

у синь погожу

Рвонеться і мій зореліт.

І в сповнені жахів нетрі

Вженеться, немов у забій,

Сполохані кілометри

Зоставивши по собі.

Я знаю:

ні Бога,

ні чорта

Не стрінеться там мені,

Хоч небо,

як сажа, чорне,

Впаде мені просто до ніг.

Я знаю...

А раптом, може,

За мовчазною тьмою —
Молочні річки
і море
Із рибкою золотою,

І сад у райських ранетах,
І ліс без гадюк і вовків?..
І можна спинить ракету,
І жить сто земних віків,

Обнявшись з сонцем, як з другом, —
І хай воно к бісу йде:
І хмари оці, й зав'юги,
Й земна суєта людей...

Незвідана радість спокою...
Блакитна в садочку трава...
І все ж
нетерплячою рукою
Рвону я слухняний штурвал.

І серце тривожно заб'ється,
Коли під гримучим крилом
Діброви земні і озерця
Простеляться знов рушником.

І кинуться ниви під ноги,
Аж сиві од пилу століть.
І небо,
земне до знемоги,
Блакиттю мене засліпить.

Запахне окрайцем і літом,
Забомкають сонно джмелі...
Не треба мені в цьому світі
Ні неба,
ні зір
без Землі.

1965

У лісах
Чужинців кості
Догнивають.
А бійців колишніх
Кулі
Доганяють.

То інфарктом,
То сухотами
Підступно
Прорізаються осколки
Марки Круппа.

Хлопці падають
Без стогону
І крику.
Раптом рана
Розламається,
Мов крига,

І оглушить,
Наче вибух,
Чоловіка.
І на очі
Напливуть
Чужинців пики.

Не закритись
Ні бронєю,
Ні травою,
Ні тією
Переможною
Війною.

Бо ті кулі,
Що колись
Засіли в тілі,
Долетіли все ж
До серця,
Долетіли...

КОМПРОМІСИ

Ах, компроміс за компромісом —
Уліво крок чи вправо крок.
І вже жандарм до тебе — лисом,
І вже не зведено курок.

І вже не вигадкою злою
І не образливим рядком,
А лисячою похвалою
Тебе улещують крадьком.

І руку, наче своякові,
Потиснуть — і в кущі скоріш.
А з-поза спини наготові
Кривий, з пощербинами ніж.

Ах, компроміси, компроміси —
Річок молочних береги.
Ти іншим дай — і сам наїжся,
Міняй сухар на пироги!

Бурду тобі замінять супом,
Худий сінник — на пуховий.
Ти тільки волю дай уступкам, —
Серед вовків по-вовчи вий.

Ти тільки збоч,
 ти тільки збийся,
Зневірся в чомусь хоч на змиг —
І спритно прослизне убивця
Твоїх братів, ідей твоїх.

Ах, компроміси, компроміси —
Стратегій витончена в'язь.
А в душу вже залазять писки
Шпиків, пронюхуючи вас.

І вже всучити мітить ворог
Свій дар данайський уночі.
І вже сиріє гнівний порох.
І вже притуплені мечі.

А потім кров'ю ніч замісять,
Ударить чобіт по кістках...
Ах, компроміси, компроміси!..
І руки випускають стяг...

Хтось полює на синицю,
Інший ловить журавля...
А мені скарб не насниться —
Тільки пращурів земля,

Тільки мати,
пісня з поля,
Ластівок над лугом скрик...
Не кохала мене доля,
Я в простому ходити звик.

І скарбів мені не треба,
Маю вимоги малі, —

Тільки б хліба,
тільки б неба
Та отецької землі...

Нет, жизнь меня не обделила...

О. Твардовський.

За все платив я повну плату —
І за добро, і за тепло.
Війною, білою палатою
Мене життя не обійшло.

Спізнав на смак всього доволі,
І розрізняв, хоч був малим,
Джмелиний мед, пекучість солі
І смак сльози, і пах смоли.

Життя не обділило й потім
Ні добротою, ані злом,
Косарським чоловічим потом
І раннім снігом над чолом...

Я на судьбу не нарікаю,
В життя дороги прокладав
Своїми власними руками.
І розуму не марнував!

А що спізнав зарано біди
І згіркий присмак полину, —
Так то ж на те, щоб добре відав
Життя цього тверду ціну.

У гаях лепече листя,
Що до осені — недовго,
А мене гука з обійстя
Знов кудись нова дорога.

Не ховаю днів у ніші —
Розсіваю не по жменьці.
Що не день — життя все більше,
Що не день — життя все менше.

А на серці, як не дивно,
Ні хмарини шкодування,
Що вже стільки відходив я,
Стільки витоптав пізнання.

Тільки сум нахлине часом,
Під грудьми заб'є тривога,
Що вертаюся не часто
До отецького порога.

Йду на погуки лосині,
До борів смолистих їду.
І за мною — синьо-синьо
Васильками дні по сліду.

Вечорами на чужім узгірку,
Там, де квіт чужий мене не грів,
Як нам рідної жадалось зірки
І вітрів солодких із борів!

Як душа омолодитись хоче
Хоч зернятком рідного тепла,

Хоч одним ковтком льоновим ночі,
Хоч димком батьківського житла!

Не заглушиш сум нічим, як долю.
Ліпше пам'ять з давнини поклич —
І повернуть спогади додому,
Як весняний журавлиний ключ.

І примчить з поліської діброви
Рідний вітер.

 Ти його ковтни —
І неначе проліски ранкові,
Зорі зацвітуть з височини.

З БОЛГАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Йордан Мілев

(нар. 1933)

ВІДЛУННЯ

Поет уславлений
по часі
У невідомість забажав.
Найперш забули ті,
що ласо
Його хвалили для забав.

І легко стало до знемоги,
І застеріг в самотині,
Що, мов одлуння,
на пороги
Вертаються прожиті дні

І квилять з сірого узвишшя
У час, який він не встеріг,
Що доля їх чекала інша,
Коли б він те осмислить міг;

Дні, порозтринькувані марно
У завірюхах суєти...
Що ж, надто переміг він рано,
Себе ж — спізнивсь перемогти.

Отрясши пристрасті й тривоги,
Забутий —
серце загасив.

Лише від себе від самого
Порятувать не має сил.

Тому вмуровує у вірші
Не цей новий гіркий мотив,
А ту далеку спрагу вищу,
Якої так і не втолив.

ПІВЕНЬ

Була пора притайна і погідна,
та ранні трави никли за горби.
Роби завжди, що мислиш за потрібне,
і непотрібне інколи роби.

Хоча б одну миттєвість випадкову
спізнай в невідповідному бутті.
Всели хоч раз себе у загадкове,
а решту — здай безмежній видноті.

І хай, мов серця неземна потреба,
лишиться по тобі і звук, і ритм,
якими одмикав щоранку небо
сусідський півень на тину старім.

Він піяв... Як він довго кукурікав!
Він цілі ночі у мені гучав,
і сонце радо на Вітошу кликав,
не відавши про горе та печаль.

О, скільки раз будив мене, спросоння
кльовавши місяць зерня по зерні!
Він, певно б, виклював його, як сонях,
коли б не опинився в казані.

І світ од горя не поблід із виду,
і я не вчув його останній скрик,
але ж, здалося, гострий ніж сусіди
в мені чотири літа пересік.

А жив би він — носив би йому воду,
вночі привів би ранок у село...
Щоразу там, на сонячному сході,
тріпоче яро півняче крило.

Владимир Башев

(1935–1967)

АНТЕНИ

Вп'ялись антен
нервові пальці твердо
в холодний день,
в імлу
і в хмар осердя,
а їх коріння
у мені десь тоне,
так боляче глибоко,
що все єство мое аж стогне
дзвоном,
і протинає скроні
хвилями струмів
високої напруги.

Антени!
Антени,
на лихо, обсіли стріху,
забрали останню втіху,
можливість сховатись од світу

в зеленім затишші акацій, —
вже навіть окрайця
хвилини
не можу собі вділити.
Антени!
Антени
сміються й ридають,
і гнуться
від радості й дрожу,
і небо, і серце
протнувши ланцетом,
аби прозріть свою долю тривожну.

Коли вже й земля знервовано дише,
а спокій — розкіш;

коли вже й тиша,
вже навіть тиша — лиш кремінь,
що родить холод сліпучих іскор, —
то, згодьтесь, нема в тому дива,
що від поетів навіть жадає вік
двох точних списів —

з-під вій,
і в м'язах —
гніву, і ще раз — гніву.

ВІК

І це століття традиційно
будує з років, як із віх,
опріч держав конституційних
держави цензів вікових.

І нам, бач, в молодості,
грішним,
здавалось, що весна — навік,

а вже возводить плем'я інше
свій світ
у вимірі новім.

Там, на романтику скупіше,
і діловитіше за нас,
математичніше,
точніше,
бере юнацтво владу й час.

А ти ж?
Ти — як вигнанець древній,
позбавлений всіх людських прав,
затамувавши щиру ревність,
їдеш в архів минулих справ.

Прощай же,
юність-мандрівнице,
прожектів і початків рай!
Яке безглуздя — ця границя,
що молодість в нас одбира!

Облиште ці фальшиві спічі:
мовляв, ще весни зацвітуть —
після стількох офір
і січей
вже молодості
не вернуть.

Ввіходиш у державу «старість»,
у стриманості строгий світ.
На подвиг часу не зосталось,
до подвигу зосталась мить.

І тільки
відкриттям новітнім,
ударом в рак чи білокров,

і тільки в бронзі чи граніті
ти міг би повернутись знов

в нещадні юності держави,
де батогом шмагає сміх,
де шал дискусій і заздравиць,
і перший вірш, і перший гріх.

ПОНЕДІЛОК

Понеділок — свято моє справжнє,
перший день, начало всіх начал;
в требник він
не вписаний поважний,
фарб йому святочних
не стача.

В понеділок
імені не маю,
прав не маю, досвід не доспів.
Щира моя клятва ще дрімає
у насінні первородних слів.

Друг я правді,
вірний, як знамену,
не люблю по течії плисти,
безбережна радість праці
з мене
зачина людину доброти.

Торжествують м'язи мої ранні
у колінах,
в пружності рамен.
Всі недільні почуття і плани
із могутніх сходяться знамен.

В понеділок
входять вони в силу,
набирають висоту свою,
вечір наш виповнюючи смислу,
з нами залишаються в строю.

Ніч до нас
іде як нагорода,
диха вітер весняний в траві.
Ген зоринка пада з небозводу.
Що ж, узавтра ми засвітим дві!

Я пригладив
пальцями правиці
чуб свій, на якому піг-роса,
вже пізнавши, як нам таємниці
перетворювати в чудеса.

І наперекір
неробі-лежню,
що зогнив у ліні, наче пень,
славлю понеділок наш
важезний,
перший день,
наш день!

РОЗДУМ

Николи Інджову

Як не маєм чого світу дати,
то чи варт родитись чоловіку?
Не потрібні нам і слава й шати
геніїв великих.

Просто треба
ніжності нам мати
до тієї жінки-безіменки,
котра перша стала заплітати
в мережки вузенькі
отчої землі красу багату.

Просто треба
мати дар високий,
що осяяв майстра благовісно,
котрий першим просвердлив у гілці
отвір круглобокий,
і та гілка обернулася у пісню.

Не потрібні нам і слава й шати
геніїв нетлінних!
Нам аби прихильність мати
одного покоління.

Тільки б мати
таку руку майстра,
як Кольо Фічето має,
аби мертвий камінь так покласти,
що від нього серце оживає.

Тільки б мати
двоє крил могутніх,
як у того майстра Манола,
щоб збагнути
швидкість звуку в сутнім
й дерзновенність сокола.

Нам аби лише прихильність мати
одного покоління!
Хоч одну б сміливу мрію вкласти
у своє творіння!

Хай ми станем
проти суховію лісом чесним!
Хай спадемо
дощами на пшеницю й пашу!
Хай приречений на смерть воскресне
із-під пальців наших!

Хай приручать атоми жахливі
наші руки,
наче житніх зернятко,
що дадуть на добрій ниві
мільярд сонценятко!

Хоч одну б сміливу нам ідею
втїлити в творінні,
щоб здобути право: стать землею,
де заснули генії нетлінні!

Захарі Іванов

(нар. 1946)

ДОРОГА

1

Ніч, як павук, набухає
од крові
повільно.
А барабани жорстоко вибухують марші.
Навиліт прошита, земля у агонії марить.
І до смерті своєї приречено
йде людина.
Людина,
що лишилася

без смолоскипа
у п'їтьмі.
Красу тополину
шмагають
дощі куль,
І сохнуть вони, як вдовиці, посеред поля.
І хлопці безвусі в шинелях широкополих
Промацують шлях динамітний
пальцями
дул.

Шляхи,
що з кривавих
криниць
початок свій
ведуть.

І матері вже не плачуть.
Лиш виряджають
тихо
дітей — аби повернулися лише...
Та приходять листи, писані спішно,
З емблемою чорною лиха,
з емблемою
лиха.

З коротким і чесним текстом:
перед боем
його прийняли
в комсомол.
Міг лишиться живий...
та... комсомольці
не відступають.
Та комсомольці не відступають!

2

Я гвинтівку іще не тримав
у руках,

і свинцеві дощі
не сікли
округ мене
посмуговану шкіру землі.
Просто
я — безжурний хлопчина —
вирослав в супокі тополь і каштанів.
Та я йду по землі босоніж,
щоби кожна клітина вчувала пульс
крові
перших,
і біль
роси,
роси — материнських сліз,
щоб пронизливо пам'ятати,
чим оплачено ці слова:
комсомольці не відступають!

ОДКРОВЕННЯ

Коли наодинці
із полем
чи гаєм
лишусь я — то чуюсь, мов схимник.
Не тому, що землю свою не кохаю, —
я в неї залюблений тихо!
А тому, що знаю:
лише в силовому полі
тропічної напруги
людей
і буднів
я здатен і жити і дихать.

І ви не коріть мене за те,
що дороги мої — гіперболи і параболи,

а не зав'юнисті сільські стежини,
що інколи, зачарований голосом сфер,
не чую я пісні цикади.
Я землю люблю, мов колиску, —
вона мене ніжно люляла.
Але хіба це означає,
що мушу я в ній і вмирати?

ПОКОЛІННЯ

Приземлені? Так,
ми орлине щастя —
літати —
 давно загубили,
 зате

придбали
крилатість прискорених часток
в єдинім огромі Прискорювача.

Ах, і долі наші сіренькі,
однотипні, як ті плакати?!
Слухай, критику,
а нам досить,
що любити
і плакати
все ж умієм
по-своєму.
Кажуть: чола в нас — чисті бланки,
то, мовляв, там нема що втрачати.
Так чому ж, аби разом іти з усіма,
підганяємо кров свою й м'язи,
від чого дочасно
в мужчин визріваємо?!

Хай не втиснемо в шпальти доріг
ми навічно сліди, та зате ж і в багні не
застрянем

І тому у соборі космосу
легко й чисто
нам буде
горіть.

ЕКЗЮПЕРІ

1

Кажуть, що зник ти
безслідно
зі своїм літаком.
Логічно:
всесвіт на безконечність
захворів.

І все ж ми знайдемо тебе:
десь в абсолюті висоти
стоїш ти,
вслухаючись в шепіт
далеких моторів.

2

Бродять у небі два астероїди:
той — із квіткою в грудці землі,
інший — з металу чистого.

Зустрілися — вибух засвідчив.

Один з них розсипався на порох,
на іншому — квітка померла,
лише квітка померла.

Ординарна історія...
Та скажи, Екзюпері, скажи, ти:
хіба не маю права
пожурбити
за цією ніжною квіткою,
яка могла б під сонцем ще жити?

ДІТИ

Двоє дітлахів ганялися за метеликом
з великими крильми.
Зрештою, впіймавши його,
розгорнули крила
і подивилися крізь них
на сонце.

Ми з тобою зараз —
ті ж самі діти;
гасаємо за істинами.
Деякі наздоганяємо
і розгортаємо,
аби подивитись крізь них
на світ.
Є правди, крізь які
люди виглядають чужими,
ніби в маскхалатах.
Є правди, крізь які
здається,
що навіть потопаючі
і ті, хто їх топить,
можуть подати одне одному руки.
Ми тягнемось до всіх істин.
Ми — діти,
котрі кохаються
в істинах.

ПОЗИ

На скелі — тінь орла, немов оздоба.
«Ах, що за поза! Що за лет високий!»
...А він всього лиш вибирає здобич
холодним оком.

Оголеними коліньми позує
під об'єктивом кінозірка.
Дешевим інтерв'ю коліна ілюструє.
Завваж: артистка в грі. Але не жінка...

Коли ми навіть радість ховаємо —
все 'дно позуємо.
Все 'дно ми помиляємось,
вважаючи, що — не позуємо...

Бо ж кожна поза — віддзеркалення пророче
нашої суті:
і холодні орлові очі,
і жіноча нагота,
і ця надмірна суєта —
усяка поза — нашої суті віддзеркалення
пророче!

ВИРОК

*У 1936 році на Олімпіаді в Берліні
Гітлер сам вручав медалі перемож-
цям. Та коли переможцями ставали
неарійці, він демонстративно поли-
шав змагання.*

Небо заміноване й запилене
пилугою маршировок,
іскрами із-під чобіт.

І сумне від наляканих крил голубиних,
що стріпнути силкуються
свастику безумства.

Барабани б'ють по свідомості,
і чорніє
чорним попередженням порожнє крісло
фюрера...

Але...

Сюжетівка — крісло порожнє.
Чотириста метрів — крісло порожнє.

А потім, а згодом...

Я падаю й знов устаю,
мільйони разів падаю,
мільйони разів устаю,
і лишаються поза мною
порожніми —

каска зондеркоманд,

порожніми —

чорні однострої гестапо,

порожніми —

окопи, і бліндажі,

і дула гармат.

Тисяча п'ятсот кілометрів —

дорога з моїх кісток...

І —

порожнє місце!..

Сьогодні

спокійно ідуть мільйони,

говорять про всілякі житейські дрібниці,

та кості мої фосфорують

у очі

й серця їм

кривавим квітом жахливих істин.

І місце порожнє,

порожнє!

КВІТЕНЬ, 1876*

На наших лобах — знаки
схрещених блискавиць,
що кров'ю світяться...
Світ тоді узнав
повну ціну півмісяця.
І нарік нас мучениками.
Насправді ж ми — апостоли,
котрі на палях святились.
Навіть тим,
що на хрестах розіп'яті,
мук таких і не снилось!
Зате ж і воскресіння,
рівного нашому,
світ не знав
і не буде знати.

На безсонні своїх матерів
засинали,
купалися в їхній молодості,
а зморшками — сповивались...
Виросли.
На зів'ялі,
одквітлі
материнські груди
спадає роса —
припізніла вдячність синів.

* У квітні 1876 року в Болгарії вибухнуло повстання проти турецького рабства. Воно було придушене з нечуваною жорстокістю.

Селюки, ми не звикли носами клювати
скатертини
в нічних барах.
Ми вміємо танцювати, горлопанити й орати
на волі, а в барах наша сила
тане, як хмара.
Сідаємо за стіл самовпевнено, навіть
хвалькувато.
Та згодом поволі втихаємо,
зняковілі.
А надворі дощі розлітаються на друзки
об асфальти,
і ліхтарі показують нам язика
побілілі.
Наші очі спотикаються об жіночі коліна,
і стає нам жаль чогось,
і лячно трохи,
і запитуємо себе: невже це наші майбутні
дружини,
з якими випаде доля
топтати курні дороги?
І коли після тих вечорів додому вертаємо
запівніч —
цілу ніч кусаємо пальці і вкотре
відчуваємо,
що земля в нас під серцем
не спить, як дитина.

З ВІРМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Ованес Туманян

(1869–1923)

САКО ІЗ ЛОРИ

Поема

I

Де скелі, як вої, супротно звелись,
Усвердливши зір одна одній, мов
спис, —

Проваллям темніе в міжгір'ї Лорі
Ущелина.

Там від зорі до зорі,
Граніт протинаючи, наче багнет,
Скипає у безумі річка Девбед.

І рветься шалено, як пущена з праці,
Аж піна валує з холодної пащі,
Метається яро в нестримному русі,
Шукаючи берег колишнього русла,
І ревом могутнім стрясає узвиш:
— Ваш — віш, ваш — віш.

З похмурих печер, в тогосвітній імлі
Її пересміюють демони злі,
Відлунням вторуючи риду ріки,
Зловтішно показують їй язика.
Регочуть нестямно, від дева незгірш:
— Ваш — віш, ваш — віш...

Опівніч як місяць, блідіший біди,
В ущелині лячно загубить сліди

І з хвилями гру заведе, тремтячи, —
Глухої пори, коли ухнуть сичі,
Нараз оживає диявольський стан,
Слизький, потайний і повзучий,
як твань...

Ген храм на рівнині — самотній,
МОВ СКИТ.
Супроти, на скелі, фортеця не спить.
І часом, жахаючи душі живі,
Із веж її чується стогін сови.
А з каменя німо, один, наче перст,
В провалля вдивляється пам'ятник-
хрест.

II

В ущелині тулиться ветхий курінь.
Сако серед ночі — один в нім, як тінь.
Його побратима сю ніч, як на зло
Чи жінка, чи теща зманили в село,
Чи ще якийсь клопіт...
Хіба пастуху,
Що в гори забивсь на місцину глуху,
Не знайдеться діла в своєму селі:
Мо', висівок вийшли запаси малі,
Чи солі не стало в мішку для овець,
Чи в тещі запахла смаження з яець,
Чи, врешті, на тоскний коханої клич
Він кинувсь додому, минаючи ніч...
Тим часом Сако ще досвіту, як звук,
Отару погнав на гірський пастівник.
І от він, вернувшись, лаштується в сон.
Повісив сирі личаки над вогонь.
Поклавши під голову власний кулак,
Один, наче палець, зів'яв неборак.

III

Ну, хай і один, та чи личить таки
Могутньому велету бить дрижаки?
Поглянь, як розлігся на лаві своїй,
Мов дуб, що звалився на межі лісовій!
А вже як зведеться уріст,

і в руці

Підніме дрючок з гостряком на кінці,
Та гримне, скликаючи лютих собак,
Що гвалтом і ніч заженуть
в переляк, —
Тоді зрозумієш достоту:

чого

І злодій, і звір обминають його!

Такі ж і його побратими на взір.
Дружніше, ніж діти, живуть серед гір.
Щовечір, вергаючи з праці до хат,
Несуть вони хмизу до спільних багать.
З сопілкою вправно збратавши ріжок,
Сміються дитинно і водять танок.

IV

Та ночі цієї без друзів, один
Лишився Сако між крутих верховин.
Зіпершись на лікоть, в багаття зорить
В задумі.

І раптом, в якусь тобі мить
Сако пригадалися давні слова
З казок його бабці про темні дива.
При спогаді тому пастух мимохить
Подумав про духів з бісівських боліт,
Як разом вони в реготливій юрмі
Бредуть кривоного в пекельній пітьмі:
То враз на шляху одиноких прочан
Туркенями являться, вигнувши стан,

То, ніби чорти з допотопних печер,
Постануть із ликами хижих химер
І манять здаля голосами рідні
В тенета незримі свої, потайні.
І зовсім як люди, зчиняють бенкет
У бубони б'ють, аж сахається смерть.
І слово бабусине з давніх казань
Скрадається в гори, летке, мов туман.
І чує: — Гей, де ти, Сако? Не барись
До нас на весільні танки!
Ти бачиш, як весело в колі зійшлись
Твої наречені гінкі?
До мене іди на пахке молоко!
До мене — на здобний пиріг...
Я — тітка... А я твоя мати, Сако...
Я — друг твій з дитячих доріг.

До нас, завертай-но, Сако.

Подивись:

Дівчина — як зірка ясна.

Поглянь, як ми весело в танку

зійшлись:

Тара ні-на... тара ні-на...

І привиди,

з виду мерзенно-бридкі,

Зібравшись у зграї на скелі стрімкі,

Встають перед очі Сако доокруг,

Повільно бредуть за рокований пруг

Тремтливими тінями, чорні й чужі,

І усміхи злоби блищать, як ножі...

V

Чи олень прудкий, чи ошкірений вовк
Пробіг повз колибу, прискоривши крок,
Чи, може, то камінь у сарни з-під ніг

Зірвався раптово і в урвище збіг,
Чи лист затремтів під нічним вітерцем,
Чи миша ляклива шмигнула тихцем,
Чи вівці здригнулись

(піди подивись) —

Та вчулось Сако, ніби кроки чийсь
Урвались край двору.

І в тишу хистку

Вслухається він, похоловши, в кутку...

VI

Чому це багаття пісок опада?
Хто пильно крізь дах у вікно загляда?
Стривай... Хтось, здалось, із покрівлі
шугнув,

І став за дверима, і тліном дихнув.

— Гей, хто там? І що ти тут робиш

вночі?

Чого зацікавив? Озовись — не мовчи! —

У відповідь — тиша, глуха і тяжка,

Лиш м'яко зурмить напівсонна ріка.

— То ж, певно, Геве... От і загадка

вся!

(Бо хто б ризикнув наразитись на пса?)

Хотів, бач, злякати мене. Ха... ха... ха...

Геве?! —

та в одвіт — німотина глуха.

Лиш в тиші зловісній, сотаючи нить,

Ріка дрімотно внизу жебонить.

Та й хто б це опівночі шастав, либонь,

Коли все на світі впокорює сон?

Хіба що... бісівське, нечисте зело,

Зібравшись в ущелині в темне кубло,

Заводить відьмацький, чаклунський

бенкет,

Покіль не заманить до хижих тенет

Самотню людину, аби з потойбіч
Удертись... до тебе в роковану ніч...
І, втупивши очі в багаття, пастух
Заледь переводить нажаханий дух.
І горцеве серце стискає, мов дріт,
Сум'яття лихе, холодніше, ніж лід.

— Та ні... то ж вітер... вовча тінь.
Не очі — просто двійко зір
Крізь дах вдивляються, — повір...
І хоче звести вгору зір,
І не наважується він.
Проходять безгучно...
Припав до стіни
І чує, як скрадно шепочуть вони.

— Він тут, — хихочуть, —
Ха-ха-ха!
Дивись... дивись... дивись... дивись,
Як він розлігсь.
Сюди ж поглянь:
Чи ти глуха?!
Ха-ха-ха-ха!!!

Сако ворухнувся, тамуючи скрик,
Потягсь до порога.
І в мить оту в тріск
Розчахнуто двері хисткі навстіжень —
І з ночі вдираються юрми туркень!
Із виском і реготом в бубони б'ють,
І в їхніх очницях димить каламуть...

VII

Зловісна ущелина. Місяця шмат
То зрине, то зірветься в хмари на спад.

І в тьмі цій липкій, опівнічній порі
Втікає Сако по яругах Лорі.
Та духи пекельні по п'ятах за ним
Женуть невідступне кублом навісним.

Вже ледь не протнуть волохатим
перстом,
От-от його зіб'ють зміїним хвостом...
І манять Сако голосами рідні
В тенета зловісні свої, потайні.

І чує: — Гей, де ти, Сако? Не барись
До нас на весільні танки!
Ти бачиш, як весело в колі зійшлись
Твої наречені гінкі?
До мене іди на пахке молоко!
До мене — на здобний пиріг.
Я — тітка... А я — твоя мати, Сако...
Я — друг твій з дитячих доріг.

До нас завертай-но, Сако!
Подивись:
Дівчина — як зірка ясна.
Поглянь, як ми весело в танку
зійшлись:
Тара ні-на... тара ні-на...—
І разом із гвалтом відьмацьким
Девбед,
Рвучись у шаленстві з гранітних лабет,
Збілілий від люті, немов молоко,
Регоче услід: — Переймайте Сако,
Із розуму збіг наш Сако!..

1889

Аветік Ісаакян

(1875–1957)

ПІСНІ АЛАГЯЗУ

Поема

Пилом впав тобі до ніг, —
Ти ж усе гордуєш, яр.
То хоч серця не топчи:
В ньому ти раюєш, яр!

МОЇЙ ДОЛІ

Вцю глибоку, хмарну ніч,
Коли сон сахнувся повік,
В моїм серці туги сич
Звив гніздо собі повік...

За тобою очі всі
Виплакав я, джан, дотла.
Сліз моїх жагучих сіль
В серці рану пропекла.

Нам, голівко, сну нема,
Тужна, прихистку нема.
Світ пройшли, та нам гнізда
В серці милої нема.

ЗАСПІВ

До сузір'я сягнув Алагяз
Коронованим гордим чолом.
Трон його понад хмари піднявсь
Смарагдовим князівським столом.

Я злечу, ніби птах Сінам,
У вінці на крутий Алагяз.
Передам золотавим снам
Своє серце в урочий час.

Маю в серці я рай утіх,
Солов'я, і троянду, й саз*.
Йди, Заро! Я в обіймах своїх
Вознесу тебе на Алагяз.

АРАГАЦОВІ

Ти, Арагаце, встав, як щит,
Супроти блискавиць.
Твої верхи — з кришталю скит
Для хмарок-мандрівниць.

Орлам ти дав престол стрімкий,
Озерам — бірюзи.
Твій стан охрещують струмки,
Як срібні ретязі.

Розмову ручаї ведуть
Ще з глибини віків.
Потоки збурені прядуть
Тобі габу шовків.

Метеликів живі квітки
Летять в танку вогнів,
Немов коштовні пелюстки
З вінка казкових снів.

* Саз — музичний щипковий інструмент.

Ти вбрався в пурпур королів.
Ти — пахощів гора!
Веселка з тисяч кольорів
У квітах твоїх гра.

МАНТАШУ

Гей, Манташу, — долино мрій,
Колиско смарагова,
Нечутно сон вкриваєш мій
Ти килимом шовково.

Твоїх струмочків передзвін
І світлих марень легіт
У забуття солодкий плин
Несуть мій човен легко.

Рай-птаха на срібернім крилі
В кораловому дзьобі
Несе з ненаської землі
Казки в злотій оздобі.

Чутке, як неня, джерельце
Мені «люлі» співає,
І добре мамине лице
Дитинство повертає.

Пісня перша

I

Ранньої весни в гори із долин
Череда свої селянин жене.
Попід хмарами, десь на схилі він
Серед пишних трав свій намет напне.

Славні пастухи й вівчарі ледь світ
Череди ведуть аж за пруг зірниць.
А коли стає сонце на обід,
Повертають їх до лунких дійниць.

Поблизу струмка табунці хлоп'ят
Молодняк пасуть, бавляться між трав.
В пустощах своїх схожі на ягнят,
Вибриком женуть навздогін вітрам.

З досвітку жінки в клопотах снують:
Тісто на порі — час пекти лаваш.
В діжечках вони масло вправно б'ють,
Запашне, мов квіт, хоч на губи маж.

А як вечір з гір зійде на постій
І димок багать ляже в оболонь,
Втомлених горян зве до гурту стіл.
І сіда між них тишком-нишком сон.

II

Вікно твого курінця,
Що збіг на схил Манташа,
Метеликам і вітерцям
Відкрите навстіж завше.

Гурт козеняток і ягнят
Тебе стрічають радо,
І сумно вслід тобі ячать,
Коли по воду

спадом

Ти з глеком до струмка ідеш
Граційна, повна знади.

III

Ти сонцем, чарівна Заро,
В печаль мою прилетиш,

Осявши серця небосхил
Зорею,
ти прилетиш.

На грудях ружі пломенять,
На ніжках — краплі зорі.
О, як би радісно я вмер
Та й за шаблі твоїх брів!

На нелюба покинь цей світ,
До мене, сарно, прийди.
Не треба шатів дорогих —
Ти й так з роси та з води!

IV

Заро в ущелині пливла,
Троянди у букет скликала.
Аж раптом золота бджола
До пелюсток губів припала.

«Красуне, зупинись на мить,
Та не полохайся намарне:
Я ж тільки з уст твоїх німих
Нап'юсь солодкого нектару.

Стократ жаркіший від троянд
Пурпур губів твоїх, дівчино.
Пахкіші руж тисячократ
Твої уста, як два рубіни».

Жорстока доле, доле зла,
Скажи: ну чом я не бджола?!

V

Ти нахилилася до струмка,
В бризках іскрить коса.

Щоки гранатові обпіка
Ніжним цілунком роса.

Я вже з дороги кохання збивсь,
Наче метелик сную
В чорних ночах лагідних кіс,
Що впали на шию твою.

Очі твої — жаданий ручай,
Квітом небес зацвіли.
Мила! Волає гіркий одчай:
Спрагу кохання втоли!

Я вже безсилий супроти чар,
Шал мені в груди б'є.
Серце моє візьми, як дар,
Дай мені серце своє!

Губи твої, наче келих з вином,
Золотом грає воно.
Тільки відпив — із ума звело
Хмелем кохання вино.

VI

Твій цілунок — мед з медів!
О, солодших до сих пір
Не родило ще плодів
Жодне дерево між гір!

Ще б один цілунок, джан!
Всім згорьованим серцям
Прикладу його до ран,
Як цілющий квіт-бальзам.

VII

Золотопері птиці пливуть
В синьому плесі небес.

В тузі любовній милих зовуть
В дивні діброви чудес.

Вітер несе
В чашах троянд
З райських піль
Аромат.

Стелеться килимом казка мені,
Грають вином ручаї.
Люба, цілунки твої хмільні,
Як навесні — солов'ї.

Мов од вина —
Від уст сп'янів.
Весь, як струна,
Я забринів.

VIII

Морем вогню повен твій зір,
Коси — дев'ятий вал.
Серце, мов човен, жбурля у вир
Твоєї любові шал.

Душу мою ружеvim сном
Пестиш в нічній імлі.
Сяеш ти вдень під моїм крилом
Сном золотим, назелі*.

IX

Гей, Арагаце в плащі вогнянім,
Гордий, куди летиш?

* Назелі — красуня; ніжна.

В небо, почавшись в серці моїм,
Ти, як любов моя, мчиш.

Ірис із серця мого спив
Троянди дух прозорий.
І соловейка мого спів
Чарує птаство й гори.
Гей, джан, перегук ручаїв
У серці моїм вторить!

Пісня друга

I

У шибці перший промінь зблис.
Ще в холодку гора Сусан,
А жайвір піснею умивсь,
І ружі обпекли туман.

Ігристо піниться струмок,
Печери й гори озива.
І лань Заро поміж квіток
У німбі сонця проплива.

З дороги, камені, зійдіть,
Троянди, стежку їй вкажіть,
Терни, кохану обминіть:
До мене йде струнка Заро!
Ручаю, відступись на мить:
Мої обійми ждуть Заро!

II

Тут наче зійшлись павичі на зорі
І в тисячу тисяч крил
Убрали веселкою в сім кольорів
І доли, і гір кругосхил.

І птиці, забувши про смерть і лють,
Співають любові саз.
І юне вино кохання п'ють,
Забувши про світ і час.

Торкнувшись нечутно, немов до струн
До стебел суцвіть рясних,
Вслухається вітер до перелунь
Пісень, оповитих в сні.

І І І

Ми якось опускались з гір
У парі — рука в руці.
В Заро пойнявся сумом зір
І тінню ліг на лиці:

«Он, бач: долина визира.
Там озеро-синьозір.
При березі верба стара
Роняє сльози у вир.

Під нею, оповите в біль,
Серце юначе лежить.
Ходім, я оповім тобі
Легенду печальних літ».

І V

ФЕЯ ОЗЕРА

Якось навесні в молодій журбі
Наглядав пастух хвилі голубі.

На сопілці грав.
Розійшлась вода —
І з'явилась з хвиль діва молода

Дивної краси. Золота коса.
В глибині зіниць квітли небеса.

Мовила йому:
— Хлопче, одзовись,
Образ твій мені в хвилях засвітивсь.

Голос твій дзвінкий аж до дна проник,
Серце він моє полонив навік.

Хлопче, підійди, руку дай мені:
Замок з кришталю нас чека на дні,

Слуги ждуть тебе. Коні вогняні,
Смарагдовий щит сяє на стіні.

Обійнявшись, ми питимем вино,
І в коханні нам смерті не дано.

Пригорни мене, поцілуй, мов квіт.
Як одвернешся ж — почорніє світ. —

І розтанула поміж хвиль вона,
А за нею вслід — хлопець, як мана.

V

Озерна сколихнулась синь,
То вітер легкокрилий
Веде наш човен в тихі сни
Між хвиль, немов між лілій.

В сузір'ях гра небесний шовк.
Поклавши на коліна
Тобі чоло,
нектар зірок
Спиваю білопінний.

Неначе хвилька джерела,
Коса твоя пахуча
То доторкнеться до чола,
То враз злітає рвучко.

Пісня третя

I

Надвечір з гір на оболонь
Отару поверта вівчар.
І разом з нею входить сон
У гості до моєї яр.

Сьогодні з сонцем гралась яр.
Між промінців, як між зайчат,
І моє серце брала яр
У п'ять пальчаток — сонценят.

Натішилася серцем яр
Пелюстками тонких пальчат,
Тепер, немов ягничка, яр
Схилилась сонно до плеча.

Отара втомлено із гір
Приносить яр джерельний сон,
Метеликів строкатий рій
І дивних квітів тихий сон.

II

У небі місяць, як пастух,
Поміж зірок гуля.
І леготів нечутний дух
Овіює поля.

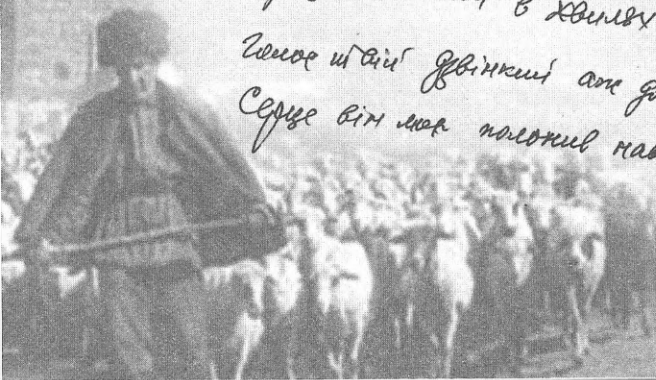

Аветік Ісаакян

Фез оферсе

Якоси на велич в молодіч туги
 Намедав насух хвали голуби
 На соніи гул. Родичицаи вода -
 Т' живамаи з хвали д'ва молада
 Дивни краи. Волоста коса.
 В шибани д'жиши квітти несеа.
 Леваца пошу:

- Хелте, офовил,
 Одроз п'в'ич' мач в хвалих заводител.
 Зенок ш'в'ич' д'в'ички аки зо два притик,
 Серге він маа положил налик.

Ген птахи,
сплеснувши крильми,
Вертають в гнізда радо.
Давай отак у парі й ми
Пригорнемося в зладі.

Вже ратай в полі відробив,
Виводить зорі ніч.
І сон через яри й горби
Скрадається до віч.

Як птиця солодко співа,
Вмочивши в мед перо!
В тім співі голос твій сплива.
О заспівай, Заро!

І І І

ПІСНЯ ЗАРО

Склепила вії ніч німа,
Заснули гори й доли.
Ти — сонечко, що не дріма
В моїй душі ніколи.

Твій зір,
немов жаркий бурштин,
На теплих крилах ласки
Мов серденько в далечінь
Несе в сузір'я казки.

Нема моему щастю меж,
У серці пружать крила.
Я пояс твій оздоблю в креш
Зірок високих,

милий.

Коли надвечір споришу
М'який вітрець торкнеться,
Я коси розпуцу й зв'яжу
Кольчугу твою серцю.

IV

Так припала моїх уст
Ніжно,
 що, здалось, чола
Соловейко приторкнувсь
Шовком сизого крила.

V

У дитинстві бабуся, було,
Казку розповідь — засну.
В цю безсонну ніч ти моє чоло
Казкою обвій — засну.

VI

КАЗКА

На плече мені голову, яр, поклади.
Розповім тобі казку прасивих давнин.
Жив у горах цих князь.

 Як з роси та з води,
Був у нього красивий і мужній син.

Якось вибравсь на лови у колі друзяк
Юний князь у дрімучий, неходжений ліс.
І в гонитві шаленій незчувся юнак,
Як від гурту у хащах дрімучих одбивсь.

Коли це з-під куща, наче з лука стріла,
Дивна сарна рвонулась у ліс навмання.

Люта зграя хортів її слід узяла,
І одважний мисливчий пришпорив коня.

Бідна сарна в хатинку влетіла,
Й за мить
Князь од подиву наче приріс до сідла:
На порозі хатини дівчина стоїть
Вже ж такої краси, мов з картини зійшла.

«Гей, скажи: чи збіднів дичиною цей ліс,
Що вже сарну загнав до мого курінця?!»
«О красуне! Ти фея чи відьма, одкрийсь,
Котра сарною серце полює ловця?»

Я — володаря гір довколишніх син.
Ти бери свою сарну і серце ловця,
І увійдемо разом, княгине з княгинь,
Нареченими в терем високий отця.

Заживеш ти щасливо у серці моїм.
Одягну тебе в шовк у накрапах зірок.
Воскурятимуть ружі пахучий нам дим,
Чатуватимуть слуги на кожен твій крок».

Відказала: «Скарби і палаци — то тлінь,
В мене є наречений — пастух з оцих гір.
Я в обіймах його щасливіша княгинь,
І немає од мене багатших, повір».

«Як не підеш, то силою, сарно, звезду,
Я в коханні шаленім далеко зайшов!»
«Що ж, ти владен чинити добро чи біду,
Та затям: лиш любов здобуває любов».

Князь дівчину блага, припадає в мольбі:
«Я ж — єдина надія отця в сивині.

О безжалісна, зглянься над серцем в журбі —
Світ однині без тебе милий мені!»

Не промовила й слова дівчина в одвіт,
Тільки глянула гордо з-під шовкових дуг.
Князь у ріг затрубив.

І зібралися вмить
Вірні слуги і друзі його доокруг.

І сказав подивованим друзям юнак:
«Ця хатина — однині мій палац і світ.
Моя доля — в руках цієї сарни.

Відтак
Повертайте коней і отцю розкажіть.

Під порогом напну я намета собі
І, закоханий, мовчки під небом німим
Буду в тихій зажурі гойдати свій біль,
Доки зглянеться діва над серцем моїм».

VII

Заро до мого плеча
Схилилась і спить, як пташка.
А казку ж я лиш почав.
Любов — безконечна казка...

Пісня четверта

I

На схилі древній монастир,
Порослий мохом диким.
Зійшлись до нього засвіт з гір
Горяни в круг великий.

Сьогодні свято Вардавар*
На конях, при оружжі,
Гарцюють у папахх хмар
Довкрут ватаги мужні.

Жінки на вогнищах докїл
Жертовні варять страви.
В казан кладуть свячену сіль
І запашні приправи.

II

Ген товариство оддалїк
Бенкет заводить бучно.
Кипить вина червоний сїк,
Шашлик сичить шипучо.

Високим голосом зурна
Озвалась до давула**
І загучала далина —
Аж гори похитнуло.

Один юнак в танок нараз
Шугнув, як з моста в воду,
І згряя оплесків знялась
Сміливцю в нагороду.

III

Втиха зурна. Давул спинивсь.
Озвався рїг на тужний лад,
Мов соловей невтішно бивсь
Над зойком зїрваних троянд.

* Вардавар — «свято квітів (троянд)», — назва вірменського язичницького свята, яке згодом перейшло і до християн.

** Давул — бубон.

Один юнак в гірку печаль
Схилився, мов підбитий птах,
І, наче в маренні, почав
Про біль кохання тужний таг*.

IV

ТАГ ХЛОПЦЯ

Ох любов, моє зерня,
Ти одна в мене, зерня,
Рад за тебе я вмерти,
Аби квітла ти, зерня!

Вмре один, як забудеш,
Кров одну ти загубиш, —
В сім дощів кров пролетиться,
Як мене ти забудеш.

Ох, любов моя, доле,
Джан-трояндо у полі,
Вже сім літ тебе люблю —
Серце в тузі схололо.

V

Арагац велележно вбрав,
Ніби стіни царських палат,
Килимами розкішних трав
Скелі й урвищ глибокий спад.

В озерцях і струмках вода
Випрозорюється до дна.
Грає сила в них молода,
Мов у келисі хміль вина.

* Таг — вірменська народна пісня.

Нині свято троянд гінких.
В празниковім до танцю йдуть
Наречені юні й жінки
Попід гори, що в ружах цвітуть.

В небо білих, як перший сніг,
Випускають вони голубиць.
І оббризкуються під сміх
З непочатих джерел голубих.

Щебет птиць долина з полів.
Той лиш знається в їх піснях,
Хто сльозу над коханням лив
І орлино злітав у снах.

Ген дівчата вінок плетуть
Із трояндових огневиць,
Про любов вони таг ведуть
Голосами ніжних жар-птиць.

VI

ПІСНІ ДІВЧАТ

1

На стрімчаку сніг аж іскрить.
Серце згора від розлук.
В горах я снігу зберу
вТОЛИТЬ
Спрагу сердечних мук.

Ти віднеси, вітре, журу
Коханому на поріг.
Рік ми в розлуці.
О, я умру
За тих, хто тебе хоч стрів!

Доле, чом я не птах, чому?!
Впала б за синім вікном,
Зацілувала б очі йому
Тихим смарагдовим сном.

2

Передам я солов'ю
Тугу в пісню, щоб поніс,
Аж до серденька доніс
Хлопцю, котрого люблю.

Свої сльози переллю
У струмок, щоб він поніс,
До жорстокого доніс
Хлопця, котрого люблю.

Коси вітром перев'ю,
Щоб, як хвилі, їх поніс,
Через гори щоб доніс
Хлопцю, котрого люблю.

VII

Сліпий ашуг торкнув нараз
Струну — і примовкнув світ.
І оповів печальний саз
Легенду прадавніх літ.

ОПОВІДЬ АШУГА

...По замку тім зоставсь лиш слід.
В ній дівчина колись жила.
Красою дивною цвіла,
А замість серця мала лід.

Хто б не забрів у ті краї,
В огні кохання сох і блід.
І гинув, мов на кризі цвіт,
Протягий холодом її.

З усіх усюд до неї йшли
Сміливці на кохання клич,
Але в снігах жорстоких віч
Замість кохання смерть знайшли.

Та якось повз скалу круту
Один у срібнім стремені
Промчався гордо на коні,
Й не глянувши на діву ту.

«Вернись, — тужила, — повернись!»
Але мовчала далина.
І, збожеволівши, вона
З розпуки кинулась униз.

По замку тім zostавсь лиш слід.
В нім дівчина колись жила.
Красою дивною цвіла,
А серце — ніжне, наче квіт.

VIII

Перед монастирем до танку
Юнак з дівчиною стають.
Любовну пісню-сперечанку
На жартівливий тон ведуть.

А їм веселі танцюристи
Підспівують охоче в лад.
В долоні плещуть їм вогнисто
На грудях пелюстки троянд.

І Х

ТАНЦЮВАЛЬНА

Х л о п е ц ь

Дівчино-краса,
Райський цвіт-яса,
Вийди, не губи:
Сохну по тобі.

Г у р т

Джан Вардавар,
Вардавар,
Біля дверей —
Древо до хмар.

Д і в ч и н а

Ох, баламут!
Хлопче, ти, мабуть,
У кущах троянд
Спав до зелен-свят?

Г у р т

Джан Вардавар,
Вардавар,
З ружі соловей
П'є нектар.

Х л о п е ц ь

Дівчино-горіх,
Раю мій і гріх,

Дай уста — молю —
Спрагу я втолю.

Г у р т

Джан Вардавар,
Вардавар,
Ружу зірвав
Тобі, яр.

Д і в ч и н а

Гей, парубче,
Ніч вином тече.
Не від солов'їв
Ти, бува, сп'янів?

Г у р т

Джан Вардавар,
Вардавар,
Справжній джигіт
Взяв би яр...

Зовуть цілунки в шалений круг,
Сміються пари, бавляться,
Аж поки неба ранковий прут
Не спалахне, — бавляться.

Х

Красива в горах ніч весни.
Струмує мед у сотах зізд,
Вітри приносять тихі сни
З далеких, потаємних гнізд.

Заснули парами пташки
Між квітів, на горі крутій.
Давай і ми, як ластівки,
Пригорнемося в забутті.

Ми будем пить небесний мед
І, п'яні, між суцвіть заснем.
Напнувши небо, як намет,
Ми поміж зорями заснем.

Обнявшись ніжно, я і ти
На теплих крилах сон-вітрів
Полинем вічно — я і ти
Вдаль від зорі і до зорі.

Пісня п'ята

I

Хмара, мов скеля важка, нависа
На цю — найчорнішу! — ніч.
З серця мого пекуча сльоза
Плаче струмочком у ніч.

В гостре колюччя вроду свою
Ружа сховала в цю ніч,
Зранивши серденько солов'ю...
Плаче струмочок в цю ніч.

Ночі цієї згаснув огонь —
Скрикнувши, впала зоря.
Ох, то ж із неба серця мого
Впала кохання зоря...

II

Я вранці до Заро прийшов,
Гукнув — озвалась туга,
Мовчали, взяті на засов,
Знайомі двері глухо.

Ягнята, вчувши мій прихід,
Так сумно заячали,
Немов одчули, як болить
Душа моя в печалі.

Скажіть Заро: хай відімкне
Скоріше двері.

Люта

Тривога поїда мене:
Я бачив сон в осмуті.

III

Снилося озеро мені.
Хвиль переплин золотивсь.
Яр пливла в золотім човні,
А поруч — юнак якийсь.

І раптом йому люба джан
Ружу свою віддала...
Вітре, розвій чорний туман:
Невже то зрада була?!

Боже, він шию їй обвив
Намистом із янтарю...
Вітре, скажи: невже він зманив
Навіки мою зорю?!

Бачу: юнак її обняв.
Іще побачив у сні:

Мертвим на березі я впав —
Плаче верба по мені...

IV

В розпучі припав я до рідних воріт,
Молю твою тінь: двері відчини!
О доле гірка! Зчорнілий мій світ
Теплом своїх рук ніжних осіни!

Ти сонцем очей серце обпекла,
То дай же устам хоч ковток води!
Ти шаблями брів серце посікла, —
До незгойних ран зілля приклади.

Бач, хмарка і та має в горах схов,
Вітрець напитав у печері дім, —
До кого ж мені прихилить любов?
Хоч вмерти дай під порогом твоїм!

V

Ти з мого серця вирвала любов,
Лишивши назавжди глибоку рану,
Її не зцілить і трава, либонь...
На кого ж я лишився, безталанний?

Хоча б могилу вирила мені,
Глибоку, як у серці вічна рана,
Та й поховала при вербі сумній
Своїми рученятами, кохана,

Щоб до горбка, над озером глибоким,
Ти поверталась в пам'яті, жорстока!

Пісня остання

Хто жив, той плакав і журився.
Від туги ж має зілля ліс.
Лиш безгаланному мені
Для серця ліки не знайшлись.

Хто яр зустрів — кохання мав,
Гніздо у вірнім серці мав,
Лиш я родивсь у чорний день —
В коханні я гнізда не мав.

На гори й доли впав туман.
— Матусю, двері відчини,
Прийшов твій син, блідий од ран.
О мамо, сина пригорни...

1895–1917

Єгіше Чаренц

(1897–1937)

ЕПІЧНИЙ РАНОК

Ще вдивляється в очі пітьма
Своїм зором жорстоким,
Та вже ранок грядущий пройма
Серце радісним оком.

Щастя — вдосвіта вставши зі сну,
Зрить, як, млу проколовши,
Витягається дим у струну
В піднебесся погоже.

Щастя — стріти турботи кругі,
Радість — вчути дорогу,
По якій ще іти та іти
До нового порогу...

Так змужніння останнє в полях
Просвітило до суті!
Втричі важчий стає мені шлях,
Вже мені не заснути.

Всі турботи питають з усюд:
Що сподівав я, суцый,
Щоб, як сонце опівдні, мій труд
Засвітивсь неминуцим?

Покоління з далеких надій
Кличуть владно і строго,
Щоб не зрадив ході я твердій
І тривогам дороги.

Прощавайте, без суму-жури,
Молодечі зальоти,
Юних днів марнотратні вітри
І порожні турботи.

Радо кличу тебе крізь туман
Без печалі та болю —
Мій останній світанку світань,
Мій епічний світанку долі!

1929

Ованес Шираз

(1915–1984)

Мені б вознестися на камінь орлом,
Щоб вічно дивитись на мій Арарат.
Втішатись його праотецьким чолом
І вічно дивитись на мій Арарат.

Хай зманюють сміхом дівчата мене —
На них я й не гляну тієї пори.
І навіть, як мати додому гукне,
Очей своїх не одведу від гори.

І мовчки при камені ночі і дні
Дивитимусь вічно на мій Арарат.
Вже й камінь той стане надгробком мені,
Щоб вічно дивитись на мій Арарат.

1941

Ти дитинства мого неохмарений обрій,
Сніжнокося ніжність.

Терпіння твоє
Порівняю хіба лиш з пустелею Гобі,
Що, мов спеку, знесла неслухняння моє.

Мати — вогнище чисте дідівського дому,
Мати — груди богині, що світять у ніч.
Мати — вічна колиска над світу огромом.
Навіть смерть незборима їй пада до ніг.

Мати — рідна сестра всього знаного сином.
Совість світу, що очі пече ворогам.
Мати — в суті єдина, мов правда — єдина.
Храм, в який не ступала поганця нога.

Море чорного горя в безмовності білій,
Всіх безвірників — віра й останній маяк,
Бог усіх найсвятіших в історії Біблій, —
Мати світла моя.

Боже, мами моєї — єдиної в світі, —
Такої хорошої краще б ти не послав,
Таку матір було б тобі не сотворити,
А коли вже створив, то щоб смерті не дав!

1966

Геворг Емін

(1919–1998)

Сам не знаю — гублю я слід
Чи знаходжу сутне,
Та на ваші слова в одвіт
Посміхаюся сумно.

Цей собі сотворив богів.
Посміхаюся сумно.
Той — із сонму еретиків.
Посміхаюся сумно.

Доброчесливість і порок.
Посміхаюся сумно.
Цей ось грішник. А ось пророк.
Посміхаюся сумно.

Чи то мудрий я став такий
А чи, як це не сумно,
Став я просто уже старий?
Посміхаюся сумно.

Такий багатий я на подив світу —
І мріями, і прагненням zenіту,
І справою, що звіку снилась будням,
І досвідом, який потрібен людям,
Стражданнями, що укріплюють в душі,
Утомою, по котрій оновлюся, —
І знов іду в незнане безупинно —
Наївно-непрактичний,
Як дитина...

Ще немало міст на цій землі
Мене жадають стріти при столі,
Є Арарат, що манить на верхів'я,
Дорога, по якій ще не ходив я,
Скарби минулого, які не розкопав,
Грядуще, у яке ще не ступав,
І сутне, що в руках моїх, як глина,
Нової форми набира щоднини...

Ще стільки на землі сподіять треба!
Супутники ж мої, сягнувши з неба,
Нагадують, що в космосі не менше
На мене неземних чекає звершень, —
У космосі, давно уже обжитім, —
А він мене все манить, як магнітом.

Хоч я вже й так багатий в світі цьому.
На кого ж мені скаржитися в тому,
Що для усіх цих задумів у мене
І ста життів не вистачить напевне?

Мені ж дано мільйон терзань і крила,
Та... лиш одне життя судьба вділила...
Одне — і те коротше метеора...
Та не пристало скніть мені у горі,

Бо доки тут я бідкаюсь про тлінне,
Супутник мій з нової верховини
Схиляється у позі мудреця
І наставля мене — свого ж творця:

Щоб, коли я лиш іскра, — став огнем би,
З вогню — постав би пломенем до неба,
Як біг до цього — перейшов до лету,
А як злетів — то з швидкістю ракети.
Відтак в однім житті на цьому світі
Я сто життів зумію умістити...

ГРЯДУЩОМУ

Навчи мене праведно жить — не за чинш.
Як сплю — пробудитись од сну чимскоріш,
Коли вже почав — то довершити вірш,
Не пхатись у вікна, як двері — навстіж,
Не спати на лаврах, створивши на гріш —
З хвальбою, що справу довів до вінця...

Не сіяти слів про любов до кінця,
Про славу, якої не бачив з лица,
Про пісню, яка ще шукає співця,
Про камінь, який ще чекає різця,
Про дім, що лиш в замислах зріє творця,
А ти вже кричиш, що у ньому живеш.

В гріхах не брехати, що чистий, мов креш.
Як грішний — спокутувать ночі і дні,
І тим не хвалитись в гордині без меж
І не вимагать за покуту платні...

Навчи мене праведно жить.

ІСПАНСЬКА БАЛАДА

Дивна вродою донна Лаура жила
У палаці, що зводився біло.
Всіх ідальго закоханих,
наче стріла,
Вже саме її ім'я разило.
Перед поглядом чистих, божественних віч
Найсуворіші лицарі в'яли,
Серенади жагучі виводив щоніч
Під вікном її дон Паскуале.
Він возносив любов понад відстань і час,
У сердечній шаліючи бурі.
І дон Педро також у коханні признавсь
На веселій вечірці Лаури.

Дивна вродою донна Лаура жила
У палаці, розкішнім на диво.
У красі її тіла гріховність була,
Тільки ж очі — Пречистої Діви.
Як чернець, що для нього один на землі
Богоматері образ — вірада,
Бідний дон Паскуале в призахідній млі
Все співав під вікном серенади.
Не співав, а молитви богині складав,
Від любовної сохнучи рани.
А дон Педро безжурно в палац проникав
Крізь таємно приховану браму...

О, як дон Паскуале співа під вікном!
Як хвалу роздаровує щедро.
А в покоях палацу, зігрітий вином,
Цілувався з Лаурою Педро.
Утішався, аж доки зажевріє схід,
Забувавши про час безборонно,

І зникав, на устах відчуваючи слід
Поцілунку прощального донни.
Відхиливши приховану браму, дививсь:
Під старим кипарисом понуро
Бідний дон Паскуале виводив до сліз,
Вірив — слухає донна Лаура!

Він і досі співає, наївний, щоніч,
Пліткарів пропікаючи хмуρο.
Певний — в світі немає правдивіших віч,
Ніж в його пресвятої Лаури.
Марне шепчуть: Лаура, мовляв, не свята.
Він про Педро і знати не хоче!
Є для нього лиш донна Лаура — ота,
Непорочна, як дівині очі.
Як раніше, надвечір схилившись з вікна,
Чує донна Лаура ту пісню,
Та її зрозуміти не здатна вона,
Певне, серце у неї залізне.

Світ безмежно широкий.
Надходить пора,
І, скоряючись поклику серця,
Той — єдину кохану собі обира,
Той — за першою-ліпшою в'ється.
Одному — поцілунок зірвать в стремені
І до іншої мчати щосили!
А тому — як почути безтрепетне «ні»,
То вже краще лягти до могили.
Я не був у Іспанії. Бачте: діла,
Хай простять читачі нам зарані.
Тему цієї балади дівчина дала,
Так, сусідка одна в Єревані.

ВІРШІ ПРО ГАРСІА ЛОРКУ

1. СКАРГА ЛОРКИ

Господи праведний,
 ворони, може, й не винні
В тім, що ти птахом співучим мене створив,
В чорну ватагу жбурнувши на суд
 з верховини
Прямо в дзьоби і у холодність цвинтарних
 крил.

Боже, коли мене вбрав ти у виклично біле, —
В чорних могильників я не чекаю поблаг.
Кожен із чорної зграї клює мою душу і тіло,
Білий мій колір за вражий сприймаючи стяг.

Боже, коли допустив, щоб склювали мене
 поторочі,
Щоб, окривавлений, падав самотнім у змрок,
Чом ти до всього, байдуже заплющивши очі,
Ще й захотів, щоб упав я в зміїний клубок?

Адже ти відаєш, Боже, в довершеній мірі:
Все, що літає, — із ящерів, змій і кротят.
З чорною заздрістю звуку, до дрижів у шкірі
Дивиться все, що плазує, на тих, що летять.

Як би усе, що повзе,
 не вважалося нижчим од мене,
Саме отим і сильніше від мене воно.
Що, не діставши таланту співать і ширяти
 натхненно,
Страху падіння не знає, крилатих проклявши
 давно.

Богове кесарю не відступить,
Ні, не служитиму лжі милозвучній.
Краще забудим стати за мить,
Ніж возвеличеним, та прирученим.

Марне не хочу розтрачувать слів:
Чесний спір — не для лжі ненависної.
Вити по-вовчи в зграї вовків?
Жить не виттям людині, а піснею!

Губи замкну і вуха заткну:
Мова знецінена, хоч і золочена.
Бо, коли слухати вас почну, —
Буду і я причетним до злочину.

Битися з вами? До бою — коня?
Але ж і меч ви собою споганили.
Тут навіть дихать не хочу й дня, —
Ви отруїли повітря Іспанії!

Я одрікаюся від буття,
В котрім добро на задвірки відсунуте.
Я одречуся і від життя,
Коли мене до життя ви присудите!

Милий поет вам, обернутий в прах?
Що ж! Я готовий до смерті кривавої,
Тільки б не знати, як ви на торгах
Вчините гендель з посмертною славою.

НАД ДАВНІМИ РУКОПИСАМИ

Приснилося: в монастирі Мугні
Всю ніч конав без сну, як на вогні.

Що я, Геворг, корінням з Аштарака, —
Пііта, книжник, майстер по сріблі,
Серед святих — останній неборака
І перший серед грішників землі.
Всю ніч моливсь: «Помилуй мя, Всевишній», —
А вийшло... сам не відаю, як вийшло...
Я мав створити молитву «Про свят-ладан» —
А написав осанну про троянду.
Почав трактат «Про дерево розп'яття» —
«Про дерево життя» скінчив в сум'ятті.
Замість твоїх очей — прости, Пречиста, —
Намалював сусідчині вогнисті.
У «Житіє святих» чорнилом грішним
Я «Скаргу» написав до Вас, Всевишній.
Вино назвав елеєм боголіпним
І оспівав вечірку біля липи,
Ховав під схиму еретичні вправи,
Коли б ховав — читав їх, Боже правий!
За що уранці повели в колоді
Мене на суд святійшого синоду...
.....
Віки пливли, мінялася планета,
Зірок сягла вже не одна ракета,
Вже сич рида на румищах Мугні,
А я... все мучуся без сну у сні.

Три дівчинки в траві —
Тонких три лінії,
Одна із них була подібна лілії.

(О світ дитячих мрій,
Надії райдужні!
І всі печалі їх — легкі і радісні).

Три дівчини пливли
У вечір з полудня,
Одна із них здалась
жаркіш од полум'я.

(Природо мудра!
Вже у сходах березня
Ти провіщаєш нам дозрілість вересня).

Три жінки
В крапельках дощу промінились,
Одна до себе вслухалась —
і скинулась.

(О торжество життя!
Щомиті сповнене
Ти таїною вічною оновлення).

А діти сплять.
І сняться їм дороги.
І луг старий голублять юні ноги.

Ну для чого тобі перемога, скажи?..
Ось ти військо вивів на рубежі.

Компліментів кіннота мчить по ліву,
І лягають праворуч снаряди гніву,

І піхота упертості валить з лісу,
І тужби нависа димова завіса,

І готові для ревнощів бліндажі...
А пощо перемога тобі, скажи?

Її серце навалою взяв, розбив,
Але ж ти ніколи її не любив.

Все рівніше розбитого серця стуки,
Ну а ти позіхаєш уже з доуки

І лаштуєш уперто нові рубежі...
Так для чого тобі перемога, скажи?

МОНОЛОГ ІЗ ПОЕМИ
«ЛАУРА І ПЕТРАРКА»

Згорбився весь світ, немов запитальний знак,
Разом зі мною
Дошукуючись похмуро,
Де ти?
Забула?
Покинула?
Як же так?

Аве, Лаура!

В холод такий,
Коли все ніби вмерзло в лід,
Лише свіча твого серця ще б'ється крізь бурю.
Але ж чи довго тремтливій свічі горить?

Аве, Лаура!

В Середньовіччя мислі і почуття,
Тільки кохання — і хрест мій, і меч
проти муру.
О, щоб не ти,
То кому б я моливсь на життя?

Аве, Лаура!

Аве!
Кров ошаліла від пристрасті, гостра, як скрик.

Не журись: буває, братку.
Сонце світить все одно...

Але що його робити,
Як не звершилось життя?
Не почнеш його спочатку:
Нам воно одне дано...

ЗАБЛУКАЛИЙ СОН

Приснилось,
Ніби йшов солдат з війни,
У ранах йшов. З оточення — як з диму,
І, мо', від того був такий він дивен,
І стільки у зіницях сивини!

Йшов шляхом далеким,
Непрямим,
І ось дістався до мого порогу.
«А чи не вкажеш, брате, ту дорогу,
Що найкоротша у отецький дім?»

Я говорю йому:
«Зайди в мій дім,
Тобі привал належиться, солдате,
Затопим піч, закусим, чим багаті,
Поспиш і далі підеш за своїм».

А він мені:
«Ні, спати не пора,
Спасибі, не гнівись на мене, друже,
Та кваплюсь я. Побачить матір мушу,
Боюсь не встигнуть: надто вже стара».

І він пішов.
Іще, як метроном,

Постукувала милиця охляло,
Коли прокинувся я. Уже світало,
І дощ рябив калюжі за вікном.

О сон чужий!
Він сплутав всі путі.
А сон цей, певне, мати десь шукала,
Напевне, віч печальних не стуляла.
І не могла ніде його знайти.

«Чом це, доню, ти скажи мені —
Радісна і ніжна, ніби легіт?»

«Я зустріла друга по війні,
Що вважався безвісти полеглим».

«А чому ти погляд одвела,
Зашарілась мальвою від чого?»

«Всі дівчата з нашого села
Дивляться закохано на нього».

«Що ж ти плачеш? Може, погляд свій
Той зрадливець накида на інших?»

«Мамо, та йому ж не виден світ:
Він осліп, Вітчизну боронивши».

«То куди ж це вибралася ти?
Пізній вечір, ніч не за горами».

«Сам не зможе він мене знайти, —
Я піду йому назустріч, мамо!»

Мама моя так тихо говорить,
Так похливно у неї в зорі!
Мама моя так тихо говорить,
Щоб не підслухало маму горе.

Мама вже звичок не пересіє —
Хай навіть радість в очах — по вінця,
Та засміялись вона не сміє,
Начебто гріх учинить боїться.

Вона й мене похливно учить:
«Твоя веселість мені тривожна!
Не треба, сину, сміятись гучно,
А то розгнівати горе можна.

Щось ти занадто веселий, сину.
Не тішать серце мені ці жарти,
Забудем-збудем лиху годину —
Щасливих днів стерегтися варто!..»

Ох, мама! Звіку нужда й покора
Жила у домі її убогим,
Ляклива стала вона від горя
І з ним рахується, ніби з Богом.

Хоч вже нема його і в помині —
Давно вже горе сплигло за води,
Вона боїться його — донині
Усе розмови із ним заводить.

Я розумію її, і знаю —
Їй важко з пройденим розлучатись,
І я рушницю свою здіймаю,
Щоб з горем маминим розквитатись.

А горе, наче зумисне, хоче
Сховатись хитро за серце мами...
О, як же цілитись треба точно,
Щоби не влучить
І в серце мами!

Пам'яті батька

Кажі щоразу «добрий ранок» щиро
Старим, яким уже туман — до віч.
Одним крилом вони ввійшли у ніч
І раді, що із ночі вийшли ще раз.

Ти запитай: «Як спалось цієї ночі?»
Вони ж уже у сні наполовину.
Щоранку тим щасливі їхні очі,
Що, слава Богу, знов зустріли днину.

Не завдавай старим жалю уперто.
Без того їм жалю доволі вщерть:
Вони всю ніч ведуть двобій зі смертю,
Щасливі, що здолали знову смерть.

Ти не обтяжуй плечі їх похилі
Вагою буднів, сварок, суєти:
Нелегко і без того їм нести
Своєї старості нестерпні брили.

Коротших слів, ніж «так» і «ні»,
Не знають виміри земні.

Не вистача, бува, однак,
Всього життя вповні,

Як треба чесно мовить: «Так»
Чи відрубати: «Ні».

На руках тебе носять?
Утішаєшся славою скорою?
Але ж руки не завше
Бувають тривкою опорою.

І оці ж самі руки,
Що несуть на вершину охоче,
Можуть раптом рознятись —
І ти під ногами вже, хлопче.

На руках тебе носять?
О, не вір нетривкій їхній силі!
Заслужи, щоби люди
Тебе в своїм серці носили!

Мій вірш в грядущім скаже вам колись,
Що десь і я орав свій лан уперто...
Але невже у цім безсмертя смисл?
Невже оце і є воно, безсмертя?

А хто ж мені про вас повість хоч трохи,
О читачі моїх грядущих літ,
З Венериних і Марсових орбіт
Печаль грядуща, боротьба, тривоги;

Любов грядуща у грядущім дні,
Вірменія і Арарат майбутні,
Грядущий світ, де вже не буду сутнім, —
О, хто ж про вас повідає мені?..

Арамаїс Саакян

(нар. 1936)

НАРОД

Ти — вседержитель держав і оплот,
Батько поем і героїв —

народ!

В лютій нужді озолочував світ.
В мить небезпеки землі своїй — щит.
«Низом» тебе обзивали коронні.
Був ти і справді найнижче,

бо — корінь!

Древо ім'я твого — з кореня «труд».

Ти усяк суцшому племені друг.

Царю й слуго усієї планети,

Гімн тобі ще тільки пишуть поети.

Скільки облич у держав, та народи

Схожі між себе від роду й до роду.

Лють затаїв на сусіда сусід...

Можу простить — не догодиш усім.

Та не прощу, коли скривиш свій рот,

Аби образити цілий народ!

Гордий я тим, що люблю не юрбу,

Натовп, отару, —

Народ я люблю.

Що перед ним я — боржник аж до скону,

Що — не один. Що мене — міліони!

1969

«ЗАПІЗНЮЄТЕСЬ, ХЛОПЦІ,
ЗАПІЗНЮЄТЕСЬ...»

— Ви пішли на війну і сказали: ждіть.
Запізнюєтесь, хлопці, запізнюєтесь.
Ви з уроку пішли тому тридцять літ.
Запізнюєтесь, хлопці, запізнюєтесь.

— Ми пішли на війну, обіцяли прийти.
Але ви не чекайте нас більше.
Завдали ми урок — пам'ятають кати!
Молодими упали, як вишні.

Ви поставте «не був»... та з поважних причин,
Часом пийте за наше здоров'я.
Без поважних причин не спізнився й один.
Що ж, простіть... не обходьте любов'ю.

Замість нас уже стали на отчий поріг,
Підросли, вже, звичайно, інші.
Хай щастить вам. А наших старих матерів
Ви навідуйте, хлопці, частіше.

А ми й так перебудем. Спинився нам час.
Не чекайте нас більше. Не треба.
— Ні, допоки живемо, ми ждатимем вас.
Запізнюєтесь, хлопці, запізнюєтесь...

1969

ПІШЛИ, НЕ ПРИЙШЛИ...

Пішли хлопці, славні хлопці на війну жорстоку —
Синьоокі, сіроокі, чорноокі.

І хто мав людей зцілити —
Раптом був убитий...

Хто писать пером збирався —
Кров'ю розписався...

Хто хотів підмурки класти власними руками,
Сам тепер ляга в підмурок, перейшовши в камінь.

Хто істориком правдивим, чесним мав би стати, —
Сам тепер історія непочата.

Пішли хлопці, не вернулись із фронтів жорстоких —
Синьоокі, сіроокі, чорноокі.

В кожному живе історик, геніальний муляр,
Чи поет, чи, може, лікар...

Тільки все — в минулім.

Пішли, не прийшли...

1969

ПАМ'ЯТНИК

Солдат пішов і не вернувсь назад.
Дружина юна віддано чекала.
Мов горлиця, леліяла малят.
Сльозами полиновими купала.

Ми зводим пам'ятники трепетно бійцям
На чорних перехрестях бойовища.
Але скажи: хіба жона оця
Уже сама — не пам'ятник найвищий?!

1970

ЗАБУВАТИ НЕ МАЄМО ПРАВА

Ми не маємо права забувати усе це:
Сорок перший — далекий... на відстані серця,

Наших юних батьків, що лягли серед поля,
Матерів, посивілих до часу від болю.

Спорожнілі дворища, дороги забиті,
Посинілі на лютому холоді діти.

Коси юнок, яким би коханнячком мріять,
Перетяті нещадним кинджалом арійця.

Тож допоки ми — люди із мужністю в серці, —
Ми не маємо права забути усе це.

Зараз варто лиш пальцем сподіяти порух —
І земля розпадеться на прах і на порох.

І тому ми повинні і ношно і денно
Пам'ятати обов'язок первосвященний:

Забувати не маємо права,
Ми не маємо права забути.

1971

З ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Карло Каладзе

(1904–1988)

БАТЬКО

Поема

Ні, то не миттева з'ява полохлива —
Це слова збулися батькові пророчі.
Навіть я — невіра в різні поторочі —
Сам от-от повірю у реальність дива.

Проблукавши містом до півночі, хутко
Повертався додому хідником заснулим.
Хай потвердять стрічні: по тім дню минулим
Не було у мене ані краплі смутку.

Вніс у хату усміх...

Все ж льодком жорстоким
Холод пробивався на моєму святі.
Лиш ступив з порога —

і в німій кімнаті

Знову із безсонням стрівся сивооким.
Але що це?! Зблідли тіні волохаті:
Вийшов... батько з ночі невагомим кроком!

На чолі — ні хмарки. Лагідність у зорі,
Квітом яблуневим сяяли сивини.
Запитав про сина, внука і родину,
Ніби лиш на тиждень відлучався з двору.

Три десятиліття десь мовчав незрушно,
В тьмі його шукали руки мої стерплі.

Як же — без родини і домівки — стерпів
Він самотні болі? — побивавсь я скрушно.

На мою розпуку усміхнувся тепло,
Подививсь на мене чисто й добродушно.

Як повірить з'яві? Що мені казати?!
Я ховаю погляд, похилившись долу.
Може, хоч оплачу нині твою долю,
Як тебе оплакати не судилось, тату!

Певне, голос крові зрушив кригу смерку,
Розгорнув плечима стіни домовини,
Щоб впізнав я подих, тихший од биліни,
Свого батька, нині вільного від смерті.

«Як ти тут без мене, сину, жив ці літа?» —
Обійняв за плечі, як у дні дитинні.
Ув очах отецьких зла — ані зернини.
Я мовчу, і плачу, і не бачу світа.

«Ти моя єдина гілка непідтята!
Не журись — не всохнув дуб від градобою.
І в землі чекав я зустрічі з тобою.
Вірю: ми обое прагли цього свята!

Ти не думай, — серце не застогне з болю.
Я часи минулі не суджу затято.
Задумів якихось помсти чи розплати
Я в собі не ношу, не кляню я долю.

Лиш людців нікчемних люто не приємлю,
В сподівання вірю і любові прагну.
Хто, як я, несхитно відав нашу правду,
Знає: правди цієї не зарити в землю.

Ти моє наймення не обрамлюй в чорне!
Люди непоборні — віра непоборна.

Тож не хмарся. Тиху поведем розмову.
Хай над болем грає радість в першоквітті!
Так, як я, згоріти краще, аніж тліти!
Ти — людина слова — вір моему слову!

Ну, признайся: любиш ніжитись в постелі?
Чи не страх посіяв іней у волоссі?
З дня могого лиха жду одвіту досі:
Чим ти жив без мене в дні сумні й веселі?»

«Хто не мріє, сину, пісню, наче колос,
Виростить для світу? Маю радість горду,
Що мій подих злився з подихом народу,
Що в діяннях віку впізнаю свій голос.

Я — стійка людина. Сповідав уперто
Гасло: бийсь за правду, правда переможе.
І з могого неба аніхто не зможе
Кольору багряного боротьби зітерти!

Скільки раз жандармські вишколені звірі
За степи і гори гнали мою долю, —
Стільки ж раз, із тюрем вирвавшись на волю,
Плутав слід я вміло у снігах Сибіру.

Не зломивсь! І вірю я Важа Пшавелі*:
В голосі людському є несхитність скелі!

Не лише вогненним заклинам я вірив,
А й холодній кризі мовчанки грізної.
Слово — «Ні!» — бувало в допитів двобої
Зброєю, якою бив я царських звірів.

*Важа Пшавела — славетний грузинський поет (1861–1915).

Хай нащадкам скажуть царські каземати,
Як мене три ночі у воді тримали,
Як холола в жилах кров моя помалу
І кришив я зуби, аби рот стискати!

Я мовчав залізною, вірний нашій справі.
Прапор мій світився ранком перемоги.
Серед тих, хто вийшов на царя та Бога,
Був і я, мій сину, не останній в лаві.

Майбуттю належу я, мов сонце ранку, —
Час мене не змиє, як заблуклу хмарку!

І коли відчуєш в злеті онучати
Крил моїх високих неопалу силу,
Лиш в ту мить збагнеш ти до основи, сину,
Як над тогочассям я запрагнув стати!

Не сприймай слова ці за хвальбу минуцу
Чи за страх старечий на останнім злеті.
Я живу допоки, покіль ви живете,
Доки рветься племінь прапора в грядуще...

Як бунтує пісня! Як світає радо!
Як в зелених мріях зацвітають весни!
Подивись в обличчя мені світло й чесно —
І воно потвердить правду, як свічадо!

Все сказав...
Тепер я хочу знать від сина
Всі новітні вісті, що вам дні приносять, —
Чи дерева ваші рясно плодоносять?
Урожай який вам обіцяє днина?!»

«Чи то день, чи вечір, чи світання гожі —
От про це, мій батьку, я пишу старанно:

Чи сівба надходить, чи йде винобрання,
Чи стоять тумани в горах насторожі,

Чи жнива настали в середліття славне,
Чи зима постука в мою теплу хату, —
Все на цій картині оживає, тату:
Нинішнє й минуле, найновіше й давнє!

Не тесав каміння я для стін Болнісі*,
Та новобудови дух мій надихали.
В битві не ходив я при мечі та списі,
Та і я бивсь проти вражої навали».

Розчиняю вікна.

«Подивися, батьку:
Зорі засівають просторінь небесну,
Ніч — немов картина радісна й чудесна
Наших днів погідних, сповнених достатку.

Впізнаєш енгурські води невгомонні
На моїй картині?» — я спитав старого.
«Впізнаю! — зіниці блиснули волого. —
Чую хвилі Мткварі, чую шум Ріоні!»

Над життям і смертю править кому вільно,
Хто життя заріє в землю добровільно?!
І мені, як іншим, це болить у спадку.
Повертаюсь знову до розмови, батьку:

«В дні війни я вірші, серцем обігріті,
Посилав солдатам на важкі привали.
Мав найвищу радість, коли їх співали
Матері солдатські і солдатські діти...

*Болнісі — видатна архітектурна пам'ятка Грузії, собор V століття.

Нині, коли ринуть в космос з піль планети
Наші зореплавці, — хай їх вірш мій славить,
Він-бо в купі з ними в космос шлях свій править
І злітає вдалеч швидше од ракети.

Прагнув я, щоб вірші злинули одразу,
Та як хоч один з них справді крила має —
Певне вчує небо голос мого краю?»
«Чує! — каже батько. — Чує спів Кавказу!»

«Хто не мріє, батьку, пісню, наче колос,
Виростить для світу! Маю радість горду,
Що мій подих злився з подихом народу,
Що в діяннях віку впізнаю свій голос!
Про врожай питаєш?.. Діждемося свята
Першого ужинку. Вруна — запорука.
Ти вже маєш парость: доброго онука —
З кореня твогого гілка непідтята.

Вік який сьогодні? Кам'яний? Залізний?
У майстерні в Гулди* — камінь.
Вже ось скоро
Він надійде — роду нашого опора.
Це його різець тут владарює грізно.

Він метал шанує, камінь теше радо,
Зневажає глину млявого замісу.
І щасливий вельми: вік минувся гіпсу.
Як і ми з тобою, любить бронзу правди.

Десь він забарився — я вже у тривозі:
Іншим він — дорослий, а мені ж дитина.
Марної турботи зблискує іскрина:
Чи чогось не сталось з сином у дорозі?

*Згадка про сина.

Інколи сварюся з сином я вогнисто:
“Час, — кажу, — найбільше треба шанувати.
Промине, як мрево, потім — не здогнати”.
Він на те сміється, як і я колись-то.

Потоптав я стежок за життя багато,
Стільки надивився на земних дорогах!
Так, що при дорозі й для дерев розлогих
Є про що зі мною нині розмовляти.

Хай моє імення скромне і буденне,
По моїй країні не лунає всюди,
Але не зважаю я на безімення,
Якщо мою пісню покохали люди.
Перше слово в пісні, батьку мій, про тебе.
А інакше як би досягнув я неба?!

Час не зміг би рани втамувати люті,
Коли б я не бачив рідні ваші лиця.
Десь, як усміх, світить і моя дещиця,
Хоч, бува, той усміх пригаса в осмуті.

Знов крізь роки бачу ніч оту затяту...
Змовкла від нещастя наглого родина...
Затулив я матір і малого сина,
Та пішов од нас ти тої ночі, тату.

Знов і нині чую я дверей рипіння,
І твоє мовчання, і знайомі кроки,
І ціпка твого рівномірний цокіт, —
Твій відхід прощальний в темне поночіння...

О, це ж ти, мій батьку, з нами розлучався
І від нас повільно в темінь віддалявся.

Ні, не скаржусь... Твердо й мужньо засудила
Наша правда й віра злочин той потворний!

Час суворий виніс вирок кривді чорній,
Свідок непідкупний — наша пам'ять сміла.

Ти мовчиш... Ти правий в цім мовчанні віщім.
Очі твої мудрі я цілую свято.
Хай людина смертна — світ безсмертний, тату.
То найвища з істин в колобігу вічнім.

Вже онук твоєю юною ходою
Третім входить в хату при родинній зладі.
От воно і сталося: ув одним свічаді
Ми відбилися вкупі, нас зібралось троє.

Я, мій син, мій батько — в знімкові пожовклім,
Що висить звіддавна над каміном сивим.
В одсвіті багаття нетривкім, рухливім
Троє нас зійшлося в дзеркалі примовклім.

Але то — миттєве, бо скляне кружало
Пам'яті не має на імення й лица.
Варто лиш одному трохи відхилитись —
Як одразу зникнеш, наче й не бувало.

Ніби тільки вчора в радісну хвилину
Стіл оцей збирав нас в збратаній родині,
Сину, був дідусь твій сивий, як я нині,
Я ж тоді молодший був од тебе, сину.

Хлопчик п'ятилітній, ти мою чуприну
Смикав і колошкав сам собі на втіху.
Так я й не зогледівсь, як посивів тихо
У чеканні: “Де ти забарився, сину?”

Наші суперечки схожі на двобої.
Хочу, щоб у них ти дужчий був від мене.
“Де блукав?” — нахмарюсь. Хоч і знаєш певне:
Де б не був ти, в мислях я завжди з тобою.

Вік тоді мій мірявсь двадцять сьомим роком,
Як я з рідним батьком назавжди простився,
Але тато стежив невмирущим оком,
Як і що робив я, як я жив і вівся.

Ми, як три вітрила — ми з путі не змилим.
Живемо, — хоч різні, — у єдинім колі,
І не тягнем кожен свою частку з долі,
Бо на трьох єдиний ми наш вік не ділим».

Не вважай, читачу, це за гріх, що мрію
Іскрою малою з вогнища свого
Досягти верхів'я віку молодого,
Зір свій спрямувавши до зірок надії.

Хто не прагне пісню, наче добрий колос,
Виростить для світу? Маю радість горду,
Що мій подих злився з подихом народу,
Що в співанні віку пізнаю свій голос.

1964

Нодар Джалагонія

(нар. 1935)

НАША ВУЛИЦЯ

Трохи вищий середнього зросту,
Мав лице супокійне і добре.
Вийшов з дому негучно і просто,
Коли хмари нависли на обрій.

По війною розтоптаних межах
Йшов так само негучно, без маршів.
І одною людиною менше
Стало якимось на вулиці нашій.

І коли в післягрозяній тиші
Семиструнна веселка постала,
Той, хто з нашої вулиці вийшов,
Сам вулицею став.

ПЛАЧ КАМЕНЯ

На могилі запродавців ви-
сочить чорна, закіптюжена
кам'яна плита з написом:
«Зрадникам народу».

Майстре, чом же лютішу лютої
Вибрав ти мені долю кручену,
Щоб чужі я борги спокутував
І чужою ганьбою мучився?

Чом я мушу, чорніш чорнішого,
Виростати до неба гоюго
І платити борги за іншого
Всім і кожному, всім і кожному?

Ті борги, що на карб негідників
Опадають тяжкою хмарою?
Чом же, кращої долі гідного,
Так жорстоко мене покарано?

Я ж увічний Зевеса в статуї,
В Светіцховелі я, в Акрополі.
Під рукою митця крилатою
Я ожив би, як фенікс з попелу.

...Випав чорний мені обов'язок:
Скніть на вітрі й дощах впокорено.
Та мільйони очей погрозою
Підтинають мене під корені.

Мук таких і страждань танталових
Не витримують навіть камені.
То допоки ж, скажи, талане мій,
В цих тортурах страшних конать мені?!

Та коли вже навік отримано
Долю: жить у гріху нестертому, —
Розстріляйте, дощі й вітри, мене!
Краще вмерти, чим жити мертвому.

Роки стирають пензлем
Фрески Светіцховелі,
Роки стирають пензлем...
А небеса голубі,
Як і сто років тому,
Ці небеса голубі.

Роки стирають пензлем
В'язь на могильних плитах,
Роки стирають пензлем...
От уже й оголилось
У Светіцховелі склепіння,
Вже тільки в згадках грають
Барви картин затертих.

А потім?

— Те ж і стіну цю чекає...

А потім?

— Те ж і плиті оцій буде...

А потім?...

— Небо лишиться таке ж голубе...

СМЕРТЬ ДОРОГИ

На землі доріг стільки ж, як і дум.
Вибрати ж свою важче, як жону...
Рушив — то zostав сумніви і сум
В серці перехресть, котрі вже минув.

І поміж доріг заздрість наче тінь
Пробіга.
І їх скнарість знемага:
Тій, бач, замала власна широчінь,
Інша ходаків більше вимага.

Все життя, бува, в сварках промина.
І не зглядяться, як спливе життя:
Непомітно враз ляже сивина,
Старість приведе сіре забуття.

І, дивись, уже й гамір опада,
Менша ходаків, рідшає прочан.
Настає тоді тиша, як вода,
Що хова русло під крило мовчань.

І останній слід час, немов косар,
Скосить, а вітри занесуть у рів...
Тільки небеса, тільки небеса
Дивляться на смерть вичахлих доріг.

СТІНИ КОМУНАРІВ

Стіни стоять на осоннях і в тінях.
Їхнє чекання, як лезо кинджала,
Статуям ляк наганяє в коліна.
І, наче статуї, стіни постали.

В сірих бинтах, од свинцю посивілі, —
Скільки повернуть імен вони сонцю!
Стіни шепочуть, протяті навиліт:
«Так, саме тут їх... у тім саме році».

І як записці, з архіву добутій,
Ачи кімнаті, що вікна розкрила, —
Так і могилам і йменням забутим
Світла одразу прибуде на крилах.

Часом, єдина стіна тільки й знає,
Де і чия обірвалась дорога,
І після років мовчань повертає
Сміх у будинки, убитий з-за рогу.

В когось могила свій вигляд змінила,
В декого й зовсім згубилась у світі...
О, багатьом імена розтрощило,
Гейби кришталь о байдужість граніту!

Час, як вода лепрозора, спливає,
Білим мовчанням протявши безмежжя.
Шлях багатьох біля стін загасає...
Стінам твердішими бути належить.

З ЄВРЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Йосип Бухбіндер

(1908--1993)

НА ЯКОМУ Б ТИ ПОЛІ...

На яких би шляхах ти не стрів на околі
Скромний горбик землі в полиновому полі,
Що зоставсь по війні сумувать одиноко,
Де не встигли зазначить ні ймення, ні строку, —
Хай там грози розколюють небо на скельця,
Ти спинись біля нього тривогою серця.
Пом'яни безіменних: їм доля судилася грізна.
Встанови собі дату, щороку справляючи тризну,
І побачиш: до горбика сходяться трави зелені,
І почуєш, як птиці кигичуть жалобу Шопена,
І зачуєш, як б'ються серця з-під горбка на околі
Всіх полеглих братів і сестер моїх ратної долі.

ЯК ТІЛЬКИ ВІДЧУЮ...

І коли я відчую, що серце поволі холоне
І перестуки пульсу, згасаючи, падають вниз,
Як у потягу, котрий повільно бреде до перону,
Коли гальма хапають розпечені кола коліс, —

Я, затиснувши болі, полишу постіль свою теплу,
Сам зійду, не старцюючи помочі нізвідкіля,
Ще півні не розбудять останнє світання отерпле,
Коли я підніматиму якір свого корабля.

До суворого берега рушу самотній, в безлюдді,
Щоб ніхто не замулив прозору глибінь вікову.
Коли ж сонце в очах потьмяніє, обвуглене люто,
На космічнім фрегаті Чумацьким Шляхом попливу.

А першого кохання не було.
Все сподівався: може, прийде друге.
Та не прийшло.

Як одинока туга,
Блукає серце, пада на крило,
Мов лист осінній, зірваний з тополі,
В уже засіянім на зиму полі.

І все ж надія серця не лиша,
Мов зерня, на весну чекає чуло,
І на кохання упова душа:
Не все ж згаса тому,
що проминуло.

КОЖЕН КУЩ

Тут кожен кущ, жажним вогнем обпалений,
І кожне дерево з рубцями мсти,
Що ями осіняє, де колись упали
Мої стражденні сестри і брати, —

Вони, як свідки і гінці відплати,
Прийшли сюди з кривавої золи,
Щоб вітами своїми розстріляли
Убивць, які від суддів утекли.

А я сюди прийшов на клич любові,
Щоб Правду про полеглих осягти,
І ваші імена у вічнім Слові
Закарбувати, сестри і брати.

Був у мене голуб'ятник — кольорами тішив зір!
Та куди йому до птахів королівського пера:
Білопінні, шоколадні, в когось чубчик — набакир,
Заглядали вони в шибку від зорі до вечора.

Вуркотали оксамитно, брали зерна із долонь,
Голубіли мироносно їхні очі з-під повік..
Де ж вони поділись? Хто їх
розметав за оболонь?
Розлетілися по світу, як літа мої, навик.

Я шукаю їх у небі — і не можу віднайти.
Заклинаю ніч совину, щоб скоріше відійшла,
Бо у темені голубка не забачить висоти,
Не відчує видноколу чуйним вигином крила.

Жде зі мною голуб'ятник,
молить в матері-землі,
Щоб з далекої дороги, як минулого послі,
Голуби над пеклом ночі на пречистому крилі
Нам з дитинства золотого рай світанку принесли.

Матвій Галалаєвський

(1908–1978)

ПЕРЕДЧУТТЯ ВЕСНИ

Несу в собі передчуття весни!
Я порухи її ловлю, як вільха,
В нечутнім подиху заметів вільглих
Ще лютий, а в мені вже квітець снить.

То не раптове видиво світа,
Не гра наївна напівснів дитинних.
Це просто так: на серці чисто й дивно,
Бо в світі вічно квітеня зацвіта.

І хай зав'юга холодом січе,
І світ увесь сповитий в білу пелену, —
В грядущих веснах я доконче певен,
Бо завше квітня відчував плече.

СОВІСТЬ

— Що вище од мрії у світі ?
— Яблуня в цвіті,
Коли вона лине під небо,
Немов білоперий лебідь.

— Що в світі миліше од мрії?
— Розкутість у прагненні й дії,
Що кличе шукати пракорінь
Великої радості творень.

Без цього не варті і centa
Найбільші скарби на планеті.
Без творчості — в себе я в рабстві,
Позбавлений права на радість.

Безправ'я ж — то згин і згасання.

Я сам собі пан. Мені легко
Долати усі небезпеки —
Мов яблуні цвіт, моя совість,
А мрія — мов сонячний проріст,
Що сяє мені серед ночі,
Щоб ворога знав я ув очі
І не поділив із ним мрію.

Я виростив яблуню з гілки надії...
Її зберігаю, як мрію.

ДОКИ Я З ВАМИ...

Коли б забрали в мене став
І ліс, де виростав я, —
Одразу б жебраком я став,
Так, жебраком останнім.

Дитинства спомин заберіть,
Ба навіть скрути рідні, —
І голос всохне мій, як віть
В жорстоке недоріддя.

І пісня сухо заскрипить,
Немов молитва всує,
І стану я старий, як світ,
Що сліпо в світ прошкує.

«Не тільки й світа, що в вікні»,
Що ж, ваша правда, діти.
Та доки світ цей при мені —
Я найбагатший в світі!

ТАК ЖИТИ ХОЧЕТЬСЯ!

Так жити хочеться — словам не передати!
Хай біль, і мука, й вічна крутія,
Та хоч на сивих крилах — все ж злітати
І наслухати співи солов'я.

Буди, соловейку мій, піснею хміль,
Щоб я призабув свій біль...

Хотів би я почуť од вас: — Козаче,
Пощо печалі?! Ти ж іще в соку!
Бо ж як болить, то не мовчать терпляче
І серце стримують на повідку.

Дарма: ховайсь чи ризикуй собою;
Запізно: похваляйсь чи журись...
Начало й фініш вічно у двобої,
Нехай собі, а я ще рвусь у вись!

Буди, соловейку мій, піснею хміль,
Щоб я призабув свій біль!

Дора Хайкіна

(нар. 1913)

До вас, як в літа молоді,
Приходжу, друзі давні.
Моеї трудної ходи
Ти не лякайся, травню.

Це просто втома налягла.
Та дні не скуті січнем.
Я в юність лиш на мить прийшла,
Ішла ж до неї — вічність.

Я чесно йшла. В моїх очах
Зневіра не осіла.
Хоч знаю: коли б шлях почать,
Багато б що змінила —

Чимало б узяла назад
Того, що позичала,
Для когось більше у сто крат
Вділила б, ніж давала.

Можливо... Але й нині йду
До тебе, юність мила,
З піснями, що в моїм саду
Так щедро уродили;

З дітьми дітей несучи свій сніп
На коровай нащадку,
Із другом вірним, з ким, як хліб,
Ділила біль і щастя.

А що спізнилась на святки
І в косах — іній ранній,
Так я ж не винна, що роки
Спливають невблаганно.

Ти не сахайся сивини
Моєї, зелен травню!
До друзів світлої весни
Іду, як в юність давню.

«Дзінь-дзелень» — синиця прудко
В шибку стукнула крилом
І розсипала по лутку
Щебет кованим сріблом.

Вивірка шуга у віти,
Все горіха визири,
Щоб, як суть, у нім відкрити
Яре золото ядра.

Мурашки снують в роботі:
Ті — сюди, а ті — туди.
Запасають в чеснім поті
Харч на люті холоди.

Листопади стелять килим
На осінньому столі.
Падають дощем достиглим
Груші в пелену землі.

На дубах старі гніздів'я —
Як прожиті мною дні...
Я цій казці знаю ім'я:
Щедра осінь в Ірпені.

ЯЛИНА В ІРПЕНІ

Віднині повік буде снитись мені:
Огранена в кригу ріка вдалині,

Ялина, що вбралась до річки іти,
Та щось зупинило її на путі —

Чи клопіт якийсь, чи краса доокруг,
Що сяйвом хмільним перехоплює дух.

Отак і стоїть на дорозі роки:
Від лісу пішла, не дійшла до ріки,

Загрузла в піску чи загрузла в снігах...
Я теж зупиняюся. Біль — у ногах,

Та біль я здолаю утомі на зло.
Посріблений сніг опускає крило

На плечі ялини й ріку вдалині,
На все, що повік буде снитись мені.

Які б турботи маму не обсіли,
Все 'дно ми часто обіруч ходили
До земляків, на зустріч із ріднею,
Чи й просто так — між небом і землею.

Траплялося, я часто відставала,
Бо що не крок, то раптом відкривала:
То цвях іржавий, то зелене скельце,
То між каміння — трепетне стебельце,

А то, бувало, й гав ловила в небі.
Й одразу ж чула:
— Відставать не треба.
Тримайся завше поруч мами, доню, —
І я їй клала рученя в долоню.

Ах, скільки літ відтоді пролетіло!..
Давно рука матусі схолодніла.
Вже поруч мене, як в дитинстві мама,
Іде життя шляхами і літами.

Пильнує ніжно, щоб не відставала
І дріб'язку у серце не збирала.
Очей не зводить з мене ні на волос
І я вчуваю серцем рідний голос.

І щоразу, як пісня запрагне паперу
І розкриється зошит, як в таїнство двері, —

В дивнім трепеті літеру кожну стрічаю
І не знаю, від чого, чому — я не знаю —

Забира мене страх, мов покара зловісна:
Що, коли я не встигну закінчити пісню,
Що, як раптом кінець утече, на нещастя?
Кожен зошит для мене — як перше причастя.

Та слухняно кінець за початком ступає.
І отак воно: коло за колом. Без краю.

Все більше схожою стаю на маму —
Дерева листям схожі так з гілками.
Ат, скажуть, одкрива давно відкрите —
На матерів одвіку схожі діти!

Та я своє відкрила у відкритім:
На юних мам — лише маленькі діти
На диво схожі. Згодом же до болю
Усі бабусі схожі між собою.

І цей закон не віддаси до суду,
Хоч плач, хоч смійся...
Я сміятись буду,
Чекаючи, як, сплеснувши в долоні,
В мені, старій, себе впізнає доня

І вкотре вже повірить у відкрите:
На матерів одвіку схожі діти.
Маленькі діти — то на юну неньку,
А потім вже... старенька — на стареньку.

ЛІЧИЛЬНИК

Сухий обліковцю,
Я знаю: ти точно

Рахуєш по сонцю
І дні мої й ночі,
Щоб я з рівноваги
Не збилась, на лихо:
Лігала, як птаха?
Ходи тепер тихо.
Пиля колись щастя,
Забувши про межі?
Одержуй напастей —
Ні більше, ні менше.
Ти в сонці купалась?
Суши тепер коси —
Не варт забувати
Про люті морози.
Я знаю: в людині
Свій лік, свої звіти.
Мені б лиш єдине —
В майбутнє прозріти.
Щоб не збанкрутіти,
Як водиться часом,
З теплом, що на вітрі
У вересні гасне.
Хай сіра нудота
Не тиснеться в будні,
Хай довго в роботі
Лічильник мій буде.

Федеріко Гарсія Лорка

Інк Антоніо еєл Камбоджо
Будь схотієнь по горозі в Севільє

Антоніо Туррес Ередя,
намадок Камбоджо влєстєх,
знамавєць вєрєвєнь пєрєтєк,
їде на кориду в Севільє.
Сєлєвєць, як єїєць гєлєць,
їде гравєцько і джєтє.
В-тє вєрєвєць чєрєвєць
Пєрємєлєцько і дєтє ої.
Нагєрєлєцько нєлєдєрєцько
мєлєцькє пєрєвєць, як стєлєць,
зєлєцькє іє кєдєць пєрєдєць,
їє вєдєць гєлєцькє сєлєць.
Оцєтєць гєлєць нєлєдєрєцько,
кєлєцькє пєрєвєцькє вєлєцькє,
гєрєцькє чєлєцькє вєлєцькє
схєтєцько і дєтє гєлєцькє.

З ІСПАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Федеріко Гарсія Лорка

(1898–1936)

ЯК АНТОНІО ЕЛЬ КАМБОРЬО
БУВ СХОПЛЕНИЙ ПО ДОРОЗІ В СЕВІЛЬЮ

Антоніо Торрес Ередіа,
нащадок Камборьос вільних,
зламавши вербовий прутик,
іде на кориду в Севілью.
Смаглявий, як місяць зелений,
іде граціозно й урочо.
Із-під вороної чуприни
поблискують його очі.
Нарізавши напівдорозі
лимонів жовтавих, як спалах,
знічев'я їх кидав у воду,
й вода золотою стала.
Отам десь напівдорозі,
коли крокував він хвацько,
дорожня цивільна гвардія
схопила його зненацька.

Повільно день відступає,
і вечір моря й джерела
ховає в загуслу сутінь,
немов під плащем тореро.
Оливи охороняють
нічний супокій Козерога.
І бриз, наче вершник, скаче
по горах, забувши дорогу.

Антоніо Торрес Ередіа —
Нащадок Камборьос вільних —
Іде між п'яти гвардійців
уже без вербової гілки.
Антоніо, хто ж ти, нарешті?!
Якби ти був справді Камборьо,
вже п'ять би струмків із крові
круг тебе ударили д'горі!
Нічий ти не син, Антоніо,
байстрюк ти, а не Камборьо!..
Перевелися цигани,
що в сграсі тримали гори.
Старі їх ножі здригають
під пилом з розпуки й горя.
Його о дев'ятій ночі
заводять в тюрму під конвоем.
Тим часом цивільні гвардійці
смакують лимонним напоїм.
І о дев'ятій ночі
тюрму замикають до ранку.
А небо тим часом блискоче,
мов круп молодого мустанга.

1920–22

З ІТАЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Маріо Грассо

(нар. 1932)

З ЦИКЛУ «ЛИСТИ ДО ЛОРІ»

Я так боюсь тобі сказати ці слова,
немов їх викрав у самого неба, —
слова з блакиті: «я люблю тебе», —
так, наче я найтяжчий злодій світу,
що вкрав у нього непоправний скарб.
Тепер я часто в сні твої скрадаюсь,
щоб ти еством відчула, скільки голосів
і скільки буряних мовчань таїться
у цій вселенській музиці душі.
Ох, знадо моя, але ж звідки в тебе
ця тінь біди і муки нависа?
І все ж, хай навіть очі відведеш, —
в мені не гасне твій небесний погляд.
Любов — всевладна, мов огонь і світло,
яке щодня осяює мене
твоею усмішкою з памороззю суму.

Я вже од власної втомився втоми.
Смішна ілюзія — чекать на інше літо,
коли у Комізо,
в його колишніх
оливкових гаях чатує хижо
зловісна тінь майбутнього.

Вона
повільно повертає голу шию,
уткану сторчма залізним пір'ям.
І, випустивши нещадимі кігті,
мов гриф в надії на криваву січ,
шуга над нами у голодній люті.
Все. Більше не писатиму тобі.
Прости: я говорить і плакати втомився.
Єдине, що лишилося тепер:
ПРОТИСТОЯТИ.

Комізо! Дитя моє, напевно, в світі
вже й справді заборонено любов,
коли сам світ дозволив ці ракети.
Якого ж сина хочу я від тебе?
А може, Ірода нового ти народиш?
Усе можливе в світі цім, де зброя
нахабно впевнена, що зродить тільки
зброю.

Кого ж народиш: жертву під ножа,
чи найманця з ножем кривим? О, ні!
Тоді вже краще хай мій син зростає
в якомусь іншій вимірі і часі,
де інший виднокіл, який тривожить
лиш ластівка, де ціле небо — ти,
орлице юна із блакитними крильми, —
ти, що мої кошмари розганяєш,
ти, що рятуєш ті тремкі слова,
які душа тобі звіряє споконвіку, —
безсмертна в таїнстві моя любове!
А Комізо прокляттями таврує,
цей карнавал блюзнірській, шабаш цей
смертельного заліза.
І тільки ти єдина в світі знаєш,
чому мені так до безмежжя сумно

в цю мить, коли довкрут
таке веселе, що аж моторошно, —
свято.

1983

ОБРАЖЕНІ ДЕРЕВА

*На третю річницю
батькової смерті*

Віднині починається для Тебе
вже нетутешній відлік порам року,
де дні Твої — то пам'ять лиш моя про
Тебе.

О, ці гілки, довгасті і колючі,
дерев цитринових, покинутих тобою,
і води часу, що в каналах квилять,
як сльози по лицю Твоєму, Батьку, —
по втомленому старістю обличчю,
яке щораз являється мені
між білих лілій за будинком нашим?
...І Ти — старий! І лілії — старі.
Приклавши палець до примерклих вуст,
мені, як хлопчаку, велиш мовчати.
О, доле! Чом я зрозумів усе
лише тоді, коли Тебе утратив
і марно намагався наздогнати
на тій стежі останній, де Твоє ім'я
мене гукало владно за собою,
та водночас із владністю тією ж
мене спиняла усмішка Твоя?!
Ні слова. Глухо... Лиш обабіч шляху
ображені дерева тоскно й скрушно
хитають головами, ніби вслід
питають: як же міг Ти їх покинуть?
Так тяжко нині вашим добрим душам
перемовлятися із того світу в цей!

З КАЗАХСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сагінгалі Сеїтов

(нар. 1917)

БОРГ

Боргів у мене більше, ніж волосся
На голові.

В нічному безголоссі
Терзають совість, як гінці із суду:
Коли ж, мовляв, їх сплачувати буду?

Хоч все робив по чину і по силі,
То як же сталось, що борги обсіли
Такі важкі, що й при кінці орбіти.
Мені вже їх, напевно, не сплатити?

Чи я колись таки розправлю спину —
І цей тягар з своєї честі скину,
Чи так і грітиму на шиї камінь,
Аж доки в Лету каменем не кану?

Я сам себе допитувати зваживсь —
І віднайшов біди своєї зав'язь:
Що в кожній справі напівсили діяв,
Лишав щілини між словами й ділом.

Все, що вважав довершеним по праву,
Насправді ж — тільки половина справи.
А те, що зрілим видалось знічев'я, —
Ще в зав'язі осипалось, нікчемне.

Я щедро брав. Мене не зупиняли,
Ще й спонукали брати, що трапляло.
То й брав спокійно. І незчувсь, як згодом
Заліз в такі борги, що став банкрутом.

Я на ристалищах змагався чесно
І не останнім був. А все ж, по честі,
Борги росли зажерливим осотом
Перед отецьким родом і народом.

І жах пройняв: невже мені до скону
Нести борги, немов ганьби корону,
Щораз вернувшись на своя крути?!
...Порадив друг: зосталося єдине —
Віддати усе життя — не з половини —
За свій народ.

Лиш він проща борги.

З КИРГИЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Суюнбай Єралієв

(нар. 1921)

ДЕРЕВА

Дерево кожне,
ніби стріла,
увігнана в землю небом.
Кожне дерево схоже
подобою на орла,
коли він злітає у небо погоже.

Я спав під деревами на війні,
скаліченими залізом.
Древо до древа
тулилось в огні,
щоби лишитись лісом.

Дерево тягнеться у висоту,
щоб молодняк побачив
стрункість,
величчя
і прямоту —
це загартує вдачу.

Прагне до сонця зелений ліс,
спинаючись на коріння.
Тягнеться пружно в небесну вись
по сонячному промінню.

В землю вчепившись
корінням навек,

ніби ручищами древніми,
виживають дерева, на ній,
і горда земля деревами.

1963

ЗЕМЛЯ ПРЕДКІВ

Що ховають в собі
оці гори схололі?
Безконечні літа
всенародної долі.
У струмках, у джерельцях,
що б'ють з-під камінь,
чую голос
минулих давно поколінь.
Чую гук боротьби.
У живої води
пам'ять вельми ясна,
так послушайте голос води.
Він бринить в кожній жилці
і в кожному суглобі,
він бринить,
щоб в душі воскресали
мислі предків твоїх,
що заснули в землі,
їхні мрії, надії,
їхне різнонаріччя,
їхні звичаї,
їх простота і величчя...

Ти замисливсь о тім,
що ховає земля.
Там ховається
прах твоїх предків далеких,

плач народу,
що лився на цій ось землі,
плач,
болючий цим гострим верхам і мені,
плач,
що тоскно ячав
на оцих ось дорогах.
Та надія на щастя
була така,
що здавалося:
небо трималось
на плечах надії...
Прах далекого предка —
мого земляка —
заховала оця земля.
Він гострив свої мислі
о брили оці кам'яні,
і безсмертні пісні розливались,
як води струмків навесні.

Тут,
на цій на землі,
не втихала
віковічна борня за життя,
скільки доль
хвилі часу в собі поховали!
...І про це не забула земля.
Тут впокоїлись предки;
їх коні
написали копитами
праісторію цієї землі.
Забуття тут своє знайшли
ті серця,
що дзвеніли, як грізні потоки.
Ці розгойдані трави і ріки глибокі
щедрість
в предків моїх узяли...

І коли я лягаю
на втомлену землю
і весняний той легіт приємлю,
припадаючи до джерела,
всі образи земні
я в ту мить забуваю,
знов рушаю
і знов повертаю
в ті далекі часи.

Відгортаю минущих тривог павутину,
пригадавши священний обов'язок сина
перед ликом землі,
де покоїлись предки...

1964

ЗИМОВА БАЛАДА

Ми вийшли на вулицю,
хуга мела,
на плечі нам паморозь тихо лягала,
а це вже остання зустріч була,
і по тому вже зустрічей не бувало.

Як поле, завітчане в сріберний квіт,
а може, як небо в сузір'ях холодних, —
здалась мені шаль твоя чорна в ту мить
гаптована сріблом сніжин первородних.

Та все те:
і ніч,
і жаккий снігопад
тобі пасували в ту мить незабуту.
Ми стали на круг і пішли навздогад
назустріч вітриськам, пронизливо лютим.

А холод,
торкнувшись твого тепла,
мов котик вербовий, горнувся до тебе,
і мати тебе за поріг провела
і вслід усміхнулась спокійно і тепло.

О, то була дивно казкова пора!
Ми довго брели,
поки ти не втомилась
і зупинилась обіч ліхтаря,
і вся спалахнула,
і вся засвітилась.

А я озирнувся — безлюдно довкіл..
О, як мені зараз потрібен товариш,
щоб з ним розділить своє щастя навпіл..
Аж раптом
хитнулася тінь з напівмарень.

Я крикнув:— Зажди!
Та міраж — як розтав.
Я кинувсь до дерева
в білій папасі,
обняв і в розпуці його розхитав:
— Прокинься!
На неї поглянь!
Таж отямся!

Та дерево — наче мовчанка сама.
Хитнулося тільки,
мов щось запитало.
А я озирнувся — тебе вже нема,
і хуга твій слід нетривкий замітала.

Печать таємничості темінь кладе..
Вогні то чи зорі... чи вигадки ночі?

Стривайте!
Що сталося?
Та де ж це ти?
Де?
Ще б хоч на мить зазирнуть в твої очі!

Сліди твої стерли вітрища крильми.
Ти зникла навіки в нічній заметілі...
Повільно вітало в палаці зими,
аж тіні дерев од морозу чорніли.

Всю ніч я по білих сувоях бродив,
не знавши:
ти близько
чи в лунах... зосталась.
У темінь гукав,
загубивши сліди,
не відавши ще,
що ця зустріч — остання.

1965

З МАКЕДОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Славко Яневський

(1920–1974)

ПІСНЯ ПОХОВАНОГО СОЛДАТА

Мене вже нема.
Струни горла мого
Перейшли в білі дзвони.
При заході сонця вітри спочивають
На них.
На добраніч, птахи.

Мене вже нема.
Зіниці очей моїх
Розчинились у синіх водах.
При заході сонця ворони спрагло
Їх п'ють.
На добраніч, тумани.

Мене вже нема,
Пальці рук моїх
Уплелися в коріння стебел.
Надвечір дівчата збирають
Квіти.
На добраніч, ночі.

Немає мене, вже немає.
Жили від болю тремтять.
— Маслино, притримай небо.
Щоб не обвалилось.
Лопаються очі од води.

— Пусті пагінці з нас,
Ми ж плід твій, —
Благають пальці з трави.
— Вгорни нас у кору,
Нам боляче з холоду.

Мене нема...

На моєму чолі лежить
Добра ніч,
Тяжка ніч,
Довга ніч.

КВІТИ

Десь на Тиквешко, в селі якомусь,
інії ранні квітку скосили —
дитину вбили.

Сльоза остання скотилась з ока...
Як осінь вийшла на кряж високий,
біляві ранки криваво вмилась.
І в мить, як зблиснула криця жахно,
остання думка забилась птахом:
«В селі самотня мати лишилась!»

О, юні очі!
В собі ховали ви клаптик неба...
Гаряча кров невтомно й радо
у жилах грала...

Там, де упали дитячі сльози,
зійшов орицвіт у синім болі,
а там, де кров розтопила іній,
червоні квіти розквітли в полі...

Травневі маки і синь волошок
пахучо молять:
«Вквітчай рушницю вогненну, друже,
молодим квітом,
і стань одважно грудьми своїми
за інших діток!»

Десь на Тиквешко, в селі якомусь,
інії ранні квітку скосили —
дитину вбили...

ГОЛУБ НА БАРИКАДІ

Воїн упав серед бою
на барикаді, безвісно...
В небі, синім до болю,
голуб линув над містом.
Воїн-поет з карабіном
кликав пісню неспиту,
голуб над містом линув
у юне сонце zenіту.
Кулі впивалися градом
в міста зболене тіло,
вили міні, й від чаду
небо важко сивіло.
Сонце хмари прорвало,
як поглянуло — змеркло:
птиця й воїн лежали
на барикаді мертві.
З окопу, із поля бою,
слали очі печалі
до зорі молодії,
що з одчаю кричала.

Євтим Манев

(нар. 1931)

ПОГЛЯД ОЧЕЙ

У твої зіниці я поклав по зірці.
Не кліпай, доки дивлюсь я на тебе,
бо вони погаснуть.
Я вдруге не зможу
покласти в твої зіниці
по зірці.

На тремтячу руку
не треба дивитись,
стемнілим завчасно очам
вже й вогонь моїх зір не зарадить.

Так далеко твої очі,
аж нічого перед себе не бачать.
Ти така відсутня зараз,
що в твоїх очах я бачу
тіні й хлюпіт
далеких гір і морів,
за якими твій зір мандрує.

НАСМІШКА ВОРОЖКИ

Звідусіль ти взяв щось —
квіт з акації,
сніг із гір,
весну зі спогадів,
літо з минулого,

сльози з очей,
тугу з листа...
Лиш любові не взяв ти од неї.

ЛІКИ ЗАБУТТЯ

Взяти:

ймення, що треба забути,
вкласти його в чашу розквітлої квітки,
і коли той цвіт зів'яне, —
зів'яне й ім'я.

З МОЛДОВСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Григорє Вієру

(нар. 1935)

МОЛИТВА

Тій, у котрої немає дітей

Зглянься над жінкою, доле,
В чорну, як сум, годину.
Дай молока її грудям
І подаруй дитину.

Хай на лиці засяють
Їй материнства знамення,
Як на озернім плесі
Осені листя черлене.

Хай розженуть їй тугу
Ніжки рожевим зблиском,
Хай опадуть дощами
Коси її в колиску.

Вкрий пелюшок пелюстками
Гілку зеленої липи, —
Дай найсолодшу кару —
Біль материнства випить.

СОН

Вже навіть могили
Другої світової
вмерли.

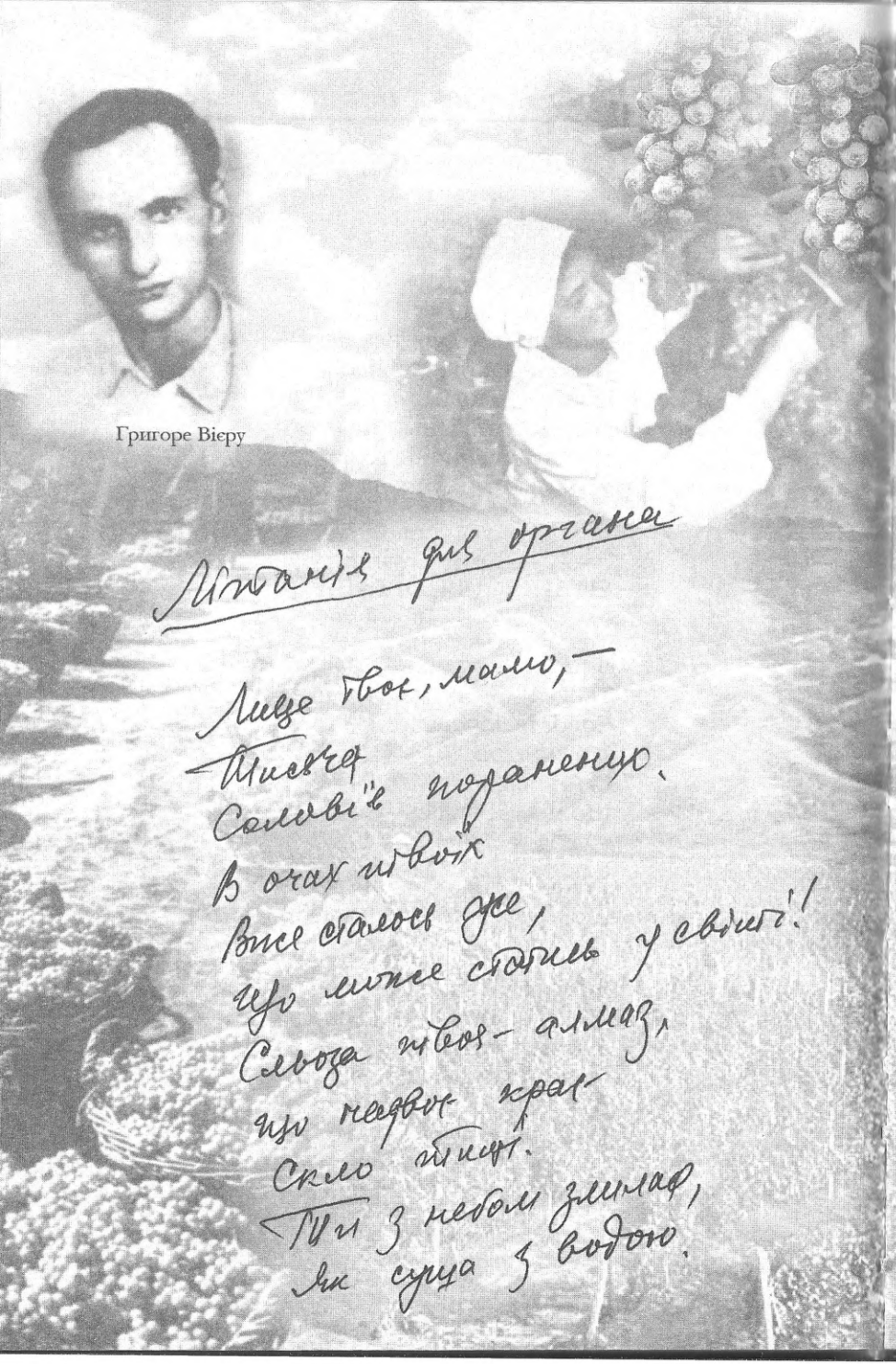
Спопелілими птахами
метаються знамена
в холоді космосу,
шукаючи свою вітчизну.
— Сино-о-очку!.. —
Мамо, прокинься!
Що ж то за сон привидівся —
аж волосся твоє збіліло!
Поглянь: сходить сонце,
поклади голівоньку на нього,
Мов на пшеничний сніп,
і відпочинь в супокої.

ЛІТАНІЯ ДЛЯ ОРГАНА

Лице твоє, мамо, —
Тисяча
Солов'їв поранених.
В очах твоїх
Вже сталося усе,
Що може статись
У світі!
Сльоза твоя — алмаз,
що надвое крає
Скло тиші.
Ти з небом злилася,
Як суша з водою.
Живеш у хатині
З двома вікнами:
Одне — до життя,
Друге до смерті звернене —
Обое з прозорими ликами,
О мамо,
Зведи

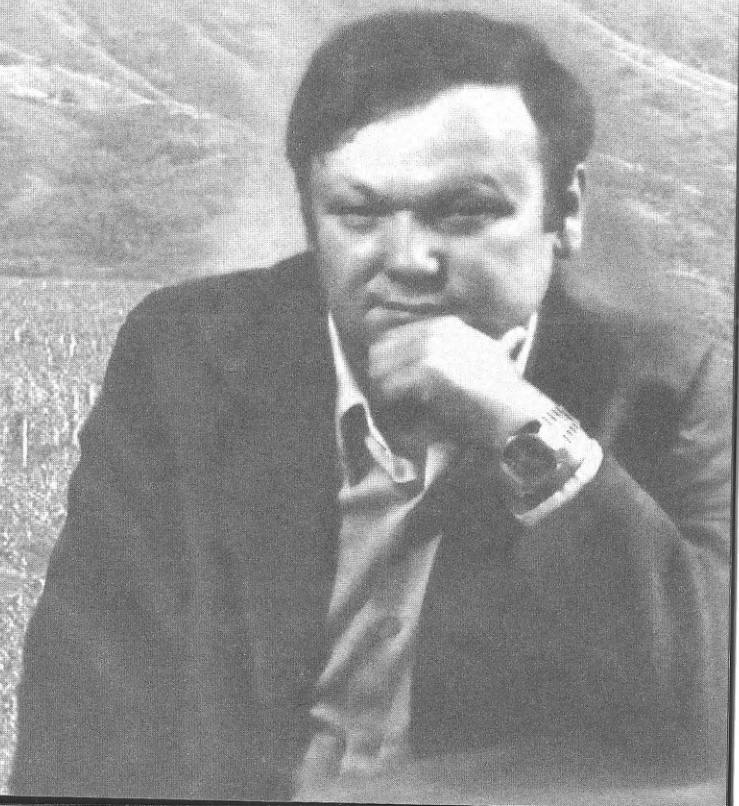

Григорі Вєру

Митання гурь орґана

Лише твоя, мамко, —
Мисляча
Селюві'я поданеню,
В очах твоїх
Все сталося уже,
що лише сталося у світі!
Селога твоя — алмаз,
чи першок край
Скело блиск.
Твч з небом земля,
ли суча з водою.

Свої руки до мене —
Я ж так тебе
Тужно чекаю!
Пригорни до грудей,
Притули до тиші своєї —
І віддай мене тим, що марять
Літати на конях небесних...
До скрику німих янголят
Ти руки свої вознеси
Нині й вовіки-віків.

Стоїть один, тромбоном
Шию свою обвивши —
Зашморгом золотим.
Другий стоїть, як безумець,
Із саваном слів пекучих,
Немовби дратує бика.
Стоять на золоті інші —
На його жаровинні.
З ризиком неймовірним
Треті стоять, немовби
На кришталевій кризі.
І тільки удвох зі смертю
Мати в лікарні лежить.

Як двох дерев
Однакових нема,
Як схожих двох нема народів,
Як двох подібних на лице
Нема ромашок у природі —
Так і ти, мамо, і ти —
Єдина на всі світи,
У серці моему,
У мислях,

Що стукають в скроні.
Ніхто не заповнить
Цю порожнечу до скону,
Яку залишаєш, —
Ні пісня моя,
Ні знаність мого імення,
Ні навіть край, що мені,
Як і ти, дорогий до болю.
Зостанься.
Зостанься навк.
Не відходь!

Натруджені, як вся Вітчизна,
Твої долоні звосковілі
В цю ніч зловісну,
В цю ніч зловісну
Уперше за життя спочили.

Уперше, доле,
Твої цілую руки,
Які травою зійдуть в полі...
Я сповнений до краю муки,
Як море — солі.

На Великдень світлий
Ранок хмарить брови.
Вплива на лик твій
Зірка вечорова.

Я дивлюся зболено
На списи зелені
Кукурудзи на твоїм городі,
Які вже, нене,
Не захистять тебе зроду.

Ціле тріснуло, мов крига,
Скрикнув:
— Чи є нещасніший від мене! —
Хоч розумію, розумію, нене,
Що всі ми — лиш поліна в багаття
Огненне.

Впало небо з твоїх очей —
І, розтощене, щезло.
Впало сонце з твого чола —
І замерзло.

Скам'янів прохолодний вітрець
Без твоїх роботящих рук.
Ручаї, що шукали тебе,
Зупинили із відчаю рух.

Впав мій голос,
Як дуб.
Збитий вітром на зруб.
О, яка самота!
Скільки сонце світа,
Я таким ще самотнім не був!

Сльози виплавав по тобі.
Слів забракло. Холонуть думки.
Шлях під небом короткий мій,
Шлях твій в землю — на всі віки.

Вже не змиють мою вину
Ні моря, ні дзвінки струмки.
Шлях під небом короткий мій,
Шлях твій в землю — на всі віки.

Тужить хата,
Городець зелений,
Все, що ти полишила, —
Без тебе
В журбі.
О, нічого не жаль мені, нене,
Тільки туга ячить по тобі.

Не йму до тебе нічого, смерте,
Ба, навіть зненависті нема.
Не став, як інші, сорочку дерти,
Шлючи прокльони тобі дарма.

Та чуеш, смерте, коли б у тебе
Померла мати — чи ти б жила?!
Коли б дітей твоїх кара неба,
Безвинних,
З світу цього звела?!

Не маю, смерте, до тебе й крихти
Ні зненависті, ані злоби.
Ти — всеосяжна. Я ж — дрібка миті.
Та не позаздрю твоїй судьбі.

Не боюся твоєї ями.
Тільки рветься жаль із грудей,
Що ніколи не мала ти мами
І ніколи не мала дітей.

Ти здаленіла
У вічності,
У водах її,
Як легіт нагірний,
Як пахощі липи,

Як трави осінні —
У землю,
Як трепетна тайна —
В мовчання пісень,
Як око пташине —
В сон

(Ти, що немовби говориш:
«Дай мені трішки
Поспати»).

В думках своїх жадаю,
Щоб ти повернулась
З радісним благовістям.
Крейдюю побіли
Около дня,
Усміхом теплим своїм
Обарв.
Як я чекаю!.. Вернись...

Десять суцільних ночей
Чекаю тебе з сподівань,
Десять суцільних ночей
Жду, що з небесних світань,
Десять суцільних ночей
Жду, що з вікна хатини —
Десять суцільних ночей —
З'явиться сяйво дивне,
Десять суцільних ночей,
Та лиш суцільні тіні —
Десять суцільних ночей.

Ні ночей холодінь,
Ані дні голубі
Вже мене не бентежать...

Світ живе
Сам в собі,
Як йому споконвіку належить.

Спад в душі.
А думки —
Ввись, немов голуби.
Та ще вищі у пісні їх вежі.
...Світ живе
Сам в собі,
Як йому споконвіку належить.

Чути дойну. Неначе трепета —
В юнім трепеті неба атлас.
...Стільки віку нашій планеті,
Скільки, мамо,
Живеш ти в нас.

Відійшла з цього світу,
Та в душі моїй світиш.

Згасла в шибці, як свічка,
В мові ж нашій — ти вічна.

З тихим літом розсталась —
У Вітчизні зосталась.

Даленієш у смерці,
Та все ближче... до серця.

Лівіу Даміан

(1935–1986)

ОРАНКА НА ПАПЕРІ

Не вини народ за власні хиби,
Ліпше осягни його дороги
І вклонися вже за те у ноги,
Що він є. І нас тримає в хлібі.

Не ганьби народ, утікши зайцем
Від свого колоскового роду.
Скільки ми зорали перевальцем
Цілини... на аркушах літфонду!

На папері лише цифра зріє.
Жито ж — тільки на земній скрижалі.
Чи не діждемось, щоб замість мрії
Цифра попід місяцем кружляла?

Клянємось любити землю
хором,
І... лишаєм села перелетом.
І женеться невідступно сором
Вслід за хліборобом і поетом.

РІДНЯ

*Посвячується золотому
весіллю моїх батьків —
Штефана і Єуфії*

Батько дав моїй оселі
Тесу з буків та ялин.

Мати — дойни ніжний плин,
Наче гроно ізабели.

Взяв од батька: першим бути
В гострім слові і борні.
Мати в хусточку мені
Сповила сльозу і руту.

Дав отець можуть обіймам,
Шанс — не гнутись до кінця.
Ненька — трепет вітерця
Над багаттям відгорілим.

Батько дав тверезий розум,
Розрахунку точну сталь.
Мати — мовчазну печаль,
Серце, всім відкрите грозам.

Батько заповів мені
Чашу, сповнену зорею.
Мати — щоб вернувсь до неї,
Під горбком... біля рідні.

ЗА КАМ'ЯНИМ СТОЛОМ

Круг каменю-столу,
шнуром блискавиці
спеленанім вчетверо,
трапезу творим.

До наших долонь,
і до того, що в душах —
не відаєм, скільки
його ще зосталось —

з космічних безодней
гінець світлоносний
прилучиться потай
до нашого слова.

Крізь шерех підступний
зрідлого листя
вчуваєм пронизливий
свист ятаганів.

Нас ліс покидає
і зраджують тропи,
шукають сніги нас,
щоб погляд завіять.

Та ми не клянемо
і зла не тримаєм
на осінь дочасну
з морозом свавільним.

Нам шкода сестру лиш
з хребтом перебитим,
що отче багаття
сльозами омила.

Лютить нас боярин,
що в жасі твариннім
півмісяцю змалку
вилизував п'яти.

Він землю торбами
розпродує Порті.
Продасть він і рід свій,
як турок похвалить.

Нас хати убогі
піснями оплачуть,

Та прийдуть сини
з непощербленим духом!

Сівач борозною
дідівської ниви
укриє кістки
гайдука молодого

Чабан і ягня,
і травиця пречиста
вінець із роси
йому в головах звинють.

...Як блискавка скресне,
шукаю братів я,
і дуба, де в корені
диха балада.

Зрю стіл кам'яний,
що на четверо тріснув,
вино забуття
в поминальному креші.

Одначе трава
забувати не хоче.
Так само, як камінь
не знає прощення,

так само, як роси
ніколи не плачуть,
коли вони мовчки
возносяться в небо.

З ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Владислав Броневський

(1897–1962)

ВІТРЯКИ

Сплетені з вітром чорні їх руки
крутяться важко, гуркочуть мов стрих,
хмари рвучи, скриплячи від розпуки,
крушачи каркання круків старих.

Дихати нічим — груди розняті,
де ж того вітру стільки знайти!
В поле втікають верби кудлаті,
в шапках із моху бліднуть хати.

Крутяться далі в ритмі робочім,
чути чаклунські шкряботи рук,
шлях пробивають вітрові й ночам,
млу за волосся волочать із лук.

З хмари, як з міха, сипляться в жорно
сірка та бронза рудих вечоринь,
мелеться борошно, згусле і чорне,
пада на зоряну неба черинь.

Цівку криваву п'є сонце устами,
день відступає в нову далечинь, —
клякнуть тоді їхні руки хрестами:
бачу розп'яту на них свою тинь.

Шарпають, рвуть їх, мучать до рана
чорні рамена, гострі, мов крик..

.....
Вранці в те небо, червоне, як рана,
тінь утікає, згубивши свій лик.

1925

ШПИК

Глянь у вікно: гуляє там шпик з плюгавим ликом.
Од восьмої чатує незморно власний обшир;
у дверях скоро стане з жандармами та з криком:
«Мовчати! Руки вгору! Не рухатися! Обшук!»

Я розпізнав ту пику, неголену вже тиждень,
брудну, як ті віконця у підміських трактирі.
Він бачить все спідлоба, він свою жертву вижде,
і кігті він покаже, бо звір він понад звірі.

Він служить в охороні, у дефензиві польській.
Він дивиться на мене, бо він ось тут, на зборах...
Товаришам він каже: «Зустрінемося на Вольській!»
А завтра всіх їх видасть отой таємний ворог.

А потім довго й тупо садити буде в морду,
повибиває зуби, зітре пювки криваві...
Йому ж бо платять гроші, він матиме ще й орден,
щодня він дефілює по вулицях Варшави.

Надвечір в ресторані він питиме горілку.
Співатиме «Тітіну» у ревищі та в бруді.
Сто злотих по рахунку заплатить він за дівку, —
один срібняк, звичайно, з тридцяточки Іуди.

Він — вуха стін, він — всюди, потвора найбрудніша,
він обертає слово на гавкання собаче,

ще з задуму в поета він може вкрасти вірша,
фальшивих сліз долити тим, хто ночами плаче.

О зрада! Зрада! Марно метаюся з розпуки,
шматую власне серце намарно і надармо:
він ті шматочки теплі полічить — і на штуки
продасть, неначе бомби, наляканим жандармам.

...Глянь у вікно: проходить, закутана у сіре
пальто, груднева мжичка, як шпик, як та примара.
Мла нам встеляє очі, як ті шибки трактиру...
Нас покидає юність — фальшивий наш товариш.

1926

ДО ПОЕЗІЇ

Все життя моє — чисте люстро,
в котре доля позиркує зла:
кожне право і кожен устрій
на кострище мене посила.

Ти, поезіє, під кострище
першу іскру неси й пали!
Пісня гніву злетить ще вище,
наче фенікс, лише із золи.

Я, приречений в пеклі і небі,
лиш на твій озиваюся клич,
не жбурляю проклять позад себе —
вірш несу перед себе в сто свіч.

Вкотре доля мене ошукала!
Лиш тебе, найвірнішу з невіст,
все життя, пливучи, шукаю
в океані народів і міст,

все життя — на фронті, від миті,
як зманив мене в лет Ікар.
Як в літак, в мене цілиш в зеніті,
щоб упав я молотом кар,

щоб я ринув звогненим серцем,
як з легенди віщої птах:
як завіт — для полеглих у герці
і мов клич бойовий — до звитяг.

1943

З РОСІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Валерій Брюсов

(1873–1924)

ОЛЕКСАНДР ВЕЛИКИЙ

Вічний потяг негамовний від судьби і до судьби...
Олександрє Завойовник, в трепеті молюсь тобі.

Та не в час страшного бою, біля древніх Гавгамел, —
Мрією, в ряду героїв, ти заповонив мене.

Я люблю тебе, Великий, в мить другого торжества.
Вибухали буйні крики, ремство проти божества.

Ти до військ постав, як сонце: осліпив, немов гроза,
І безвольно македонці відсахнулися назад.

Ти прорік їм: «Ви забули, ким були і ким ви є...
Як стада в полях бродили, полохливіші гієн.

Плекана отцем фаланга, він збудив ваш мертвий сон;
Ви зі мною йшли до Гангу, в Сарди, в Сузи й Вавилон!

Думаєте, государем став я милістю мечів?
Поступився тронем Дарій! Скіпетр мій або нічий!

Що ж, ідіте! Шлях відкрито! Киньте прапори у тлін!
Дома дітям розкажіте про красу чужих країн,

Як ми в горах йшли Кавказу, про пустелі, про моря...
Не забудьте ж розказати, де ви кинули царя!

Тож ідіть! Чекайте слави! Та — Амона вічний син —
Тут, за августійшим правом, я зостанусь і один».

Від кадил чертоги п'яні, мліють золото і шовк,
В ласках трепетних Роксани гнів стихає і замовк.

Цар сімнадцяти сатрапій, цар Єгипту двох корон,
Спогляда — із берлом в лапі — зі стіни тебе Амон.

Стихли юрми, колісниці, на рівнину впав туман...
Тільки ж ледь зійшла зірниця, — схвилювався бранний
стан.

В полі стогін незвичайний, мольби, просьби і плачі...
Чи не пожалів ти часом за тим видовом вночі?

О святе перевисання від судьби і до судьби,
В час вагання і терзання знову я молюсь тобі!

1899

ЖРЕЦЬ ІЗІДИ

Я — жрець Ізиди первородний;
Я вихований в храмі Фта
І Мудрим названий в народі
За те, що сам я — чистота.

Уста я лжою не поганив,
Користолюбством не страждав
І до грудей жіночих п'яно
Грудьми в жазі не припадав;

Давав я милостиню справно
Усім, хто руку тяг мені...

Та точить душу спогад давній,
Що, наче змій, лежить на дні.

Творив я путь річний у Фіви...
На палубі зорю чекав...
Котився Ніл собі ліниво,
Сміявся вдалині шакал.

І жінка в одянні білім
На пристані, біля корми,
Явилась трепетно-несміло
Над жахом нільської пітьми.

І перед нею мертвий, темний
Громаддям корабель холов.
А я ховався потаємно
Між бочок, весел і колод.

І, як в жазі останню втіху,
Чекала в білому, німа,
Не зважаючись звершить лихо...
Та впала на світанку тьма...

В душі моїй тривога билась,
Хотів я крикнучь — і не міг...
Та враз попутний впряг вітрила,
Й керманіч затрубив у ріг.

Всі пробудились, зашуміли,
Вознісся якір, наче птах.
Канати радо забриніли, —
Та пристань, Боже мій, — пуста!

І ми, похитуючись плавно,
Пішли за просвітлілий пруг, —

Мені ж здавалось, ніби явно
В сліпій воді розходивсь круг...

Я — жрець Ізиди первородний;
Я вихований в храмі Фта
І Мудрим названий в народі
За те, що сам я — чистота!

1900

НАПОЛЕОН

Так на шляхах людського духу,
Змарнованих на порох літ,
Твогого поступу і руху
Лишився непохитний слід.

Тебе створить задумав Фатум
Із владних сил і ваготи:
Не міг неглибоко ступать ти,
І землю поступ твій гнітив.

Що потом зводилось солоним,
Росло повільно у віках,
Крушив ти випадковим словом
І кидав порухом у прах.

Сам вражений своїм таланом,
Ти, мов з праща, війська метав
І знак всесвітнього тирана,
Мов ставку картярі, жбурляв.

Од слави й шани захмеліло
Ти, ніби меч, ішов крізь світ.

І стало, зрештою, несила
Тебе старій землі носити.

Земля дихнула в повні груди,
І ти, немов листок з гілляк,
Упав на сірому безлюдді
Безсило на крутий стрімчак

Де за прадикиим перевалом
Віки цього чекала дня
Тебе достойним п'єдесталом
Та скеля, що звелась із дна!

1901

ВДОВОЛЕНИМ

Соромлюсь привітань оближних,
Страшуся ваших гордих слів!
Доволі вже було принижень
Перед лицем грядущих днів!

Розкоші ваші — радість стада,
Що жмуток здибало трави.
Буть ситим — ось де ваша правда,
Є жуйка — і блаженні ви!

Прекрасний в зблиску влади й шани
Зі сходу цар Асаргаддон
І океан людського шалу,
Що трощить в друзки вутлий трон!

Та половинність ненависна
Не море, а глухий канал,
Не блискавка — полудень кислий,
Не агора — загальний зал.

На всіх оцих, що з крихти ситі,
Ви, діти вогняного дня,
Грядіть, як грім несамовитий,
Крушіть життя — й мене до пня!

1905

ПЕРЕД МАЄМ

Під землею, в ковдрі снігу,
Вірить заспане зерно,
Що воді весни з розбігу
Розбудить поля дано;

Що ранковим співом птиці
Знову стануть славить бір;
І в нічних танку зірниці
Небу вишиють убір;

Що в медово-м'ятнім ритмі
Загучать оркестри трав,
І, хвостом хитнувши, риби
Заколишуть ближній став!

Спить зерно і мріє маєм,
Тиша та імла німа...
Так і ми хіба не знаєм:
До весни веде зима?

То чого ж нам не жадати,
Як воздасть нам втіху й квіт
Молоде травневе свято
За журу та білий гніт!

Валерій Брюсов

Вірш

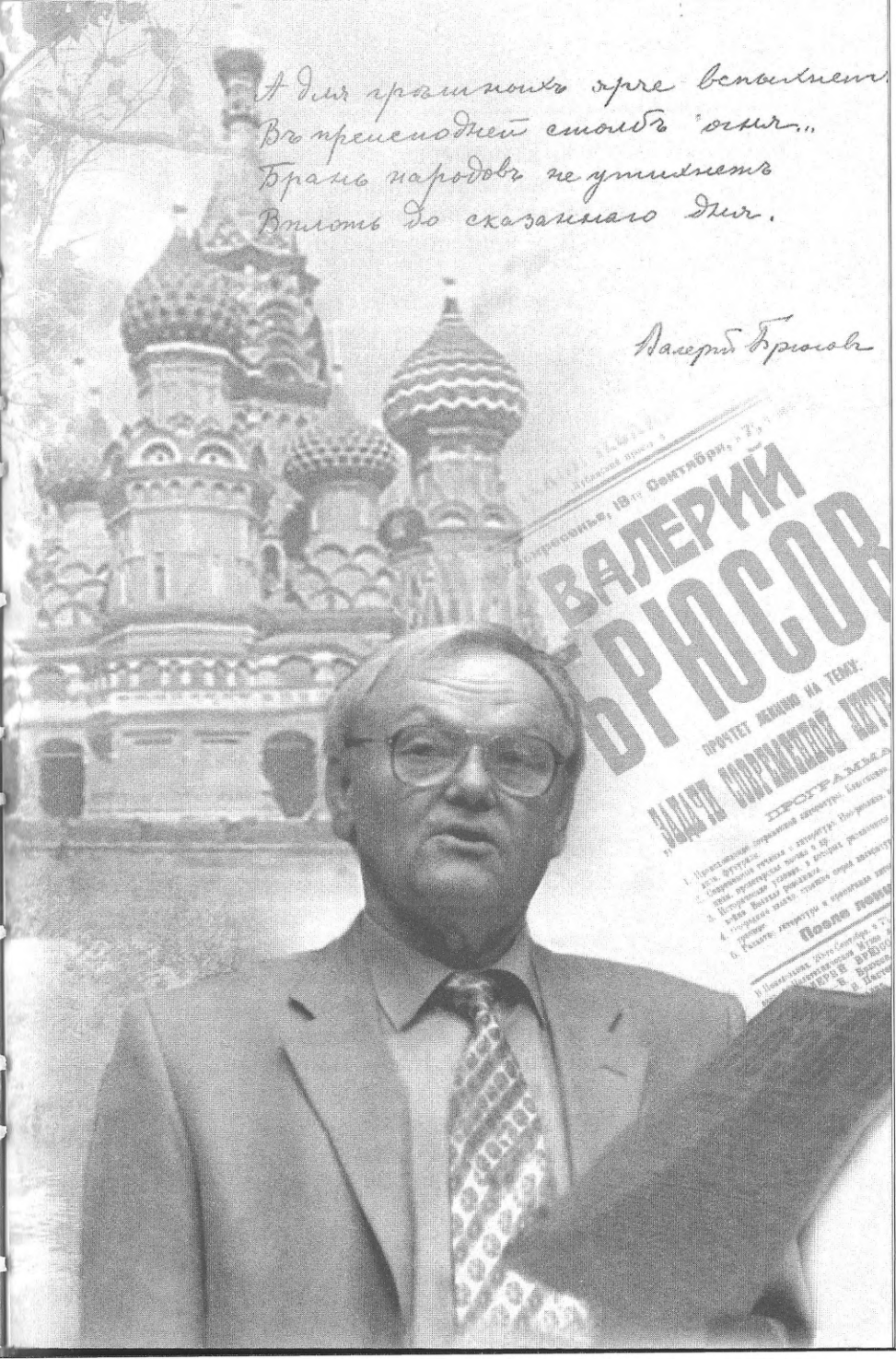
Соромноє привітання одиноким,
Сидиш на ваших годних сил!
Ловиш вже йти прикинувшись
Перед лисом грядущих днів!

Розкажи ваши: радість сивага,
Що тишоток зриваєш правди.
Буди сивки - все це ваши права,
Є пуріка - і бланкетні ви!

Прекрасний в золиску вводиш щаму
Зі сходу цар Ассарагон
І оксам моделює щаму,
Що тріщить в друкки вуртний шрон!

А для правди згре вепилене,
Во фрешодней шомбь "огни..."
Брань народова не утмилене
Вплоть до сказанного див.

Валерій Брюсов

19-го СЕНТЯБРЯ, 1971
ВАЛЕРИЙ БРЮСОВ
ПРОТЕСТ ДАВНО НА ТЕМУ:
СЛУЖБА ПРОПОРЦИОНАЛЬНА ПЕНСИЯ
ПРОГРАМА
1. Прогнози оперативного характера: быстрое
2. Сложные вопросы: структура, развитие
3. Вопросы: вопросы: структура, развитие
4. Вопросы: вопросы: структура, развитие
5. Вопросы: вопросы: структура, развитие
6. Вопросы: вопросы: структура, развитие
Всего 1000

Як же може нас печалить .
Хай і найтемніша ніч,
Коли вранці ніжно жалить
Буде ярий промінь сніг!

Зерна вірять. Будем вірить
Золотавим дням і ми.
І пощо безплідне мірять
Строки ночі і зими?

Хай не всім поталанило
Глянуть в очі тому дню:
Всі ми знали, всі ми зріли
Лет кулястого вогню!

Шал життя, стремління птиці
Він незримо в нас влива.
В мить кінця яка різниця:
Май чи мрія майова!

1918

Олександр Блок

(1880–1921)

СКІФИ

Панмонголізм. Хоч слово дике,
Мені втішає слух воно.

Володимир Соловйов.

Мільйони — вас. Нас — тьми, і тьми,
і тьми.

Ну ж, спробуйте на січу з нами!
Так, скіфи — ми! Так, азіати — ми,
З пожадними і зизими очами!

Для вас — віки, єдина мить — для нас.
Ми, як послужливі холопи,
Тримали щит між двох ворожих рас
Монголів і Європи!

Віки, віки старий ваш горн кував
І заглушав громи, лавини.
І диким міфом був для вас провал
І Лісабона, і Мессіні!

Ви зиркали по Сходу сотні літ,
Пручи у плавку наші перли,
І з глумом тільки й чатували мить,
Коли гармат націлить жерла!

Що ж — мить прийшла! Біда крилом
гримить,
І кожна днина множить кривду,
Ударить день — він, може, не лишить
По ваших Пестумах і сліду!

О, світ старий! Допоки не загиб,
Покіль ще в хтивості не звівся,
Ти зупинись, премудрий, як Едіп,
Перед таємним знаком Сфінкса!

Росія — Сфінкс. У радості й журбі,
Чорнющою умившись кров'ю,
Вона зорить, зорить в нутро тобі
І з ненавистю, і з любов'ю!

Вже так любить, як любить наша кров,
Ніхто із вас давно не любить!
Забули ви, що в світі є любов,
Яка і спопеля, і губить!

Ми любим все — холодних цифр кипінь,
І дар осяяння надземний.
Нам до снаги — і гострий гальський
кпин,
І сутемний германський геній...

Все — пам'ятаєм — пах лимонних крон,
Паризькі вулиці пекельні,
І прохолоду венеційських лон,
І куряву огромів Кельна...

Ми любим плоть — на колір і на смак,
І млосний, смертний плоті запах...
Чи винні ж ми, як затріщить ваш карк
В тяжких і ніжних наших лапах?

Ми звикли, ухопивши в три хрести
Од волі коней здичавілих,
Ламати їм навпіл важкі хребти
І вкоськувать рабинь брикливих...

До нас прийдіте! Від страхіть війни,
Прийдіте з миром, як на свято!
Покіль не пізно — меч старий в ножни,
Товариші! Ми станем — браття!

А коли ні — нам нічого втрачати,
І ми у підступах зловісні!
Віки, віки — вас будуть проклинати
Нащадки, хворобливо-пізні!

Ми по лісах і нетрищах ураз
Перед Європою під гики
Розступимось! Ми звернемо до вас
Свою азійську жовту пику!

Ідіте всі, ідіте на Урал!
Ми очищаєм місце бою
Броні машин, де дише інтеграл,
З монгольською дикунською ордою!

Та ми, однак, віднині вам не щит,
Вже не сховаєтесь за нами.
Здаля подивимось, як бій кипить,
Своїми зизими очами.

Не зрушимося, як стане лютий гун
Кишені трупів мацать ласо,
Палить міста, і в церкву гнать табун,
І смажити єдинокровних м'ясо!..

Отямсь — востанне — світ старий, як
стій!

За братський стіл труда і миру,
Востанне за братерський світлий стіл
Нас варварська скликає ліра!

1918

Микола Асєєв

(1889–1963)

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

[Фрагмент]

Дорогий Павле Григоровичу!

Згадаймо, як в довоєнному
У Харкові навесні
Ми в потискові натхненному
З'єднали руки міцні.

З тих пір перед нами немало
І років пройшло, і людей,
Та кожен із нас, як бувало,
З любов'ю на зустріч іде.

За те і люблю я Тичину,
Що в кожній з таких-от стріч
Він зморшку з чола одкине
І роки знімає з пліч.

І хай на життєвий обрій
Ляга сивина, мов дим,
Не меркне сердечний ваш образ,
Що вічно лишивсь молодим, —

Тією народу снагою
Вибійників, пастухів,
Що ніжним, медв'яним настоєм
Повіє од ваших рядків. [...]

Микола Ушаков

(1899–1973)

ОДА ТЕОДОЛІТУ

Дюралюміній і бетон,
З дитинства любі ви поету,
Ви задавали вірний тон,
Причин і наслідків — прикмети.
Які нам бачились сади,
Яких мостів поривні марші,
Які нам крила з висоти
Свій захват обіцяли пташий.
Як просувався крізь туман

Десь обіч триумфальних арок
Отой найперший караван
Сільських конячок і грабарок!
Дніпро дзвонив на сто заправ
І кликав на новітній берег,
І рима вздовж куги пливла —
Звичайно ж, д е р и к.
Бачу дерик.
Мов чапля, дерик у воді...
Який в алмазах Аеліти
Електроуправління дім,
Як ніч женуть
теодоліти.
Вогні, вогні дорожніх лент —
Мільйон брильянтинок прозорих,
А кутомірний інструмент
З Землі відряджений на зорі.

1965

На узліску в зеленій обнови,
Де брусника в медовій порі.
Так зозуля співа чудово
Пів на шосту, на ранній зорі.

Білі ночі, красиві і чулі
Спека падає в море згори.
Довгий день мені зичить зозуля
Пів на шосту, на ранній зорі.

Пречудова пора ця прозора —
Сподіванок високий поріг —
Пів на шосту, година бадьора,
Пів на шосту, на ранній зорі.

1973

Леонід Вишеславський

(1914–2002)

СИНОПТИК ВІЩУЄ ПУРГУ...

Синоптик наслав пургу.
І дощ, І ману туману.
Ти ждеш мене в білім порту
з високого океану.

Сторчма океан стає,
розпачливо SOS волає
і важко під серце б'є
зловісної мли валами.

В тривозі аеропорт:
вітрище реве прибоєм,
хитає затерплий борт,
жбурляє людською судьбою.

Літак крутію кляне,
а небо — в корчах омани.
Ти ждеш у порту мене
з високого океану.

Всім шалом моєї жаги
до тебе, — він б'є, патлатий,
ув обські круті береги,
об кам'яні перекаати.

Над снігом алтайських вершин,
над вічністю і вінцями
пливуть табунища хмарин,
похитуючи плавцями.

Уже і земля на порі,
смеркає... Чи пізно? Чи рано?

Ти ждеш мене на поріг
з високого океану.

1968

СКЕЛЯ

Чабанський проминувши стан,
в німім огромі скель
впізнав я профіль твій і стан —
ефірний, як форець.

Дивлюсь на лик одної з брил,
і все ясніш мені
твое чоло і вигин брів
висвітлюються в ній.

Між нею і тобою вмить
одну рідню вловив:
вона зродилася на світ
із лави правіків.

Вона з вогню прийшла у світ,
коли кипів казан,
до мене за мільярди літ —
моїх людських жадань.

Вулкан погас, одрокотав,
занурившись у сон.
Зосталась ніжність тихих трав,
що схил взяли в полон.

На мертвій скелі, як стремлінь,
стоїш, доки земля.
І вітер до твоїх колін
метеликів схиля.

1968

Михайло Дудін

(1916–1993)

ПІСНЯ ДАЛЕКІЙ ДОРОЗІ*

Поема

Жить у гнівнім неспокої
І співать — моя печаль.
Безконечно довгий поїзд.
Нескінченно дальня даль.

Що там?
Сосон синій пояс
Та дротів тугий пунктир.
Вічний рух. Шалений поїзд.
Безплацкартний пасажир.

Обступа полів намітка
Поїзд.
Юні деревця
Піднімаються,
А швидкість
Все побільшується.

Пристанційних селищ білість.
Завітрілі небеса.
І колодки загубились
Гальмівні із колеса.

Дим хитається над гаєм,
Зірка зірці мерехтить.
Там — супутник пролітає,
Тут — супутниця сидить.
Ще не встигла поріднитися

*Твір скорочено.

Із дорогою?
Пусте!
Коридором провідниця
Чай розносить по купе.

Наречена чи вдовиця?
Що тебе в путі гнітить?
Вся Земля зірвалась з місця.
Їде. Плаває. Летить.

Не ховає сум, одначе,
Телеграм з розпук не рве.
В коридорі хлопчик плаче
І якесь дівча реве.

В карти ріжуться сусіди.
Вже не юн, та ще й не дід,
Свій поважний, щедрий сидір
Розіклав для всіх сусід.

Пристрастю здавивши горло,
Взявши верхнє ля-мажор,
Дві гітари й радіола
Ревно глушать коридор.

Тамбур кидає, метляє
В перестуках кастаньєт.
Хлопець дівчині читає
Шістдесят якийсь сонет.

Хлопцю дівчина повірить,
Піде з ним без каяття.
І для них Шекспір відчинить
Двері мудрості життя.

Поїзд схилом, як по лезу
Мчить, а рейки — в унісон.

І знаменником — колеса,
І чисельником — вагон.

Двох начал вирують сили.
Швидкості нові гарчать.
Мертвий пломінь Хіросіми
На мені лишив печать.

Пруття дроту шкірять голки.
Сталь жолобиться в огні.
Бомби рвуться,
А осколки
Розлітаються в мені.

І на всій планеті строгій
Не шукай нейтральних міт.
І поразки, й перемоги.
Сорок бід — один одвіт...

Час веде велику повість:
А початок розказав.
Безконечно довгий поїзд
Пролетів через вокзал.

Поїзд вікнами мелькає,
Димом небеса коптить.
Там — супутник пролітає,
Тут — супутниця сидить.

Пробігає кінолента
Сірим плесом автострад.
І стріляє в президента
Із гвинтівки герострат.

Там філософ нарікає:
Побут жінку їсть, як спрут.

Пам'ять подумки рішає
Остаточне: тільки бути!

Поїзд мчить.
Вітри схололі
З віток листя люто рвуть.
Ген селяни орють в полі,
Хлопчаки снопи везуть.

Мимо — Рим,
І мимо — Мекка,
Спечена до білини.
Мимо — клітка Гагенбека:
Два ведмеді,
Три слони.

Слон підводить пружний хобот
І сурмить тривожно в даль.
Я людина, а не робот,
І мені слониська жаль.

Я пізнав його породу.
Сам дитям природи ріс.
Хочу я любить природу,
А не брать її на спис.

Хай слони відходять вчасно
В свій тропічний милий кут.
Хай бамбук солодкий ласо
На роздоллі пожують.

В мене хата теж не з краю —
Зорить вікнами в зорю.
Я і сам іще не знаю,
Що я завтра сотворю.

Бачив я і Схід, і Захід.
Смерть з життям — до волоска.

І повірив в милий запах —
В диво житнього шматка.

І нема в мені озлоби.
Є любов і є печаль.
Поїзд мчить мене крізь Гобі,
Котить по Китаю вдаль.

Щиросердно, світло й чисто,
Що по спині аж мороз! —
Два китайські активісти
Проти себе шлють донос.

Просто так, а не за гривні,
Зорі в тузі сльози ллють.
І однаково катівні
Гітлером усюди тхнуть.

Поїзд швидкістю хитає,
Перестук коліс дрібнить.
Маркса дівчинка читає,
Хлопчик фізику зубрить.

В вікна запахи влітають.
Тягне чадом від золи.
Хлопчик із дівчам питають:
Що зробили ми Землі?

Я її копав і рушив,
Плугом різав,
Пісню вів.
Всім свою земну я душу
Роздаровувати вмів.

Бо назустріч сила силі
Вся звелась на повну вись.

Бо під зорями Росії
Руським хлопцем я родивсь.

По орбіті бродить злоба,
Ходить дрібно марнота.
І звелася Русь в подобі
Двостороннього щита.

Щедро вмига сонцем маю,
Всім — і захист, і приют.
Плещуть хвилі із Китаю,
Із Європи хвилі б'ють.

Все умре і нині, й присно,
Вісь планети затріщить,
Вся Земля на скалки трісне,
Коли цей розтрісне щит...

В коридорі світло гасне.
Темінь гусне, ніби мед.
Спить Земля.
Нема в запасі
Інших у Землі планет.

В центрі світу, як у спальні,
Як в колисці немовля,
Спить квартира комунальна —
Невпокоєна Земля.

В светрі, вив'язанім вітром
З вовни хмар,
планета спить.
Нагляда її Юпітер
Через тридев'ять століть.

Місяць хмари ті латає.
Сплять Сараєво і Спліт.

Десь супутник пролітає.
Тут — супутниця сидить.

З гілки яблуко упало,
Зашарілось знічено.
Океан зітхнув зів'яло.
Що нам діять, дівчино?

Влада вічного тяжіння
Через серця чулий ритм
Наказала мені нині
Із тобою говорить.

Міра жити.
Смерті міра.
Неспокою Вічний Жид.
— Хто, супутнице, ти?
— Віра.
— Нам без Віри не прожить.

Фарисейського одіння
Машкара з плеча летить...
— Як зовуть тебе?
— Надія.
— Без Надії не прожить.

Запитаю,
 тайну древа
Оберігши до основ:
— Хто ти,
Вся нага, мов Єва? —
І у відповідь:
— Любов.

Я з любові теж — як з сім'я.
І в тобі любов огнить.
Ти не зможеш і не смієш
Без мого кохання жить.

Океан з вітрилом в згоді.
Океану вітер — брат.
Ти — Безсмертя.
Я сьогодні
І Тривога, і Солдат.

Був я рицарем.
По зросту
Меч носив і в ріг сурмив.
Друзів захищав і просто
Я селянським хлопцем жив.

Рив проходи до окопу
І запал з гранати рвав.
І не бик, а я Європу
На хребті порятував.

Дідову науку строго
Я проніс через життя.
Коли бивсь — до перемоги.
А трудивсь — до забуття.

Ставили не раз до стінки:
Кляп жорсткий кривавив рот.
Поруч Фучика і Стеньки
Сходив я на ешафот.

І понині ні на йоту
Я не здамся, запиши.
І твому кашалоту
До моєї зась душі!

На дорогу вгору ковзко.
Страх з-під кожної тропи.
В місті древньому Подольську
Інвалід співа сліпий:

«Не з тобою раювати,
Вік недовгий вікувати.
Не з тобою в білій хаті
Ліжко спарене послать».

Тугою йому і снами
Вторить тиша кам'яна.
Та невже-таки між нами
Є Китайська стіна?

Де знайти мені те слово,
Що глуху стіну лама?
Я спитав би у Светлова,
Та Светлова вже нема.

Як ударить, щоб осколки
Від стіни — із-під руки?
Розпитав би я у Лорки —
Розстріляли, підляки!

Пов'язала покоління
Нить споріднень світова.
Безконечне видозміння
Дум, і долей, і ества.

Ланцюги зрослись корінням.
Подвиг — вічний. Жди і вір!
Може, мужність у терпіння
Перейшла з недавніх пір?

Ти мене без титли й коми
Розумієш? Розумій!
Ти береш мене такого?
Ти приймаєш? Весь я твій!

Губи — в губи!
Руки — в руки!

Попереду — вічний лет.
Я беру тебе, як муки
Всіх Офелій і Джульєтт.

За Свободу й Перемогу
Відповідь тримати нам.
Може, завтра жде дорога
В Африку а чи В'єтнам.

В тім краю, близькім і дальнім,
Не вві сні, а наяву
В тїнь кокосової пальми
Мертвим я впаду в траву.

Птиця скрикне, як причинна,
Опаде краплина з віт.
Поклади мене, дівчино,
Головонькою на Схід.

Хай побачу я востанне
Крізь журу останніх сліз
Берег Волги, місяць ранній
В соннім присмерку беріз

І дзвіниці, ті, що вищі
Гребенів приволзьких хиж.
Дальній поїзд далі свище
Мимо Відня на Париж.

Пара люто шпарить трави,
За вагоном мчить вагон
Мимо города Оттави,
Через Бруклінський прогон.

Пригадавши Хіросіму,
Спалений життя пустир,

Накладає льотчик схиму
І відходить в монастир...

Як омела в кедр, охоче
Все вросло в судьбу одну.
В річці дівчина полоще
Підвінечну білизну.

Ідіот русалці шию
Перерізав хижо вмент.
По Неаполю повію
В темну ніч повів клієнт...

На небеснім зводі сходить
Юна зірка, як з води.
Все приходить,
Все відходить,
Залишившись назавжди...

Пара в'ється — їй не клопіт.
Промелькнув дорожній знак.
Встала дівчина,
А хлопець
Вже лаштує свій рюкзак.

Як ніяково чудовий
Їм обом лишати сон!
На зупинці випадковій
Хлопець зійде на перон.

Устають сусіди.
Звично
Омивають сон з лиця.
Світ любові, світ трагічний,
Світ тривоги без кінця!

Світ без чорта, світ без Бога,
Милий — з корінця до зір!

Безконечний плин дороги.
Безплацкартний пасажир.

Хочу я тримать в долоні
Плуг й перо, яке не вмре.
На покій старе нас клонить.
Завтра вже й нове — старе.

Ставить нам мільйон загадок
Неспокою Вічний Жид.
Виникає свій порядок.
Хаос пріч собі біжить.

Поїзд пре базаром віку.
Я гукаю крізь вікно:
— Схожим будь на чоловіка,
Котрий висіва зерно!

Паровоз могутньо дише,
В груди бурі люто б'ють.
Хлопцю дівчина напише
До вимоги просто: «Будь!»

1965

Василь Федоров

(1918–1984)

Віддам народу серце, руки,
Лише не думайте казать,
Що я слуга народу. Слуги
З панами звикли хитрувать.

З тих пір,
Як тобою поклявся,
З тих днів,
Як прийняв я твій путь,
Найбільше, Вітчизно,
Боявсь я
В надіях тебе
Похитнуть.

Та дивно:
Коли ти палала,
Обагрена кров'ю була,
Ти жертви од інших
Приймала,
Та жертву мою
Одвела.

Коли умирали безстрашні
За стяги твої вікові,
Я кинув життя
В рукопашну,
Життя ти вернула:
Живи!

Коли я,
Не звиклий скупитись,
Прийшов
За велінням судьби
В любові тобі поступитись,
Любов ти вернула:
Люби!

Коли ти
Кипіла дерзанням,
Що било, як рай-водограй,

Прийшов я до тебе
З стражданням,
Ти тихо сказала:
«Страждай».

Коли ж я,
Собі ненависний
За те, що
Упав не в бою,
Останню пошлю тобі пісню,
Чи приймеш ти
Пісню мою?

Ні в благодушності невдатній,
Ні в сяйві слави,
Ні в тіні —
Поет не може щастя ждати
В загрозливій для миру дні.

І, музи вірний заповіту,
Він пам'ятає кожную мить,
Що вся недосконалість світу
На совісті його лежить.

ТИМ БЕРЕГОМ

По-людськи
Прагнення мої прості,
Моя робота
Скроплена сльозами.
О, скільки я разів
Тесав мости
Між злими
І ворожими серцями!

Та марним був
Тяжкий мій труд щораз,
І кожен раз,
Здавалось би, із сталі,
Понівечені ферми
Строф і фраз
Безсило
Над проваллям
Повисали.

Які ж мости
Потрібні ще морям,
Тим берегам,
Де нам в лице
Регочуть,
Біснуються,
Подібно дикунам,
І стріли атомні
В озлобі точать?

Не Богу —
До людей мольбу воздів.
Благаю вас
І говорю я з вами:
Ви хочете,
Щоб той водорозділ
Ми завалили
Добрими серцями?

Ні, ми жорстокі
Не з нашої вини.
Шукайте зло
В своїм жорстокім сонні.
Історія втомилась од війни,
Та в битвах з війнами
Вона невтомна!

Михайло Луконін

(1918–1976)

НА ЦЬОМУ ПОЛІ

Тут, в цім степу,
що до Москви приніс
красу свою, ніякову і строгу,
біля гуртка білявого беріз,
під вічністю смоленської дороги,
на цім російським полі
без межі,
в житах одвічних,
у покісних травах
твої сини воздвигли рубежі
супроти
ворогів твоїх кривавих.
Європа хижа бачила з горбів,
як ніздрі імператора роздуті,
і лізла на залізний шал громів,
на вогненосні
флеші і редути.
На рідних кресах,
де ревли бої,
сини вітчизну
щільно обступили
і, вмерши, тісно облягли її.
Як любим ми,
так і вони любили.
На полі цім біля Бородіна,
біля злиття річок Колочі й Войни,
зродившись,
наша слава не мина.
Ми стоїмо отут,

її достойні.
Урочо стяги схилено.
Вони
вінчають славу предків неминущу.
Мовчать в землі
нескорені сини.
Мовчить над ними юність невмируща.
1960

ОБЕЛІСК

Ви думали — мене нема,
що я не з вами?
Ви журитеся по мені.
Ти, мамо, плачеш.
Видзвонюєте ви мое
ім'я словами.
А вже коли й забули ви...
Тоді пробачте.
Так. Все це випало мені
на чорній хвилі.
Ворожі кулі розривні
мене підбили.
Та, вперто ставши на межу,
я тут — віками.
Я лиш додому не ходжу.
Пробачте, мамо.
Не маю права я поста
на мить лишити,
бо на мені вся висота
життя і світу.
А коли я хоча б на мить
зійшов з граніту,
що сталось би на цій землі —

супроти неї я
пішов би знову!
Нас в тебе, краю, легіон,
так, нас немало.
Ми — всепланетний океан,
налитий світлом.
Я з вами.
Мій дев'ятий май шумить над світом.
А що додому я не йду,
пробачте, мамо.
1963

ГІМН СОНЦЮ
(Наслідування «Лілео»)*

Славим припливи твої, відпливи,
сонце.
Тобою багаті і щасливі,
сонце.
Ти вирування вогню і світла,
сонце.
Сміхом твоїм земля зігрита,
сонце.
В кожному сванському рядку пісеннім —
сонце.
В кожному зерні, в бруньці зеленій —
сонце.
З нашою радістю, бідою —
сонце.
І над хлібом, і над водою —
сонце.

* «Лілео» — одна з найдавніших грузинських пісень («Гімн сонцю»).

В кожній кісточці, в кожному сім'ї —
сонце.
На м'якому дитячому тім'ї —
сонце.
В милім віконці, в погляді милої —
сонце.
Юність зводить працею й силою
сонце.
У винограднику, у травинці —
сонце.
В кожній нашій живій кровинці —
сонце.
Наші празники і устремління —
сонце.
Ти воскресай на землі цвітіння,
сонце!
Життю, людям, землі сміється
сонце.
Наш родовід не обірветься, доки є
сонце!
Життя безконечне дарує людям
сонце.
Славили, славимо, славити будем
сонце!

1965

Не можна, певне, вірші так писать —
грудьми
налігши на листки збілілі.
Адже рядки вертають і разять,
тріпочуть, ніби стяги обвуглілі.

Скажу собі:
не рвись,
чекай на штиль.

Жить небезпечно.
Легше вжитись в образ,
інакше
в грудях наступає біль,
тінь вірша
на легеню кида обрис.

Не можна
за рядком за кожним —
в бій.
Безумства шал нас руха підсвідомо,
щоб всі рядки прожити у собі,
та ще й самому
ВИЖИТИ
при тому.

1965

Сергій Вікулов

(1922–2006)

ЧИТАЮЧИ ІСТОРІЮ

Як довго ти училась жить, Росіє...
І навіть в час, коли тебе Батий
терзав, як вовк,
і кості твої сів, —
всяк князь собі у власній дзвін гатив...

І, зирячи в бійниці ляку й страму,
моливсь
з надією на образи:
«А мо', вовки проскочать мимо брами,
А раптом вбережуся від грози...»

Лягаючи і встаючи в тривозі,
не мчав на поміч, потаємно рад,
дізнавшись, що сусідній град в облозі,
де стіл посів зухвалий супостат.

«І так йому... І хай він прийме муки...» —
втішаючись, що врешті на поріг,
побитий, під його він прийде руку,
зухвалець,
і поклониться до ніг.

А вранці — зі стіни, мов на долоні,
видніло: полем у чотири тьми
летіли вскач монгольські хижі коні,
під небо звівши гриви, як дими.

Рипіли з награбованим кибитки,
вставали пилу чорного стовпи..
Орда клубилась... І чекала битви,
як ліс чекав навали по гриби.

Чекала... В сідлах гарцювали люди,
на міць перевіряючи аркан..
А град лежав, мов яблучко на блюді,
лиш руку зводь —
і забирай у бран!

Лежав. Один. Ні з півночі, ні з півдня
підмоги... Ні з якої сторони.
І ратники на землю свою бідну
приречено дивились зі стіни.

Вони ж то знали: завтра свисне криця,
перед алюром дзенькнуть стремена,
списи гойднуться — і рвонуть ординці.
І стане враз низенькою стіна.

Як повинь понад греблею, у місто
обрушиться орда, прорвавши вміть
залогу ратників, неначе сито...
Вогонь і дим із вікон зажахтять.

І заіржуть у божевіллі коні...
Отара скаменіє на лугу...
І жони, притискаючи ікони,
залементують в жасі на бігу...

Під ранок попіл вичахне. Погані,
втомившись на золі бенкетувать,
на захід з гиком рушать
через твані,
лишивши мертвих воронам клювать.

А на живих — подушно — всім розмітять
оброк, який ханкам усіх мастей
платить до смерті їм,
а після — дітям,
а там іще і дітям їх дітей.

...Як довго ти училась жить, Росіє!

1973

КІНЬ ГАЯ КАЛІГУЛИ

(Із легенд Давнього Риму)

Всього володар — сам і Бог, і маг!
Скипав у гніві, як вулканний кратер.
Чого б у світі не запрагнув — мав,
він, Калігула, — римський імператор!

Щоб хтось йому перечити посмів
чи хоч під тогою скрутити дулю, —
куди там: всі корилися без слів!..
І це не в жарт лютило Калігулу.

Усе частіш, прокинувшись в поту
і здогадом протягий, думав з болем,
що він втрачає мислі гостроту
і, що найгірше, — утрачає волю.

Бо тільки зважиться на чомусь стать,
у суперечку кинутись до крику,
як знов тієї ж самої сенат
йому співа:

«Правий ти, наш владико!»

Якось прирік невинного раба
на смерть — і що ж?..

Суддя гукнув у страхі:

«Ти, Гаю, мудрий!

Знать, йому судьба —
завершити своє життя на пласі!»

В усьому рабство — навіть до дрібниць!
Ба, і сенатори, у битвах мужні:
«О імператоре! Падемо ниць!» —
кричать і виї підставляють дружно.

Одного разу в почеті старшин
в лісах незайманих до сходу сонця
гучними ловами втішався він
на Рижому — на вірнім іноходці.

Усе живе було йому з руки:
списи стинали. Кінь летів стрілою!

І раптом Гай гукнув: «А я таки
Примушу вас не згодитись зі мною!»

Ніхто не втямив, певно,
що в той скрик
затиснув цезар: чи любов, чи згубу?
Та згодом бачили, як він приник
до жеребця і витер йому губи.

І як сховав лукавий, хитрий сміх
під маскою легкою
простодушця,
грайливо повторивши: «Я вас всіх
зі мною не погодитись
примушу!»

На ранок, проглаголена стократ,
по Риму вість ішла, що терміново
ополудні скликається сенат,
а от для чого — не сказав і слова.

Сенатори бігцем, як дітвора,
тусалися за місце у партері,
шептали: «Коли скликав, значить, тра'...»
І їли поглядом парадні двері.

І от вони відкрились накінець,
залиті сонцем. І перед сенатом
постав красивий юний жеребець,
а поруч — в пишній тозі — імператор!

Поставив іноходця між колон
(пробачте, задом) перед власть імущих,
а сам піднявся і усівсь на трон,
сенат обвівши поглядом видющим.

І чітко: «Я жадав би з цього дня, —
він карбував неспішне слово кожне, —
возвести у сенатори коня,
оскільки в нього розуму — дай Боже!

І родовід його сяга сторіч,
і золотої, рідкісної масті».
Та й змовк. І гостро зазирнув до віч
усім, як є, стовпам верховним власті.

«Хто ж першим в люті вирветься на кін,
щоб за образу гідності помститься,
Озолочу того!» — так думав він,
з мольбою заглядаючи у лиця.

Та зал мовчав. Надійно. Як мертвяк.
...І, гнівом наливаючись по вінця,
нервово затискав уже кулак,
як раптом все ж піднявсь один сміливця.

Закинув хвацько тогу за плече:
«До мудрості твоєї нижче моху
схилиюсь я, — почав той гаряче
і, як завжди, вігіювато трохи. —

Ми всі, — повів рукою навкруги, —
тварини! І різниця поміж нами
в дрібниці: ті ступають в дві ноги,
а інші ходять чотирма ногами. —

І далі вивсь, як по дрючку горох,
У захваті словесному оратор:—
Що ж, коли є сенатори на двох,
то най же буде хоч один сенатор

на чотирьох! Хай славиться між нас!»
І уклонився,
скронями в сивинах
сяйнув...

І сісти ще не встиг, як враз
аплодисменти жажнули по стінах

І вельми схвальні вигуки «Віват!»
Аж голуби під зводами сенату
злетіли!
Так повиншував сенат
на чотирьох підкованих співбрата.

А імператор в соромі палав.
Забачивши, як жеребець хвостище
підняв,
все нижче плечі опускав
і голову хилив все нижче й нижче.

І сталь характеру, що він приніс
в сенат, аби розворушить ледащо, —
о боги! — знов розплавилась, як віск,
і зрештою перевелась в нінащо.

Розвіялись, неначе дим кадил,
і воля, й твердість, зібрані уранці.
Він встав,
дослухати не мавши сил
дурниць,
які верзли йому обранці..

1980

Михайло Горбунов

(нар. 1924)

КАПІЖ

Встає на мокрій вулиці світанок
творінням невідомої руки.
Заблискотіли наші вікна й ганок,
як найточніші миттеві мазки.

Хай все як є...
Співуче-прямовисно
в земну колиску, до кленових діж —
чи то з карнизної, чи то з крутої висі,
чи падає з самих зірок
капіж!

Співає він між вітами ялиці,
сповзаючи по ринві, муркотить,
немов одлуння
казки-небилиці,
яка з дитинства виринула вмить.

Як виб'ють строки рахувать сивини
на визначеній долею версті,
туди ми зводим очі —
до вершини,
до верховин в забутій чистоті.

Так, щоб у час прозорого сіяння
в єднанні голосів і кольорів
в душі полин терпкого покаяння
тебе весняним подихом зігрів.

Коли у крону б'є алярм грози,
прислухайся, завмерши на розпутті.
О, як смиренні скрипок голоси,
які валторни грізні і могутні!

Востанне сумніви усі розвій.
Вузький світ роздроблено до друзок:
у вітах, що ламає буревій,
усетривожна музика із музик.

Вслухайся, вухо крізь літа прищуль
до сплесків розбишацького акорду,
покіль в фінальнім проблиску дощу
ти не зачнеш срібнокуту коду.

Але й тоді звучать тугій струні,
мелодії у вільнім леті литься,
а там, під небом,
у височині,
як скрик гусей, — іще клекоче листя.

І пам'ять свіжа, як з дощу трава.
І, взявши в руки предковічні роги,
оті, найбільші в світі, дерева
сурмлять,
сурмлять грядущому тривогу.

МОРОШКА

Після Чорної річки в ощаді,
вже коли не стачало сил,
він собі попросив не пощади,
він морошки собі попросив.

Через присмерк, що падав на вічі,
крізь іконний пергаментний лик,
ніби зрів ті бори споконвічні,
де морошки —
не вибрать одвік.

Забуваючи гамір салоння,
по-новому у долю вдивлявсь.
Углиблявся
в російське бездоння.
Перед ним в чистоті причащавсь.

Од всієї двірської мороки,
від царя, від всевладдя перста
як просили
морошки,
морошки
в тім причасті зболілі вуста.

Як потому завмер блідолицьо,
ніби знов до бар'єра ступив.
І, морозцем війнувши в світлицю,
позолочений кошик
наспів.

Як зрадів животворній морошці,
як Наталя,
у вірі — спасла! —
подавала по ложці, по ложці,
всю себе йому в душу несла.

О, коли б вона в ніжному палі,
перелившись любов'ю до дна,
так до нього душею припала
ще до того
фатального дня!

ШЕВЧЕНКО В ПЕРЕЯСЛАВІ

У час жаданого затишку,
обнявши стомлену сестру,
чому, перо в перстах затисши,
ти хмариш брови:
«Як умру...»

Довкруг раює рідна мова
та ще до всього, як бальзам —
ось-ось
колядка чорноброва
Різдво накличе небесам.

Пливе відлуння понад хати.
Кутя у печах домліва.
Та —
«...як умру, то поховайте...» —
перо вигранює слова.

Бо, в тьмі державній ставши зрячим,
відторгши од плевел зерно,
ти сам собі уже призначив
свою дорогу
й знамено.

Кайдани вдарять в сизу кригу —
І Орськ здригнеться від копит:
там
прогримлять твої вериги,
тут
відгук гнівно закипить.

І втретє стріне Україна
тебе, поклавши на вінки.
І на Чернечій лебедино
складеш ти крила навіки.

І Дніпр гримить, як бас козачий,
і рік за роком б'є твій час.
...Ти сам усе собі призначив.
Один.
Та з вірою у нас.

Лев Смирнов

(нар. 1928)

ДАВНЯ МАГІЯ

До правічної гри повертаю,
Забуваю про спокій і сон.
Мов чаклун, над столом виростаю,
Колби грію між спраглих долонь.

Я зібрав уселюдські тривоги
І зорю на поріг заманив.
Укріпив серед ночі триногу
І під нею вогонь запалив.

Розгорнувши старі манускрипти,
Я закляття знайшов —
і окріп.

Журавлині приглушені крики
Я засипав у лютий окріп.

Ніч спливала, а колби стояли
На високім, як зрілість, вогні.
Птахи марили, звірі стогнали,
Люди руки вручали мені.

В колбі душі, в сум'ятті зболілі,
Очищались на древнім вогні.

Тільки кіптява зовні чорніла,
Тільки сіль осідала на дні.

І вогонь завмирав в своїм дійстві,
І приречено мерк на губах.
Біг у двір я і, наче в дитинстві,
На колоді поліна рубав.

В ніч оцю за високим порогом
Під розлючений змах колуна,
Я відкрив у собі ще одного,
Так не схожого на чаклуна.

Я стояв, просвітлілий і грубий,
На летючій крізь морок Землі.
І гриміли в архангельські труби
Цілу ніч у мені журавлі.

БЕЗСМЕРТНА ТІНЬ

Все місто в заметах тоне,
Нева в заметіль пливе...
У ветхім будинку тому
Безсмертная тінь живе.

Там сповнені тоскнотою
Зіниці каріатид.
Отут, за стіною тою
Безсмертная тінь не спить.

Так сумно і старовинно
В квадраті німім вікна
Свічею із стеарину
Окреслюється вона.

В шлафроці своїм непишнім,
Забувши про біль і тлін,
Рядки невмирущі пише
Ота невмируща тінь.

До неї їду ночами,
Стою під вікном, чужий, —
Не з крилами за плечами,
А з днем, що дарма прожив.

...Рука над межею бродить,
Де вічності течія.
І дивною тугою сходить
Натомлена плоть моя.

ЦИРК У ДИТИНСТВІ

Мініатюрного слона
Підносив на долоні,
Дзвінку тарілочку, як маг,
На паличці вертів,
І на тарелі вечір весь
Творили чардаш коні,
І тигри сипались із віч
Під виляски бичів.

І клоун, публіки кумир,
Стинав себе стрілою,
І з криком півень вилітав,
Як серед літа сніг...
Учителю! Ми так давно
Не бачились з тобою,
А я ще й досі не забув
Хлоп'ячих, милих снів.

Гімнастка юна проліта
В легкім серпанку тоги,
І серце забира в полон,
І в хмелі голова,
І вже в епітетів моїх
Підламуються ноги,
І спотикаються в мені
Далеких днів слова.

Ах, коли б мій читач діставсь
До таємниць колиски
І не забув чарівний світ,
Що на чоло спадав.
Він теж в дитинстві в цирк ходив,
Та не знайшов в нім зиску,
І з нього для дозрілих літ
Нічого не придбав.

А я не так. Я сам не свій,
Коли згадаю все те:
Шатро, напнуте для безумств
І для жажких забав,
І вибухає вмить зоря
На двадцять два атлети
В суцільних сріберних трико
І з айстрами в зубах.

Звичайно, зрілість — тиша книг,
І присмерк кабінету,
І фоліантів тіснота,
І мислі торжество.
Та є душа, вона — як тінь
Прекрасного атлета —
З дитинства через ночі мчить
В твоє тремке єство.

І справжнього, як стій, слона
Підносить на долоні,
І крутить сріберну таріль,
Як місяць уночі.
І в неї легко над чолом
Танцюють чардаш коні,
І тигри сиплються із віч,
І ляскають бичі.

БАЛАДА ПРО ВОЛІВ

Був я змалку чумаком, може й козаком.
Грився в полі чубуком — може й кизяком.

Я в далеких тих краях травами пропах.
Я гойдався на волах, мовби на валах.

Бачив я: кульгав солдат, погляд в пил ховав;
Як в зіницях древніх хат захід дотлівав.

А за мною люди йшли із чужої мли,
І дощі над ними йшли, і сніги мели...

Чорні ті дощі були, білими — сніги...
Йшли роковані воли, як на хрест — боги.

І тягнувся скрип коліс — зашпори між пліч,
Дні і ночі скрип коліс — зашпори між пліч.

Від біди і до біди — хуги, як вовки.
Зоставалися сліди — роги та кістки.

Захід запливав у ніч... В той непевний час
Проронив сльозу із віч вишній Волопас.

БАЛАДА ПРО ПОКЛИКАННЯ

У хаті піч сичить в жарі, та — ні вогню, ні диму...
Столітній крук на димарі
зловісним оком блима.

Всю ніч колиску впорожні гойдає мати сива,
Голки сосна скидає в сні,
стоїть нага — аж синя.

Дзвонар, що навчений гримить у дні молитв і гніву,
Б'є билом в дзвін,
та жовта мідь мовчить, як древо, німо.

І літописець в темноті перед свічею гнеться, —
Перо скрипить, а на листі
слідів не зостається...

У тьму боліт, у біль снігів мій костур поринає.
Я в дивнім світі,
де слідів ніхто не зоставляє.

Я плачу, та немає сліз; кричу — немає крику.
Тут, певно, всі глухі, як ліс,
і надаремно кликать.

І сам оглух, і сам знімів — куди іду, звідкуди?
До непомітності змалів для тамтешнього люду.

І сниться сон: в туманній млі я по землі ступаю,
Та, наче привид, на землі слідів не залишаю...

Нема слідів од підошов, крізь хащі продираюсь...
І від потріскування дров раптово прокидаюсь.

Я вибігаю на мороз рудий, пойнятий жахом,
І не ховаю радих сліз, уздрівши дим над дахом.

Ми з матір'ю відходили в монголи,
Війна, як вовк, брела за нами вслід.

Від хижого тевтонського орлана
Зі свастикою, що вилась, мов гадь,
Сховали нас простори Тамерлана
І дим померлих вікових багать.

Воскреслий цокіт кінського копита
І висвист кочівничої стріли
Перекривали гули «мессершміта»
І гаубиць розпечені стволи.

Війна своїм холодним, чорним дулом
Терзала душу мертвого бійця,
І не було в грядущім і минулім
Незайманого нею хутірця.

І на розхресті світових побоїщ,
Що охопили простори й віки,
Стояв я з матір'ю в траві по пояс
І плакав, і дивився на хмарки.

УВЕРТЮРА СОРОК ПЕРШОГО РОКУ

Поема

Тобі — ти народився по війні

Т е м а

Світ стерявся на барвах і звуках.
Світ зачався на думках і муках.
Світ в настрої на хвилях високих.
Світ в настої на війнах жорстоких...

1

Я знаю, як мело війською
(Безвітряна, безмовна синь!),
Як древній дід ішов манною
І як за ним чвалала тінь...

Я знаю, як війською било
(О тиша! О пташина дзвінь!),
Як дід ішов, мов крейда, білий,
І як за ним чвалала тінь...

Я знаю, як війна палала
(О даху отчого теплінь!),
Як дід ішов, як небувало
За ним його чвалала тінь...

Я знаю лик війни в пожежі
(О сіл російських голубінь!),
Як дід ішов і як безмежно
Тяглася даль, чвалала тінь...

2

В далині тій немислимій,
Битій кулями в спину,
Йшов солдатик, приписаний
До своєї частини.

Йшов, оглухлий, між вирвами,
Повз розбиті тачанки.
Перед хижими «тиграми»
Відступивши спочатку.

Виповзав з-під осколочних,
Наче був заворожений.
Виривався з оточення
Із страшного, ворожого.

«Камінь і злак, неба обрус,
В люстрах озер — хмарка гусей...
Здрастуй-прощай, матінко Русь, —
Перший мій крок і мавзолей.

В пеклі я жив, жив я в раю,
Сльози і сміх чув у собі.
Та все одно долю мою
Ти переграй, перероби.

Як я любив неба шолом!
Мову борів серцем пізнав...
Понад моїм тихим чолом
Зорі кладуть вічності знак.

Навіть вночі я не встаю,
Закам'янів я від журби.
Хресно молю долю мою:
Ти переграй, перероби.

Там, де я був, тільки стерня,
Зливи змели слід в тумані.
Лиш по ріці одблиском дня
Тихо пливе сон об мені.

Дай полягти в правім бою.
Зірку признач знаком судьби...
Тричі молю долю мою:
Ти переграй, перероби!»

Т е м а

Світ стерявся на барвах і звуках.
Світ зачався на думах і муках.
Світ в настрої на хвилях високих.
Світ в настої на війнах жорстоких.

Світ тиранили люті тирани.
Світ губили порожні тиради.
Світ гойдали під сміх балагана.
Світ вбивали під грім барабана.

Світ під серцем носили месії.
Світ в діжі небувалій місили.
Світ рубали, терзали, труїли.
Світ, нарешті,
звели до травини.

6

Йшли старих два солдати
Білорус і казах.
Та й побачили брата,
Та й побачили брата
З мертвим небом в очах.

І, прикривши повіки
Йому нашвидку,
Закопали навіки,
І пропали навіки
В шелюгах, в лозняку.

Щоб солдата прославить
В час страшної біди,
Бач, не встигли поставить,
В узголів'ї поставить
Ні хреста, ні зізди.

Сонце зжерло небавом
На могилі траву, —
Ніби все це бувало,
Ніби все це бувало,
Тільки не наяву.

Мовчун — мовчання, балакун — слів картеч...
...А я приніс... дерев'яний меч!

8

Йшли солдати — несли на скатках
Захід. Йшли — за взводом взвод.
— Ви візьміть і мене, солдати,
Ось вам меч мій на вражий дзот.

— Ах, який ти наївний, хлопчику!
Де ти в цій колотнечі взявсь?
Ти із м'ячиком бавсь, горобчику,
До війни тобі, хлопче, зась!

Т е м а

Світ стерявся на барвах і звуках.
Світ зачався на думках і муках.
Світ в настрої на хвилях високих.
Світ в настої на війнах жорстоких.

Світ тиранили люті тирани.
Світ губили порожні тиради.
Світ гойдали під сміх балагана.
Світ вбивали під грім барабана.

Світ під серцем носили месії.
Світ в діжі небувалій місили.
Світ рубали, терзали, труїли.
Світ, нарешті, звели до травини.

Світ ніколи не знав середини.
Світ сокири збирав і сивини.
Світ печалі збирав і пищалі.
Світ віками молив про пощаду.

9

Далеко так війна.
А рік не вийшов мій.
Не хлопчик, не солдат,
Як я вернусь домів?

Чіпляється трава
На зламах перехрестъ.
Іду я по війні,
Не вписаний в реєстр.

Убитий — в тишині —
На стежці польовій —
Зітхає, мов живий:
«Що ж, рік не вийшов твій...»

Далеко так війна
(«Трьома. Прямою. Бий»)
Без мене впорожні
Окоп печальний мій.

Проклятий серця стук.
Проклятий шлях домів,
Проклятий птиці крик:
«А рік не вийшов мій...»

10

«Не ходи, хлопче, в бір,
Не ходи, хлопче, в луг —
Там димища до зір,
Міни виють довкруг.

Не ходи, хлопче, в сад
І не стій на межі.

Де застав бомбоград,
Синку, там і лежи!

Тільце в землю зарий!
Не лінуйсь, не барись.
За колючку-пирій
Ти міцніше держись!

А як руки здадуть,
Як зів'януть в труді,
Ти зубами гризи
Оту землю тоді.

Землю рий під вогнем,
Понад силу — копай,
Землю рий під вогнем,
Понад силу — копай!

Не здавайсь в боротьбі,
Сил своїх не жалій...
Я з могили тобі
Підсоблю, брате мій!»

1 1

Витерплю,
 витерплю кляту війну,
Тихо — на всю свою землю — зітхну!
Стежку-доріжечку ту розв'яжу,
Внукам і правнукам все розкажу:

Як я летів,
 до землі припадав,
Як на могилі солдатській копав,
Як розсувалась трава степова,
Як з-під землі піднімались слова:

«Жив я на світі в коханім краю...
Нині лиш чути відлуння в гаю.
Лихо і радість — жили не за гріх.
Голос слабкий мій,
луна ж, наче грім!

Сіяли жито, у ділі міцні.
Голови думи сушили нічні.
І не збагнути, як на Русі
Не захлинулись ми лихом усі».

Витерплю,
витерплю люту печаль...
В травах азійських, в заволзьких степах
Юний мій слід у тумані пропав.

Білим катраном на чорній землі
Мрії дитячі мої проросли.
Ранніх надій синьоока трава,
І незів'ялі оці ось слова:

«Жив я на світі...
Шлях мій — як біль...
Дужа луна, хоча груди слабі.
Поле,
вітчизна,
дим по весні...
Крапелька крові — на скроню мені.

Жив я на світі...
Чи буду ще жить?
Полям за дідовим плугом ходить?
Роси з трави-медуниці збивать?
Бути такому?
Чи вже не бувать?»

Витерплю, витерплю люту біду,
Знов до солдатського згірка прийду,
Знов голубої трави наберу,
Знов у провині невинній замру.

Отроком стану, в горлі клубок.
Витерплю все, що не стерпів у строк.
Вимовлю: «Брате! З-під суму трави
Я відкопав тебе, милий! Живи!»

Т е м а

Світ стерявся на барвах і звуках.
Світ зачався на думках і муках.
Світ в настрої на хвилях високих.
Світ в настої на війнах жорстоких.

Світ тиранили люті тирани.
Світ губили порожні тиради.
Світ гойдали під сміх балагана.
Світ вбивали під грім барабана.

Світ під серцем носили месії.
Світ в діжі небувалій місили.
Світ рубали, терзали, труїли.
Світ, нарешті, звели до травини.

Світ ніколи не знав середини.
Світ сокири збирав і сивини.
Світ печалі збирав і пищалі.
Світ віками молив про пощаду.

Світ від мору і кривди померклий.
Світ — вставали солдати із мертвих.

Світ — кричали скривавлені горла.
Світ — волали Петрарки і Лорки.

Світ — писали багнетом по ниві.
Світ — писали любов'ю по гніву.
Світе, знав ти лиш воен покоси.
Світе, був ти терплячий,
та — досить!

Е п і л о г

«Розкажи, барабанщику, всім, —
Одчаяко, не взятий хвалою, —
Як життя воздало нам на сіль,
Як нам смерть воздає із лихвою!

Ти зориш з-під важучих повік,
Так, мов кимось на святі забутий.
На твоїм барабані — твій вік,
Ніби шкура гримуча, напнутий.

Ти, напевне, сп'янів од забав,
Від пісень та безсмертя втомився.
І посріблений свій барабан
Над землею повісив, як місяць.

Ти зірви його рвучко з сосни,
Ти візьми його в стомлені руки.
Загними в наші стемнені сни,
Загними в наші болі і муки!

Скуштувать нам свинцю довелось.
Ми лягли ген за тим перелогом...
Ти простукай в серця наші SOS
У знервованім ритмі тривоги!

В цю дзвінку і притишену рань,
В час, коли ми високі й похилі, —
Барабань, барабань, барабань
В безіменні у наші могили!»

Юрій Воронов

(1929—1993)

З ЦИКЛУ «БЛОКАДА»

ПАМ'ЯТЬ

Не вір,
Що нині з отії зими
Зостались
Лиш могили на землі.
Вона жива,
Покіль живемо ми.

І тридцять літ,
І сорок зійде літ,
А нам
Од неї душ не відігріти.
Нічим ту зиму вже не відділить:
Ми з нею пам'яттю
І серцем злиті.

Ледь що —
Вона привиджується знов
У всій своїй жорстокості, огненна.
«Будь проклята!» — моя волає кров.
Та я шепчу їй:
«Будь благословенна».

Вона щемить і давить.
Але ж ми —
Лише могили
Без тії зими.
І пам'ять цю,
Що наскрізь пропіка,
Не руште навіть добрими руками.

На серці камінь —
Ноша нелегка.
Але чи легше,
Коли серце — камінь!..

МОЛОДШОМУ БРАТУ

Із-під стелі, що впала калікою,
Жовта шафа —
Немов труна...
Хтось волає:
— Та кличте ж лікаря!.. —
Хтось хреститися
Почина.

А йому —
Хоч зайдись од крику —
Не допоможуть ні Бог, ні лікар.

День і ніч
Йому вмить осліпли.
Не змахне мені
Сліз браток.
Він зорить —
Тільки вже некліпно —

На вечірні грона
Зірок.

...Бомбу ту швиргнули з неба
Серед білого дня
Кати.
Біг я, брате, з хлібом
До тебе,
Та не встиг.
Ти мене прости.

ТРОЄ

Я тихо їх вкрию на сон з головою.
Про щось їм скажу — не почують ніколи.
Спитаю — мовчать.
Хоч в кімнаті нас троє.
В кімнаті нас троє, та двоє — схолили.
Я знаю: не встануть.
До стогону знаю...
Чому ж я окраець на трьох розділяю!

ДОРОГА ЖИТТЯ

Вони
В снігу лежали в ряд
За крок від міста
В холоді.
Везли муку
У Ленінград.
А вмерли... вмерли з голоду.

СОТИЙ ДЕНЬ

Замість супу —
Бурда із столярного клею,
Замість чаю —
Заварка з соснових гілок.

Все б дарма.
Тільки ж слабшають руки, мов з глею.
Тільки ж ноги —
Немов не твої що не крок.

Раптом стиснеться серце,
Мов квіт на морозі.
І заб'ється квапливо і глухо
Невлад.

Серце!
Стукати треба, хоч ти вже не в змозі,
Не змовкай!
Бо ж на наших серцях —
Ленінград.

Бийся!
Чуєш, як місто обложене
Гордо
Поклялось, що не впустить — до скону — заброд!

...Сотий день догоряв.
Як дізнаємось згодом:
Зоставалось попереду
Ще вісімсот.

ПОХОРОН

Важко нам,
Бо взялись над нами
Збиткуватись мороз і хуга,
Бо промерзла земля — мов камінь,
Бо ховаємо нині друга.

Ми тебе ховаємо нині
Без вінків, без труни ховаєм
І ні краплі в цьому не винні —
Просто
Іншої змоги не маєм.

Всім, тебе пережили,
Людям
Ти пробачити це повинен.
Коли ж ми тебе раптом
Забудем —
Не простять нам тії провини.

У ВАЖКІЙ ПАЛАТІ

Нам сестри
«На добраніч» прошепнуть,
Як не бомблять,
Як не ляцять зенітки.
Та «з добрим ранком»
Не говорять тут.
Бо він таким
Буває дуже рідко.

Коли передсвіт входить крадькома
В палату,
Що проснулася над силу,

Ми знаємо,
Що знов когось нема,
І назираєм
Постіль опустілу.

Сьогодні — мій сусід...
У неземне
Його вночі медсестри
Спорядили.
...Тепер ти зрозумів,
Чому мене
Ще однією ковдрою укрили!

ТРОЯНДА

— Дивіться, люди, що я принесла! —
Одного дня сказала санітарка
І розгорнула хатню жар-троянду.
— Блокадниця! Бува ж таке на світі...—
За ними довгий шлях лежав з будинку
Крізь стужу і лютневу заметіль.

Ми ту троянду в склянці поселили.
І вся палата — двадцять чоловік —
Годинами дивилася на неї.
І кутики людських заклаканих уст
Здригались раптом в усмішці повільній.
І вицвілі, сухі, запали очі
Світлішали на мить якусь волого...

Коли її несли через палату,
То затуляли бережно рукою,
Немовби вітер міг її згасить.
Отак боронять пломінець свічі,
Коли у хаті сірники скінчились...

Вона жила недовго, ця троянда.
На третій день, коли ударив обстріл,
Здригнулось все — троянда похитнулась
І першу пелюстину проронила,
А потім другу...

Ти пробач: я знов
Твоє питання в думці повторив.
Чи я люблю троянди, ти питаєш...

СІЧЕНЬ СОРОК ДРУГОГО

М. С. Тихонову

Горять будинки —
Нічим їх гасити.
Вже тижнями
Гуля огненний шквал.
І заграва захлопує несито
Півнеба,
Мов розплавлений метал.
І, мовби чорний попіл,
Сніговиця
Спада на місто,
Вклякле в мерзлоту.
Мороз такий —
Якби були тут птиці.
Вони б закрижаніли
На льоту.
І від будинків та воріт заводу
До цвинтарів
Усе нові сліди:
Бо людям
Без вогню та без води
Ще важче.

Аніж крізь вогонь і воду.
Та град живий,
Він вийде переможно
Із голоду,
Із горя
І зими.
І вистоїть!..
Інакше бути не може —
Це говорю не просто я,
А ми!

КНИГИ

Ми палим книги для тепла —
Так,
Ніби зводимо рахунки:
Ті, що не шкода нам, — дотла,
У цих же —
Тільки палітурки.

Ми їх переплетем, коли
Нам пощастить весну зустріти,
Як ні —
Про те, що ми були,
Ви по цих книгах
Спом'яніте...

В ШКОЛІ

Дівчатко руки простягнуло —
І впав
Із парти олівець.

Спочатку думали: заснуло,
А виявилось —
То кінець.

Її, поклавши на носилки,
Додому
Хлопці принесли.
У подруг на очах
Сльозинки
То пригасали, то росли.

Мовчали.
Тільки вчитель мови
Сказав, ковтнувши сліз клубок,
Що після похорону знову
Вертатись треба
На урок.

БАЛАДА ПРО МУЗИКАНТІВ

Їм холод
Кривавить потріскані губи,
Із рук скрипаля вибиває смичок.
Та флейти співають,
Заходяться труби,
І арфа вступа,
Мов Кастальський струмок.

Скоцюрблені пальці
На клавіатуру
Жбурляє,
Не чуючи рук, піаніст...
Крізь віхоли,
Понад руїну похмуру

Їх звуки несли
Про нескорених вість...

Щоб все це високе
Сьогодні вершилось,
Вони
Крізь поранене місто брели,
І сани
За спинами в них волочились,
В яких вони флейти й валторни везли.

І темне провалля
Концертної зали,
Коли вони все ж дотяглися сюди,
Усім нагадало
Воєнні вокзали,
З яких місяцями
Не йдуть поїзди.

Вушанки і пальта... Потерті і мерзлі,
В очах перемучених втома, як чад...
Було це.
Та лиця одразу ж воскресли,
Як тільки на залу,
Немов з піднебесся,
Обрушила музика свій водоспад...

Ніхто не дізнався,
Що з музиками нині
Всадовлений лікар на лівім крилі.
А поруч,
На крайній випадок заміни,
Стояли ударник і два скрипалі.

Почався концерт!
І під гул канонади,
Що звично ревла

Із усіх перехресть,
Невидимий диктор
Сказав Ленінграду:
«Увага!
В ефірі — блокадний оркестр!..»

І музика
Світлом над темінню встала.
В безмовні квартири
Ввійшла як привіт.
І слухав її
Ошелешений світ...

Ви так би змогли,
Коли б ви умирали?..

ОБСТРИЛ

Знов жажнула фанера у вікні,
Од вибуху будинок захитався.
Дитина усміхається вві сні.
А мати крізь трасуючі вогні
Співа про тишу малюку пісні.
Щоб він потому...
тиші не злякався.

КАМЕНІ

Нам пишуть:
«Будьте, як граніт, стійкі!..»
Та пам'ять
Не тримає цих рядків.

І не тому,
Що вицвілі слова,
І не тому,
Що стерте порівняння:
Буває,
Що й осіння мурава
Ударить в очі
Новизною травня.
І не тому,
Що слово зайве, ні —
Потрібнішим, ніж тут,
Воно не буде!
Та без людей
Ці леви кам'яні,
Граніт Неви,
Будинки мовчазні
Не витримали б у страшній війні...

...О, будьте, камені,
Стійкі, як люди!

З ЦИКЛУ «ПАМ'ЯТЬ»

Нема блокади...
Нині недоречно
Застерігає написом стіна
Про те,
Що «особливо небезпечна
При артнальоті ліва сторона».

Вже не порушать спокій
Батарей,

Сирени
Не понижуть Літній сад...
Нема блокади.
Але слід від неї
У душах —
Як невибухлий снаряд.

Він, може, і не вибухне, снаряд цей,
Про нього можна
І забуть на мить.
Та він в тобі:
Нема для ленінградців
Саперів,
Щоб снаряд цей
Розрядить!

Незчулись ми,
Коли в блокаднім шквалі
З дитинства в юність
Перейшли мости...
Нам в сорок третім
Видали медалі
І тільки в сорок п'ятім —
Паспорти.

Біда не в тім.
Та нам, дорослим людям,
Раптово стане страшно, як в біді,
Від того,
Що ні старшими не будем,
Ані дорослішими,
Ніж тоді.

Хай довіку у нашій
Судьбі
Той блокадний закон
Пребуде:
Коли горе —
Бери собі,
Коли радість —
Неси на люди!..

ВУЛИЦЯ РОССІ

1

На вулиці Россі
Шереги фасадів
Суворо чіткі,
Ніби чоти парадів.
Вона невелика:
На ній лєнінградцю,
Якби і хотів загубитись, —
Не вдасться.

Тут фільми знімають
Ясної години,
Туристи із гідами
Бродять щоднини.
Дрібочуть дівчатка —
Хода їх прикметна,
Оскільки на вулиці
Школа балетна.

Я теж на цій вулиці
Часто буваю.
Та щось мені сумно тут,
Як спогадаю...

2

Палац піонерів
У затінку саду
Лікарнею став
На початку блокади.

До нього везли
З-під шрапнельного граду
Врятованих
З різних кінців Ленінграда:
І тих, що з контузії
Сліпли і глухли,
І тих, що упали,
Від голоду пухлі...

Згадалось,
Як ліжка, присунуті щільно,
Стояли
В палаті, промерзлій могильно.
Зринають
Обличчя з печальної тиші.
І голос сусіда
Звучить все частіше.

Коли ми
Задовго й похмуро мовчали,
Читав нам він Пушкіна:
— Щоб не скучали...—
Ми вірили твердо:
Розірвем блокаду,
Коли прийняли
Його мудру пораду,
Щоб в п'ятницю першу
По Дню Перемоги
Зібратись на Росі
Усім до одного.

А сумнів
Про місце святкової стрічі
Він тут же розвіяв
нам категорично:
— До Росії
Не тільки найлегше дістаться:
На ній загубитися
Просто не вдасться!..

Невдовзі
В зав'югу, що вихрилась дико,
Його відправляли
На землю Велику.
Він ледь уже дихав,
Та все ж на порозі
Сказав:
— Не забудьте
Про вулицю Росії...

3

Я в п'ятницю,
Вірний братерським умовам,
На зустріч прибув
По салюті святковім.
Я ждав.
Я в надії до всіх поривався,
Та знову і знову
Самотнім лишався.

Забули?
Такого
Не можна забути!
А може,
Із фронту не встигли прибути,
А хтось

На роботі нагальній затримавсь?..
Але в сорок шостім
Усе
Повторилось...

4

Те ж саме..
А час проліта в перегуді.
Я в чудо не вірю:
Не станеться чуда.
Та в п'ятницю
Першу по Дню Перемоги
Я знову
До Росії верстаю дорогу.
До друзів тих літ
Мене кличе тривожно...

На вулиці тій
Загубитись
Не можна!

— Тож забуття чи пам'ять! — говориш ти.
Я відповім тобі, життя, суворо:
Звичайно ж, пам'ять!
В ній мої мости
В грядущий день.
Вона — моя опора.
Коли приходить пам'яті кінець,
Ти — дім,
Де вікна дошками забиті.
Що небезпечніше від тих сердець,
У котрих умирає пережите!

Забути —
Значить, втратити опертя,
В собі самому підрубати павіть.
Стають сліпими розум і чуття,
Коли в людині
Потьмяніє пам'ять.
І я на серединнім рубежі
Молю тебе з надією на все:
Життя,
Ти тільки пам'ять збережи,
Не руш її, допоки я існую!
Її нести нелегко крізь літа.
Але людина —
Не дряве сито!
Тим, хто зігха:
Вона — твоя біда,
Скажу:
В ній — захист мій і вічне світло!

Час лікує.
Але, бува,
Біль такий у людину вцілить,
Що його
Не лише слова —
Навіть час всеблагий
Не зцілить.

От і знов —
Через стільки літ! —
Жінка ця
В переможне свято
Не вінок,
не квіти,

а хліб
Принесла
На могилу брата...

Не забуду
І в смертну югу
Скрип саней
На грудневім снігу.

Той повільний,
Пронизливий скрип:
Він — як стогін,
Ридання,
Як схлип.

Ніби ж вчора
(Чи сон? Чи мара?)...
В білім савані —
Брат і сестра...

Знов холодний дроз
Пробіжить,
Наче струм, омертвілим тілом,
Коли хтось
Перед мене вмить
На снігу посковзнеться білім.

Він
Сніжок струсне мимохідь
І всміхнеться веселій днині...

А мене
На блокадний лід
Знову пам'ять моя
Відкине.

І знов — бої,
Блокада, втрати...
А може, час забудь про них!
Я чую інколи:
«Чи варто
Ятрити рани у живих?
Ми вже стомилися, насправду,
Від розповідей про війну,
Книжчину віршів про блокаду
Вже прогорнули не одну».
І може здатися,
Їй-право,
Що в тому —
Істина сама.
Але коли це навіть правда —
В такої правди
Прав нема!
Аби повік
На білім світі
Такої не було зими,
Потрібно нам,
Щоб наші діти
Це пам'ятали так,
Як ми!
Я не дарма турбуюсь завше,
Щоб не забулась та війна:
Бо пам'ять ця — то совість наша.
Як міць, потрібна нам
Вона...

З ЦИКЛУ «ПЕРЕХРЕСТЯ»

МІСТА

Коли тебе проносять поїзди
Через країну,
Часто помічаєш,
Що ці міста
Ти мовби знав завжди,
Але оцих ось
Ти чомусь не знаєш.

А суть проста:
Тут не було боїв,
Тому їх не здавали
І не брали...
Ми в юності
По зведеннях з фронтів
Наймення міст
На все життя
Завчали.

ПЕРЕДНІЙ ПЛАН

Один
Передній план любив,
Тримався завше тіні
Інший.
Та я б одразу не судив,
Хто праведний із них чи грішний.

Покіль часу тверда рука
Їх справ не виважить до крихти,
З прямолінійністю клинка
Не квапся
Про людей судити.

Та виключається обман,
Як ми самі себе зв'ярем
В ті дні,
Коли передній план
Уже стає
Переднім краєм.

Підступність,
Заздрість
І олжу
Ми ще не вимели
З подвір'я.
І все ж
Я не лише кажу:
«Хороших більше!» —
Але й вірю.

Ти ж,
Судячи з своєї вежі,
«Навпіл!» —
Уперто твердиш нам...
Тоді
Й од тебе вже
Залежить,
Куди
Схилитись терезам!

Бува,
З усіх чуттів, як вищий суд,
Самовдоволення лиш нами править.
Буть чи здаватись? —

Ось питання суть,
Яке людині
Час рішуче ставить.

Вважатись кимось, а чи кимось бути?
Сміливим стать
Чи просто прикидатись?
Ти жертвував,
Спізнав любов і лють —
Чи всім оцим умів лиш похвалитись,
Собі самому боячись признатись,
До чого прагнеш:
Бути чи здаватись?

Що варт життя
В безжурнім супокою,
Коли його стараються здобуть,
Гендлюючи і ділом, і строфою?..
Здаватись легко,
Дуже важко — бути!

МОЦАРТ

Вітер вив,
Виламуючи двері,
Бив по шибках
Дощиком скісним.
Моцарт вдячний долі,
Що Сальєрі
В цю негоду люту
Поруч з ним.

Та коли
Вино у келих квапно
Лив Сальєрі

В той фатальний час,
Щось таке помітив Моцарт раптом,
Що камін
Від подиву погас.

Може б,
Келих,
Розмахнувшись дужо,
Об підлогу?..
І лишитись жить!
...Моцарт випив.
Бо чи міг він
Дружбу
Навіть підозрінням осквернить!

МАЙСТЕР

— Отут, — нам сказали, —
У зладі
Витворюють диво
Майстри!.. —
Сюди ми,
Послухавши ради,
Прийшли
Ще о ранній порі.

Товар,
Що прилавки заповнив,
Не міг
Не зродить інтерес:
Тарелі, підкови, попони,
Підноси —
І з черню, і без.

І все ж
Я спіткнувсь на питанні:

Чому
У великих майстрів
Повсюди царюють
Паркани,
А понад усе —
між дворів?

Один
Нам одверто повідав,
Замкнувши замок
В три баси:
— Паркани у нас —
Від сусідів,
Щоб сунули менше
Носи.

Хоч витязя
Мав він прикмети,
Торгаш з нього ліз,
Як з нори...
Я думав:
«Сховавши секрети,
Які ж ви до біса
Майстри!»

Та дяка: були ще ворота
Відкриті
У двір на горбі,
Де ладив чеканник
Роботу,
Всміхаючись мудро
Собі.

Порад не ховав, як монети:
Ділився усім,
Що було...

Мистецтво
Не криє секретів —
Секрети хова
Ремесло.

Інший хай собі плаче:
Без удачі — біда.
Я ж не вірю удачі
Без важкого труда.

І рядкові не вірю —
Будь він тричі моїм,
Коли я понад міру
Не намучивсь над ним.

Знову слово кутасте
Не корилось всю ніч...
Не бажай мені щастя —
Праці вічної зич!

Роберт Рождественський

(1932–1994)

ВІРШІ ПРО ХАНА БАТИЯ

Авсе ж він помилився,
дідуган!

Уперш в житті
у розрахунках збився.

Великий хан.
Непереможний хан.
Такий мудрець і —
треба ж! —
помилився...

Текла
у реві радіснім орда,
Її від крові било і хитало.
В міста пожежа дерлася руда,
і стріл
в сагайдаках не вистачало.

Білили трупи
русів навсібіч.
Вогонь гуляв
безкарно по державі.
Дражнив мороз,
чужа смішила річ.
І не було коли
шаблям іржавіть.

І пахло димом,
потом і покосом...
Усе спаливши,
під гортанний сміх
до бойових пропилених повозок
чужинці гнали
бранників своїх.

Вони в дорозі здобиччю мінялись.
І, в таборі зчинивши гвалт і виск,
всіх до коліс рівняли. І сміялись:
«Смерть!» —
коли був ти вицим
од коліс.

А була ж то іще одна
вельми трепетная струна.
Та її —
такі, бач, діла —
куля зла
підтяла.

МОНОЛОГ ЦАРЯ ЗВІРІВ

В катакомбах музею
рїжок пастуховий притих,
бивень мамонта,
зуб кашалота,
запилена цяцька...
О людино!
Послухай Царя
отих звірів німих.
І прости, що слова мої
будуть звучать не по-царськи.

Я — останній із левів.
Та за мене говорять нехай —
лань в обіймах капкана,
повзучого смогу
удади.
І родина дельфінів,
на котру ти
тиждень, вважай,
полював з вертольота.
Аби відпочити в забаві.

Хай спиня тебе голуб,
якого отрута зжира,
вбиті нори борсучі,

мурашник, підпалений люто,
приголомшена сьомга,
тремтячий від жаху
жираф,
і підстрелений лебідь,
і чайка —
по горло в мазуті.

Хай голосять вони,
молять вік —
цей караючий град.
Хай обходять вони якнайдалі
всіляку машину...

Ти —
звичайно — вершина природи,
людино, мій брат.

Тільки ж
де і коли ти стрічав
без підніжжя вершину?

Ти правуєш над світом.
Ти крутиш кермо,
як бриля.
Ти — господар.
Перечить тобі ми
не хочем й не можем.

Та без нас, —
уяви! —
чи пробуде землею
земля?

Та без нас —
зрозумій! —
хіба море
залишиться
морем?

Будуть жити на бетоннім безмов'ї
лише слизняки.

Океан переллється
в безмежну протухлу
калюжу!

Я тебе не лякаю.
Та надто вже сіті
меткі.

І росте скорострільність
рушниць твоїх славних —
задуже.

Все твоє на планеті!
У нас же —
нічого нема.

Так влаштовано світ.
Ми хіба що на чучела
згожі.

Зоопарки твої пречудові.
Та жаль обійма:
ми в твоїх
зоопарках
на себе давно вже
не схожі...

Так влаштовано світ.
Ми поладить, на жаль,
не змогли.

Наші кроки нечутні
лиш сутінки тихі
позначають.
Ми відходимо в історію
з цієї сумної землі.

Ваші діти, людино,
згадають про нас.
І заплачуть...

Ми — пухнасті
уламки тепла.
Ми — живі-бо,
ми ж — є!
Може, й правда, що світ
що не день, то лютішає вражо!..
Ось вдивляється в тебе
зруйноване царство моє.
Непокліпно зорить.
Ні об чім не шкодуючи майже.

І нічого не просить.
Нічим тобі не докоря.
Видно, в хоботи, в пазурі й ласти
судьба не дається..
Я із сивої гриви
зриваю
корону Царя!
І реву од безсилля..
А що мені ще зостається?

ТРИЩИНКА

Річка Тахо,
річка Тахо під Толедо..
Над зеленою водою
марить птаха.
Жовтим писана долина —
як тареля.
Трищинка на дні долини —
річка Тахо.

А Толедо —
як похмуре, горде чудо.
Як далекий відзвук
рицарського гімна.

Тьмавим золотом
блищить його кольчуга...

Я не слухаю
начитаного гіда.
Голос гіда,
він мені — безглуздий лепет.
Чомусь місто це болить мені
наскрізно.
Надто довго йшов до тебе я,
Тоledo!
Ах, збуваються бажання надто
пізно...

Пам'ять
знову піднімається із праху.
Знов клянуться школярі
над знаком карти.
Довгий сон міцний
бійців інтербригади...
Ти —
як тріщинка на серці —
річка Тахо.

УБИЛИ ХЛОПЦЯ

Убили хлопця...
хоч за віщо? Ет,
за просто так.
Спокійно...
Як у грі...
І це було
не за сто тисяч верст
від міста, ні.
А поруч.

Нас гриють
дівчата податні,
покірні, неначе гітари.

Паскудьте
папір, наче марлю!
За теплу горлянку беріть, як за комір.
Плювають нам
на ваші моралі!
На ваші продажні закони!

Плювають,
що стрічаєте гнівом всеправим,
минаючи нас гордовито.
Якщо вже ви — світ,
то тоді ми —
приправа
до цього всепрісного
світу!..

Ми, наче в коштовностях, —
в росах.
Ми молимося віскі і травам.
Ми босі —
між ваших «роллс-ройсів».
На зло вам.
На сміх вам.
На страх вам.

Здавило бетоном нам плечі.
Асфальт одпрасований викляк..
Ми — виклик.
А може, —
і втеча.
А може, одразу —
і втеча.
І виклик.

Монреаль.

ЗІ СЛОВАЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Маріан Ковачик

(нар. 1940)

КООРДИНАТИ

Йдемо крізь міста на руках колисаємо землю
що визріє полем
Земля першоквіту очей димарів та вулканів
обтяжена болем
весела часом восени сумна навесні
і завше як з проводів мати
містами крокуем в долонях люляем
шукаємо координати
у просторі творенім з рос і металів
з мовчання і постулатів
вимірюем відстань свою від мети від любові
від осей координатів
та відстань хитка непостійна занадто
у часі мінлива
бо всі ми мозолисті мудрі бо всі ми
закохані в диво
і кожен десь має свій сенс обертання свій центр
і свій нуль відрахунку
якого ми прагнем знайти щоб по тому рушати
по вічний карбункул
він сяє на лобі казкового змія
володаря скелищ і зворів
що звився в спіраль як пружина курантів
на вежах соборів
на дзвін їх воскресши за владою майстра
виходять птахи і пророки

спіраль та і нас наче маятник руха
з колиски до строку
Ми ніжик іржавий знайшли в баговинні
гніздо і яечко пташе
і тисячу вирішень формули руху
знайшли не шукавши
у час коли сіль дозріва під травою
як ждем чогось марно
коли ми спустошені втомлені журні
йдемо до кав'ярні
на алкоголь чистий що місяцем блима
в світильнику ночі
під склом тої колби де трута з кристалом
з'єднались пророче
де чиниться дослід на вірусах плісняви
на хлорофілі одвіку
у колбі що трісне колись і скривавить
алхімікам руки по лікті
той вибух змете розрахунки реакції
твореній всеу
що мала б відкрити нам в суті
для чого людина існує
Пощо народившись вбива одну одну
сміється і плаче таємно
тут ставить ракети там квіти на лутках
на дасі антени
малює ракети лічить комети
возводить мости до неба
чому вона часом складніша складного
й простіша амеби

ОРФЕЙ ТА ЕВРІДІКА

Богорівний! Грать на твоїй лірі
В пеклі вхід і вихід віднайти
І відкрити точку у безмір'ї
Круг якої кружелять світи

За тобою йшли ліси й долини
Повені збувалися крижин
Та себе утративши однині
Ти вже тільки Еврідіки тінь

Озирнувсь лиш власну спину грішну
Згорблену ярмом своїх же віршів
Вгледів що зникала за штахети

Вже тебе хто світ осяяв дивом
Стало бракувать фракійським дівам
Мужа бракувать що зник в поеті

ГЛАГОЛИЦЯ

За хліб з печей розпечених як жерла
За полотно що мати відбіля
В дубових пущах жрець приносить в жертву
В руках кривавих молоде теля

Вартує місяць в небі зорі юні
Старий як пряжка мідного лиття
Яку розстібнуть браття із Солуні
До літери до слова
До пуття

З ТУРКМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Керім Курбаннеспев

(1929–1988)

ЧЕРЕЗ СТО ЛІТ

Свій вірш натхненно прочитав пііт.
— Ну як? — спитав.
Я відказав в одвіт:
— Нічого в тому вірші не дотямив.
— Не страшно! Втямиш через сотню літ.

І знов читав захоплено пііт.
І знов я відказав йому в одвіт:
— І в цьому я нічого не дотямив.
— Дарма! Утямиш через сотню літ.

Ти бачиш зорі? Світло з їх орбіт
До нас доходить за мільйони літ, —
Тут я зітхнув.
— Чого це ти зітхаєш?
— Подумай і збагнеш... за сотню літ.

1964

Такий одвіку білий світ.

О. С. Пушкін.

«Такий одвіку білий світ...»
Різняться в ступенях таланти.

Ти навіть можеш обігнати на день
Учителя.

Але затям урок:
Учитель завше перед тебе йде, —
Якщо, звичайно, справжній він, синок.

1976

ПРО ПОКЛОНИ

Була ущелина на диво гарна:
З її прозоро-чистого ключа
Пилю снагу ліщина, і чинара,
І карагач, і молода арча.

Прийду, бувало, в полуденну спеку,
Горічола впаду в м'яку траву, —
І наслухаю гори недалекі,
І в небеса зіницями пливу.

Довкруг дерева — горді, мов колони.
З пошаною до їх височини
Я ревню їм складав свої поклони,
Як нижчі перед вищими чини.

Що кланявсь більше,
то все нижче крони
Дерева гнули до моїх колін,
Щоб навзаєм віддати мені поклони,
Немов актори, що зійшли на кін.

І — дозгинались!
До дерев учора
Прийшов, та замість них побачив... пні.

Лише бур'ян нахабно пнеться вгору,
Ще й кланятись наказує мені.

1977

О, Гюльсанем — царівна між дівчат,
Однак холодна, як осінній сад...
Тюльпан — король між квітами.

Але

Коли б до всього мав ще й аромат!

З УЗБЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Зульфія

(1915–1996)

КОКЧЕТАУ

У казахів спитай, чи красива гора Кокчетау,
Де, як перше кохання,
прозориста голубизна.
Все, відзняте водою, мов книгу чарівну читаю,
І прекрасна її новизна.

Але це — лиш початок.

З'явився поет перед мене
І пісенний ключем голубу далину відімкнув.
Він сказав: «Ти одразу повернешся
в юність зелену,
Як заглянеш у мій Ойнакул»*.

О, пречистее озеро! Каменем кану у воду,
Загублюся в гаївці
твоїх тонкостанних беріз,
Лиш візьми мене, владне, і дай оспівать
твою вроду,
Котру час мені щедро беріг.

Зорять очі мої, мов здивованих двійко
джейранів,
На безмежжя, що хлюпа в підніжжя
задуманих гір.

*Ойнакул (Ойнакуль) — Дзеркальне озеро
(казахською та узбецькою).

Так білють неторкано
юрти дівочі уранці,
Так вколисує серце
домри голуба хлюпотінь!

Друже мій! Хай машина без мене
верта — чи русалці
На забаву ти в озеро кинь!

Ну, куди ж я піду
із оцього казкового краю —
Хай прийом урочистий
сьогодні без мене почнуть!
Я ще з озером-дзеркалом
стільки розмовоньки маю,
Ще ж берези до танку зовуть!

Та поглянув господар
з-під брів соколиного злету.
У зіницях — рішучість,
у голосі — твердості тон:
«Ждуть в аулі нас люди.
Вони ж, як відомо поетам,
Для поезії — перший закон!»

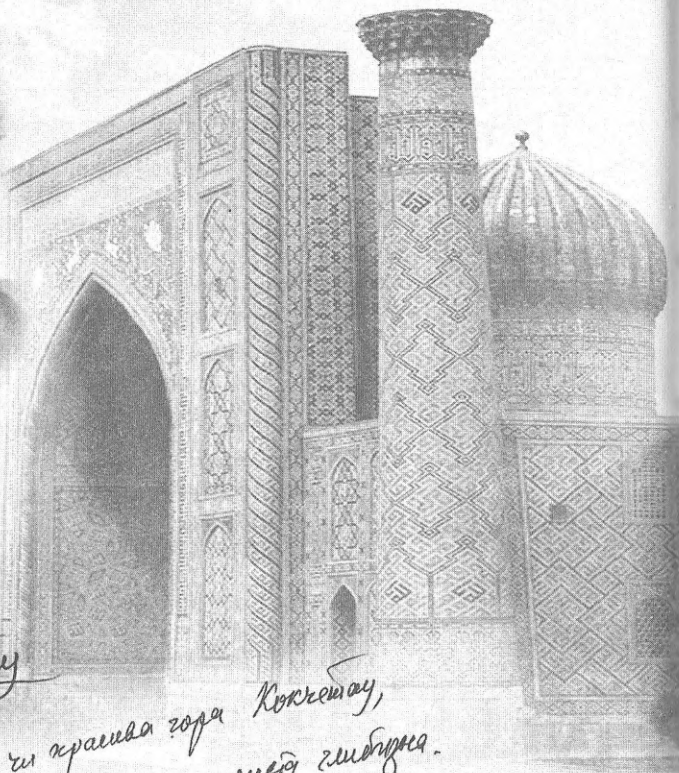
Що ж, в дорогу!
Та серце я тут полишаю однині,
А на щастя беру
серце краю з собою у світ.
Заздрю пісні, сотвореній
в цій позахмарній країні, —
О, мені б таку пісню створить!

1962

Зульфія

Кокчетай

У казані снігах, чи краєва гора Кокчетай,
 Де, як перше катанє, природний глибока.
 Все, відчувати водою, мов книжку гарбну читаю,
 І прикраша її мовизна.

Ніс це — ми початок.
 І тесним книжкам кошту дальшу відімає.
 Звабив нас перед мене
 Як сказав: "Тим одразу повернує в очінь зелену,
 Як загляне у мій Синакур."

ВІСНИК
 У Казанському університеті
 Діє науково-дослідний інститут
 АСХ та Інститут мовознавства
 ім. А. С. Пушкина
 АСХ та Інститут мовознавства
 ім. А. С. Пушкина
 АСХ та Інститут мовознавства
 ім. А. С. Пушкина
 АСХ та Інститут мовознавства
 ім. А. С. Пушкина

З ФІНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Арво Туртіайнен

(1904–1980)

НА МОГИЛАХ

Гей ви, фальсифікатори історії!
Нелегко
Тут лежати ламачникам*, в холод закутим.
Чорна лють їх росла під мечем ландскнехтів.
А лягли вони в землю червоним бунтом
В сорочках, зотлілих на попіл од поту:
Їхне горе вибухло полум'ям.

Проти щирих панків і чужинців-дворян,
Проти їхніх солдатів, закутих в залізо —
Піднялись вони грізно.

І ви ще смієте, фальсифікатори,
Вилазити на їхні могили з промовами,
Ви — почесні репрезентанти
Поборників війни —
Претесь на їхні могили з промовами,
Куплені й продані владі за гроші.
І ви ще смієте розводитись
Про громадянську честь і захист вітчизни!

Пильнуй! Невже твої пальці
Не стислись в кулак, червоний солдате?

*Ламачники — учасники антифеодальних повстань фінських селян 1596–97 рр.

Гарні слова, що й казати:
«Вітчизна і слава!»
Та пам'ятай, що за ними:
Кайдани й облави,
Тінь од меча над плугом,
Солдати й наруга,
Кров,
Злидні,
Смерть чорнокрила.
Невже ви за все це лягли в могили?!

ОЧІ

В солдатських зіницях, здається,
Вже тільки покора.
Та глибше вдивись,
і побачиш крізь сльози:
Там туга синіє бездонна, як море,
За полем своїм, за дружиною в горі,
Що мовчки сидить з дитинчам на порозі.
Їм вітер вечірній голубить волосся.

В зіницях дружини ворухиться жах,
Та глибше заглянь.
Там ряхтіла надія,
Жила до останку... та тільки не далі..
За долю дітей
Вона билась, мов птах —
Уже в безнадії... та тільки не далі.

У часу в очах — тільки муки й страждання.
Та глибше в них — радість,
Турботи й кохання.

За тими очами —
Іще одні очі,
Солодкими снами
Сповиті їх ночі.
Блакитні криниці там дихають морем,
Звитяга і мудрість високої міри.
За тими очима —
іще одні очі..

ПРОЩАННЯ З КОХАНОЮ

Загриміло. Війна.
Час збиратися в путь.
Ти мене, ти мене не забудь.

Почалося. Війна
Розпросторила крила.
Не забудь, не забудь мене, мила.

Чисті очі твої,
В тих очах — неземне.
Не забудь, моя мила, мене.

Ще поверне солдат до знайомих воріт,
Стяг життя, наче вранішню птицю,
Піднесе над могилами в юний зеніт.
Революція крилам дала його зліт.
Серце — повне коханням по вінця.

Малиново будуччини стяг виграє.
Витріть сльози, могили горбаті,
Усміхніться, руїни — майбутнє ж встає!
Найщасливіший день, як вертають солдати!

ПУБЛІЦИСТИКА

ШЛЯХ МІЙ

Я належу до тих молодих та раннях, хто ще в шкільні літа, завдяки щедрій поблажливості редакційних працівників, побачив своє ім'я в друці. Було це десь 1948 року: я тоді топтав стежку до п'ятого класу Зачепилівської семирічки. Стояв звичайний літній день, коли мені вчителька російської мови Анастасія Гнатівна Ольшанська значуще вручила новосанжарівську райгазету «Ленінським шляхом». Там чорним по білому над невеличким віршем, переписаним начисто відповідальним секретарем редакції Дмитром Безручком, стояло моє прізвище...

Отже, починав я, як і всі. А проте мені, мабуть, більше поталанило, ніж іншим. Село наше, Зачепилівка, де я 1935 року народився, хоч і невеличке, зате близько од райцентру Нові Санжари: отак десь кілометрів три з половиною пройти через лісок, луки, а потім мостом через Ворсклу — і ти вже в «городі».

Батько мій, за свідченням його матері, а моєї бабусі Катерини, був чоловік динамічний і романтичний. Після дев'ятого класу він утік зі школи й подався на шахти. Там він потрапив в обвал, з якого дивом вийшов з ушкодженою правою рукою. Після такої okazji «блудний син» повернувся в рідну Зачепилівку і пристав до райгазети, до якої дописував ще школярем. Починав, як ведеться, інструктором, а вже 1939 року дістався поважного редакторського крісла. Не знаю, як би далі склалася його доля, коли б не війна.

...Я ледь-ледь пам'ятаю батька. Але десь, у підсвідомості, на дні мого серця, світиться невеликий міст через старицю Ворскли. Там ми попрощалися. Невисокий, широкоплечий, він ще раз озирнувся посеред мосту, махнув нам рукою і рішуче закрокував на Нові Санжари, до військкомату. За кілька хвилин міст злетів у повітря. Сапери поспішали: то був рік сорок перший. Наближалися фашистські танки...

У спадок від батька мені залишилися його вишита сорочка голубим по білому, кишеньковий годинник з римськими цифрами на циферблаті. Та ще пам'ять, розмита часом і відстанню в сотні літ. А ще — загострене почуття обов'язку та залізне правило і право: не спекулювати на доброті держави і людській співчутливості. Батько пішов на фронт, хоч міг би скористатися «білим білетом», зважаючи на контрактуру правої руки...

Ще він залишив мені найдорожче — книжки, які бабуся Катерина якимось чудом зуміла вберегти від ворожого ока в часи окупації. А що читати я почав, як на ті часи, вельми рано — в п'ять років, то проштудював їх ще до школи... У мене під рукою були «Кобзар» Шевченка, академічне видання Пушкіна за 1939 рік, «Лис Микита» Івана Франка, «Гримить барабан» Шандора Гергея, «Вибрані твори» Гоголя, «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» Панаса Мирного та ще деякі серйозні книжки.

Мушу зізнатися щиро, що і моя рання грамотність була всього лиш наслідком педагогічного експерименту наймолодшої батькової сестри, а моєї тітки Віри Іванівни. Вона добровільно взяла на себе нелегку роль моєї няньки і виховательки. І не лише вигодила мене, а й навчила читати та писати. Певне, з неї вийшла б добра вчителька. Але війна обірвала її навчання на дев'ятому класі й разом з іншими її ровесницями закинула в Німеччину, де вона пройшла всі дев'ять кіл фашистського пекла.

І все ж праця моєї тітки не минула марно, в чому вона переконалася невдовзі після повернення з трикілятої чужини, заставши мене за студюванням... Мопассана. Книжка рішуче була забрана, а «любому другові» перепало на горіхи.

Отже, в моєму літературному навчанні панували хаос і суцільна еkleктика. З прочитаного я переважно вловлював лише перший план, не докопуючись до смислу, та інтуїтивно відчував ритм не тільки римованої речі, а й прозової фрази. Певне, оця здатність та ще притаманний кожному потяг до змагання й спричинилися до перших моїх наївних римованих вправ.

Часу в мене для цього було більше ніж досить. Після школи я похапцем робив уроки і брався до римування. Переважно на пастівнику, де степ, нудьга та переліски хилять до самовдосконалення і рішучих замірів та задумів.

Бувало, що часто й пізнього вечора, коли вже всі вкладалися спати, я брався за олівець (перо тоді було розкішню). І тут я мушу з глибокою вдячністю схилитися перед матір'ю, яка давала мені повну волю. Я в неї був один, до того ж дуже схожий на батька, отож вона берегла і заступала мене в усьому. А що з нею ми не бачилися цілими тижнями, бо угіддя нашого колгоспу лежали за 7–10 кілометрів од села і в жнива зачепилівці їхали «в степ» на кілька днів, то кожна наша зустріч ставала справжнім святом. Це свято завжди зі мною — і тоді, коли я з Києва виривався у рідні полтавські краї, до отчої хати, де на порозі, приклавши долоню дашком до чола, мене зустрічала найкрасивіша і найсвятіша для мене жінка — Мати, і тепер, коли її не стало і ми бачимося з нею тільки у снах та спогадах...

Першими терплячими слухачами моїх вправ були бабуся Катерина, тітка Віра Іванівна та її чоловік Микола Євдокимович Давиденко. Микола Євдокимович, по-циганському смаглявий, веселий, з тонким відчуттям гумору, страшенно любив дітей, і ті йому відповідали щирою взаємністю: у його дворі завше було повно сусідської дітвори. Та й зараз, коли вже його доньки давно повиростали, на їхньому обійсті не стихає оптимістичний галас нових поколінь.

Микола Євдокимович був схильний до раптових, непередбачених рішень. Отож одного дня, весело примружившись, він наказав переписати на чистовик мої «вірші», потому рішуче взяв мене за руку і повів... у райгазету.

Отаким несподіваним чином і з'явився мій вірш у газеті, коли я топтав дорогу до п'ятого класу.

Згодом я вже сам носив до редакції свою «продукцію». А оскільки чимало працівників газети, особливо найбільш стабільна її частина — друкарі та верстальники, ще пам'ятали мого батька, то мене приймали там як свого. І довіряли настільки, що вже з восьмого класу я став ледве чи не штатним працівником: писав зарисовки, навіть «нариси», формував літературні сторінки, працював, вичитував, брав участь у плануванні номерів.

Одне слово, моя дальша доля була визначена: 1953 року я вийшов на батьківську дорогу, вступивши на факультет журналістики Київського держуніверситету.

Я назвав тут чимало прізвиськ не з родинного обов'язку, а з тим, аби підкреслити, що мені завше щастило на добрих людей, що завдяки їхній душевній щирості й сердечності я ніколи не почувався безбатченком. Вони вчили мене найвищого — доброти, щирості й принциповості, і коли я щось справді зробив, то тільки завдяки їм. Певне тому чимало моїх віршів, як те й критики помітили, мають конкретних адресатів, бо народ — це не безлика громада, а об'єднані воедино люди, особи, кожен зі своїм обличчям, характером і вподобаннями. Кожен з них несе визначальні риси свого народу, як і народ — риси кожного з них.

В університеті вчитись мені було неважко, можливо, легше, ніж іншим. Знову ж таки не тому, що мав якісь особливі здібності, а завдяки тим обставинам, про які йшлося вище: газету я знав не з парадного входу, а, так би мовити, «з кухні». Відтак, на практиці, порівняно швидко відробивши свою норму в газетних жанрах, я ще встигав надрукувати кілька віршів.

1957 рік для мене особливий. На республіканському турнірі поетів (зараз такі не проводяться, а жаль!) я посів перше місце. Приз мені вручали відомі поети Степан Олійник, Микола

Нагнибіда, Платон Воронько. Це була вельми приємна для мене несподіванка, оскільки ще до початку турніру я відводив собі роль статиста.

І хоч я вже зрідка друкувався в республіканській пресі, публікація у газеті «Радянська Україна» мала для мене неабияке значення. Вірш передрукували майже в усіх поважних журналах, аж до «Огонька» і навіть «Нового мира» включно; це створило мені досить широке паблісіті, аж таке, що одне солідне видавництво запропонувало подати рукопис. Я, звичайно, його подав, але невдовзі забув про те: наближались державні іспити. А потім — в 1958 році — почав працювати в республіканській комсомольській газеті «Молодь України», і вже було не до рукопису. Всенощні чергування змінювалися відрядженнями, а ті в свою чергу — відписуванням у номер. Звичайні газетні будні.

Сталось так, що найчастіше мені випадало бувати на Лисичанському хімкомбінаті, який на той час оголосили ударною комсомольською будовою... Неодноразові довготривалі відрядження давали мені змогу простежити, як разом з комбінатом і містом ростуть люди, як вони мужніють і дедалі глибше осмислюють життя і своє місце в ньому.

Серія нарисів, що з'явилася в газеті після цих відряджень, привернула увагу працівників видавництва «Молодь». Таким чином, першою моєю книжкою були не вірші, а документальна повість «За Сіверським Дінцем», яка побачила світ 1959 року...

Так, газета чимало забирає і часу, й енергії, але ж і дає вона поетові неоціненне: ти пізнаєш життя не з підрядників, а з оригіналу, у всіх його вимірах і виявах. І що найголовніше — зустрічі з людьми, а поезія ж — це передовсім людинознавство...

І от 1962 року у видавництві «Молодь» вийшла моя перша збірка «Б'ють у крицю ковалі». Була вона така собі, за винятком кількох віршів. На той час, як мені здавалось, я вже переріс її, але ж видавничий процес має свій чіткий і жорсткий графік.

У 1964 році побачила світ друга збірка, «Двадцятий вал», за яку мені було присуджено республіканську премію імені Миколи Островського.

*З інтерв'ю «Співати своїм голо-
сам» («Українська мова і літера-
тура в школі», 1980, №7).*

По завершенні шостого, з виходом на сьомий виток життєвої спіралі, якось по-новому сурмить читане-перечитане Шевченкове:

У всякого своя доля
І свій шлях широкий...

Шлях мій почався 22 жовтня 1935-го у селі Зачепилівці, що на Полтавщині. Майже рівно за шість літ по народженню, у вересні 1941-го, разом з матір'ю, в якійсь напіввійськовій, заблукалій автocolоні, куди вона впросилася, втікаючи од німців, я потрапив у полон. Це було десь біля Чутового, знов-таки на Полтавщині, де востаннє бачили мого батька восени 41-го. Похоронка на нього прийшла через... сім років.

Звідтоді кабалістичне число сім стало знаком моєї долі. Цей знак мене супроводжує все свідоме життя: від першого друкованого вірша в районці (1948) і — донині. Був ще Шевченків університет, де мені випало починати шлях у літературу з Василем Симоненком, Тамарою Коломієць, Миколою Сомом, Станіславом Тельнюком, Василем Діденком, Василем Захарченком, Вадимом Пепою, Борисом Мар'яном (Молдавія)...

Тих вже нема, а ті — далеко...

Університет подарував мені щастя хоч здалік завітатися з класиками нашої і світової літератури: Остапом Вишнею, Андрієм Головком, Петром Панчем, Павлом Тичиною, Максимом Рильським. Вони часто влаштовували літературні зустрічі зі студентами нашої альма-матер. А Павло Григорович навіть сказав про мене добре слово.

З деяким, із цього ряду незабутніх і неперехідних, доля дарувала мені високу честь бути особисто знайомим: з Павлом Тичиною, Володимиром Сосюрою, Олесем Гончарем, Андрієм Малишком, Миколою Бажаном, Олексою Коломійцем. Я гордий і щасливий з того, що одним із моїх рекомендувачів до Спілки письменників був неповторний і неперевершений Володимир Сосюра; я вдячний Миколі Бажану — цьому справдешньому енциклопедистові, який зі своїх академічних висот не гребував писати рецензії-рекомендації на мої скромненькі рукописи.

Я вже не кажу про світлої і вічної пам'яті Олесь Терентійовича Гончара, котрий як духовний батько оберігав нас, молодших, від протягів з Банкової, виводив у люди і літературу цілі покоління.

То — мої Вчителі.

Вони вчили мене бути вірним сином свого роду і народу. Стояти твердо в обороні честі й гідності України. І водночас застерігали — ніколи не вивищувати свій рід в богообранця, упосліджуючи інші народи. Всі нації і племена рівні перед Богом, — вчили вони мене.

Чому навчило мене життя? Мені випало бути і на верхах — аж до Кремлівських, і на низах — аж до червоної риси, за якою вже

світилася «казенна дорога». У мене була можливість перед цією рисою, аби порятуватися, якщо й не зрадити і друзів, і недругів, то, принаймні, переступити їх; випало побувати у гарячих точках міжнаціональних протистоянь, під фронтальним, косоприцільним і фланговим вогнем. Знову ж таки у мене була можливість ухилитися: хай, мовляв, це інші спробують.

Маючи досить досвіду в політичних баталіях, я міг би вельми вправно помінати свої світоглядні позиції на угоду кон'юктурі й таким чином убезпечити себе від наскоків розмаїтих опонентів і, зрештою, мати неабиякий зиск, моральний та й матеріальний.

Дякувати Богові, я не скористався жодною з цих можливостей: не переступив друзів і недругів, не ухилився од громадянського обов'язку, не витер чоботи об знамена, під якими наші прадіди, діди та батьки захистили нас від коричневої смерті.

Що ж до поезії і, взагалі, моєї творчості, то про її вартість судити читачам. Єдине, об чім би хотів сказати: можливо, деякі вірші нині я написав би по-іншому. Але від жодного з них не відмовляюся і переписувати не збираюся.

Все, сказане вище, хай не сприйметься як хизування чимось особливим. Просто так «по совісті жити» навчила мене мати, моя земля, мій батьківський родовід.

Мене не цікавить, що і хто з опонентів говорить і ще скаже про мене. Для мене найважливіше — не погрішити супроти своєї совісті, сумління і честі.

Ця триада для мене уособлюється в Україні.

Не збираюся когось учити. Хочу лише на сьомому витку нагадати молодшим древне як світ: хто зрадив чи відступився один раз, той зрадить і вдруге, і втретє... і далі, за текстом Святого Писання.

Але то вже — особиста справа кожного.

І — право вибору. Оскільки — «у всякого своя доля і свій шлях широкий».

Із передмови «Переднє слово автора» до поетичної збірки «Шлях» (К, 1995).

Я не збираюся міняти свої базові принципи, на котрих стояв, стою і стоятиму. Нагадую деякі з них.

Це, зокрема:

Перше. Оскільки в Україні за культівських часів діяв особливо жорстокий режим на межі геноциду, я ще з 80-х років вимагаю розслідування причин його з поімним переліком призвідців

Голодомору, винуватців адресних ліквідацій представників наукової і творчої інтелігенції, діячів церкви, хліборобства. Ці та інші злочини потребують пильного дослідження, починаючи з 20-х років. Інакше не матимемо гарантій, що подібне не повториться.

Друге. Обстоюючи справжній, реальний суверенітет України, я рішуче проти розриву по живому зв'язків із суб'єктами колишнього Союзу і, природно ж, із найближчими сусідами — Росією та Білоруссю.

Виступав і виступаю проти цинічного обплывування і потопту всього поспіль нашого минулого, зокрема й радянських часів, де, окрім відомих збочень, ми мали здобутки і справжнього соціалізму: право на працю, на безоплатну медицину та навчання, на гарантовану зарплатню, пенсії і стипендії, на духовне самовдосконалення...

Соціалізм у його первинному, недеформованому вияві — органічна складова самого ества людини, котра своєю сутністю не сприймає будь-якої форми експлуатації. Отже, соціалізм житиме, доки існує людство.

Держави, що поклали в основу саморозвитку соціалістичну ідею і демократію, сьогодні забезпечують своїм громадянам високий рівень життя, свободу і соціальний захист.

Треба брати все краще з їхнього досвіду і, спираючись на національні традиції, будувати соціальне суспільство за принципом: держава — для людини, а не навпаки.

Третє. Село, хліборобські роди, по суті, врятували нашу мову, звичаї, гідність, національну самобутність. Оскільки вони стояли на своїй з діда-прадіда землі. Пустити зопалу землю на розпродаж — все одно, що втратити Україну як державу.

Четверте. Понад сотню разів заборонювана українська мова не просто заслуговує, а й вимагає державного захисту. Лише той, хто шанує материнську, спроможний поважати мову іншого народу. Отже, я — за державний статус української мови.

Одначе переносити вину за утиски українського слова з боку царів, вождів та їхніх опричників на мову російського народу — це загумінкове хуторянство. Хіба утвердженню державності української заважає вільний розвій як російської, так і мов усіх народів України?!

П'яте. Я за зважену, саме українську, зовнішню політику, за партнерські відносини з усіма державами світу. Але в жодному разі не допустимо, щоб Україна стала васалом будь-кого чи будь-коли.

*Зі статті «Хто нами править»
(«Дніпро», 2001, № 1–2).*

НЕПЕРЕРВНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

Природа щедро обдарувала наш край усім, чого душа бажає: рахманний, всеплодючий чорнозем, уся таблиця Менделєєва, мальовничі луки, гори, діброви, ліси, долини, ріки на чолі з Дніпром-Славутою. Одне слово, рай земний з помірно континентальним кліматом.

Усе це багатство не лише тишило краян, а й манило сусідів, далеких і близьких — то під девізом «од можа до можа», то під тевтонським «lebensraum», то під зеленим стягом прилучення гяурів до правовірних, то під якимось іншим...

Працьовитий, талановитий, добросердий народ, якому, здавалося, сам Бог велів обдаровувати світ золотою пшеницею, радувати себе і сусідів неперевершеними піснями, — навіть за плутом змушений був ходити при мечі. А оскільки напади чужинців тривали без перепочинку, то вже ополченнями воювати з добре вишколеними військами ставало просто безглуздо. Інстинкт самозахисту породив небувалий в історії тип регулярної армії, своєрідного гвардійського корпусу — Запорозьку Січ.

Це були мужні й талановиті воїни. Добір у Запорозьку Січ проводився елітарно: там були люди, які віртуозно володіли всіма видами зброї, до одчайності вірні побратимству, безмежно віддані своїй землі і народові. Очоловані витязями нерідко з університетською європейською освітою, вони вкрили себе всесвітньою славою і ще за життя увійшли в легенди. Однак елітарні за добором, вони ніколи не були замкнутою кастою — коріння Запоріжжя живила вся Україна.

Імперська, анексіоністська політика царського двору поволі підпилювала корені самостійності України, поступово зводячи її до провінційної околиці Великої Росії. Особливо «постарався» Петро I. Та найжорстокіший і найпідступніший удар завдала Катерина II, ліквідувавши вузловий плацдарм самостійності — Запорозьку Січ.

Ясна річ, омалоросювання здійснювалося не лише лобовими атаками. Використовувалися і «ласкаві засоби» підкупу козацької старшини графськими титулами, вельможними даруваннями маєтків із закріпаченими вчорашніми вільними козаками та іншими приманками.

Але народ, який куштував солодкого трунку волі, не схилив голови. Пам'ять про героїчне минуле наснажувала його волелюбство, яке час од часу вибухало полум'ям повстань та громадянської непокої.

Відтак увесь ідеологічний апарат було кинуте на те, аби позбавити українців насамперед родової пам'яті. Шовіністична пропаганда

намагалася вкоренити у свідомості сучасників, що Україна — це всього лише частина «єдиної неділимої», а мова її — просто зіпсоване наріччя російської. Тонко граючи на інстинктах обивателя, вона повсюдно утверджувала думку про те, що, тільки вихрещуючись на правовірного росіянина, малорос може досягти успіхів і в кар'єрі, і в творчості, і в справі воїнській, і в набутті житейських благ.

Природно, це значною мірою розщеплювало національну самосвідомість. Значною — але все ж не повною. Час збігав, а цих «хохлів-сепаратистів» не убувало. Роздратованість з цього приводу царського двору іноді доходила до тієї межі, коли він, одкинувши камуфляж благодійника народів, поліцейськи-жандармським чином просто «забороняв націю». Чи й знайдеться у світі народ, котрому б державними указами приписувалось не спілкуватися... рідною мовою. А от Україна має і Валуєвський циркуляр, і Емський акт, якими українська мова просто заборонялася.

Однак й ці акції, вкупі з досить розгалуженою системою доносителства, не змогли вбити пам'ять. У найзастійніші часи кріпацтва, коли, за Шевченком, «на всіх язиках все мовчить», українці говорили своєю мовою. І не лише селяни, а й та нечисленна інтелігенція, яка і під «всевидящим оком» трималася свого кореня. Більше того, Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Гребінка та інші не тільки спілкувалися, а й творили рідною мовою.

Слід визнати, що й цензура іноді крізь пальці дивилася на це: нехай, мовляв, потішаться, не такий уже й великий гріх — побавитися неперспективним наріччям перед його повним зникненням. Але в чому трагічно для себе помилялися апологети шовінізму, — то це в тому, що вони не врахували такого унікального явища, як українська пісня і дума. Коли б українцеві заборонили писати й говорити не тільки своєю, а й усіма мовами світу, він усе одно не забув би рідної, оскільки вона була закодована уже в самих генах пісень і дум, чисельність яких і досі не встановлено: чи то 200, чи то всі 500 тисяч!

Національна гідність, якщо, звичайно, це не просто чванлива фраза, а первісна суть її, — рівнозначна національній самосвідомості й самоповазі. А позаяк особиста гідність оплачується надбанням народу, матеріальним і духовним, що нагромаджувалося у трудах праведних всіма поколіннями, то право репрезентувати націю має лишень той, хто вніс і свою частку в скарбницю, сукупно набуту суспільством.

Зі статті «Національна гідність. I — національне надбання» (Крилиці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Гласність і плюралізм, що відкрили трибуни мітингів і підмостки театрів усім без винятку й надали можливість вільно обмінюватися часом і полярними думками, нерідко закінчуються взаємними образами, перетворюючись із плюралізму на плювалізм. До загальної печалі, все це відбувається на багровому тлі між-національних усобиць, в атмосфері роздратування значної частини суспільства, викликаной збоями в перебудовному процесі.

У цій нервозній атмосфері почастишали акти прямого вандалізму, руйнування й осквернення пам'яток давньої і зовсім недавньої історії. Наші доморошені вандали по-злодійському, вночі проникли на подвір'я відомого скульптора, художника, збирача національної старовини, який зберіг у своєму тісному будинку безцінні, унікальні скарби, аналогів яким не знайдеш і в музеях. Цих варварів не зупинило навіть те, що автор скульптур — Іван Макарович Гончар — людина трагічної долі, фронтовик-сталінградець, у роки застою виключений з партії і ледь не потрапив за ґрати за свою чесну і сумлінну громадянську позицію!

Насторожує та обставина, що знищено оригінали скульптур саме легендарних героїв України — Хмельницького, Гонти, Залізняка і Довбуша. Цю тривогу збільшує той факт, що Гончарів дім якраз навпроти музею Великої Вітчизняної війни — через освітлену вулицю. Отже, скульптури виносили і руйнували не в такій уже й глухій темряві.

Я вже не кажу про священну Канівську гору, куди прагнуть паломники з усього світу вклонитися усипальні геніального Шевченка і де, до нашої національної ганьби, досі йде недозволенне за всіма законами моралі, несанкціоноване будівництво.

Мені соромно вже вкотре разом із громадськістю звертатися до гуманності властей достославного града Запоріжжя, які вперто намагаються порушити бульдозерами острів Хортицю — відому всьому світові колиску запорозького козацтва. Соромно від свого безсилля перед монолітною стіною бюрократичної глухоти.

Я б міг ще і ще читати із сувою гріхів «славних прадідів великих правнуків поганих». Упевнений, що подібний реєстр і рахунки може виставити будь-яка республіка, оскільки це — універсальна біда. І корінь її — у постнудьовому рівні не тільки культури взагалі, але, що найнебезпечніше, — у вражаючій відсутності елементарної внутрішньої культури, причому саме в тих осіб, яким уже за велінням долі належить піклуватися про культуру і які, по суті, заважають їй.

Знання витоків, усвідомлення того, по яких святинях топчемося, пробуджує почуття сорому, що завжди був предтечею сумління, а

у вищому обчисленні — і самої свідомості. А ця остання пробуджує почуття каяття — не в розумінні самокартання, а в розумінні активного прагнення ділами реальними замолити свої гріхи перед зневаженими святинами, підняти їх з праху.

Зі статті «Духовні домінанти часу» («Пам'ятки України», 1990, №3).

Сьогодні ж головне завдання, як на мене, — зберегти цілісність України, недоторканність її кордонів. Думаю, що з цього питання порозуміються усі парламентські фракції, навіть з полярно протилежними поглядами. Бо потрібен простір, на якому можна сповідувати суверенітет. У сегментованій країні такого простору вже не буде. Тому я, представник лівих сил, був і залишаюся державником. Відтак ще раз наголошую: нині все треба зробити, щоб не втратити цілісності держави. Держави, на яку ласо поглядають сусіди далекі й близькі, бо не всім їм до вподоби наша незалежність.

Зі статті «Не всім до вподоби наша незалежність» («Голос України», 1994, 22 червня).

Я вже в якійсь газеті говорив, що для мене суверенітет — це не лопотіння прапорів і не біганина з гаслами з мітингу на мітинг. На жаль, зараз таке є. Вдвічі жаль, коли оці гасла носять люди, які ще вчора заробляли гроші на іншій ідеї, за іншого режиму, розштовхавши ліктями тих, хто справді страждав за ідею суверенітету. Я завжди стверджував, що сприйму критику, скажімо, від Левка Григоровича Лук'яненка, від інших його соратників, але ніколи не примирюся з тим, щоб мене вчив учорашній мій заступник секретаря парткому, а тепер правовірний демократ. Виходячи з цього, для мене суверенітет — персоніфікований. Це і ті, хто поклав голови за незалежність, маю на увазі всі покоління, це — мої дідусі і бабусі, і моя мати, і мій батько, який разом зі своїми побратимами поліг за нашу і вашу свободу, — це мої ровесники, ті, хто зараз не галасливо, але щодень працюють на державу. Особисто я ставлюся до суверенітету як до надзвичайно відповідальної, тяжкої, чорнової роботи. Так що треба засукувати рукави і працювати на суверенітет. Ми його вистраждали. Це історична справедливість.

Такий великий народ, як наш, мав одержавитись, і Європа без України до цього часу була неповна. Кожен материк має своє

космічне призначення, Європа — теж. Сьогодні, маючи Україну під своїм крилом, вона виконає свою вищу космічну місію. І в міру своїх скромних можливостей я прагну того, щоб утвердити її реноме на найвищому рівні. Ще раз кажу: ми любимо вчитися, але не любимо, коли нас учать, щоб хтось третій казав мені, кого ми маємо обирати до уряду. Бо цей «дорадник» мислить так: хто платить, той і замовляє музику. Вони ж платять так, що ми втридорога повертаємо їм. Та ще й онукам доведеться відробляти.

Але у нас є своя національна гідність, тому теза про те, що ми входимо в Європу, — неспроможна. Ми завжди були в Європі. Між іншим, наші жінки, особливо доньки князів — дружини королів, виконували в Європі ще й роль просвітницьку: вчили своїх благовірних вінценосців долати неписьменність — так що і в нас вчилися, і нині є чому повчитися. Ми дали Європі стільки, що дай Боже!

У нас є те, чого немає вже в постіндустріальному світі, який ходить по землі через три шари асфальту. А в нас іще живий чорнозем. У нас, наголошую, є те, чого немає в них: причетності до чужого горя-біди, є колективізм, який, на жаль, обплывують. Це гарна, вельми шляхетна людська риса — колективізм.

Так що незалежність — історична необхідність, але я категорично проти того, аби сприймати незалежність як відрубність від усіх. Негоже повертатися спиною до вчорашніх своїх побратимів, тим паче, що вони довкруг нас. Я вже якось говорив: «Якщо ви вважаєте, що Росія — наш ворог, то тим паче не можна повертатися до ворога спиною». А я ніколи не вважав російський народ ворогом.

З інтерв'ю «Політика політикою, а перша любов — це така поезія» («Віче», 1997, №4).

Відомо, що найпідступнішим «ініціатором» усіх етноконфесійних протистоянь є вірус сепаратизму. Особливо небезпечний цей штаб, коли його підживлює гримуча суміш тероризму.

Тяжке підтвердження сеї хвороби — недавня югославська трагедія, котра забрала десятки тисяч життів та пустила по світу мільйони біженців. І спричинив її вірус розбрату, укотре в цьому столітті занесений на Балкани іззовні адептами так званого нового світопогляду.

Зі статті «Ще раз про подвійні стандарти» («Голос України», 1998, 17 липня).

Я абсолютно згоден з тим, що нинішній збір українських земель у межах сучасної України є найвизначнішим явищем у нашій історії і підґрунтям нашої ідеї, об'єднавчим фактором у збереженні територіальної цілісності України. Це поєднає всіх — і «лівих», і «правих», і «центристів». Тож особливу загрозу для територіальної цілісності становить будь-який сепаратизм (згадаймо Косово), включаючи так зване русинство. Як політична течія цей рух, очолений якимось зайдою Магочі, спрямований на «балканізацію» України за югославським варіантом, на розвал нашої великої держави. І не лише України. Він має отримати належну оцінку і відповідну відсіч з боку державних структур України, їхня бездіяльність, як мінімум, дивує — створюючи подібні прецеденти, провокуються майбутні трагедії. Звичайно, консолідації між Сходом і Заходом України сприяло б і розв'язання проблеми УПА. Вважаю, що найближчим часом буде вирішено й цю проблему — болючу й гостру. Бо де б ми не були й ким би не були, передусім ми українці й повинні про це пам'ятати й не соромитися, що ми слов'яни, бо зараз ці поняття паплюжаться. Будьмо людьми. Саме на цьому підґрунті й починається формування української політичної нації — інакше ми й далі будемо прив'язані до чийогось воза.

З інтерв'ю кийівській газеті «Столиця» (1999, 22–26 липня).

Ми зібралися на ці слухання на порозі 2001-го, воістину унікального року, який розпочне не просто чергове століття, а — подумати тільки! — нове тисячоліття! Отже, ми — ті, кому єдиний раз на тисячоліття випало бути свідками подібної зміни вік.

Ми зібралися на ці слухання на порозі 2001-го, воістину унікального року, який розпочне не просто чергове століття, а — подумати тільки! — нове тисячоліття! Отже, ми — ті, кому єдиний раз на тисячоліття випало бути свідками подібної зміни вік.

Яким буде грядущий вік, ми можемо тільки передбачати. Яким був нинішній, ми знаємо. На його карбі — дві світові війни і два ядерні удари, від яких Хіросіма і Нагасакі потерпіли жахливіше, аніж біблійні Содом і Гоморра від кари Господньої.

...А третій ядерний удар був завданий Україні в районі Чорнобиля. І це — не гіпербола. Письмова декларація №247, подана Раді Європи, свідчить: «Трагедія в тому, що то був не просто нещасний випадок на ядерному реакторі. За ефектом це дорівнює ядерному

удару в мирний час...». Додам: удар був такої сили, що обпалив іще Білорусь і Росію.

За людськими втратами Україна вже полишила позаду Хіросіму й Нагасакі. А конвеєр смерті щодень нарощує свої сатанинські оберти, найперше поглинаючи дітей — грядуще нації.

Так сталося, що наші слухання, по суті, благословляють закриття Чорнобильської АЕС. Для України це вже другий безпрецедентний крок, після добровільної відмови од ядерної зброї.

На жаль, на наш перший благородний виклик не відгукнулася жодна з ядерних держав. Та й на другий поки що жодна країна, котра має АЕС, не квапиться відгукуватись.

Відтак у суспільстві зроджується відчуття, що після роззброєння в сенсі військовому, нас уже роззброюють і в плані енергетичному.

Як і всі ви, я — за повне знищення і ядерної зброї, і — як ліквідатор — за зупинення всіх АЕС. Але чому саме до України застосовується вибірковий принцип? Адже найзатятіше з нас витискали ракети саме ті держави, котрі й досі нарощують свій ядерний арсенал. І нині нас буквально в шию женуть загнути Чорнобильську саме ті, хто оберігають свої АЕС, паче того — запускають нові.

Давайте вже, нарешті, діяти за єдиним, а не за подвійними і навіть потрійними стандартами, які весь час застосовуються до многотраждальної України.

І якщо вже ми вчергове пішли на безпрецедентний крок, то варто й світовому співтовариству подати нам адекватну допомогу. І не тільки в сенсі альтернативних джерел енергії, а й в обслуговуванні зупиненої Чорнобильської АЕС, де під дірявим, як решето, саркофагом кипить реакція.

Чи все ми продумали, обрахували і передбачили? Чи вистачить у нас коштів, котрі так важко і знехотя виділяють обіцяльники? Адже процес закриття мусить іти невинно, оскільки найменша затримка може загрожувати непоправним? І чи саме в грудні, коли ми входимо в зиму енергетично охлялі, — чи саме зараз найоптимальніший час для закриття? І як бути з майже десятитисячним колективом, з містом Славутич? А що нам робити з радіоактивними відходами?

І — найголовніше. За останнє десятиліття населення України скоротилося майже на три мільйони.

Зрозуміло, що тут діють різні чинники. Але ж не секрет, що це значною мірою і наслідок чорнобильської катастрофи. Конвеєр смерті значно б уповільнився, аби уражені радіацією мали вдосталь ліків, добре обладнані лікарні та реабілітаційні центри. Зрештою, коли б ліквідатори та їхні родини одержували належні пенсії та іншу допомогу.

На жаль, наша держава дожилася до того, що просто не в спроможності забезпечити хоча б мінімальні потреби. Навпаки, навіть ті не вельми щедрі дотеперішні пільги вперто скорочуються.

Я звертаюся до представників багатих держав: давайте започаткуємо міжнародний чорнобильський фонд допомоги потерпілим, аби хоч полегшити страждання обпаленим радіацією. Вони заслужили це, офірувавши своїм життям і здоров'ям, першими прийняли радіаційний удар і врятували світ од ядерної катастрофи.

З виступу на парламентських слуханнях у Верховній Раді України з питань Чорнобильської АЕС (5 грудня 2000 р.).

Земля для українця — не просто ділянка, а передусім — пам'ять роду, батьківщина і — Батьківщина з великою літерою.

Це така ж аксіома, як і те, що землі потрібен мудрий і дбайливий господар. Як він на ній господарюватиме — сам чи в гурті — то вже справа власника землі. Але, за всіх форм і норм, одне не порушне: хазяйнувати на ній мають ті, хто звіку-роду окропляв її своїм потом. І це теж аксіома.

Отже, Земельний кодекс як хліборобська конституція і має узаконити цей становий принцип. Але будь-який закон лише тоді законний, коли він не суперечить, а виростає із 8-ї статті Конституції: «Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії».

А стаття 13-а глаголить: «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси... є об'єктами права власності Українського народу». Стаття ж 14-а додає: «Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави».

Себто, в Основному Законі, як не крути, ви не знайдете і натяку на продаж землі, тим паче — іноземцям. А тепер перечитаймо Кодекс, прийнятий 25 жовтня, з цинічними, брутальними порушеннями всіх процедур і регламентних норм. Зокрема, статтю 127-у: «Органи державної влади та органи місцевого самоврядування... здійснюють продаж земельних ділянок державної чи комунальної власності громадянам та юридичним особам... а також (увага!) іноземним державам...». Нарешті, стаття 129-а розписує, як продаватиметься земля іноземцям.

Шановні колеги! Та невже ж і досі не зрозуміло, що провід Верховної Ради так форсовано пішов на всі мислимі й немислимі

порушення регламенту, Конституції і фальсифікацію голосування не задля, як виспівують автори, втолення спраги селян на володіння землею, а всього-на-всього задля оцих двох — 127-ї і 129-ї — статей?! І засвідчує це той факт, що одразу ж з-за бутра потяглися зграї не лебедів, а грифів, які заздальгідь чують поживу. Скупивши у безкінних селян землю за мізерні гривні, ці «керманічі нації» продадуть її за інвалюту своїм іноземним поплічникам. І ніхто не дізнається, скільки вони покладуть у власну кишеню, позаяк ціна землі й досі ж не визначена! Продадуть, отже, те, останнє, на чому ще номінально тримається наша державність.

І не треба об'єгорювати православних так званими Перехідними положеннями, які нібито «забороняють» переводити землю в товар до 2005 року?! Та вже сьогодні нею торгують із-під поли аж гай гуде! Ще 1918 року Михайло Грушевський передбачив це (цитую), «коли поводитирі, люди, обдаровані довір'ям народу... вмішали у свої внутрішні справи чужоземного протектора, щоб закріпити свої права на землю і працю визволеного народу».

...І землею, всім даною,
І сердешним людом
Торгуєте? Стережіться,
Бо лихо вам буде, —
Тяжкее лихо!

А це вже — вирок Шевченка.

Подібні дії мають всі ознаки державної зради. Щоправда зраджувати можна лише те, що є. Ми ж із вами, схоже, маємо всього-на-всього територію, яка поки що іменується Україною. Поки що.

І все ж я звертаюся до Президента із закликом, заки «ще треті півні не співали» повернути цей підступний документ до Верховної Ради на нормальне, з дотриманням регламенту, доопрацювання, з обов'язковим вилученням 127-ї та 129-ї статей як антиконституційних.

*З виступу на сесії Верховної Ради
України (28 листопада 2001 р.).*

Высокодостойные белорусы, русские, украинцы, славяне и всяк сущие народы на земле!

Фронтальная атака на славянство и, прежде всего, на его православное крыло, особенно ужесточилась в последние два столетия. На острие этой атаки — Сербия и Россия.

Международная закулиса последовательно создавала образ врага в лице русского народа, который, мол, то и делал, что давил,

угнетал и запрещал. А посему эти и подобные спекуляции мы обязаны дезавуировать не только и даже не столько ради защиты русских (они сами справятся), сколько во имя чистоты самой идеи славянской солидарности.

Так вот — касательно запретов. Да, запрещали. В частности украинский язык — десятки раз. Но причем здесь русский народ? Он что — собирал вече и принимал решение по сему поводу? Или где-то в российской глубинке собрались крестьяне и, «взяв на грудь», постановили: а давайте запретим эту, понимаешь, украинскую мову?

Примитивное до наглости смещение понятий! Россией-то, за редким исключением, правила, извините, не весьма русские. Подвизались на троне в советские времена и мои земляки, которые, дабы их не обвинили в украинском сентименте, основательно топтались по «рідній мові». Но все иезуитство в том, что сии мерзости учинялись разномастными временщиками от имени русского народа, который сам пребывал под их жесточайшим прессингом. Мы же помним времена, когда малейшее стремление украинца к родным истокам обзывалось «буржуазным национализмом», а сыновнее чувство русского квалифицировалось не иначе как «великодержавный шовинизм».

Мы же помним, как в период развала Союза, приклеив казацкие усы, первыми бросились защищать неньку от «москалей» особи, которые едва могли объясниться ей в любви на «українській мові». А ныне, многие из тех же, одев окладистые бороды, обвиняют украинцев в притеснении русских. Более того, отъявленные русофобы из закордонных голосов вдруг превратились в ревностных москвофилов! К чему бы это?

Давайте, братия и сестры, в конце концов, дружить без посредников, которые столетиями сталкивая лбами славянские народы, за нашей спиной делят мир и барыши!

Скажите, отважилось бы НАТО во главе с Олбрайт, Блером, Соланой и К^о учинить агрессию, если бы трехсотмиллионное славянство единым фронтом встало на пути этих «технологических варваров?»

А ведь мы, по существу, оставили югославских братьев один на один с волчьей стаей. Если и впредь будем трусливо отсиживаться по своим углам, любого из нас ждет подобное. Наглядное подтверждение сего — Македония.

В этом сумрачном контексте нынешний Славянский Собор — событие воистину светоносное, обнадеживающее. Земной поклон всем его высокодостойным инициаторам и тем скромным пахарям, которые взвалили на свои плечи подвижнический труд!

Пусть этот форум станет благовестием и призывом ко всем славянам мира сплотиться во имя добра.

Среди множества неотложных я бы плакатным кеглем выделил вопрос о СМИ. В опасно глобализированном мире журналистика превратилась в планетарную «четвертую власть», которая не столько правит, сколько вправляет мозги.

Как эти пиаровские холдинги зомбируют и срамливают народы — нам известно. Как наемные киллеры пера идеологически обслуживали бомбардировки в Боснии и Герцоговине, Косово и всей Югославии, — свидетельствуют сотни безвинно убиенных и искалеченных, тысячи сирот и вдов, миллионы беженцев. Да не будет прощенья вовеки веков тем, кто продал свои душу и перо дьяволу!

Поэтому создание Всеславянских издательства и газеты надлежит вывести во главу угла. И, естественно, нам не обойтись без своих радио- и телеканалов!

Наконец, мы должны четко ответить на вопрос: почему мировое сообщество спокойно воспринимает солидарность и взаимовыручку, скажем, мусульман, католиков или евреев, но даже малейший намек на славянскую солидарность вызывает просто-таки озноб озлобленности? Тут вам приклеят и «панславизм», и даже «большевизм» вкупе с тоталитаризмом, и, конечно же, «долгорукую Москву». При всем уважении к Москве, мы должны объяснить дезориентированной общественности, что идея славянского единения берет свои истоки из Киевской Руси и оформилась она концептуально не на Волге, а свыше полтора столетия тому назад на берегах Днепра, где родилось Кирилло-Мефодиевское братство, в конституции которого и заложена модель единения свободных (читай — суверенных) славянских народов.

Об этом прекрасно знают наши недруги. Но им ведь надо чем-то маскировать истинную причину своей ненависти. И мы эту причину обязаны поведать всему миру. А суть её в том, что славянство уже по своей природе, по своему менталитету, по духовности, вольнолюбию и категорическому неприятию стандартизации, всегда было, есть и пребудет естественным и непреодолимым барьером на пути тех, кто рвётся к мировому господству. Начисто лишённое чувства богоизбранничества, славянство искони принимало под свое крыло мировые религии всех племен и народов.

И мы гордимся этим космическим предназначением, ибо оно — по воле Божьей!

Чистоту и горный дух сего предназначения мы должны беречь, как зеницу ока, не только от закордонных лукавых. К глу-

бокому сожалению, и в предлагаемых нашему Собору декларациях не обошлось без политической пиротехники типа «триедный народ», «великороссы, малороссы», а потом, гляди, появятся и ещё «менее-россы». Мы должны исходить не из романтики абстрактных кабинетных умозаключений, а из реального факта жития трех равноправных и равновеликих народов — белорусского, русского и украинского.

Да, независимость — священное право всяк сущего на Земле народа. Но мы же видим и чувствуем, как международная закулиса — так называемый золотой миллиард — использует это природное право не во благо, а для размежевания славян по хуторам и резервациям, дабы поодиночке, как и планировал их незабвенный фюрер, большую часть нашего люда просто ликвидировать, а оставшихся превратить в рабочий скот.

Две мировые, гражданская и нынешняя балканская войны унесли жизни десятки миллионов славян. Сегодня приведен в действие план по очистке наших территорий для хозяев нового миропорядка. И главные поставщики конвейера смерти — опять же славяне, теряющие ежегодно более миллиона своих граждан.

Гей, братья славяне! Если мы не опомнимся и утратим историческое чувство локтя — мы потеряем все, вплоть до независимости!

Так отринем же сатану раздора, и да воскреснет Бог и расточатся врази Его!

З виступу на Форумі слов'янських народів Білорусі, Росії, України (м. Москва, 1 червня 2001 р.).

Навіть найзавзятіші тоталітаристи були не настільки наївні, аби вірити в те, що можна приховати таке вселенського масштабу лихо, як Голод 33-го. І все ж — приховували. І приховують. Причому, за живих іще свідків.

Чому б то?

Можливо, до відповіді хоч на децицію наблизить такий факт. Тут я — не задля реклами, а тільки заради істини — змушений посплатися на свій скромний досвід.

Мені, певне, чи не першому ще за радянських часів на державному рівні — з трибуни XIX Всесоюзної конференції КПРС 1988 року — вдалося порушити табу щодо Голодомору (цитую за стенограмою виступу): «А оскільки в нашій республіці гоніння почалися задовго до 37-го, треба з'ясувати ще й причини Голоду 1933-го року, який позбавив життя мільйони українців, назвати поіменно тих, з чієї вини сталася ця трагедія». За свідченням колег, на

прикінцевих словах у Кремлівському палаці запала холодна скляна тиша.

Паче того, вона нависає й досі, уже за суверенітету. Ні, не щодо голоду як факту... Ще раз запитаємо себе: чому б то? Адже ми звужуємося доторкуватись до відкритої рани не задля посипання її сіллю, а заради з'ясування усіх видимих і досі прихованих причин та пружин апокаліпсису.

Саме цього і не хочуть, а скоріше — бояться вітчизняні «шевальє» і «кавалерственні дами» та їхні пріори за межами суверенної.

Механіка проста, відладжена століттями.

До всіх найпотаємніших архівів з початком «перестройки» першими кинулися Олександр Яковлев і його команда. Таким чином усі факти й істини в доконечній інстанції яковлеви і дозують, і подають нам, профанам, через свої сита. А перевірити — зась, бо в них монополія на істину.

Експлуатуючи наші природні почуття невимовного жалю за безневинно убієнними, не даючи зосередитися на причинах трагедії, нам щоразу підкидають усе нові й нові «свої» факти, цифри і концепції, відводячи від справжніх причин і справжніх винуватців.

Не встигли ми оплакати кимось «вираховані» 5 мільйонів жертв, як нам визначають уже 7 мільйонів. Ще не оговтаних від шоку, нам пишуть 9 мільйонів. Згодом, 11 мільйонів. І, нарешті, — 15 мільйонів.

Та вже те жахіття, коли на унікальних українських чорноземах лягли кістями **мільйони** — без будь-яких цифрових викладок вкидає у моторош нормальну людину — бо ж мільйони! І чи треба доводити, що це злочин проти людяності, оскільки вбивалась людина в людині, адже до канібалізму вдавалися вже не люди, а живі трупи?

Хіба цього не досить, аби світ і ми самі вжахнулися масштабами цього вселенського лиха? Ні, комусь треба перекидатись мільйонами, як міченими картами, свідомо знижуючи поріг болю, перетворюючи страхолісся в гру цифр, даючи підстави цинікам шкіритися з «хохлів», які, мовляв, звикли до «приписок».

Аби ще більше закаламутити справу і таким чином «закрити тему», нас змушують повірити в те, що весь цей жах чинив єдиний Сталін. Та ніхто не збирається знімати з нього вину за розкуркулення, колективізацію, що значною мірою спричинили голод, не кажучи вже про масові репресії. Але, пробачте, це «вождь» посилав до моєї баби Химки, яка залишилася вдовою з чотирма сиротами, витягати із запічка останній горщик з просом? Ні, витискали до останнього хлібоздачу місцеві божки під наглядом Кагановича й Молотова. Чого вартий лише лист, надісланий

Косіором тому ж таки Сталіну 26 квітня 1932 року: «У нас є окремі випадки голоду і навіть села, що голодують, одначе це лише наслідок місцевого головоотяпства, перегинів... Усілякі розмови про “голод” на Україні слід категорично відкинути». І такі цинічні косіори засідали у всіх владних структурах України. А нам нав'язують взяти ще й гріх на душу, звинувачуючи росіян, яких теж не поминув голод. І все задля того, аби, мов перепел від свого гнізда, відвести нас щонайдалі від призвідців.

І чи всі в Україні голодували? Та ні, чимало жиріли на цьому горі людському. Згадаймо хоча б ті ж торгсїни, куди несли останні фамільні святині — від прадідівських хрестиків — за хлібину чи жменю жита. Несли, а другого дня вмирали з голоду. Ну так хто ж голодував, а хто жирував?

Один з учених на моє зауваження, що ми далеко не все знаємо про цю трагедію, твердо заперечив: «Нї, ми все знаємо». В такому разі, колего, і скажіть же нам **усе**.

На жаль, поки що вчений не зможе цього зробити, бо тоді йому доведеться відповісти на головне запитання: чому, за всіх страждань від голоду інших народів, — найжорстокішого удару було завдано українському етносу? Причому не тільки в 33-му і 37-му, а й не менш нещадно — у двадцятих роках?

Може, дещо прояснить витяг з матеріалів круглого столу на тему «Інформаційна політика України: перспективи колективної безпеки»:

«Ще потужнішим впливом володіє зброя п'ятого рівня ефективності. Прикладом застосування її є закидання в масову свідомість деструктивних вигадок про те, що слов'яни — це раби, що трипільці були семітами, що Україна — це окраїна, яка завжди була прохідним двором, що наша історія — це історія ворожнечі та взаємознищення українців, що наша наука і духовність — це постійні запозичування якщо не з Заходу, то зі Сходу. Хронологічна зброя дозволяє тримати людину в покорі шляхом переконання її в тому, що батьки її, діди і прадіди завжди були рабами, тож їй не лишається нічого іншого, як змиритися і самій все життя бути рабом».

Шановні українці! Доки ж ми будемо маріонетками тих, котрі, криво посміхаючись, зводять нас лобами, ділячи бариші на нашому розбраті? Хай хоч незглибиме горе об'єднає нас над могилами полеглих. Об'єднає усіх без винятку — лївих, правих, центристів, лівоцентристів, правоцентристів, православних, греко- і просто католиків в ім'я побудови справді незалежної України. Це й буде живим і вічним пам'ятником страдникам. Їм непотрібні наші плачі, їм потрібна наша залїзна воля — перемагать і жить.

Я не кличу до всепрощення. Я кличу до взаємопорозуміння. Тільки в єдності ми в спроможі віднайти корені зла і, вирвавши його, полегшено сказати: «Ми зробили все, що могли, аби ваші душі упокоїлися з усвідомленням того, що подібного на нашій, на своїй землі ніколи не повториться».

З виступу на парламентських слуханнях у Верховній Раді України з питань Голодомору 1932–33 року (12 лютого 2003 р.).

Шановні співвітчизники!

Перший тур виборів президента ще раз засвідчив, що ми й справді унікальне явище у вселенських обширах. І унікальність ця — навіть не стільки в масовості порушень, а в тій викличній одвертості, з якою вони чинилися.

Зрозуміло, що — раніше чи пізніше — все таємне стане явним. Але це — узавтра. Сьогодні ж маємо виходити з того, що в другому турі наш вибір може бути остаточним. То кого ж обирати?

Особисто я коронуватиму на президента того, хто стоятиме не просто за Україну, а за — **українську Україну**. А тому хотів би знати, чи підтримає він мою — і не тільки мою, — вимогу поновити в паспорті означення національності? Не знаю, як інші, а я гордий своїм родоводом. Не останньою чергою мене цікавить і те, на якій підставі визначаються у нас більшина чи нацменшина, коли відсутня згадана познака?

У претендентів на булаву є ще час відкоригувати свої програми. Отож хотів би найперше звернутися до пошукувачів із покликком не розмахувати та фехтувати у виборчій кон'юнктурі такими двогострими і неймовірно болючими проблемами, як мова і громадянство. Для розв'язання цих вузлів потрібен і час, і особливі зваженість та обережність. А покіль вельми нетерплячим не зайве прислухатися до президента Росії Володимира Володимировича Путіна, котрий на запитання нашого земляка стосовно двох офіційних мов відповів так Росія — теж багатонаціональна держава, щоправда державна мова у нас одна — російська. І це при тому (додам), що у Федерації — 89 суб'єктів, а Татарстан і Башкортостан за рівнем суверенності — по суті вже стали суб'єктами міжнародного права.

Отак сьогодні вирішується проблема в конституційному полі Росії. Якщо й наш претендент так само суворо дотримуватиметься Конституції України стосовно громадянства і державності української мови — за вільного розвою мов усіх нацменшин — я за нього голосую. А якщо він ще й допоможе нам започаткувати, на-

решті, Комітет захисту рідної словесності від забруднення її мондіалістами, — проголосую обома руками.

Проголосую я і за того, хто категорично, без «об'їздів» стояти-ме за виведення наших воїнів з Іраку. Україна вперше за всю свою видиму історію опинилася в попличниках окупантів. Та ще й у війні двох цивілізацій, котра підштовхує світ до глобальної катастрофи. Відтак, рішуче підтримаю того, хто виправить цю трагічну помилку нинішнього режиму.

Я проголосую за того, хто повстане супроти гендлювання землею — вважай, останнього, ще не розкраденого нашого національного багатства.

За того, хто заприсягнеться на Євангелії і Конституції оборонити від посягання на честь і гідність солдатів Великої Вітчизняної тих, хто намагається цинічно упослідити їх безсмертний подвиг. Голосуватиму за того, хто на вседержавному рівні складе цим ратникам, що врятували Україну і нас з вами від бацили фашизму, всенародну шану і гарантує матеріальне благополуччя. Такого ж рівня уваги, поваги і захисту вимагають і наші стражденні, героїчні чорнобильці.

Я проголосую за того, хто не побоїться привселюдно пообіцяти не просто боротися з крадіями в законі і поза ним, **а зламати наскрізь корумповану систему**, почавши з конкретики: з незаконної приватизації «Криворіжсталі» та інших державостворювальних об'єктів, що підірвало нашу національну безпеку. І винних — зверху донизу — притягти до кримінальної відповідальності.

Я голосуватиму за того, хто оберне свій лик до проблем культури і стане в обороні нашої молоді від радіації насильства, сексуального збоченства і всієї тієї нечисті, яку випромінюють кіно- і телеекрани. Хто вирве наші ЗМІ з рук чужинців і, нарешті, депортує з України так званих політтехнологів типу павловських — гельманів та подібних, які наживаються на ошукуванні моїх наївних співвітчизників.

Я віддам свій голос за того, хто очистить поле моєї Праотччї Віри від сатанинських сект, які калічать і душу, і тіло українців.

Я підтримаю того, хто ніколи не полишатиме наодинці з бідом наших братів по вірі, хто осудить нинішній режим, який, разом з Сльциним, здав сербів на розтерзання озброєних до зубів натовців. І в цьому зв'язку хотів би почути від мого обранця запевнення, що він твердо стоятиме за позаблоковість України.

Я проголосую проти того, хто сповідуватиме гасло легіонерів «вітчизна там, де мені добре». Я ніколи не проголосую за того, хто ошаліло репетуватиме: «Геть кацапів з українських тюрем», як і за того, хто посягає на мою національну гідність, на мою рідну державну мову.

Мій обранець при доборі компетентних, порядних, патріотично налаштованих кадрів, незалежно від їхньої національності, має все ж пам'ятати, що в деяких сферах майже відсутні етнічні українці, — і робити з цього гіркого факту належні висновки.

Я проголосую за того, хто привселюдно зобов'яється поіменно викрити замовників і вбивць Гонгадзе, Александрова, всіх убійних і, незважаючи на посади, віддати злочинців відкритому праведному суду.

На відміну від безкореневих особин, до якої б партії вони не належали і де б не висіялись — чи то, приміром, в Луганську, Полтаві, Львові, Одесі, чи будь-де, — котрі силкуються вчити мене інтернаціоналізму, давно сплутавши його з космополітством, — я, **український** (підкреслюю) **православний комуніст** (підкреслюю), як завжди голосуватиму за справді незалежну Україну, що не дослуховуватиметься суфлерів ні з Вашингтона, ні з Москви чи Анкари, а говоритиме з ними як рівня з рівними. І той, хто обстоюватиме ці принципи, — мій обранець!

Закликаю всіх співвітчизників: перш, аніж опустити бюлетень, звіртеся, чи обранець відповідає Вашим прагненням жити у справді незалежній, правовій, народовладній, соціально справедливій Україні!

Зі звернення Б. Олійника до виборців перед другим туром виборів Президента України (листопад 2004 р.).

Унікаючи заангажованості та адресної апологетики, все ж визнаймо: в Україні історично склалося так, що саме Національна академія була і акумулятором збереження, і мотором розвою наукової потуги держави. І як не крути, а тільки ця інституція в спроможності зосередити та зорганізувати станові напрями фундаментальної науки, підтримуючи і утримуючи потенціал на гідному Україні рівні, котрий, на щастя, не так уже й рідко дорівнює світовому. Щоправда, добра половина надбаного за радянські часи інтелектуального змагу успішно піднімає на світовий рівень науку в інших державах світу. Але то вже — окрема розмова.

Хоча було б не зайве оприлюднити імена світочів української мислі, починаючи від Юрія Дрогобича і до днів нинішніх, що з різних причин своїм генієм уславили чимало держав світу, неспростовно засвідчивши незглибимий і невичерпний талант народу, котрий на рівних може змагатися з найдавнішими націями.

Не кажу вже про нині сущих, знаних в Україні й світі вчених, які, до відома властей, не дарма їдять хліб в Академії. Що й потвер-

див у своїй розлогій, сповненій солідного фактажу, доповіді Борис Євгенович Патон.

Зрозуміло, що інституція має йти в ногу з життям, самооновлюючись і реформуючись. Проблем тут справді набереться чимало.

На одній з них, скажімо, слушно наголошує доктор біології Олександр Демченко, вказуючи на досить слабе інформаційне забезпечення наукової праці, зокрема, у використанні електронних систем пошуку. Чи в спроможі сьогодні, коли у світі виходять десятки тисяч наукових журналів, працюючи по-старому, хоча б перегорнути цю масу видань? І таких резонних зауваг та конструктивних пропозицій щодо вдосконалення роботи Академії переважна більшість.

До честі керівництва Академії і зокібно Бориса Євгеновича Патона, вони без істерики сприймають і досить дошкульну критику, і вельми радикальні вимоги стосовно реформування.

Водночас навіть найзатятіші опоненти остерігають одне одного від покvapливості в реорганізаціях і перебудовах.

Мене ще в початковій школі відучили од всезнайства і схильності до повчань. Згодом вже й сам, вислуховуючи деяких самоназваних «учителів нації», дотямив, чим менше чоловік знає, тим йому легше вчити.

Отож, здогадуючись об тім, що всі ми любимо вчитись, але не любимо, коли нас вчать, я осмілюсь просто висловити кілька особистих спостережень. І — не більше, позаяк віддаю собі звіт, в якій високоповажній аудиторії виступаю.

Напередодні наших зборів громадськість, зрозуміло ж, активно обговорювала академічну тему. Висловлювалися різні точки зору — і то в полеміці природно.

Дехто радить зосередити наукові розробки в університетах. Інші обстоюють нинішню модель за умови її осучаснення.

Але ці круто полярні точки зору все ж не виходять за межі цивілізованої дискусії. Одначе зустрічаються просто-таки брутальні випадки, які засвідчують не лише блискучу відсутність у людини елементарної внутрішньої культури, а й, м'яко кажучи, присутність комплексу невмотивованої агресивності. Таких треба рідше приводити до тями, а то й виводити з аудиторії.

Я сприймаю в полеміці найгостріші уколи, навіть з присмаком особистої неприязні. Люди — не янголи. І ми по-християнськи ладні й схильні прощати. Одначе, є речі, котрі я не маю права лишати без відповіді.

І мене не наполохають звичні звинувачення «у пошуках во-рогів», аби таким чином звести від теми на манівці. Відтак, ще раз потверджу: не всім і не завжди до шмиги і наша незалежність, і

соборність. І то — особиста справа кожного у демократичній державі. Але до тієї межі, коли це не зачіпає національну гідність. Та коли підточуються опори, котрі тримають нашу самодостатність, то вже моя особиста справа українця дати цим гризунам належну і рішучу відсіч.

Саме однією з таких опор і є Національна академія, котра — не просто вища наукова установа, а й символ державності нації, і цей її чин не заперечувався у часи, нині побивані як тоталітарні. І раптом сьогодні, в суверенні часи, лукаво зміщуючи поняття, певні «реформатори» трактують Академію як органічну складову того ж таки тоталітаризму, котрого, мовляв, треба позбутися остаточно, але разом... з Академією. І ми що — маємо мовчати?

Мовчати, коли сегментують церкву настільки, що в самому православ'ї маємо чотири сектори.

Мовчати, коли нас примусили як релікт тоталітаризму викреслити в паспорті позначку національної належності? Коли, під виглядом боротьби з іконізацією Шевченка в радянські часи, було, по суті, саботоване відзначення 190-ліття національного Пророка. І водночас дається зелене світло патологічним типам поіменно і безкарно огиджувати наших класиків.

Мовчати, коли певними «теоретиками» нав'язується регіоналізація на такому рівні, що за нею чітко проступає лик федералізації?

Тепер, покіль, щоправда, напівшепотом, наворачтають на ліквідацію Академії...

То що, я маю мовчати й об тім, що українців, котрі становлять титульну націю, послідовно зводять до найбезправнішої меншини?

Відповідь єдина: **вони не пройдуть!**

Але я певен, високодостойні академіки, що ви й без мене вже давно розібралися і хто є хто, і що й до чого. Насамкінець скажу: я — за реформу і вдосконалення нашої інституції. За зважену — підкреслюю — реформу, але в жодному разі не руйнацію. Бо де це бачено, щоб господар спочатку розвалив свою стару хату, аби жити в землянці чи в погребі, доки збудує нову?!

*З виступу на Загальних зборах
НАН України (12 травня 2005 р.)*

МОВА — ЦЕ ГОЛОС НАРОДУ

Мова — то не просто звуки, витворені відповідними м'язами відповідних органів. Це — голос народу, неповторного тембру й інтонації, що є одним із чинників спадкового механізму, вирізняючи ту чи ту спільноту у всесвітньому багатоголоссі як са-

мостійну індивідуальність. Втрата слуху веде до втрати тембру, отже, власного голосу, що в кінцевому рахунку нівелює народ як неповторне, оригінальне явище.

Оскільки ж мова як станова ознака самого поняття нації є тією своєрідною перфокартою, в якій закодовано пам'ять усіх поколінь, історію народу, його родовідну анкету, неминущі духовні цінності, закони прапредків, біоритми національного інстинкту, психофізичну структуру національного типу, то, зрозуміло, що втрата мови, з волі чи з неволі, веде до зникнення і самої нації...

Так, це наше історичне право — відродити рідну мову і вознести її на рівень, гідний народу, який і в найупослідженіші часи щедрий на світові генії Шевченка і Франка, Лесі Українки і Котляревського, Коцюбинського і Стефаника.

...Мовна проблема — вельми діткливо болюча, і кожен необережний рух, фраза, слово можуть спричинити непередбачене. Тому ми намагалися підкреслити, що державний статус української в жодному разі не пригнічує мов інших національностей, а скорше допоможе їм, спираючись на цей чин, і собі прагнути до якнайповнішого розквіту.

Тим паче, що Закон — це таки Закон, який треба неухильно виконувати. Він має стати началом правового регулювання усієї сукупності суспільних відносин по спіралі відродження, всеохоронного розвитку і розширення сфери використання української та всіх інших братніх мов, гарантом цих процесів; сприяти вихованню у громадян уважливого, шанобливого ставлення до національної гідності людини, культури і мови, благосприяти розвиткові й реалізації всіх її духовних, творчих потенцій. Водночас мовне законодавство має слугувати і збереженню історичних неперехідних цінностей, традицій предків, однаковою мірою як українського, так і всіх народів нашої республіки. Отож тут кожне слово має трактуватися однозначно.

Саме — і передусім — наслідки народного обговорення проекту Закону і визначили стратегію його дальшого опрацювання.

Але неприпустимо ігнорувати і невід'ємне право самого народу на свою мову, на її повнокровне функціонування в державних, політичних, економічних, господарських та інших структурах. Саме з цих міркувань проект Закону і стверджує статус державності української мови.

...Підкреслю: ми не випрошуємо, ми просто користуємося, як будь-який із народів світового співтовариства, наданим нам природою і самою історією правом — писати, говорити, співати і виборювати свої національні інтереси мовою материнською.

Відтак, посилення на мільйони, а то й мільярди витрат на реалізацію Закону, м'яко кажучи, неспроможне, оскільки є святині, які не продаються, не купуються. Хіба ми вимагаємо відшкодування коштів за любов до батька-матері, до своєї пісні, до могил прапредків? Ми просто — любимо.

*З доповіді на сесії Верховної Ради
УРСР (28 жовтня 1989 р.).*

Якщо не вдаватись у теоретичні роздуми, то головне покликання мови — творити з біологічної людини розумну, себто громадянину, котрий не плаває у вакуумі, а ходить по землі певної держави.

Отже, всіх, хто живе і діє в Україні суверенній, має об'єднувати в суспільство українська мова, котру всього-на-всього треба знати.

Саме з таких простих і природних, як повітря, засад і виходили депутати, які майже чотирнадцять років тому на десятій сесії Верховної Ради ще УРСР утверджували державність української мови.

Як тодішній доповідач з цього питання я закликав обранців: «Запевняю: ви вчините акт, котрий навіки залишиться в пам'яті українського народу. Ви здобудете ще глибшу шанобу своїх дітей і онуків за те, що прилучите їх до української мови — однієї з найспівучіших не лише в слов'янстві, а й в усьому світі».

Закон прийняли одногосно. Настрій тоді був урочо піднесений. Чого не відчуваю сьогодні, через майже чотирнадцять літ, на дванадцятому році незалежності. Оскільки простір функціонування, себто життєдіяльності рідного слова, хоч як парадоксально, помітно звужується.

Зазвичай у нас передусім грішать на тиск північного сусіди. Пробачте, а де ж наша держава, котра підохочує започаткування великотиражних російськомовних видань, а водночас і пальцем не поворухне, коли згасають чи ледве животіють українські? Перш ніж звинувачувати ледве чи не весь російський народ — до чого вже докотилися деякі вельми круті патріоти, — варто подивитись на своїх малоросів, що «записалися» у великороси і впродовж десятиліть не спроможні вивчити рідну мову. Саме вони найголосніше волають про «українізацію».

Я звертаюся до питомих росіян: та зупиніть, нарешті, цих самозванців, котрі, виступаючи від вашого імені, своєю бездарністю компрометують і принижують російську націю! А нам, українцям, варто застерегти загрозу з іншого боку.

Звичайно, всі мови світу запозичують одна в одній певні терміни для зручності. Скажімо, англійська в її американському

варіанти за рік приручає 200–300 слів (в основному наукові терміни). А от незалежна Україна за кілька років уже встигла «прихопити» з англійської кілька тисяч слів! То вже не взаємозбагачення, а пряме витіснення корінних українських слів американізмами. Чи не допозичаємося ми до того, що наша рідна мова повторить долю креольської?

Найпоказовіша ознака провінціалізму — неперекірливе перевдягнення в чуже, котре часто пасує так, як корові сідлю. Прислухайтесь: «лізинг», «факторинг», «франчайзинг», «факс», «ксерокс», «принтер», «картридж», «вінчестер» (виявляється, це не зброя, а лише «програма забезпечення»), «степлер», «пенітенціарна» (прости Господи!) система. А один чоловік почув по телевізії: «...як інформував нас нью-мейкер президента».

Жоден завойовник так тріумфально не окупував наш духовний простір! Причому без найменшого спротиву. Та й хто чинитиме опір? Преса? Але це вже не преса, а «медіа», і переймається вона «брифінгами», «рейтингами» і «промоушингами». Може, телевізія? Але ж там тільки й чути про нові «спреї», «памперси» та «дуплекси». То, може, пробачте, мистці та мисткині? Так вони вже й мистецтво проміняли на «арт», і тепер у них — «арт-ринок», «арт-фестивалі» чи «арт-менеджери», самі ж тільки те й роблять, що утверджують власний «бренд». А всім же оцим «міні-супермаркетам», «бастерам», «блок-бастерам» і вище названим покручам в українській мові є свої, нормальні відповідники.

Це вже, шановні, не смішно. Я вкотре звертаюся з вимогою створити Комітет захисту української мови від навали безграмотної іноземщини, доки ще не пізно! Одне слово, потрібно вести зважену державну політику. Але як її планувати, скажімо, стосовно розвитку мов нацменшин, коли ми з паспортів зняли графу «національність»? На якій тепер підставі визначити, де національна більшість, а де — меншина? А може, для того й зняли родову ознаку, щоб нас остаточно збити з пантелику? І щоб ніхто не здогадався, хто у нас меншина, хто — більшість. І хто нами править.

Зі статті «Вимагаю створити Комітет захисту української мови» («Голос України», 2003, 8 квітня).

Не одволікатиму Вашої уваги на розлогі теорії стосовно мови взагалі та її значення як основоположного чинника, котрий визначає і вирізняє окремішній, самодостатній профіль будь-якої нації в різноликому світовому співтоваристві.

На жаль, нині нам не до теорій. Оскільки навіть після утвердження Закону про державність української мови, який мав би поставити остаточну крапку в цій болючій темі, — мовні проблеми, схоже, лишень починаються. І то не стільки і не тільки з причини, що Закон, прийнятий майже 14 років тому, потребує суттєвих уточнень. Тенденції останнього десятиліття у словесній стихії сигналізують SOS: простір життєдіяльності української мови в Українській державі звучується навіть порівняно з досуверенним часом.

Зазвичай деякі велеречиві ревнителі рідної словесності дали ридань над тим, як забороняли «мову калинову», не йдуть. Це базарне лірництво, схоже, покликане одвернути нас від законного запитання: що ж ми реального вчинили, уже в суверенній, де всі ці заборони знято і впроваджено державність української? Відповідь, на жаль, невтішна: крім окремих самодіяльних акцій, крім спорадичних добродійних запомог, — на рівні державному, реально і по суті сподіяно не вельми багато.

Треба вклонитися подвижництву Анатолія Погрібного, який мужньо протистоїть нівеляційній практиці щодо мови. Варто згадати добрим словом «Просвіту» та її чоловіго Павла Мовчана, котрий з гуртом однодумців узявся підготувати новий Закон про державність рідної мови. Подякуймо й журналові «Дніпро» з головним його редактором Миколою Луківим, що не обминають мовної проблеми. І професору Василю Васильовичу Яременку, та й ще й ще багатьом поборникам рідного слова. Вони є в кожному селі й місті, їх — сотні тисяч, якщо не мільйони.

Але, на жаль, ці ентузіасти-безсрібники, як і їхні зусилля, не скоординовані цілеспрямованою державною підтримкою і — найперше — місцевою владою.

З чого б варто почати? Як на мене, зі створення Комітету захисту української мови, об чім я впродовж років виступаю з парламентської та інших трибун, апелюючи до громадськості та до найвищих владних структур. Цей Комітет має не лише захищати мову від засмічення безграмотною іноземщиною, а й координувати зусилля всіх добровольців, реагувати на їхні сигнали стосовно нехлюйського, а то й ворожого ставлення до рідної словесності; планувати узгоджені дії в цій сфері тощо. Одне слово, вести послідовну державну політику, що має віддзеркалитися у самій назві: **Державний комітет захисту української мови.**

До його складу мали б увійти, окрім відомих учених-філологів, видатні педагоги, психологи, філософи, учителі-практики, історики, письменники, митці, театральні діячі, політологи, спортс-

мени, військові спеціалісти, служителі культу... Одне слово, авторитетні особистості, котрі репрезентують увесь спектр духовної і суспільно-політичної сфери.

Статків на цю вкрай потрібну справу пішло б не так і багато. Певен, що патріотично налаштовані діячі взяли б за діло і на громадських засадах. Але апарат Комітету має утримуватися державою.

Зрозуміло, будь-яке починання спроможне реалізуватися лише за умови, що воно стане набутком гласності. Оскільки ж в Україні ЗМІ — переважно в руках кількох олігархів, інтереси яких вельми далекі не тільки від мовних проблем, а й України, — необхідно мати і суто українські часописи, і канали на радіо й телебаченні, для журналістів яких ідея розвою і захисту мови стала б їхнім громадянським покликанням.

У мовній сфері, зрозуміло ж, треба діяти без кавалерійських наскоків. Аби примножувати прихильників, а не плодити нерозважними «викидами породи» опонентів, як це трапилося, зокрема, з Європейською хартією регіональних мов або мов меншин, котра входить у пакет наших зобов'язань, узятих при вступі до Ради Європи.

Зі статті «Мова має об'єднувати» («Дніпро», 2003, № 7–8).

СЛОВО ПРО СЛАВЕТНИХ І ЗНАНИХ

ВОІСТИНУ НАРОДНИЙ

На фронтисписі першого тому п'ятитомного видання творів Т.Г. Шевченка (К., 1984) — портрет молодої людини в розквіті. Високе чоло інтелектуала, тонкі чутливі риси, в яких одсвічує вишуканість потомственого, родовитого інтелігента.

Тим часом цей автопортрет Шевченко написав через два роки після викупу з кріпаччини.

То що це — черговий прорахунок природи, яка помилково надлила раба обличчям патриція? Ні, природа, як завжди, діяла з геніальною безпомилковістю.

Якихось 47 літ судилося йому топтати ряст. До болю мало. Одначе Пушкін прожив тільки неповні 38, Лермонтов — лише 27 літ.

Та коли від цих сорока семи відняти роки заслання й кріпаччини, то це вже таки до розпачу мало!

Зі статті «Силове поле безсмертя» (Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Художнє бачення споконвіку вважалося рівнозначним передбаченню, ще точніше — ясновидінню. Цим рідкісним талантом доля обдарувала небагатьох, зате ж і поклала на їхні рамена всю вагу відповідальності за себе і за світ.

До цих обранців долі належить і наш великий Тарас. Було б вельми легковажним зважуватись одним помахом пера окреслити всю повноту цієї багатогранної, багатомірної творчої натури. Лише опис Шевченкіани становить поважний енциклопедичний двотомник, укладений і випущений у світ стараннями академіка Миколи Бажана.

Зі статті «Пророцтво Шевченка збулося» (Криниці моралі та духовна посуха, К, 1990).

Великі і мудрі твердили, що геніальною належить назвати таку людину, яка живе у свідомому зв'язку зі світом як цілим, що геніальне є разом з тим і воістину божественне в людині.

Кожен з нас, хто, скажімо, перейшов за полудень віку, із власного життєвого досвіду може назвати чимало імен, які свого часу були ледве чи не у всіх на устах. І зблискували так яскраво, що, здавалося б, уже не померкнуть у віках.

Узяти хоча б Кукольника, чи того ж Северяніна, чи й княгиню Чарську. Будьмо одверті: вони мали неабияку популярність не лише серед обивателя, ними зачитувались і еліта, і посполитство усіх поверхів. І не такі вже вони безталанні, аби їх з легким серцем відгорнути до безсмертної категорії графоманів. І вправне перо, і гострі сюжети, і досить пристойне ремесло, а отже ж сьїнули, на мить засліпивши сучасників. Коли ж ті оговталися — виявилось, що то іскри всього-на-всього бенгальського вогню.

Та вже й на наших очах відбувалася жорстока селекція. Ми ж пам'ятаємо не одного з письменників, які продукували багатомні видання, окупувавши ними полиці книгарень, котрих уперто, часом з «гори», за їхніх скромних здібностей заганяли в обійми «видатних» за рахунок істинно талановитих, але не вельми покірних...

Та час — нещадний судія. І — хай пробачать мені мимовільне блюзнірство — чимало з обтяжених усіма можливими регаліями останнім епітетом «видатний» стосовно себе завдячують... некрологів.

А Шевченко і Пушкін, Гоголь і Достоевський, Коцюбинський і Платонов, Блок і Тичина по смерті лише й починають жити.

У чому ж таїна цього феномена? Чому саме Шевченка, а не когось іншого — адже й до нього і поруч нього жили та діяли творці

не останньої руки — чому саме його обрала доля на речника українського народу? Чи, точніше, народ обрав його своїм надзвичайним і повноважним послом для вручення вірчих грамот світовому співтовариству щодо своєї самодостатності й самобутності. Бо коли сьогодні різномовна і різнолика громада упізнає в нас саме українців і з лица, і з голосу, то цим ми як нація завдячуємо і Шевченкові. А може, передусім йому. Мені самому в зарубіжних поїздках неоднораз доводилося переконуватися у цьому. Коли я рекомендувався: «З України», майже обов'язково відлунювало: «О, знаємо, знаємо... Тарас Шевченко!»

То в чому ж таїна цього феномена, коли ім'я Поета стало рівнозначним поняттю Народ?

У природою дарованим таланті? Але ж навіть з волі Божої талановитих людей у нас було і є, хай і небагато (оскільки талант — рідкість), та все ж у множині. А Тарас Шевченко — один. Як і Пушкін, Гомер, Данте, Петефі...

Певно, і саме поняття «талант» має кілька рівнів: особливе відчуття гармонії, слова, загострена інтуїція, ясновидство, непересічна гострота зору, завдяки чому Творець із розмаїття фактів, подій, облич, суспільних чинників здатен виділяти найхарактерніші ознаки і риси часу. Всіма цими чеснотами, природно ж, найповнішою мірою володів Тарас Григорович.

Але ж і Шевченкові сучасники та і нащадки не були обділені згаданими чеснотами, і вони не меншою мірою, аніж Тарас, уловили та закарбували у творчості розпізнавальні знаки свого часу. Одначе знову ж — при всьому цьому та іншому — на свого речника народ обрав не когось другого чи третього — саме Кобзаря.

Однозначну, як формулу, відповідь хтозна чи колись і знайдемо, оскільки вона криється в заповітних глибинах психології творчості, яка не підвладна жорсткому аналізу, бо — таїна. І лише в сув'язі всіх духовних, суспільно-політичних, генетичних та й ще цілої низки чинників можна наблизитися до розуміння і осмислення такого явища, як Тарас Шевченко.

В чому ж та унікальність обдаровання Поета, яка виводить його з просто талановитих на рівень не лише національного, а й вселюдського генія? Не відкриватиму вже давно відкритого, лише нагадаю аксіому: коли поет закорінюється в національний ґрунт до тієї глибини, де вже пульсує плазма протолюдського, то цікавішим він стає і своєму роду, і всім суцям на землі.

Саме тому Шевченко і став поетом світовим, що він оком ясновидця заглянув у першоджерела характеру рідного народу, в корені його болінь та борінь, сподівань і надій, на такому атомно-молекулярному рівні дістався самої біології причинового механізму

його поведінки — аж розсунув національні межі й вийшов на універсальні, загальнолюдські, притаманні всяк суцшому народові основоположні вартості: природне прагнення до свободи, до рівності, соціальної справедливості, відчуття рідного гнізда — вітчизни, непереможний потяг до пізнання світу і себе в контексті світу, вічний порив у піднебесся духовного, синівська шаноба до предтеч, священна повага до матері, гостре усвідомлення власної гідності як гідності свого народу, щоденна робота душі над самовдосконаленням і вдосконаленням буття, яка органічно живить енергію до вічного революційного оновлення, категоричне неприйняття будь-якого гніту як першовитоку зла, отже — незнищенна віра в перемогу добра, на боці котрого — людська совість, звідки виростають морально-етичні приписи: праведне — отже, совісне, а найтяжчий гріх — іти проти власного сумління.

В цьому освітленні відомі Шевченкові слова:

Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли, у нас нема
Зерна неправди за собою, —

які ми вже так часто (де треба й не треба) повторюємо до бездумно механічного, набувають звучання і значимості кредо всього життя і діяння Поета, його морально-етичної домінанти. І, певно ж, одним із чинників, завдяки яким Шевченко здобув у народі не лише особливу шанобу, а й повну довіру і віру, і є саме те, що у нього не було і «зерна неправди за собою». Жодного разу не пішовши супроти власного сумління, він, по суті, сам став Совістю свого народу.

То — в плані морально-етичному. Однак як на речника і духовного вождя цього ще далеко не досить. Щоб вести за собою громаду, треба володіти потужною інтелектуальною енергією.

Навіть нині, за інерцією, побутує погляд на Шевченка як на геніального самородка, що піднімався над загалом лише завдяки гострій інтуїції, природному, кобзарському відчуттю слова. Забуваючи при тому, що це був інтелігент у найточнішому розумінні цього поняття.

Ось лише фрагмент з атестації духовного світу Шевченка, поданий академіком О. І. Білецьким: «Образи декоративних скульптур Торвальдсена, ідеали людської краси, втілені в статуях Аполлона Бельведерського, Венери Медіцейської, Геркулеса Фарнезького, багатство життєвої сили Рубенса... ідеальні люди художників італійського Ренесансу, тонка психологія портретів Ван Дейка, ефектна трагедія “Останнього дня Помпеї”, музика Глинки, Бетхо-

вена, Моцарта, Обера, Белліні... поряд з цим враженням від літератури і поезії, починаючи від “Анахарсіса” Бартелемі й “Історії занепаду і зруйнування Римської імперії” Гіббона, від життєписів італійських художників Вазарі й паралельних біографій Плутарха і продовжуючи Пушкіним, Гоголем, Жуковським... Гете, Шиллером, “Робінзоном” Дефо і “Кларисою” Річардсона, романами Голдсмита, Вальтера Скотта, Діккенса... Ось який величезний, не-приглушений десятилітнім засланням “з заборною писати і малювати”, з труднощами дістати друковану книжку — ось який надзвичайно багатий світ... живе в свідомості поета».

Згодьмося, що й нині, за суцільної грамотності, за функціонування радіо й телевізії та космічних засобів зв'язку, нелегко буде віднайти рівню Шевченкові за височінню інтелекту.

Повінь всенародної любові до нього не спадає. І не обміліє вовіки, оскільки Шевченко ніколи не побутував у минулому, а завжди — тільки в сьогоденнішньому та грядущому.

У рік 150-літнього ювілею Шевченка, чверть століття тому, Генеральний директор ЮНЕСКО Рене Майо писав: «Його життя було коротким, але бурхливим. У грудях його палав вогонь волелюбності. Як і інші поети того часу — Міцкевич, Петєфі, — він виступає в історії як герой і як поет, а якщо говорити точніше, то як поет-герой.

...ЮНЕСКО знає, що як у години випробувань, так і в часи творчої праці український народ прагне завжди бути гідним тієї високої думки, яку мав про нього його найвидатніший поет».

Тішить така щедра оцінка рідного народу. Та водночас і покладає на його плечі нелегкий, але благородний обов'язок: не лише прагнути, а й щоденними змаганнями потверджувати, що український народ гідний геніального сина.

*Зі статті «Воістину народний»
(Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990).*

У витоках Шевченкового інтелектуалізму побачимо легендарну книгозбірню Ярослава Мудрого, профілі безсмертного автора «Слова о полку Ігоревім», Богдана Хмельницького, його сподвижників, дехто з яких мав за своїми плечима університети Європи; торкнемося порога Київської академії, де вчилися великий російський вчений Михайло Ломоносов і всесвітньовідомий філософ Григорій Сковорода, звідки вийшов член кількох європейських академій, Болонської зокрема, композитор Максим Березовський. Нарешті, ті сотні тисяч народних пісень, які, за словами Олеса Гончара, стали матір'ю поезії Шевченка...

Могутній талант, за параметрами діянь співмірний великим світочам Відродження, а за глибиною знань в усіх сферах людського духу рівний енциклопедистам, художник світової величини, Тарас Шевченко не відгородився від наступних йому поколінь німбом класичної недоторканності. Він був і залишився з народом, і вдячні нащадки за це увінчали його найвищим званням — вічного свого сучасника, яке б століття не стояло за вікном.

Зі статті «Вічний сучасник» («Під прапором лєнінізму», 1989, №4).

Тарас не тільки виводив і вивів нас із пустелі, він вчинив богорівне, написавши вогненним глаголом «Кобзар» — нашу національну біблію, яка в найтемніші години світила нам зорею надії, будила від сплячки, не давала і не дала забути, чиїх батьків чії ми діти.

...Перше своє завдання Шевченко вбачав у пробудженні національної самосвідомості народу, позаяк без цього почуття, скільки б тому народові не дарували свобод, університетів, шкіл і сала, він залишиться всього-на-всього населенням, ситим, але старцем духовним.

Шевченко не лише любив, — любили й тоді, і нині многії та многії, — він страждав любов'ю до України на межі самоспалення: «За неї душу погублю!»

І водночас з таким же спопеляючим гнівом ненавидів у синах її безпутних отой лакейський перед чужим і нігілістичний до рідного мікроб, який культивувався упродовж сторіч і своїми, і заїжджими навчителями своєрідної «моралі», що «не возбраняє» і матір продати за кар'єру:

Штовхаюсь я, аж землячок,
Спасибі, признався,
З циновими гудзиками:
«Де ты здесь узялся?» —
«З України». — «Так як же ты
И говорьть не вмиеш
По-здешнему?»

Це лише один, та й то з полегшених генотипів-безбатченків. Значно важчий і трагічніший наступний, коли:

Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше — спати, спати
І спати на волі...

Це вже адресовано й нам, сущим. І коли б я осмілився з-поміж подвижницьких діянь поета вигранити найголовніше, чому має вічно завдячувати мій народ, то це те, що Шевченко йому не дав і не дає заснути духовно.

З виступу «Слово поета єднає народи» на урочистому вечорі, присвяченому 175-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка (Кривинці моралі та духовна посуха. К., 1990).

ПЛАНЕТА ПУШКІНА

Той, хто бере на себе сміливість осмислювати феномен Пушкіна, неминуче ставить себе під рентген мільйонів пильних, а нерідко насторожених та ревливих очей. Бо кожен, хто хоч якимось чином дотикався поезії, окрім хрестоматійного, створив і творить свого Пушкіна, впевнений, що саме цей образ — єдино правдивий і непогрішимий. Причому категорії часу тут не діють, вас суворо вивчають живі погляди і наших, і його сучасників. То — перше таїнство і магія Пушкіна: ставши над часом, він мимоволі обезсмертив усіх, хто так чи інакше обертався в силовому полі його генія — од великих синів Росії до дрібних інтриганів вищого, а за словами поета — свинського придворного світу, аж до своїх убивць — підступного Геккерна і його маріонетки — білого альфонса Жоржа Дантеса. Така вже доля великих поетів.

«Великий», «геніальний» — ми часто вінчаємо цими максимами справді визначних письменників.

Та в цьому разі інерційних означень «великий і геніальний» замало для осягнення світу Пушкіна, оскільки в такому разі він став би одним з багатьох, тим часом як він був єдиний з небагатьох. Його б прирівняти до планети і таким чином полегшити собі справу: мовляв, планету в повному її обсязі й викінченості можна осягти лише з космічної висоти.

Мій сучасник з ентеерівською самовпевненістю заперечить: за нинішніх космічних швидкостей, мовляв, можна вирішити й цю проблему — адже ще Гагарін мав щастя побачити планету Земля у всій її опуклій довершеності. То чи не зможемо ми, заклавши в ЕОМ увесь обсяг інформації про Пушкіна, зрештою визначити раз і назавше його вагу і значення у світовій літературі?

В тім то й річ, що не зможемо. Бо Пушкін — єдиний з тих небагатьох (у цей недовгий ряд ми без вагання ставимо й нашого Шевченка), котрий водночас — і планета, і творець, деміург її. Ми жодною мірою не применшуємо значення його попередників, котрі в хаосі розпечених газів конденсувалися в згустки прото-

матерії майбутньої планети — Ломоносова, Державіна, Батюшкова, Жуковського. Але потрібен був чинник, каталізатор і детонатор отого вселенського вибуху, що злитував би уже наявні згустки матерії в автономну планету, ім'я якій — російська література. Доля на цю космічну місію обрала Олександра Пушкіна. І не помилилася. Саме після нього російська література піднялася до високого рівня великої російської національної літератури, котра стала визначальним чинником у формуванні морально-етичного клімату всієї галактики народів і народностей нині суцїх і грядущих.

Чи усвідомлював своє значення, роль і місію Олександр Пушкін — обранець долі, цей, на перший погляд, темпераментний вітрогон («пуншу пломінь голубий»), як намагалися зобразити деякі його верхогляди-сучасники?

Ми далекі од вульгарно-соціологічного накидання отієї самосвідомості поетові ще з пелюшок. Але те, що він як винятково обдарований індивідуум, уже з юних літ, хай ще й підсвідомо, та все ж відчував свій неординарний жереб — це поза всіляким сумнівом. В утвердженні своєї непересічності йому допомагали і патріарх Державін, який іще в ліцеї помітив і виділив поета зпоміж інших, і Жуковський, котрий 19 вересня 1815 року писав В'яземському: «Це надія нашої словесності... нам усім треба об'єднатися, щоб допомогти вирости цьому майбутньому гігатові, що всіх нас переросте».

Та й обставини, в яких формувався, рішуче подвигали його до усвідомлення своєї значущої ролі. Народився він через десять років після початку Великої французької революції. Природно, що у високоосвіченій, схильній не лише до літератури, а й до передових ідей родині Пушкіних французька революція сприймалася і проектувалася на майбутність російського суспільства. Тим паче, що генерал Бонапарт не одразу став корсиканським чудовиськом. А потім — Вітчизняна війна 1812 року, небувалий спалах патріотизму всього народу. А потім — триумф перемоги й очікування демократичних змін. І, зрештою, фронтальний удар у саме серце сподівань на Сенатському майдані...

Все те вигранювало світоглядну позицію геніального поета, спонукало його не лише осягати довколишнє, не просто вдаватися до самоаналізу, реально усвідомлювати не тільки свій таланти, а й те, як найщедріше його покласти на олтар Вітчизни і народу, котрий своєю перемогою довів, що заслуговує кращої долі. І якщо колись, у зовсім юні літа, він з хлоп'ячою наївністю вигукнув: «Хочу бути великим», то вже згодом на чиєсь запитання: «де він служить?» — відповів: «Я числюсь по Росії!»

Окрім усього іншого, Пушкінові не чуже було захоплення історією Росії, дошукування тих її першокоренів, з яких виросла можуть народу, що зламав до того непереможну гвардію самого Наполеона. Вознести на належну височінь велич істинно російського духу всупереч офранцуженій еліті безбатченків — ще один із чинників, що допомагав поетові усвідомити свою роль і покликання. А що цей чинник вельми серйозний, в тому нас переконують хоча б такі рядки Некрасова із його саркастичного циклу «Недавній час» («Недавнее время»).

Наезжали к нам славянофилы,
Светлый тип их тогда был таков:
В Петербурге шампанское с квасом
Попивали из древних ковшей,
А в Москве восхвалили с экстазом
Допетровский порядок вещей;
Но, живя за границей, владели
Очень плохо родным языком,
И понятия они не имели
О славянском призванье своем.

На одміну від «західників» і слов'янофілів, що в коридорних баталіях ніяк не могли поділити славу істинних виразників Росії, Олександр Пушкін, засукавши рукави, подвижницьки працював — над реальним возвеличенням народу. «Борис Годунов», «Євгеній Онегін», «Повісті Белкіна», «Капітанська дочка», «Дубровський», «Мідний вершник» — ось далеко не повний ряд із того золотого запасу, який полишив на віки своїй Вітчизні поет.

Усвідомлення свого синівського обов'язку і покликало Олександра Пушкіна з позірного, верхнього шумовиння так званої еліти до низів, до глибинних джерел, до тих опорних підвалів історії, де народна стихія ставала монолітом, коли чужоземці замахувались на саму суть його (згадаймо «Бориса Годунова»), і водночас потрясала до основ здавалося б непорушні скелі трону (згадаймо інтерес Пушкіна до історії пугачовських воєн). Він ішов до народу через «Руслана і Людмилу», і коли комусь здається, що похід той був легкий і рівний, то хай не забуде, що Пушкін — усе ж таки дитя свого класу за генетичним кодом. Тим більше вражає його перемога: опускаючись до народу, він піднявся до рівня його!

І хтозна, кому з них було важче: Шевченкові, що із самих низин закайданеного народу ішов увись, до найвищих верховин вселюдського духу, подвигаючи разом з собою «рабів німих», чи Пушкіну — опускатися до народу, аби сягти рівня його?!

Неосяжна це планета, ім'я якій Пушкін. Кожне грядуще покоління по-своєму відкриватиме нові та нові духовні материки її, і пізнання те триватиме, допоки світ.

А доля ж йому судила усього якихось тридцять сім літ. З них, вважай, лише ліцейські роки світили безжурними небесами радості. Над рештою життя поетового дамокловим мечем нависала ненависть коронованого злочинця з його свинським двором і вишукано підступним апаратом насильства. Ціла держава — супроти одного поета! І все ж у цьому нерівному двобої морально переміг поет, ні на мить не зрадивши собі. Кинувши вісімнадцятилітнім юнаком виклик царизму в оді «Вольность»: «Тираны мира! трепещите!», Пушкін до кінця свого життя був на боці «падших рабов»:

Владыки! Вам венец и трон
Дает закон — а не природа;
Сидите выше вы народа,
Но вечный выше вас закон.

У нього було чимало ворогів і серед власть імущих, і серед своїх же колег. Неоднораз вони оголошували про чергове згасання пушкінської ліри. Що ж, бездарність у всі часи не прощала геніям.

Та були в нього й істинні друзі, і серед них крупні поети, котрі, за відсутності Пушкіна, могли б засяяти зорями першої величини, у сьвітлі ж його поезії помітно блідли. Тим вища хвала і честь їм, що, усвідомлюючи історичне значення Пушкіна для російської літератури, вони зуміли піднятися над власними амбіціями і робили все, аби хоч якось полегшити поетову долю!

Він платив їм серцем. Серце ж поета було одкрите для всіх, хто цільний і чистий душею.

Нам, українцям, Олександр Пушкін, окрім усього іншого, особливо дорогий ще й тим, що на кращих сторінках його творчості лежить блакитний одсвіт України, яку він любив трепетно і ніжно. Бо то був край, де гуртувалися на перший бій за свободу його друзі-декабристи, край з великим героїчним минулим, яке він пильно вивчав і шанував глибоко. Любов'ю світлою і щедрою віддячуємо йому ми вічно. Не мармурово-бронзовому, а живому, бо поезія — безсмертна. Отож, сьогодні, поклавши руку на його надійне, братерське плече, ми разом із Тичиною скажемо: «Здоров будь, Пушкін мій, землі організм могучий!»

Коли південна ніч, як Парфенон,
повстане,
Опершись на плече подоланих століть,

що звучать з голосу божественного кастальського ключа рядки: «Тиха українская ночь. Прозрачно небо. Звезды блещут», — і цим уже все мовлено.

...Побутує ходова формула: мовляв, поет повинен бути чи не в постійній опозиції. Якщо за таку прийняти дрібні образи деяких ординарних віршотворців на те, що їх не визнають за Пушкіних, тоді — так, вони були, є й будуть — в постійній опозиції до всього талановитого. Що ж до Пушкіна, то він просто не міг бути в опозиції, оскільки за ним стояв народ.

Якщо Пушкін і не йшов у ногу з суспільством, то лише тому, що у своєму ясновидстві випереджав на століття тих, хто крокував поряд. Бо належав до тих небагатьох в історії людства, до яких можна прикласти пораду одного з мудрих цього світу: не поспішати сварити солдата, що йде не в ногу з полком, бо може статися, що він уже чує марші грядущих віків. Пушкін саме і чув їх, рівняючи свій крок з кроком народу, за котрим завжди — майбутнє.

Та це виключно прерогатива лише таких національних величин, як Пушкін, Шевченко, Міцкевич, Петефі та ще небагатьох. І вже аж ніяк не просто віршотворців, хай навіть непоганих і різних, дехто з яких весь час міняв ногу в неодноразових спробах з ходу взяти заповітну вершину Парнасу. А оскільки заряд таланту малопотужний, то провину за свої невдалі експедиції у безсмертя вони списують на кого завгодно, крім себе, зрозуміло ж.

Зі статті «Світлоносна планета Пушкіна» (Крилиці моралі та духовна посуха. К., 1990).

ДУМКИ ВГОЛОС

Вся українська література має спільне місце народження — Київську Русь, єдиний корінь — народно-козацький, єдину об'єднавчу ідею — відродження України як держави. Я не прихильник теорії «єдиного потоку» в соціальному сенсі, але в духовному — вся наша словесність струменіла в єдиному річищі до вистражданої віками ідеї незалежності. Цій святій меті вона віддала і віддає всю потугу Богом дарованого таланту, а відтак серед її речників немає ані других, ані третіх, бо всі вони тільки — перші! І водночас кожен з них має лише йому притаманну ту прикметну рису, яка визначає особистісну неповторність.

Зі статті «Змінюються часи — Нечуй зостається» (Літературна Україна, 1998, 17 грудня).

У нас є взірці класики всіх часів і народів, вартість котрих не підлягає сумніву, оскільки вони витримали іспит часу. У нас є і своя класика, яка здобула не тільки високу оцінку у себе вдома, а й визнання світове: Сковорода, Котляревський, Шевченко, Франко, Леся Українка, Тичина, Сосюра, Бажан, Рильський, Довженко, Малишко...

З інтерв'ю «А міра все така — талант» («Молодь України», 1978, 26 березня).

Про Григорія Сковороду

Григорій Савич — самодостатнє, космічне явище, що, як і Гоголь, донині посутньо не розгадане.

І при всьому тому, Сковорода — явище питомо українське, що не вкладається в жодні філософські схеми і системи.

Пізнати себе, отже — пізнати світ. Пізнаючи, самовдосконалюватись, жити в суголоссі з природою і совістю. Братися лише за те, що рідне твоїй натурі й потузі: «Лучше быть натуральним котом, нежели с ослиною природою львом». Згодьмось: це його право звучить особливо своєчасно і доречно.

Поліглот, знавець Біблії в оригіналі й античних мудреців, музика-універсал, він на той час уособлював Академію наук разом з Міністерством культури, демонструючи світові безмежну потугу рідного народу.

Вільно спілкуючись і дискутуючи на чистій латині з видатними європейськими філософами в закордонні, Григорій Савич, проте, ні перед ким не ламав чорнухівського бриля і не запобігав, як чимало з нинішніх, перед Європою.

2005

Про Івана Нечуя-Левицького

Останнім часом стало стало ледве чи не ознакою бонтону навіть за-здоровний панегірик зводити до панахиди по «нікудишньому минулому». Так, гейби наше суверенне сьогодні починалося з нуля. До такого не додумалася навіть Біблія, за якою усе ж таки спочатку було Слово!

Особливої потворності набуває цей нігілізм, коли доморослі мазохісти зазіхають на українську словесність, яка, мовляв, нічого путнього не надбала.

Слава Всевишньому, саме буття, поточне й історичне, категорично спростовує ці хворобливі «висліди». І одним із найавтори-

тетніших аргументів на користь діездатності нашої літератури е життя і многотрудна творчість Івана Семеновича Нечуя-Левицького. В його особі маємо не лише явище європейського виміру, а й потвердження неперервності духовного розвою та єдності поколінь, що так не до шмиги нинішнім пересмішникам од пера...

А оскільки літературний хрест він завдав на свої рамена в глухе позачася національного безправ'я, під дамокловим мечем Валуєвського циркуляра 1863-го та Емського акта 1876-го, тобто — за повної заборони рідної мови, — коли зважити на все це, то перед нами вивищується могутня постать подвижника козацького замісу! За всіх ударів долі, що дісталися Нечую, йому, проте, аж ніяк не пасує терновий вінець мученика, тим паче — вериги схимника чи страстотерпця. За непоступливого, а то й конозиситого характеру Нечуй-Левицький вибухав у своїх творах таким потужним козацьким реготом, що потрясав підвалини імперії і водночас засвідчував незнищенний оптимізм нації. І коли вже виокремлювати в його творчості головне, то скажемо: після Котляревського, Квітки-Основ'яненка і Шевченка саме Нечуй-Левицький найточніше і найопукліше передав у слові визначальні риси українського національного характеру.

Зі статті «Змінюються часи — Нечуй зостається» («Літературна Україна», 1998, 17 грудня).

Про Івана Франка

Іван Якович Франко належить до тих велетів світової літератури усіх часів і народів, без внеску якого вона б не набула рівня світового. Причому, Іван Якович у всіх жанрах — від поетичної мініатюри до поеми, від простолюдинської співомовки до елітарного у своїй канонічності сонета, від новели до повісті, від одноактівки до повнометражної драми — досяг взірцевих здобутків.

Зі статті «Допоки живе поезія» («Літературна Україна», 1981, 4 вересня).

Стоїмо на порозі півторастоліття від народин Івана Франка.

За розмахом сподіяного в творчій, суспільно-політичній і духовній сферах чи й знайдеться цьому титанові рівня у всій Європі 19–20 століть та й нині.

Але сьогодні хотілося б якнайобережніше торкнутися тих нижніх струн Франкової душі, котрі ледве не обірвало нерозділене кохання. Слава Богу, він подолав цей стан безвиході, явивши

світові такої чистої води діаманти інтимної лірики, які й досі сяють піднебесно.

Я чую се — не варто жить,
Життям не варто дорожить,
Тебе утративши навік,
Я чую се, єдиний лік —
Се кулька в лоб. Та що ж, хитка,
Не піднімається рука.

Прочитавши таке, обивателі перешіптувались:
— Що сталося? Що з ним коїться? І взагалі: чи це він?

Стосовно міщухів, то дивуватися нічого. Вони одвіку підготовували свою енергетику з чужого горя: на людях святенницьки, аж до сльози у вічу, співчуваючи, позаочі ж...

Але ж навіть товариші по змаганню за кращу долю були щонайменше розгублені таким болісним зламом у творчості поета. Якоюсь мірою це пояснимо тим, що на час виходу «Зів'ялого листа» Іван Франко вже був відомий і по обидва береги Дніпра, і в усьому слов'янському світі, і в усій Європі. І не лише як видатний поет, прозаїк, драматург, літературознавець, глибокий критик, теоретик поезії, філософ, а і як потужний політичний діяч лівого крила, як мужній борець за права гнаних і голодних. Його «Вічний революціонер...» справді став закличним гімном до соціального й національного визволення:

Вічний революціонер —
Дух, наука, думка, воля —
Не уступить півтімні поля,
Не дасть спугатись тепер.

Розвалилась зла руїна,
Покотилася лавина,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила,

Щоб згасила, мов огонь,
Розвидняючийся день?

До того ж, він уже встиг неоднораз побувати в австро-угорській в'язниці, але, не зломлений ударами долі, гукав «товаришам із тюрми»:

Ми ступаєм до бою нового [...]

Наша ціль — людське щастя і воля,
Розум владний без віри основ,

І братерство велике, всесвітнє,
Вільна праця і вільна любов!

Отже, як на нинішню лексику, І. Франко став культовою фігурою. «Людина... скромно одягнена, невисокого зросту, малопримітна, з сірими ледь-ледь холодними очима», як малює його академік О. Білецький, в народній уяві він виростає в могутнього каменяра, що кришить і крушить стіну, котра перетинає шлях до вселюдського щастя.

І раптом... «Зів'яле листя», де, часом, крізь розпач нерозділено-го кохання проривалося щось аж хворобливе:

Я нелюд! Часто, щоб зглушити
У серці люту муку,
Я чистий образ твій убить
Здіймав проступу руку.

Якось невтішно тужливо, чайно загучали його вірші здавлено охриплим голосом:

Та щезла ти! Мов в лісі без дороги
Лишився я. Куди тепер? За чим?
Підтяті думи, не провадять ноги,
А в серці холод... Дим довкола, дим!..

Обиватель зазвичай кинувся зазирати у всі щілини і замкові шпарини, обсмоктуючи плітки, одностайно зійшовшись на тому, що тут не обійшлося без спідниці. Подейкували, що об'єктом цього хворобливого захоплення була, за тогочасного визначення, якась «поштова маніпулянтка». Але ця спопеляюча пристрась ледве не звела Івана Яковича на фатальний рішенець гетевського Вертера...

Що ж, усе це було. І, по-людськи, можна і треба було б із розумінням поставитись до душевної драми поета. На жаль, навіть найближчі побратими не продемонстрували делікатності, толерантності, щоб, як належиться інтелігентам, морально підтримати великого Майстра. І лише через десятиліття, тонко, з розумінням відчувши внутрішню драму, глибокий психолог М. Коцюбинський наблизився на відстань серця до істини: «Але людина, яка б вона сильна не була, не може жити самою боротьбою, самими громадськими інтересами. Трагізм особистого життя часто влітається в терновий вінок життя народного. У Франка є прекрасна річ — лірична драма «Зів'яле листя». Се такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розуміння душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв».

Але не тільки інтимно-особисте горе породжувало в поета тоскне відчуття глухого кута. Драма кохання загострилася ще й цілим градусом ударів із суспільно-політичного фронту: клерикали не допустили Франка до викладацтва у Львівському університеті, його цькували народовці й москвофіли, польські шляхтичі й свої підпанки. Кілька разів поспіль провалювали на виборах до австрійського парламенту і галицького сейму. І коли вже зважитись дістатися глибини особистої трагедії поета, то треба розглядати її в сув'язі інтимного і громадсько-політичного.

Але повернімось до Коцюбинського: великий прозаїк подає нам взірць, як треба «читати» поезію з кореневища, а не по верхах ширяючи.

І не поминемо той незаперечний факт, що туга і пристрасть, завдавши болю, викресала в душі поета такі іскри неповторної лірики чистого кохання, котрі й досі не гаснуть, дотикаючись серця читачів прагматично-інформативного 21-го століття.

І не забудьмо, що саме в цей драматичний період Іван Франко створив такі шедеври, як «Ой ти, дівчино, з горіха зерна...», «Чого являєшся мені...», «Як почувеш вночі край свого вікна...», і ще та й іще, котрі вже давно стали народними піснями.

І, взагалі, не тільки у вітчизняній, а й у світовій інтимній ліриці не густо видивимось поезій такої височини й глибини!

2006

Про Дмитра Яворницького

В найскрутніші часи, коли, здавалося, от-от мала обірватися сув'язь пам'яті, народ, за якимись не з'ясованими ще законами, во спасіння своє висував осіб, які брали на себе найважчу і найшляхетнішу роль будителів історичної самосвідомості. Згадаймо першого слов'янського письменника Нестора-літописця, що кликав давньоруських князів до єднання. Кликав не риторично, а передовсім апелюючи до пам'яті — «Откуда есть пошла земля руська». Себто, звертаючись до історичних надбань предків, уточнював не тільки як — об'єднуючись, а й що треба боронити, об'єднавшись. Та ж сама думка лунає і в «Слові о полку Ігоревім»...

У критичні години, коли йшлося — бути чи не бути українцям не просто малоросами, а повноцінною нацією, народ спородив Тараса Шевченка, який не лише нагадав, чийх батьків ми діти, а й усім подвижницьким життям і творчістю узаконив свій народ як рівню серед рівних у світовому співтоваристві.

Певно, я не вельми переберу міри, коли до цього високого ряду з-поміж інших достойників долучу і Дмитра Івановича

Яворницького. На жаль, ця благородна постать, що з 60-х років почала було верховинно проступати на нашому духовному обрії із сірого туману несправедливого забуття, в 70-ті знову огорнулася важкою мрякою розмаїтих осторог, підозр та спекуляцій.

За могуттям вродженого таланту, за масштабами сподіяного, за спектром зацікавлень Дмитро Іванович і справді небуденна особистість.

...У Яворницького ще з дитячих літ зав'язалася заповітна мрія. Коли батько, згадує Дмитро Іванович, прочитав йому безсмертний твір Гоголя «Тарас Бульба», хлопець відчув у собі нездоланну пристрасть до запорізьких козаків і до всього, що пов'язано з ними.

Треба наголосити, що то не просто захоплення романтикою козацької вольниці, зовнішнім декором її. То було осмислене усвідомлення ролі козацтва як поборника незалежності рідного краю, як оборонця честі й гідності українського народу. Зрештою, як непохитного щита, що перепинив експансію Оттоманської Порти, яка намагалася мусульманізувати Європу.

Не останньою чергою Яворницького захоплювали і морально-етичні засади, на яких ґрунтувалося співжиття на Запоріжжі. Демократизм, цнотливість у взаєминах, сувора дисципліна, непопуришна підзвітність обранців перед козацьким загалом. А найперше — сповідання вірності побратимству, що атестувалося вище навіть від родинних зв'язків. І — вірність присязі, ратному обов'язку. І — неперевершена мужність, коли честь і гідність козацьку ставили над життям. І — шаноба до старших, до батька-матері, до жінки як першоджерела життя, роду і народу.

Звичайно, ці симпатії, з якими він не крився і в публічних лекціях, і в газетних виступах, дратували тогочасне реакційно настроєне і керівництво університетське, й отців міста, і столичних царських зверхників. Тим паче, що, як свідчить сам Дмитро Іванович, «ещё с раннего детства, когда мне рассказывала бабуся малороссийские сказки, уже тогда я полюбил всей моей детской душой малороссийский язык, говорю не “наречие”, а именно “язык”, потому что считаю его не наречием, а языком».

Однаке Дмитро Іванович належав до того типу незнищено життєдіяльних натур, які завжди стояли над обставинами і навіть за найважчих часів не втрачали оптимізму. Оптимізм той живився самовідданою працею: «Моим правилом в жизни было, — мовив Дмитро Іванович, — работай, работай, не глядяваясь вперед и не озираясь назад; работай, не ожидая ниоткуда и ни от кого ни награды, ни похвалы; работай до тех пор, пока служат тебе руки и пока бьется живое сердце в твоей груди; работай на пользу твоего народа и на благо родины, дорогой тебе».

Що й казати — кредо, гідне наслідування і сучасними нашими вченими, коли вони хочуть полишити слід не тільки біля каси, а й на полі рідної культури та науки!

...Щось магічне, від отих запорозьких характерників було в особистості «діда Яворницького». До нього тяглися світочі української та російської літератури й мистецтва. З ним чисто і щиро дружили незабутні Леся Українка і Марія Заньковецька, Іван Карпенко-Карий і Марко Кропивницький, Михайло Старицький і Панас Саксаганський, Микола Лисенко і Володимир Стасов, Лев Толстой і Володимир Короленко.

Особливе, сказати б, козацьке побратимство єднало Яворницького з геніальним художником Іллею Репіним. Власне, саме Дмитро Іванович прихилив Іллю Юхимовича до козацької стихії. І то не лише теоретично, так би мовити, а й особистою практичною участю, «зігравши роль» писаря для знакомитої картини Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові».

Зі статті «Еверест — од підніжжя до віця» («Україна», 1988, №1).

Про Павла Грабовського

Справді, коли ми сьогодні піднялися у своїх духовних змаганнях на нечувану височінь, коли наша українська література загалом і поезія зокрема зажили собі всесвітньої слави і визнання, то маємо пам'ятати, що тим вона завдячує своїй предтечі — літературі попередніх поколінь, особливо ж золотому фонду — духовним надбанням дев'ятнадцятого століття. Висока крона сьогочасної поезії нашої живиться корінням із незглибимих джерел І. Котляревського і Т. Шевченка, І. Франка і Лесі Українки, і до цього ряду треба долучити тих, хто згорів метеором у щільних шарах задушливої атмосфери тюрми народів, але чие світло, раз спалахнувши, сяє нам вічно. І в цій славній плеяді на чільне місце ми поставимо Павла Арсеновича Грабовського — поета, який усім своїм подвижницьким життям завоював право прилучитися до лику безсмертних.

Павло Грабовський належить до тих майстрів культури, для яких життя стало піснею, пісня — життям, коли творчість гармонійно співзвучна суспільно-політичному кредо автора.

Ніжно залюблений у свій народ, у свою «зробану» Україну, поет із спопеляючим гнівом таврує всіх тих, хто забуває рідне слово, хто ладен одцуратися й свого імені заради ласих об'їдків із чужого столу.

Боже! Чи знайдеться край, так зрабований,
Як Україна, чи ні?
Люд наш цупкими кайданами скований,
Гине без світла на дні.

Боже! Завіщо ж так рученьки зв'язано
Його надії синам,
Що й розмовлять та писати наказано
Рідною мовою нам?

(«До українців»)

Павло Грабовський свідомо обрав шлях боротьби за праведне діло народу і одним з перших відкрито опоетизував сувору героїку, пристрасну романтику, сталеву мужність і пророчу невідхильність революційної боротьби. Як відгомін Шевченкового «Заповіту», рокочуть провісні слова з «Думки тюремної»:

Потроху прийметься насіння,
Що розсівали навкруги,
Зросте міцніше покоління,
Що не подужають враги.
За в'язнем в'язень одстраждає,
Але настане легший час, —
І добрим словом спогадає
Потомок вільний мертвих нас!

У читача, котрий уперше доторкнеться до творчості Павла Грабовського, може скластися враження, і то не безпідставне, якщо мати на оці трагічний життєпис автора, що він переважно співець громадянської стихії, співець болю і боротьби. Та, заглибившись у гай поезії Павла Грабовського, читач одкриє для себе дивні квіти ніжного інтиму!

Духовний портрет поета був би не повен, коли б ми не згадали його перекладацької діяльності. Це справді подиву гідне: бути закинутим у «снігову пустелю», за тисячі верст од цивілізації, — і стояти на рівні найвищих верховин людського духу!

Уже лише перелік імен поетів, з котрих він перекладав, а серед них і такі височини, як Пушкін, Лермонтов, Некрасов, Рилєєв, Жуковський, Чавчавадзе, Байрон, Гейне, Гете, Бернс, Ботев, Бодлер, Вазов, Верлен, Лонгфелло, Петєфі, Едгар По, Шеллі та чимало інших, — уже, кажу ж, лише цей перелік авторитетно засвідчує, що Павло Грабовський брав помітну участь у світовому літературному процесі. Причому добір імен і творів — то не гра випадковостей, а глибоко осмислений і продуманий процес. І сама перекладацька діяльність Грабовського — пильно усвідомлений ним один із активних засобів прилучення свого «зрабованого»

народу до прогресу, з погляду грядущого, з погляду вічності. І хай ті переклади не завше досконалі, не завше відповідають вимогам сучасного перекладацького рівня, та не варто забувати, в яких умовах вони здійснювались, і добре пам'ятати, що вони були — одними з перших. Одними з перших опор духовних мостів між націями.

*З передмови «Предтеча» до книги
«Поетії» П. Грабовського (К, 1979).*

Про Володимира Винниченка

Сказати услід за численними дослідниками, що Володимир Кирилович — постать неоднозначна, складна і суперечлива, — вважає, нічого не сказати. Ближче до істини дотикалося б осмислення його як трагедійної і трагічної особистості шекспірівських пристрастей... Ближче, але хіба що в сенсі певної символіки, алюзій та асоціативних мостів. І — не більше. Позаяк Винниченко — не просто визначний письменник і не менш видатний суспільно-політичний діяч, явище 20 століття всеукраїнського та світового масштабу.

Так, серед його сучасників діяли не менш знані й шановані особистості, без яких немислима історія України. І все ж тільки Володимира Кириловича, вдаючись до парафраза, можна назвати неложним дзеркалом Української Революції, її триумфів і провалів, її героїки і трагедії. Позаяк був не тільки її творцем і витязем, а живою органічною складовою тих вікопомних подій. Відтак, перемоги Революції — то і його особисте щастя, втрати — теж особисті біль і розпач. У тритомнику «Відродження нації» (Відень, 1920) він без ретуші, чесно подав перший начерк історії Української Революції, де виповів своє кредо: «Відродження української нації в національній сфері йшло й ітиме в гармонії з соціальним визволенням. Це є аксіома трьохлітнього досвіду нашої революції».

На тому він стояв до останнього подиху. І не важливо: подобається те комусь чи не подобається. Важливо, що з цієї своєї позиції він боровся за незалежну Україну. І теж — до останнього подиху.

Таким же масштабним постає Володимир Кирилович і в творчості. Ще в 1926–30 рр. вийшов його 24-томник, куди залучено лише десятиціна зі створеного. Тільки романів його перу належить чотирнадцять. Не кажучи вже про десятки п'єс, сотні публіцистичних творів, численні поезії і особливо — щоденник, якому довіряв найпотаємніше. Могуть Майстра не менш авторитетно засвідчують майже 2800 праць, присвячених творчості і життю великого сина України!

І от цього велета, котрого уже в перші десятиліття двадцятого віку ставили поруч із класиками вітчизняної і світової словесності, спостигла неймовірно драматична доля.

1929 року Павло Христюк писав: «Винниченко виступає перед нами і як письменник, і як політик. Це, з одного боку, полегшує справу аналізу його творчості, а з другого — утруднює в тім розумінню, що є спокуса замінити літературно-критичну розвідку політичною публіцистикою».

Щодо цієї «публіцистики», то тут наші глорифікатори вже й справді погуляли, шкварячи гопака на могилах предтеч. Як тільки не обзивали Володимира Кириловича доморослі гурмани від літератури, вернучи носа від його «босяцьких» оповідань! Стосовно ж наскоків так званих літературознавців від 30-х до 90-х років, то тут вам і «український буржуазний націоналіст», і «ворог народу», і поплічник куркульства. Хоч, виходець з родини наймита-чабана, Володимир Кирилович усю свою творчість поставив в обороні «сільського пролетаріату».

За рубежем же, куди емігрував письменник, категорично розійшовшись зі сталінською політикою національної нівеляції, рідна діаспора побивала його ледве не як «агента Кремля».

Чи й знайдеться у світовій літературі особистість з такою трагічною долею?! І чи хоч нині ми відмовилися від кричущої безгосподарності на духовній ниві, розбазарюючи свої духовні вартості по усіх світах, вкотре потверджуючи, що таки немає пророків у власній Отчизні.

Та вже сам реєстр тюрем, куди його неоднораз запроторювали царські опричники, починаючи з 1902 року, мав би зродити найглибшу повагу. Винниченко, який стояв при колісці УНР, був чільним провідником УСДРП, заступником голови Центральної Ради та головою її Генерального Секретаріату. Брав безпосередню участь у повстанні проти Скоропадського, безоглядно ризикуючи життям. І саме тут нагода через десятиліття вклонитися ще одному подвигу істинного Великого Українця, який намагаються «забути» його супротивники. Маю на оці гидливо гнівну відмову Винниченка на пропозицію фашистів очолити маріонетковий «уряд» окупованої України, за що був запроторений до концтабору.

Чим же він не до шмиги і крутим націонал-патріотам — з правобіч, і не менш крутим ортодоксальним інтернаціоналістам — з лівобіч?

Та саме тим, що, на одміну від тодішніх і нинішніх самоназваних соціал-демократів та нацпатріотів, — Винниченко був істинним соціалістом з гнізда Франка і Лесі України, себто він поєднував **соціальне і національне**, без чого повне відродження

України, як уже згадувалось, не мислив. І головна помилка нинішніх лівих та правих, що одні надають перевагу соціальному за рахунок національного, другі ж — навпаки.

Однак — полишмо політику. І згадаймо, що ми сьогодні зібралися вшанувати великого письменника. Зібралися на 125-му році від дня його народин і майже через століття з часу опублікування на сторінках «Киевской старины» оповідання Винниченка «Краса і сила», що, за визначенням Франка, «було першим його тріумфом».

А найперше згадаймо, що в яких би суспільно-політичних станах не оберталися, ми — передусім! — українці. І вже з верховин суверенного сьогодення воздамо шану тому, хто за будь-яких найтрагічніших обставин не забував, чиїх батьків він Син!

2005

Про Павла Тичину

Дюма-син сказав:

«Твір, котрий читають, має теперішнє; твір, котрий перечитують, має майбутнє».

На видноколі не лише української, а й світової літератури постать Павла Тичини височить викінчено монументально.

Я знаю: Павло Григорович страшенно не любив гучних епітетів, тим паче, коли вони стосувалися його особи. Надмірне славослів'я було категорично чуже його характерові.

Поетичним гербом Тичини, здавалось би, мала стати скрипка. Справді, скрипка — найближчий, найтонший знак ніжної поетової душі. Але то — лише на перший погляд. Скрипка, хоч і красивий, проте надто однолінійний символ, аби увібрати в себе поліфонічну тичинівську натуру...

Так, фігура Павла Тичини на літературному видноколі височить монументально, урівень з постатями, що уособлюють визначальні верховини здобутків світового письменства. Певен — і цю мою певність засвідчує найвищий і найоб'єктивніший суддя — час! — що я тут у жодному разі не перебираю міри, а лише відаю належне сподіяному поетом, творчість якого вимагає оцінки з погляду вічності.

Минуло вже кілька років від того зажуреного дня, коли він пішов од нас за останню межу. Але ніхто не говорить і не скаже, що Павла Тичини немає серед нас. Його дух, його поезія — з нами: під крилом її і ми ростемо та діємо. Нові публікації із творчої спадщини майстра відкривають нам досі ще не помічені риси його творчого портрета, водночас освітлюючи під новим кутом зору давно знані поезії.

Мені пощастило познайомитися з Павлом Григоровичем у zenіті його слави. Пам'ятаю, як розгублено і навіть злякано ступив

за поріг поєтової квартири, як з усіх боків на мене рушили тисячі книг, як вони дивилися на мене некліпно і, здавалося, зверхньо. Але от увійшов сивий чоловік середнього зросту, молодий і поривний, з нервово одухотвореним обличчям, і заклопотався до-вкола гостей, приміряючись, де б їм зручніше влаштуватися. І одразу же стало тепло і звично, ніби ти був тут не єдиножди, і тисячі книг доброзичливо прийняли тебе у своє дружне коло.

У Павла Тичини не було нічого патріаршого, величаво величного. Глибокий, можна сказати, вроджений інтелектуал, він намагався приховати свою неокраю ерудицію за такою собі «одомашненою», приязною балачкою. Але по тому, як він слухав наші віршики, симпатично перехиливши голову, як, зупинивши когось раптово посеред рядка, куштував уподобане слово «на зуб», навіть настівував його, по тих делікатно кинутих зауваженнях, порадах чи принагідних прикладах з інших літератур, — відчувалася глибока, глибинна й могутня натура, яка, проте, не гнітила, навпаки ж — заохочувала ставати урівень з нею. З ним було легко, чисто і світло. І — радісно. І — весело. І — зручно, бо з нами були десятки наших ровесників, імен котрих ми й не знали, а Павло Григорович — знав. Він захоплено читав вірші початківців із численних районних газет. І нам було трішки соромно, що ми навіть і районів таких не чули.

Це був воістину батько і водночас — справжній діяч, що, свідомий своєї ролі, ваги і покликання, беріг, збирав і леліав молоді літературні сили. І — великий, значущий взірєць для нас, нині суших, старших, і молодших, і зовсім ще молодих.

Павло Григорович був винятково чуйною і делікатною людиною. Як істинний, чесний митець, він не міг не вказати на похибку чи огріх у творі свого колеги по перу. Але потім гірко терзався, чи не завдав прикрості, чи не зробив боляче йому, чи не образив. І за першої ж нагоди намагався підбадьорити, підтримати, похвалити. Хоч сам був незахищено відкритий і довірливий. Довірливий до наївності, бо вважав, що за довіру платять лише довірою.

У чому секрет величі Тичини? Передовсім, певне, в тому, що він од корінця до крони — національний поет і тим дорогий людям усіх куточків землі, бо прилучив їх до ще не знаного, притаманного лише українській поезії. Бо проклав арко-дужні мости до серця нашої пісні, яка завжди кликала до високого і чистого, до згоди в сімействі.

«На мій гріб ви повинні покласти меча, тому що я завжди був хоробрим солдатом у війні за звільнення людства», — заповів Генріх Гейне.

Так, від дня свого народження і до сьогодні, покликання, завдання і суть поезії лишилися незмінними: утверджувати все те

краще в людині, що робить її Людиною з великої літери, стояти в обороні добра, свободи, рівності, братерства, правди і справедливості. «Говорити правду і — тільки правду», — має запрягтися кожен, хто бере на себе великі й нелегкі обов'язки поета перед своїм суспільством і часом. Бо самоусвідомлення митця неможливе без усвідомлення ним свого обов'язку і покликання.

Моя порадонько святая,
Моя ти доле молодая!
Не покидай мене! Вночі,
І вдень, і ввечері, і рано
Витай зі мною і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду! —

так визначив своє кредо наш вікопомний Тарас Шевченко. І всім життям довів неложність цієї програми.

Навіщо нам дискутувать:
Що вище — правда чи краса?
На чому правди є печать —
Те й повік-віку не згаса, —

через простори й час відлунює йому наш сучасник Павло Тичина.

Геніальний самородок, народний — в найглибшому і найпоетаемнішому розумінні цього слова, — Тичина був сміливим новатором у формі й змістових пошуках і вже од перших своїх кроків, прийнявши благословення від самого Михайла Коцюбинського, стояв на рівні здобутків європейської і світової поезії. Його славнозвісний цикл «В космічному оркестрі», створений ще 1921 року, коли, за словами Герберта Уеллса, Росія була в п'ятмі, коли, розтерзана світовою і громадянською війнами, країна була відкинута у Середньовіччя — до сохи й каганця, — поціновується нині, в добу космічних відкриттів і звершень, як найвище досягнення сьогоденної поезії. Згаданий цикл співзвучний нам не лише за формальними ознаками (модерні рими, розкутий розмір, новітній лексичний шар), а й філософським осмисленням світобудови, місця людини в ній — сучасний нам.

Зоря його творчості поклала срібні промені на всю нашу поезію. Я маю на оці не сліпе наслідування, а духовну лінію, духовну естафету, яку з гідністю несли й несуть сподвижники і нащадки майстра.

Павло Тичина за могутністю подарованого йому природою таланту, за своїм інтелектом і творчим розмахом належить до майстрів світового класу. Аналогія — річ вельми ризикована. І все ж, коли б мені випало з кимсь його рівняти, я б спинився на Гете. При цьому за точку дотикання узяв би «Фауста» і «Сковороду».

Як Гете свого «Фауста», так і Тичина симфонію «Сковорода» творив упродовж усього свого життя. Уже сам перелік джерел, якими користувався Тичина в роботі над цим шедевром, викликає трепетну пошану. У симфонії «Сковорода» Павло Григорович постає на повен зріст як філософ, історик і громадянин. Він настільки заглибився в національний характер свого героя, що сягнув аж уселюдського розуміння щастя. Бути корисним своєму народові, своєму суспільству, хоч на один щабель підняти його в поступі — оце і є воно, щастя.

Безсмертний той, хто поклав своє життя на олтар Вітчизни за праведне діло, — стає лейтмотивом одна з мелодій симфонії в поемі «Похорон друга».

Оці два шедеври оглавляють творче нагір'я Тичини, визначають йому місце між безсмертних світу. Він мав би повне право бронзовіти за життя, адже чолом сягав вічності. Але ж — казано вже — йому аж ніяк не пасувала поза сивого метра, що з верховини свого становища безсторонньо спостерігає земні клопоти. Він жив повнокровним життям наших буднів, до всього цікавий, залюблений у гамір і мажорний ритм нашого суспільства.

І ще одним талантом володів Павло Тичина — бути завше молодим. Літа безсило відступали перед його енергією, перед юначим запалом. Він до кінця зберіг романтичну наївність, свіжість і гостроту розуму, тонкий смак і пильне око на все непересічне, неординарне, талановите.

Здавалось би, при його завантаженості, людині ніколи й угору глянути: академік, депутат Верховної Ради СРСР та УРСР, член численних комітетів, незмінний голова комісії по роботі з молодими літераторами тощо. І все ж він знаходив час ґрунтовно проконсультувати початківця, відповісти на листи численних кореспондентів — від піонера до обтяженого літами ветерана, виступити в школі, в колгоспі чи на заводі.

Радість знатися з юнню, вчити її і вчитися в неї, оте свято молодості, котре завше з тобою, — проніс Павло Тичина крізь усе своє життя.

Я щасливий і гордий з того, що знав, слухав і вивчав великого поета, що народився на одній з ним землі. Мені лише трохи печально, я по-хорошому заздрю майбутнім шанувальникам українського слова, які зазнають високого щастя, відкриваючи ще не знаного сьогодні Тичину.

*Зі статті «Щастя відкриття»
(Співець єдиної родини. К., 1981).*

Про Максима Рильського

Уже сам той факт, що ювілей Максима Тадейовича віншувався саме в Національній опері — добрий благовіст і авторитетне

свідчення, що наша Україна не в деклараціях, а посутньо стає **державою**. Бо, усвідомивши, що не гоже вчергове переписувати минуле, довільно опускаючи факти та імена, — ми вже не просто загал, а цивілізована нація.

Максим Рильський як поет і вчений міг би скласти честь будь-якій світовій державі. А те, що він сподівав для України — неоціненне. Навіть у найскрутнішу скруту для рідного краю, коли вже, здавалось, було не до поезії, він брався за переклади з тринадцяти мов, а найперше — з польської та російської. Перекладав **справжньою**, себто, природною українською мовою — на одміну від деяких нинішніх драгоманів, ще й дотримуючись нормативної граматики. І тим, як і Шевченко, відкривав міжнародному співтовариству невичерпні глибини нашої мови калинової, власною практикою доводячи, що їй підвладні найверховинніші здобутки світової поезії і науки.

Поет з волі Божої, вчений енциклопедичного розмаху, Максим Рильський — класик у прямому й переносному сенсі, жива ланка у сув'язі 19-го і 20-го століть з елініським одсвітом. Своєю шляхетною поставою, особливою, скульптурною красою, утепленою, сказати б, козацькою одчаякуватою добрiстю, він уособлював тип справжнього європейця. В ньому вчувався інтелігент не першого коліна, чи, як сказали б англійці, — відчувалась справжня порода.

За Пришвіним, поети діляться на тих, що талановитіші за свій розум, і тих, що мудріші за свій талант.

Максим Рильський належав до тих рідкісних, творчих натур, в яких органічно поєднується глибока мудрість з високим талантом.

І в цьому нам теж пощастило. Рильський сподівав для утвердження самобутності України, її національної самодостатності стільки, що ми нині говоримо про нього не в минулому часі. Він — серед нас: діє, творить і вчить.

1995

Про Володимира Сосюру

В спектрі Сосюриної зорі виразно домінує голубий колір, вона несе на собі одсвіт голубої криниці української народної пісні, колір високого неба його рідної Донеччини.

Мені, одному з тих, кому пощастило знати Володимира Миколайовича особисто, хотілося б розповісти про нього не з віддалин об'єктивного коментатора, а з відстані потиску руки, як про поета і людину...

П'ятдесяті роки — незабутня студентська пора. Ми, літстудійці Шевченківського університету, зібралися на своє засідання. З суто юнацьким запалом, пристрасно і максималізмом готуємося «проаналізувати» чергового університетського поета, котрий не

менш рішуче мобілізується на захист свого реноме. Раптом наш керівник, тоді ще молодий аспірант Юрій Мушкетик, оголошує:

— Засідання літстудії сьогодні вестиме Володимир Миколайович Сосюра.

...Він увійшов просто, буденно, повільним кроком, вище середнього зросту, широкоплечий, кремезний чоловік. Карі, з поволокою очі, смагляве обличчя, позначене тою особливою скульптурною красою, над якою не владні роки. Кілька хвилин ми, літстудійці, почувалися не вельми затишно. Та згодом, якимсь непомітно, перейшли оту невидиму межу, стіл одсунувся кудись у куток, і поет опинився в нашому тісному колі, невимушено всівшись на студентську лаву.

А потім Володимир Миколайович читав свої вірші. Читав негучно, ніби монотонно, по-учнівськи похитуючись у такт ритму строфи, без ефектної модуляції, без натиску та екзотичних жестів. Читав повільно, задумливо-відчужено, прикривши важкуватими повіками свої карі очі. Іноді його голос згасав, і тоді мені здавалося, що от-от він зупиниться в напівзабутті, але фраза текла далі плавко, оксамитово, вільно. Читав він по-дитячому довірливо, і цей довірливий напівшепіт так природно гармоніював з одкритістю його поезії.

Пізніше, коли я працював у «Молоді України», мені нерідко доводилося «забігати» до Володимира Миколайовича. Був він напрочуд демократичний, завше й усім доступний, і ми, журналісти, зловживаючи його безвідмовністю, часто «вбивали» у нього вірші прямо в номер.

Згодом я вже настільки осмілів, що одного разу зважився попросити у самого Сосюри... рекомендацію до Спілки письменників. На мій подив, він одразу згодився і тут же, при мені, почав писати.

Від того далекого дня я в міру своїх сил намагаюсь виправдати довір'я великого поета, що підписав мені перепустку в літературу. Не знаю, чи вистачить для цього всього життя, але те, що розмінувати його на дрібниці мені не дозволить поетова довіра, — знаю напевне!

Коли б ми шукали Володимирі Сосюрі аналога, скажімо, в російській поезії, то, поза всіляким сумнівом, зупинились би на Єсеніні. Підкреслю — близькі вони лише за характером обдарування, а, проте, кожен з них настільки глибоко національний, настільки самобутній і автономний, що про наслідування годі й говорити! Справді-бо, оригінальний письменник не той, котрий нікого не наслідує, а той, якому ніхто не може наслідувати.

Я вже говорив, що особа Володимира Миколайовича, простота, замріяність, демократичність, м'яка задушевність найповні-

шою мірою відбилися у його поезії. Чужі були йому недомовки, туманні натяки, гра в підтекст — одне слово, вся ота нехитра комсметика, за допомогою якої дехто намагається замаскувати змістові мілини. Про найінтимніше він говорив завжди відверто, не приховуючи радощів, болю і сумнівів. Усе це скорочувало відстань між ним і читачем до того ступеню близькості, коли вже серце серцю промовля.

У творчості Володимира Сосюри абсолютно відсутній поділ на суто особисте, інтимне і суспільне, громадянське. У нього — кохання, революція, Батьківщина, праця, політика — стояли завжди в одному емоційному ряду глибоко особистого. В оцій гармонії особистого і суспільного, мені здається, коріниться секрет популярності Володимира Сосюри, особлива, виховна роль його поезії...

Володимир Сосюра був глибоко духовною і високо інтелектуальною особою, він чудово знав не тільки всесоюзну, а й світову літературу. Щедро обдарований природою, він, однак, ніколи не жив за рахунок її резервів, а примножував, шліфував, відгранював самородок свого таланту в постійному колообігу самовдосконалення. Володіючи тонким відчуттям слова, високою школою версифікації, Володимир Миколайович подарував рідному читачеві чудові переклади творів великих російських поетів — Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Єсеніна, Блока, поклавши свій щедрий внесок у зміцнення «чуття єдиної родини».

Як філософ Володимир Сосюра ішов од почуття до розуму. Це його стиль, напрямок і характер творчості.

Я не збираюсь детально аналізувати філософську лірику Сосюри. Звернуся лиш до всім відомої поезії «Любіть Україну», де висока субстанція патріотизму, громадянської пристрасті бере свої витоки з джерела інтимного, суто особистого, бо патріотизм ніколи не був категорією абстрактною. У нього завше є свій корінь, себто родина, народ, Вітчизна.

Ми ніколи не були безбатченками, абстрактними, риторичними патріотами. Філософські глибоко, афористично мудро про це сказав Володимир Сосюра:

Не можна любити народів других,
Коли ти не любиш Вкраїну!

Значну кількісно і значущу якісно залишив нам спадщину Володимир Миколайович. Не все в ній рівнозначне, рівновелике і викінчене. У давньоримського теоретика ораторського мистецтва Марка Квінтіліана є цікава формула: коли пишеш швидко, не можна навчитися писати добре; коли пишеш добре — можна навчитися писати швидко. Сосюра писав швидко, бо таки добре писав.

Вельми щедро обдарований, він не мучив, як деякі ремісники од поезії, папір, витискаючи та натужно припасовуючи рядок до рядка. Поезія вихлюпувала з його ества райдужним водограєм. Інколи, щоправда, ота легкість зманювала його на скоропис, але навіть і там угадувався почерк майстра — поета всесвітньої величини, як схарактеризував свого побратима сам Павло Тичина.

...Улюбленим місяцем його був травень. Улюблений колір — голубий. З голубої криниці української пісні народилася голуба ріка поезії Володимира Сосюри — безсмертна, як і витоки її.

*Зі статті «З криниці безсмертя»
(Творчий світ письменника. К,
1982).*

Про Миколу Бажана

Творчість справжнього поета має свій, визначальний колір, свою питому вагу, виміри і щільність. Найбуденніша фраза істинного майстра має тільки йому одному притаманну тональність, свій темп і частоту, своє поле напруги, котре діє лише в середовищі характеру даного митця.

При всьому різноголосі не лише української, а й всесоюзної поезії я ніколи не «сплутаю» Бажана з кимось іншим. Першаліпша його фраза, мов камертон, настроює читача на урочий, монументальний лад, вводить у світ глобальних вимірів, де немає місця дріб'язковому і скороминущому. Бажановій поезії не пасує веселкове розмаїття кольорів, філігранна словесна гра, екстравагантні фігури вдалих експромтів, м'який перехлюп арф чи іволжині переливи флейт. Світ його поезії суворий, могутній, як скелясте плато, гама кольорів скупа, але всі кольори докінчені, без напівтонів. Фрази, абстраговані від щоденної суєти, лягають, як віщі знаки на камені.

Виміри Бажанової поезії крупномасштабні, відповідно урівень з ними — й габарити складників образної системи. Стихія поетова — героїчний епос, трагедійні злами і здвиги. Герої його — фігури неординарні, і якщо й діють вони в буденних ситуаціях, то будні ці — небуденні в своїй масштабності. Герої вивисуються на тлі історичних подій. Вони не абстрактні, але абстраговані від зайвих, як для поезії Бажана, побутових, приземлених рис і вчинків. Їм з руки оперувати широкими абстракціями, їм і лексика пасує не щоденно вживана, а уроча, достойна тієї місії, яку здійснюють вони на історичному кону. Це поезія великих площин і чисел, значущих і віщих знаків, але вона мене хвилює не менше, якщо не більше, аніж музика ніжно-інтимної лірики. І чи не поезія чисел, квадратури круга, кубів та безмежжя простору на-

дихнула Архімеда, котрий звершив чимало геніальних відкриттів, просити друзів і рідних поставити на його могилі лише циліндр з кулею всередині й надписати розрахунок співвідношення їхніх об'ємів?!

Ще до війни він звершив справжній літературний подвиг, переклавши на рідну мову перлину світової класики — «Витязя в тигровій шкурі» геніального співця Грузії Шота Руставелі. Його грузинські й узбекистанські поезії увійшли в надбання поезій братніх народів, стали тим кленовим мостом, на якому зустрічаються щирі друзі по духу.

Поет глибоко національний, він високо несе прапор інтернаціонального єднання, з шанобливою повагою приторкуючись до звичаїв і традицій різних народів. Не поверхова гонитва за екзотикою невідомих країв привела його до Англії та Італії. Він повернувся звідти збагачений на друзів... На цю доброзичливість Бажан відповів вагомими циклами поезій, котрі наблизили до нас далекі краї на відстань серця.

А його блискучі переклади з Рільке, котрий навіть у себе вдома вважається складним для розуміння! І раптом з-під Бажанового пера озвався до нас чистий голос чудового австрійського поета, влившись прозорим джерелом у духовне море українського читача.

Воістину в справжнього поета немає старості. Це ще раз підтверджує творчість Миколи Бажана: його останні за часом книги і публікації в періодиці звучать мудро, свіжо і юно. І вчасно.

А тим часом ім'я його вже давно стоїть поряд з іменами Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олександра Довженка — в ряду класиків сьогочасної української літератури. Стоїть твердо і по праву, бо віддав і віддає він поезії всю повноцінність свого красивого і щедрого життя.

Зі статті «Повноцінність» («Вітчизна», 1974, №10).

Про Івана Гончара

Чув про Івана Макаровича ще задовго до особистого знайомства з ним. Найбільший розголос мав знакомитий приватний музей, який він творив упродовж усього життя у власному, досить затісному для таких скарбів будинку: там були зібрані справді унікальні зразки народного мистецтва та старожитностей, одяг і типажі з усіх регіонів України.

Саме ота — просвітницько-збиральницька сторона діяльності І. М. Гончара — була тоді особливо на слуху, певною мірою навіть притінивши іпостась власне художника. Це вже згодом мені пощастило тішитися його скульптурними портретами Івана Гонти,

Марії Заньковецької, Леся Курбаса, Ніни Матвієнко, Анатолія Солов'яненка, Богдана Хмельницького, кобзаря Євгена Адамцевича, захоплюватися історико-етнографічними полотнами «Весілля в Україні», народними типажами з різних регіонів, краєвидами, названими по-шевченківськи — «Мальовнича Україна».

Уперше ж наяву побачив Івана Макаровича десь на зламі 60–70-х років: якось із кількома колегами-письменниками заглянули в його славнозвісний музей.

То були досить сумні часи в духовному житті України: жиганила цензура, найменший порух у бік свого, рідного трактувався як націоналізм з усіма наслідками — аж до арештів. Зрозуміло, що просвітницька діяльність і творчість Івана Макаровича, залюблена в усе українське, яка вже самою суттю категорично опротестувувала суслоську тезу про «нову, радянську спільноту», — викликала і роздратування в маланчуківців, і пильну увагу «делікатних» служб.

...Уже на підході до будинку Гончара ми помітили характерні постаті, що з напускною байдужістю тинялись неподалік. Мовчки презирнувшись і гмикнувши «наші люди всюди», зайшли до оселі, по самісіньку стелю заповнену експонатами. Тут справді, як у дзеркалі, відлунювала Україна в усьому своєму веселковому розмаїтті.

Відвідувачів, як на ті часи, було досить рясно. Одні залюблено обстежували кожен взірєць. Інші екзальтовано охкали і ахкали. Чималенький гурт тісним колом оточив Івана Макаровича, захоплено дослухаючись його оповіді. Там я вперше побачив Ніну Матвієнко — популярність якої, незважаючи на різні перепони чиновництва, щодень зростала.

Знайомство в цій людській колотнечі було досить фрагментарне. А проте обличчя Івана Макаровича чітко вкарбувалось у пам'ять. Нервово і водночас одухотворене, з гострим, аж палахким поблиском очей. Від усієї його напруженої, стривоженої статури віяло рішучою безкомпромісністю і затятістю подвижників-старообрядців, які безоглядно йшли на муки за свою віру і правду.

А тим часом заморозки в суспільно-політичній атмосфері переросли в морози. Небавом долетіла сумна звістка про закриття музею як «націоналістичного осередку», а самого митця, котрий солдатом пройшов смертними дорогами війни, знаного і пошанованого почесним званням заслужений діяч мистецтв Української РСР, — виключили з партії, в яку він вступив на фронті. А на той час виключення часто загрожувало в'язницію.

До честі прихильників Івана Макаровича, вони намагалися хоч якось одвернути біду та пособити йому в сутузі: хто статком, хто просто добрим словом, а хто й прямим зверненням до влад-

ців з вимогою зупинити це блюзнірство. Одне слово, довкола Гончара створювався досить-таки відчутний фронт оборони. Настільки відчутний, що навіть опричники не одважилися переступити межу, за якою вже бовванів конвой...

Український фонд культури від дня свого започаткування, себто з квітня 1987 року, духовно поріднився з Іваном Макаровичем, і не лишень перейнявся його клопотами, а й узявся за реалізацію давніх задумів майстра, зосібно, ми увійшли до високих інстанцій з пропозицією створити самодостатній музей на базі вже згаданої збірки митця. Саме за ініціативи Фонду був розроблений проєкт музейної споруди, організовані виставки зі скарбниці Івана Гончара «Україна і українці», «Тії слави козацької повік не забудемо». Всі ці та інші дії, по суті, виводили подвижника з-під жорстокого пресингу тимчасовців.

Особливо значущою акцією стала організована Фондом велелюдна святкова учта «Щедрий вечір», що відбулася 15 січня 1989 року в одному з найпрестижніших залів столиці — в тодішньому Жовтневому палаці. Там же, у фойе, вважай уперше в такому масштабі, була розгорнута виставка взірців народного мистецтва, зібраних Іваном Макаровичем. Усе це дійство супроводжував донині загнаний у підпілля легендарний хор «Гомін» під орудою такого ж гнаного, як і Гончар, подвижника Л. Ященка, котрий теж чи не вперше вийшов на високу державну сцену.

То було справжнє свято відродження національного мистецтва. Переповнена зала майже упродовж усього вечора стоячи вітала Івана Макаровича.

Він стояв зворушений, навіть розгублений від щедрої зливи народної любові. Найтяжчі удари долі не змогли викресати й сльозину у цього кремінного воїна. А тут Іван Макарович заплакав уперше — від щастя.

Не зайве нагадати, що в ті часи ще не вельми «дозволеної сміливості» доводилося долати досить круті бар'єри ідеологічної зашореності, а то й ворожості.

Не всім до шмиги було відродження Гончара. Пам'ятається, однієї ночі якісь вандали по-злодійськи розтрошили скульптури на дворіщі Івана Макаровича. Український фонд культури одразу ж прийшов на поміч, звернувшись до правоохоронців з вимогою захистити і автора, і його творчі набутки. На щастя, відповідні органи зреагували вчасно.

Коли ж справа з будівництвом музею ускладнилася і майже зайшла в глухий кут, ми пішли на досить неординарний крок — звернулися за сприянням цій шляхетній справі безпосередньо до Президента України.

За ініціативою Фонду Леонід Кравчук особисто відвідав оселю художника, заінтересовано і уважливо ознайомився зі справді неперехідними вартостями і дав розпорядження виділити під музей одне з приміщень в ансамблі пам'яток Києво-Печерського заповідника, де нині й діє музей І. М. Гончара.

Говорю про все це не задля реклами Українського фонду культури. Ми просто вважали за високу честь бути поруч в нелегкі для нього години. І коли саме за дійового сприяння Українського фонду культури Іван Макарович 1989 року був удостоєний Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, а 1991-го — звання народного художника України, — то це не послуги, а суто людське прагнення хоч якоюсь дещицею віддарувати Майстрові за все, що він сподівав, утверджуючи суверенність нашої Держави.

Нині, на порозі 10-ліття від проголошення й утвердження Незалежності, спогадавши добрим словом тих, хто, не шкодуючи себе, наближав цей День, серед перших хоробрих ми називаємо ім'я Івана Макаровича Гончара — славного сина України козацького роду, якому не було, нема і не буде переводу!

2000

Про Андрія Малишка

Час — неблаганний судія. Особливо строгий він до митців, точніше — до їхньої продукції. Історія знає багато випадків, коли той чи той твір своєю появою викликав бурю захоплення серед певної частини читачів, глядачів чи слухачів, ставав у якійсь мірі модою. Але минали дні, втихали пристрасті, й поступово, непомітно для ока, опадало листя з лаврового вінця, котрим спочатку щедро коронували новоявлений «ідеал». А згодом зовсім забувався, не лишивши й сліду на вразливому ґрунті людської пам'яті.

Бувало й навпаки. Спочатку холодно зустрінутий, з плином років твір того чи того митця раптом розквітав досі непоміченими кольорами та гранями, і переможений час покірно піднімав шлагбаум перед його владним поступом у вічність.

Я навів ці два випадки з метою прийти до старого, як світ, висновку: у творчості є свої особливості, секрети, котрі зумовлюють мимохідність чи безсмертя того чи того митця, того чи того твору; знову ж таки, нічого нового не відкрию, коли скажу, що рецепт довголіття настільки складний, наскільки й простий: коли митець творить іменем народу, водночас від імені й за дорученням свого серця, коли пісня народу стає піснею його серця, коли піднесений народом, він хоч на сантиметр підносить свій народ до кругих вершин надбань вселюдського розуму — його в гіршому разі не скоро забудуть.

Звичайно, прогнози та передбачення — річ страшенно непевна, особливо в такій справі, як література. Але мені здається, що творчість Андрія Самійловича Малишка, п'ятдесятиліття котрого ми сьогодні відзначаємо, в обоймах його кращого доробку несе вагомий заряд, а не холодно красивий та скороминучий спалах бенгальського вогню.

*Зі статті «Творчий полудень»
(«Молодь України», 1962, 14 листопада).*

З перших своїх кроків у літературі Андрій Самійлович засвідчив, що він — поет дії, а не холодного спостереження. Воістину, поезія була справою його совісті й честі. Він не спочивав у ній по трудах праведних, а віддавав усю повноцінність свого життя, як косар оддається полю. Тому всі поезії Малишка — наскрізь інтимні: чи йдеться в них про кохання, чи про важливі державні справи. У нього немає жодного вірша, де б він стояв осторонь, спостерігаючи за діями свого ліричного героя. Кожна його поезія дихає, бореться, заперечує і стверджує — як саме його «я». Так, йому аж ніяк не пасує поза висококваліфікованого версифікатора, що в келійній тиші, при свічках, творить «на вічні теми» в розрахунку на вічність, у кінцевому ж підсумку — на архів. Він був справжнім бійцем першої лінії і не цурався теми дня, але, щедро обдарований талантом, підносив її — тему дня — до рівня вічної теми. А хіба безсмертні твори Шевченка, Франка чи Лесі Українки починалися не від конкретних фактів соціальної дійсності?

Поезія Андрія Малишка — це поезія характеру, оскільки сам він — натура сильна й складна, зі своїм небуденним характером, де неабияку вагу мають миттєві імпульси й спалахи.

Зі статті «На видноті всього світу» («Літературна Україна», 1972, 17 листопада).

Всього якихось дев'яносто виповнилося б нині Андрієві Самійловичу. А вже тридцять двоє літ, як поета немає.

Декотрі, щоправда, вважали б за щастя, аби його й зовсім не було.

Слава Богу, цим гробарям не підвладні таємні закони Космосу, той вічний колообіг народжень та відроджень, ті глибинні замисли незглибимого Трипілля, котрі й явили світові, — на славу України — її неперебутнього співця і речника.

Але, на жаль, віку Андрієві те бісівство таки вкоротило. Лише 57 літ.

Одначе Доля в кризові часи передбачливо злотовує на малій площині таку енергію таланту, котрої вистачило б на безмежжя. Тут уже діє принцип: «Non multa, sed multum», себто «не багато за кількістю, зате багате за якістю».

Андрій Самійлович устиг сподіяти і багато за кількістю, і за якістю — багато. Доля хоч і благословила його, але не голубила. Народжений у малоземельній родині корінних обухівців (до речі, цього року виповнилося 640 років від першої писемної згадки про Обухів), Малишко гідно пройшов свої життєві перегони сіяча і ратоборця, не огинаючись і не ховаючись від кинджальних вітрів епохи.

Зазвичай, його атестували на сурмача своєї доби. Подібне твердження, як на мене, звужує силове поле поета, оскільки він був, є і пребуде Сурмачем України, предтечею і поборником її незалежності.

Певен, сьогодні не один із нас згадає оці могутні, сповнені вражаючої сили рядки, котрі я теж не можу обминуті:

Запалали огні за долиною синього неба.
Самальоти гудуть, бо на захід фронти і фронти.
Україно моя, мені в світі нічого не треба,
Тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти.

Це проречено в найтяжчі години фашистського потопа солдатам першої лінії оборони і наступу. А в такому стані й за таких обставин, за крок від смерті, говорять правду — і тільки правду.

Для Андрія Малишка вищою, вищою і вічною правдою була Україна. Її він виспівав і вистраждав усім своїм життям. За неї йшов в огонь і воду. І не прощав нікому ані найменшого посягання на її гідність і честь. Нікому — од верхів до низів! І одчайдухо, гнівно давав одкоша і кагановичам, і дрімучим шовіністам, і подібному непотрібу. І в тому гніві Малишко був одвертий, як стріла, сам наражаючись на смертельно гострі списи опричників режиму. «Караюсь, мучюсь, але не каюсь» — ця тріада Шевченка, якому приурочив найкращі свої поезії, стала і його життєвим кредо, і долею.

Поет од Бога, Андрій Самійлович був неперевершеним віршотворцем, тонким знавцем рідної української мови, за честь якої стояв, як витязь. Його катрени, вишукані за формою, огорнені особливою, ласкавою і плавкою мелодійністю, самі просилися на музику. Найвідоміші композитори вважали б за честь працювати з ним.

Одначе Малишко до останнього подиху був вірний братам Майбородам, найперше — Платонові, з яким його родичали не лише спорідненість душ і творче суголосья, а й суто чоловіча, козацька дружба.

«Пісня про рушник», «Пісня про Київ», «Ми підем, де трави похили», «Дівоча пісня», «Вчителька», «Стежина» — уже лише ці пісні, виколісані з Платоном Майбородою, зарезервували б Андрієві Малишку заглавне місце на покуті української словесності.

Ще за життя обох Майстрів вони увійшли в класику, ставши воістину народними. І нині, серед засилля графоманії, є взірцем естрадного жанру.

Малишко глибоко усвідомлював і ціну слова, і стратегічне покликання самого ества достеменної поезії:

Ї не купиш цвітом провесен,
Ані горлянкою, ні чином.
Поезія — це діло совісне,
Не грайся нею безпричинно.

І нам, його сучасникам, і молодшим, і наймолодшим, перш, аніж братися за перо, варто б пам'ятати це правило, а не бавитися шукарством і ширнетребом на догоду кон'юнктурі.

І ми всією громадою зобов'язані зробити все, аби жоден покручень не посмів кинути навіть найменшу тінь на світлий образ великого Сина нації. Бо Малишко — це сама пісня. Безсмертна пісня України!

Зі статті «Поет совісті» («Молодь України», 2002, 20 листопада).

Про Георгія і Платона Майбородів

Якщо з гнізда тільки однієї родини злетіли у позахмарну духовну височину таких двоє орлів, як брати Георгій і Платон Майбороди, то яких доказів про безмежну талановитість України і полтавського краю ще потрібно?! Водночас цьому феноменальному явищу надає якогось особливого, не боюся сказати, горнього осяяння те, що народилися брати, хоча й з різницею у п'ять літ, але ж обое — саме 1 грудня.

...Вони самою своєю суттю категорично спростовують поповзи деяких загумінкових реформаторів — починати все з нуля, полишивши нас без роду-племени та історичної пам'яті.

Марні й даремні потути! Бо за плечима Майбородів височіє поstatt духовного багька, безсмертного земляка — Миколи Лисенка. А за Георгієм і Платоном видніється їхній талановитий крянин Олександр Білаш. Оце і є сув'язь поколінь, яка потверджує домінанту «козацькому роду нема переводу», знаменуючи незнищенність нації, її світочів та творців, зосібно, і незабутніх Георгія і Платона.

Я мав честь і невимовне щастя знатися з цими справдешніми геніями української музичної стихії. З істинними інтелігентами

козацького замісу і постави. Ми ще в юні літа чарувалися не лише широкоформатними, епічними полотнами Георгія і неповторно мелодійними піснями Платона, а й громадянськими змаганнями їхніми за українську справу. То була не галасливо декоративна, а усвідомлена громадянська позиція, на яку тоді чимало сторожів політичної цноти дивилося скоса. Але брати ніколи і ні перед ким не запобігали, як і їхній вірний товариш Андрій Малишко.

Не мені давати оцінку сподіяного братами, оскільки дароване ними — безцінне, якщо свого часу світ знав про Україну передусім за Хмельницьким і Шевченком, то «Пісня про рушник» Платона Майбороди зачарувала всі континенти.

І коли ми сьогодні живемо і діємо у своїй суверенній державі, то маємо цим завдячувати і братам Майбородам. Вважай, після рівноапостольних Кирила і Мефодія — цих солунських братів — саме Україна явила таке святе побратимство, як Георгій і Платон.

Будьмо гідні світлої, вічно живої пам'яті великих братів з Пелехівщини!

З виступу на урочистому вечорі, присвяченому пам'яті Георгія і Платона Майбородів (1 грудня 2003 р.)

Про Платона Воронька

Хто тобі розкаже про мене, нене?
Друзі мої впали, мов клени, нене ...

Ці тужно гіркі слова Платон Воронько сказав давно, але ніби передчуваючи наші часи забудькуватої зневаги стосовно всього минулого. А й справді, все меншає нині тих, хто згадує, і то якось нагинці, предтеч, перед якими ще вчора розпиналися в любові по-крамарськи меткі каліфи на мить. Для котрих уже й Тичина з Рильським, Сосюра з Малишком і Вороньком, бачте, застаріли. І при тому заковують очі д'горі: як це ми, мовляв, і досі не визначились з національною ідеєю?! А де ж вона візьметься, коли ці адепти «нового авангардного, прости Господи, мислення» самі ж і підривають передоснову її, перекреслюючи надбане попередниками?

Тому так тривожно пророче гримить книга знаного письменника і громадянина Олександра Сизоненка «Не вбиваймо своїх пророків». Не вбиваймо, інакше в духовному сенсі залишимося непристойно голі не тільки серед вовків, а й серед овець.

Я не випадково саме з цих зауваг почав розмову про сьогднішнього ювіляра Платона Микитовича Воронька — поета вибухової енергії, не здатного на компроміси, сурмача першої лінії оборони і наступу.

Подивіться: у вісімнадцять літ вирушає працювати на Вахшбуд, у далекий Таджикистан. У двадцять шість іде на фінську. У двадцять вісім, рокового сорок першого, стає в обороні Москви. А вже навесні 43-го, у тридцять років, Воронько — у чотах месників-ковпаківців. При цьому підкреслимо: всі ці виходи на передову він чинить не з примусу чи призову, а завжди і тільки — добровільно.

Платон Воронько — поет ідеї, що стала кредо його життя і творчості та якій він не зрадив до останнього подиху. Можна поділяти чи опонувати його світоглядній позиції, але в цілісності натури поета заперечити неможливо. Як і те, що такі особистості, хоч і неопуступно стоятимуть на своєму, але навіть своєму найзатятішому супротивнику ніколи не вдарять у спину.

Я той, що греблі рвав,
Я не сидів у скелі...

Ці слова завжди і обов'язково, де треба й не треба, ліпили рецензенти, характеризуючи і творчість майстра, здевальвуваши їх до штампу. До рівня вдалого парафразу з Лесі Українки — та й тільки.

А тим часом то не просто замашна поетична фігура, а щось вельми і вельми глибинніше, аж до спорідненості душ через час і простір.

У своєму есе про Лесю Українку «Поетка-пророчиця» Дмитро Донцов твердить: «...Це була її непереможна віра, віра віруючих, не недовірків, етика тих людей і її етика не визнавали норм, доведених холодним розумом: тут не було жодного “чому” чи “нащо”. Для неї існували абсолютні приписи, як десять приписів на мойсеєвих скрижалях. Знала одне лиш — “мусиш”!»

А хіба не звідси Воронькова максима: «Треба!» Треба, і він безоглядно ішов у вир вогню і заліза і, перемігши смерть після страшного поранення, знову йшов, заповівши собі: «Поки живий — іди!».

Як нам нині не вистачає таких цільних, одержимих, безкомпромисних, одчайнно відважних особистостей, як Платон Микитович, в утвердженні національної ідеї!...

Природа його могутньої, монолітної натури безапеляційно засвідчує, що — без припису і призову — а як завжди за покликом совісті й честі він став би до лав будівничих нової України. Та чому «став би», коли Воронько — з нами! Плечем до плеча.

Коли виносили із бою
Мене по чистому льоду —
Чотири впало на ходу,
А два дійшло.

І я з тобою
Тому, що там, на полі бою
Чотири впало на ходу, —

сказав поет.

Пам'ятаймо про це, нині суцї.

2003

Про Петра Тронька

У кожній сфері суспільного буття є ті негаласливі трударі, котрі за будь-яких систем чи режимів чесно робили і роблять свою справу, не оглядаючись на колотнечу у верхах, на кон'юнктуру моменту, на зміни напрямку вітрів та векторів. Бо працювали і працюють на постійну, незмінну величину — Народ. Відтак, їм не потрібно було перебудовуватися чи випрошувати індульгенції у нових господарів.

До таких подвижників належить і академік П. Т. Тронько.

Особисто знаю його щонайменше сорок літ. А найближче — від тих часів, коли він обіймав посаду в Уряді, котра тоді іменувалася «заступник Голови Ради Міністрів». Себто, за нинішньої термінології, Петро Тимофійович був віце-прем'єр-міністром з гуманітарних питань. І до сьогодні йому за сподіяним чи й знайдеться рівня.

Він був не просто високопоставленим, ревним чиновником, який безвідмовно виконує накази верхів чи сліпо реалізує чужі замисли, а то й примхи. Петро Тронько і тоді, і нині заряджений на ініціативу, на пошук, на оригінальні свіжі ідеї.

Це не завжди подобалося партноменклатурним чоловім як у Києві, так і в Москві. Особливо ж, коли йшлося про проблеми розвою національної культури, мистецтва, науки, яким він віддав і віддає «не вигризки душ, а всю повноцінність життя...».

Від гніву зверхників Петра Тимофійовича рятували і його біографія фронтовика, і незаперечний авторитет, здобутий трудом праведним на всіх постах і посадах — від комсомольських та партійних до державних і громадських. І тоді, і нині — ще раз підкреслюю — він трудився і трудиться задля загального добра.

З-поміж чеснот, набутих і дарованих природою, я б виділив курсивом його *талант організатора*. Мої перевесники, поза всіляким сумнівом, пам'ятають широкомасштабні акції по відзначенню пам'ятних дат — 100-річчя від упокоєння та 150-ліття від дня народження Тараса Шевченка.

Ці події вийшли далеко за межі офіційних урочистостей, перерісши у велелюдні суспільно-політичні дійства, де по десятиліттях

потопту та національної нівеляції повноросто постала усвідомлена гідність українців. І якщо вже вести літочислення національного відродження, то згадані велелюддя стали помітною, неперехвальною віхою в цьому сенсі. Мотором же і енергоджерелом тих незабутніх подій був наш невтомний Тронько.

Без перебільшення, справжній духовний подвиг вчинив Петро Тимофійович, благословивши 26-томну «Історію міст і сіл України» — унікальне видання, якому не було аналогів у колишньому Союзі, та й нині ледве чи знайдеться в Європі. Саме він з нульового циклу почав і завершив будівництво Музею архітектури під відкритим небом, якому вдячні кияни подарували ім'я «Троньківка».

Я вже не кажу про Всеслов'янський з'їзд, коли до Києва загодили видатні вчені всього світу. Окрім незаперечного наукового сенсу, цей всесвітній форум, по суті, відкрив Україну представникам багатьох країн не як частину чогось чи когось, а як велику державу з її глибинною героїчною і трагічною історією. І до цієї державотворчої акції знову ж таки прямо причетний Петро Тимофійович, на плечі якого ліг головний тягар по організації і проведенню форуму.

Саме з ім'ям академіка Тронька асоціюється розвій Товариства охорони пам'яток історії та культури, завдяки якому була проведена неймовірної складності й важливості робота по інвентаризації, обліку та науковому опису десятків тисяч відомих пам'яток у духовній царині, а ще більше повернуто з небуття та занехаяності, відремонтовано, опорядковано і передано у всенародну скарбницю.

Хотів би скласти доземну подяку Петру Тимофійовичу, який стояв при колісці Українського фонду культури. Від першопочатків і до днів нинішніх, ось уже чотирнадцятий рік він побатьківськи допомагає УФК і мудрою порадою, і особистою участю у всіх наших починаннях як незмінний член президії Фонду і просто як добра, щедра душею людина.

Завдяки його наполегливості й самовідданості відроджено краєзнавчий рух, який він з перших кроків і очолив. Нині Петро Тимофійович головує у Фонді відродження видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені незабутнього Олеса Гончара.

Одне слово, впродовж щонайменше півстоліття найпомітніші події на ниві духовного розвитку тією чи тією мірою пов'язані з ім'ям Петра Тронька.

...На його життєвому шляху траплялися верховини й низини, мінялися системи і режими. Одначе ці переміни й одміни не похит-

нули внутрішньої суті Петра Тимофійовича як добротворця. Паче того, літа і примхи долі навіть зовнішньо не змінили його. Що теж не останньою чергою засвідчує цілісність натурі.

Для нього головне не посада, а праця в ім'я загального добра. За своїм характером він — господар по-українськи, по-хліборобськи дбайливий збирач і невтомний трудар.

Хай же Доля дарує Вам, Петре Тимофійовичу, ще многая і многая літа для трудів праведних на безмежній духовній ниві нашої Соборної України!

Зі статті «Добротворець» («Голос України», 2000, 12 липня).

Про Олесь Гончара

В переломні катарсисні моменти в житті суспільства на передній план виступає (природно, що за обов'язкової умови — наявності таланту) сама особистість письменника, його суто людські якості: принциповість, громадянська мужність, моральна чистоплотність і в справах громадських, і в побуті, абсолютне несприйняття конформізму, чіткість ідейної позиції, чесність у поводженні з фактами історичними і фактами сьогодення. Саме такими якостями повною мірою володів Олесь Терентійович Гончар.

Декому може здатися, що доля завжди схилиє своє чоло перед відомим нині майстром словесності Олесем Гончаром. Та й самі факти ніби потверджують те: трилогія «Прапорonoсці», що обійшла всі материки і витримала понад 150 видань. Романи «Тронка», «Людина і зброя», «Твоя зоря», удостоєні Ленінської, Державної СРСР і УРСР імені Т. Г. Шевченка премій. Зірка Героя Соціалістичної Праці, звання академіка... А коли до всього цього додати, що книги його виходили і виходять в багатьох країнах світу і тираж їх обчислюється у понад 23 мільйони примірників, то вже й справді може здатися, що Олесь Гончар народився в сорочці.

Що ж, він по-справжньому щасливий, але це важке, часом з полинною гіркотою щастя митця і людини.

...Війна потрясла весь світ до найглибших закутків планети. Вона змітала цілі міста і села, диктувала свої жорстокі закони, звівши вартість людського життя до дев'яти грамів свинцю випадкової чи прицільної кулі. В сплюндрованих квартирах горіли мрії поколінь і сторінки недописаних романів та поем.

Але порушивши структури ґрунту, що укладалися мільярдами літ, вона ні на гран не схитнула структури нашого духу, наших ідеалів і принципів. У ряди прапорonoсців вищої правди, що піднялися рятувати світ, став і Олесь Гончар. Розпочавши свою бойо-

ву одіссею в студентському батальйоні добровольців, він спізнав і пекучий біль відступу, і відчай оточення, і тяжкі рани, і велику радість переможного наступу.

«Якщо залишуся живий — висічу з каменю», — поклянеться він своїм бойовим побратимам, живим і мертвим. Доля вберегла його для народу-переможця і тих героїв, які не дійшли до перемоги, щоб світ читав «Прапороносці».

Роман-трилогія посідає особливе місце не лише в творчості Гончара, а й в усій українській літературі... Вершина його і сьогодні, крізь далечинь сороколітню, проглядається так само чітко, як і того літа 1946-го, коли «Прапороносці» вперше постали перед читачем зі сторінок журналу «Вітчизна».

В чому таїна неперехідної вартості цього твору?

Так, Гончар писав його в гарячий слід, писав прямо з оригіналу подій, рукою солдата, що пліч-о-пліч зі своїми героями пройшов дорогами війни. Не було в нього тієї часової дистанції, такої необхідної для того, аби із конгломерату фактажу відібрати найсуттєвіше, найхарактерніше; не було, здається, і часу для глибокого осмислення та переосмислення подій. І все ж письменник енергією свого таланту зумів вийти за межі локальних подій, завдяки йому роман став не просто документом війни, а художнім документом цілої епохи.

Так у чому ж все-таки секрет? В глибині й силі таланту? Поза всіляким сумнівом! Але не тільки цим обумовлений успіх «Прапороносців».

І сам Олесь Гончар, і його герої були історично готові взяти на себе роль прапороносців. І Хома Хаецький, і Шура Ясногорська, і Воронцов, і Брянський, і Маковейчик, і Черниш — це не просто солдати, які на величезному театрі війни бачаться інколи зменшеними складниками маси. У Гончара вони не нівелюються, а вивисуються, кожен зі своїм лицем і характером, над фронтами, над всією системою траншей безмежного поля війни. То не герої, народжені обставинами. За будь-яких обставин вони стоятимуть над обставинами, бо живуть не одним днем війни.

Мирні люди, інтелектуально багаті натури, чутливі й вразливі, вони живуть життям духовним і тому цікаві не лише у военній ситуації, а у будь-якій мирній, буденній роботі. В найтяжчих перипетіях війни вони не втрачають своєї гідності й крізь кров і попіл бачать голубе небо своєї мрії.

І це теж в традиціях української літератури. Згадаймо монументальні франківські образи із «Захара Беркута». Згадаймо сцену з довженківського «Щорса», де солдати на короткому привалі, за крок від смерті, піднесено мріють про далеке грядуще.

Трилогія «Прапорonoсці», — ключова в творчості Олеся Гончара, вона визначила тональність наступних творів письменника, самобутню поетичну піднесеність, зачаровану людською добротою, суто гончарівську інтонацію.

Навіть у такому суворому і «нервовому» романі, як «Людина і зброя», де людські стосунки оголені до краю першими днями війни, тягарем відступу, де кожна фраза болить і кровоточить, як осколочна рана, де атмосфера просякла тяжким потом, порохом погаром, а часом і відчаєм, — навіть у цьому романі гончарівська інтонація людинолюбства домінує. Особливо в жіночих образах вчорашніх наївних студенток, що під ударами долі раптом стали мужніми матерями людськими, Ярославнами двадцятого століття.

До речі, для Олеся Гончара характерна особлива поштивість до жінки. І в повістях «Земля гуде», «Щоб світився вогник», «Бригантіна», і в романах «Таврія», «Перекоп», «Тронка», «Собор», «Циклон», «Твоя зоря», і в оповіданнях «Модри Камень», «Весна за Моравою», «Маша з Верховини», «Соняшники», «За мить щастя», і в «наймолодшій» повісті «Далекі вогнища» ми зустрічаємося з чистими, одухотвореними образами жінок, красивих, ніжних серцем. І це теж в традиціях української літератури, де образ матері — священно недоторканий.

Потім з-під пера його вийде ще не один роман, повісті, збірники оповідань і есе, і все ж трилогія «Прапорonoсці» для Гончара — це як перша любов.

...Ми ведемо бесіду в його квартирі по вулиці Леніна (тепер Богдана Хмельницького — Ред.). Розмова заходить про «ділову людину», яка останнім часом у літературі, особливо в драматургії, висувається на перший план.

Кажу:

— Олесю Терентійовичу, я розумію: це вимога життя, вимога всього нашого багатопланового господарства, науково-технічної революції, переломного моменту зрештою. Але чи не здається вам, що ми вже надміру педалюємо на цих ділових якостях, іноді на шкоду духовності.

Відповідає неспіхом, плавко погойдуючись на характерному полтавському «л», по ходу уточнюючи, коректуючи фразу.

— Що ж, НТР — благо для людства. Бо рано чи пізно, а проблема енергетичних ресурсів постане на повен зріст. І доброю підмогою у вирішенні цієї глобальної проблеми стане саме науково-технічна революція. Однак зустрічаються гарячі, а точніше холодні, голови, які схильні передати нашим роботам ледь не всі функції людського мислення аж до творчості. Ці споживацькі, діяцькі настрої, прикриті високими гаслами НТР, дай

тільки їм волю, можуть зманити нас на півтіці дегуманізації, а то й знівечити людину, звести її до рівня двоюрідного брата рбота, з убогими духовними запитами, що дивиться на світ крізь вузьку щілину формули.

Література повинна бути особливо зіркою, аби не прогавити, в якому напрямку розвивається людська особистість. І всіма доступними їй засобами оберігати в людині все те моральне, святе, поетичне, що здобуто людством на довгому шляху розвитку від колиски до днів наших. Нарощувати духовну багатоманітність, неодномірність людини, будити і плекати в ній гармонійно розвинену, щедрю й інтелектуально, і емоційно особистість. Нам потрібен не вузький спеціаліст, що добре знає і чітко виконує своє коло обов'язків, обмежене професією, а мисляча, одухотворена особистість активного творчого устремління.

— Ви, певне, помітили, — продовжує Олесь Гончар, — що письменники намагаються тепер якомога глибше заглянути, проникнути в психологію людини, їх цікавить не лише той чи той вчинок героя, а першопричини морально-етичного плану, що зумовили саме такий, а не інакший вчинок.

Особливо тішить мене справді всенародний рух за збереження природи. І найперше те, що в нашій країні цей рух розгорнувся широким фронтом не тільки в плані захисту всього живого, включаючи й нас із вами, а й у сенсі духовному, моральному, естетичному...

Олеся Гончара я знаю давно, не одне десятиліття. Мав можливість спостерігати його в різних ситуаціях і за різних обставин: за державною трибуною, в колі добрих друзів, в ексальтованій атмосфері студентської аудиторії і розважливій тиші сільського клубу, в діловому гулі засідання президії Спілки письменників, на приййомах зарубіжних гостей з усіма належними в такому випадку протокольними умовностями. І жодного разу він не «зрадив» тому ідеалу, який склався в моїй свідомості ще зі шкільної лави.

Рівний, з усіма уважний і ввічливий, він ніколи не допускає фамільярності зі свого боку і всією своєю суттю не допускає цього стосовно себе. З ним, однак, кожен почуває себе впевнено і надійно. Він не скоує своїм авторитетом ініціативи, але дає просторінь жартам, уміє непомітно підтримати свого колегу.

Письменник — це, вважаю, ціла галактика зі своїми магнітними бурями, супутниками, періодами неспокойного сонця. У взаємостосунках творчих особистостей є свої особливості, своя специфіка, в підході до кожного індивіда потрібен винятковий такт, вроджене почуття міри.

Зичливий до всього талановитого, Гончар, одначе, ніколи не відступає перед натиском самовдоволеної графоманії, завжди і скрізь дає гідну відсіч кололітературному болоту, хоча це часто коштувало йому і нервів, і здоров'я.

Принциповість, безкомпромісність Олесь Терентійовича виростає з його чіткої позиції, з глибокого усвідомлення свого покликання і обов'язку: творити для народу, не лиш декларувати, а й щоденною працею утверджувати загальнолюдські ідеали. На одній з нарад молодих він якось сказав: «В літературі нема нічого нейтрального. Якщо твір не допомагає, то він неминуче завжди завдає шкоди вже хоча б тим, що він засмічує літературу і псує смаки читачів... Вузкий утилітарний підхід несумісний зі справжнім мистецтвом. Тільки велика гуманна мета здатна покликати до життя твори істинно епохальні».

Кажуть: письменник — совість народу. Певен, що ті, хто зустрічався і зустрічається з Олесем Терентійовичем, мають усі підстави зробити однозначний висновок: совість нашого народу чиста.

Будемо відверті: принциповість не завжди оплачується вдячністю. За свою майже півстолітню літературну практику Гончару доводилося і наштовхуватися на холод нерозуміння, і зазнавати не завжди справедливої, обґрунтованої критики. Загалом у такій делікатній, неоднолінійній сфері, як творчість, це неминуче. І характер, сила письменника випробовуються не лише славою, а й тим, як реагує він на критику, як сприймає примхи фортуни. Щодо цього, то Гончара як особистість найкраще характеризують його ж слова, сказані на адресу Яновського: «Відчувалося, що таку натуру не зламає ніщо, і не засмокче цю людину міщанське болото, і не стане він здобувати ласку ціною самоприниження, і що є в нього принципи для нього святі».

Рубінштейн якось сказав: «Писання — вдоволення, друкування — відповідальність».

Це правило — священне для Гончара. Навіть у своїх численних виступах перед масовою читацькою аудиторією, навіть в рядовій газетній замітці він ніколи не йде на експромт, а якщо вже й доводиться говорити експромтом, то кожне слово, кожну фразу він виважує найвищою мірою відповідальності. І цим Олесь Терентійович особливо близький до Павла Тичини.

Я вже й не говорю про роботу Гончара над оповіданнями, повістями й романами, де письменник прямо-таки нещадний до себе.

З такою ж чесною суворістю Гончар ставиться до творчості і своїх ровесників, і зовсім молодих літераторів.

Олесь Гончар як письменник виріс на рахманному чорноземі доброї української реалістичної школи. Йому світило сонце без-

смертної поезії Котляревського і Шевченка, Франка і Лесі Українки. Він брав уроки майстерності в Юрія Яновського, Олександра Довженка, Андрія Головка. Брав, творчо виробляючи свій стиль, свою інтонацію.

В літературі голос його звучить чисто, в оригінальному, неповторному тембрі. В Гончарових творах героям дихається легко, на повні груди. Є щось в тональності романів Олеся Терентійовича від безбережності степів Таврії, від м'якості його рідного півтавського ландшафту. Фраза розложиста, вона тече кудись далеко за голубе марево небокраю, але не обривається там, а перевисає арко-дужно в заобрійну далину...

Гончар читається легко. Однак ця позірна легкість виборена подвижницькою працею дослідника життя, де кожна фраза, кожна думка виважена на терезах правди. В нього немає вододілу між літературною і громадською роботою. Чимало тем зійшло на ниві діяльності Олеся Гончара як депутата Верховної Ради, не одна проблема підказана людьми, з якими він зустрічається і листується.

Мужність письменника не завжди показна. Вона — у вірності своїй гуманістичній концепції, котра в істинного майстра не міняється на угоду кон'юктурі моменту. Гончар міцно і неопступливо стоїть на народній основі. Саме народна точка зору на минуле і сучасне дає йому можливість передбачити майбутнє. Ніби передчуваючи повальне захоплення в розробці воєнної тематики «окопною правдою», він у «Прапорonoсцях», можливо, як ніхто інший, розкрив суть Великої Вітчизняної як війни народної...

Про роман «Тронка» чимало написано. Автори статей і рецензій відзначили його розлоге, епічне звучання, чарівну мову і гармонійність. Але вже там, у мелодійних переливах чабанського дзвіночка, проривалися тривожні, різкі дзвони тривоги за майбутнє. Вони застерігали людей від самообману досягнутим в науці і техніці, від сліпого насильства над природою, яка жорстоко мстить за завдані їй рани.

На жаль, не всі почули ці тривожні дзвони. І тоді в романі «Циклон» Гончар уже передає диявольський розгул стихії, що не лише трощить на друзки творіння рук людських, а нищить і самих людей. Нині, коли ретроспективно оцінюєш «Циклон», в темному вирі збунтованої природи проступають зловісні обриси чорнобильської трагедії.

Але, певно, наймогутніші удари дзвона, що застерігав від небезпеки духовної засухи, пророкотали з гончарівського «Собору».

В романі були гостро поставлені питання і охорони ландшафтного середовища, святинь національної історії та культури,

і збереження цілності людської душі. В ньому без обхідних маневрів, на високому художньому рівні ставилися проблеми взаємної підзвітності керівників і керованих, співвідношення національного і загальнолюдського, розвінчування кар'єризму як одного з найнебезпечніших для суспільства явищ.

Кожний справжній письменник у своєму духовному образі акумулює визначальні риси свого народу. В характері Олеса Гончара і як особистості, і як письменника, за одностайним визнанням і земляків, і його колег з близьких і далеких країв, народна стихія живе в чистому, природному статусі.

Певен, що, доторкнувшись до творчості видатного Майстра, читач захоче ще глибше пізнати і його першовитоки — унікальне пісенне багатство України, її історію, далеку і близьку, безсмертне слово Шевченка. Бо Олесь Гончар — від кореня і духу його.

*Зі статті «Від кореня народного»
(Криниці моралі та духовна посуха. К, 1990).*

Про Дмитра Павличка

...У нашій поезії він заявив про себе і проголосив себе одразу і на повен голос. Взагалі шепіт чи напівголос чужий натурі Павличка. В його рідних краях, на Івано-Франківщині, де гори говорять з небом, люди говорять з горами і небом на повен голос, із перелунням.

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір, —

відрекомендувався він невимушено. І його почули «з вершин та низин».

З приходом Дмитра Павличка у поезії війнуло свіжим вітром Покуття, живицею смрекових лісів Франкового краю... (Вчасно зупиняюся, аби не збитись на кучеряво-сентиментальний перелік зовнішніх ознак місцевої екзотики). Він приніс щось таке в уже усталену атмосферу, умовно скажемо, «східноукраїнської» поезії, що примусило всіх, од метрів до «та інших», одразу ж звернути на нього увагу.

Оте «щось», котре хоч і просвічувалося в анкетних даних та в суто людських рисах обличчя і характеру поета, корінилося далеко і далеко глибше. Воно проявлялося і в лексичному шарі, і в інтонації, і в літературних традиціях того регіону, звідки прийшов «син простого лісоруба».

Дмитро Павличко, отже, належить до тих перших, хто високі еталони суспільних вимог приміряв до морально-етичних за-

конів, до побуту та інтимного життя і не в позахмарних сферах теорії, а на грішній землі довів, яка небезпека чатує на тих, у кого намітилася хоча б найменша щілина між високими деклараціями й особистою практикою. Часом, щоправда, нетерпимість переходила в нетерплячість, наступальний динамізм — у гарячковість, але все те йшло од жагучого прагнення зробити світ цей кращим і — чимскоріше.

Як би там хто суб'єктивно не ставився до Павличкової поезії, — та об'єктивно — ми чимало взяли від нього. І щонайперше — громадянської пристрасності, невтолимої жаги діяння, сміливості в пошуках, непоступливості до найменших відхилень від норм нашого співжиття.

Дмитро Павличко поет не лише щедрого таланту, а й глибокої культури, за ним стоїть надійна школа Франка, вітчизняної і світової класики, яку він знає не «з листа», по діагоналі, а з першокоренів. Кожна його передмова до книг вітчизняних чи зарубіжних поетів, кожен його виступ з тої чи тої нагоди завше надійно вивіреним, науково обґрунтованим, слово і фраза виважені й точні.

Можна було б чимало добрих слів сказати на адресу його перекладів кращих взірців вітчизняної і світової поезії, про його цікаві, глибокі вірші для дітей. Але це — цілий архіпелаг, який потребує серйозного, неквапливого аналізу, окремої розмови.

Рівень справжнього поета визначається і випробовується на, так би мовити, канонічних формах, які не дають можливості на всілякі «обходи» чи «об'їзди». Саме такою — чи не найважчою — формою був і є сонет. І саме в ній Дмитро Павличко на сьогодні, за одностайним визнанням, здобув найпомітніших успіхів.

Нашим уже спільним набутком стали його афоризми: «щасливий той, хто бачив мрію, але не доторкнувсь її», «я тимчасовий, та мусить пройти вічність крізь мене», «як на тирана встане мій народ, він літаки збиватиме камінням», «і мозком ти врости у зорі, як у горіх вроста зерня», «дідусь мій до смерті своєї звика, як звикає до слави поет» і ще чимало справжніх перлин аж до «Двох кольорів» і «Таємниці твого обличчя», що вже стали називними.

Не забуваючи, що він — «син простого лісоруба», Павличко водночас прагне «вершин і низин» вселюдського мислення та буття. З цього і обрїї його музи: від напоєної ароматом дитинного альтруїзму поеми «Золоторогий олень» до хоралу всеможності людського серця в «Таємниці твого обличчя»; від роздумів про включеність кожної людини і нації у світовий процес буття природи і людства в «Сонетах подільської осені», від поезій, спов-

нених глибинного роздуму про джерела світової чистоти («Сибіряки»), до публіцистично-викривальних інвектив, скерованих проти конкістадорів сучасності («Неопалимі голоси»). Павличко бачить світ у його багатстві і трагічності, бачить людину як у звершеннях, так і в мізерії та втратах, тому й слово його обирає плоть то поеми-фантазії, то книги сонетів, то рубаї, що є, до речі, не самоціллю, а наслідком розуміння: багатоманітність світу відбивається у багатоманітності форм вираження його. Одне слово, змінний у поступі й пошуках, Дмитро Павличко досяг того рівня, коли вже його творчість є вартістю незмінною.

*Зі статті «Зеніт творчості»
(Криниці моралі та духовна посуха. К, 1990).*

Про Леоніда Тендюка

Ріка літературного процесу має свої витoki і ціле розгілля струмків, що живлять і підтримують напругу її саме на рівні ріки. Отож усі джерела мають рівнозначну вартість як начала формо-творчі.

У кінці п'ятдесятих років в українську поезію влилася ціла когорта цікавих, неординарних індивідуальностей, що стала тим ажурним мостом, котрий поєднав фронтове покоління з новобранцями літератури уже повоєнного призову. Чимало з них визначають сьогочасне обличчя нашої поезії, зажили собі заслуженої шани. Серед кращих ми виділяємо імена Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Ростислава Братуня, а за ними — таких своєрідних поетів, як Євген Летюк, Тамара Коломієць, що разом творили цілий пласт поезії, з якого вже вирости їхні побратими по перу: Іван Драч, Віталій Коротич, Микола Вінграновський, Володимир Коломієць, Роберт Третяков, Роман Лубківський — та багатьох інших, нині знаних далеко за межами республіки.

Серед цікавих, оригінальних поетів, але дещо відсунутих «на околицю», назвемо передовсім Леоніда Тендюка... Мені випало щастя працювати з ним у найгарячішому цеху — у відділі літератури газети «Молодь України» на схилі п'ятдесятих — початку шістдесятих років. Через його руки на шпальти часопису перейшли чи не перші твори І. Драча, В. Коротича, В. Дрозда, Є. Гуцала... Отже, коли брати лише журналістську практику, то Леонід Тендюк має переконливий «послужний список».

До газети, а через неї — і в літературу, Л. Тендюк ішов, сказати б, традиційно: зі свого рідного села Володимирівки, на Кірово-

градщині, до великовисківської районної газети, де з'явилися його перші вірші. Тут же, у Великій Висці, він закінчував десятирічку (п'ятнадцять кілометрів туди, п'ятнадцять — назад. Часу для роздумів та самоаналізу було, отже, досхочу).

Його ніжно любив Павло Тичина. Якось разом з Леонідом (чи, скоріше, завдяки йому) я удостоївся високої честі побувати у світлиці видатного Поета. Для мене ті відвідини стали святом, яке завжди зі мною.

Вже у першій збірці Леоніда Тендюка «Поле моє, полечко...» (1961) крізь шепіт колосся виразно пробивається потужний стугін прибою. Одначе на першопочатках сприймалося те як данина книжній романтиці, юнацьким ілюзіям мешканця найсухопутнішої з областей України.

Де ж було нам, невтаємниченим, знати, що потяг до моря для Тендюка став внутрішньою необхідністю з тої миті, коли він школярем уперше побачив на обкладинці підручника з географії екзотичний малюнок джунглів Нової Гвінеї! Відтоді море стало для нього не просто мрією, а метою життя. І він досяг її, хоч те було вельми і вельми нелегко.

На океанографічних суднах «Ю. Шокальський» та «Витязь» Леонід Тендюк ходив у рейси до островів Фіджі, Японії, Нової Гвінеї, тричі відвідував Полінезію, бував у В'єтнамі, Японії, США, Канаді, Індії, Пакистані, Кенії, Австралії... Одне слово, це саме той випадок, коли легше засвідчити, де він не бував.

То були не просто мандри, а серйозна, цілеспрямована робота літератора, який добре знав, чого він хоче. З тих подорожей Леонід Тендюк «привіз» книги нарисів «Одіссея східних морів» (1964), «Шукачі тайфунів» (1965), «Люди з планети океан» (1968), повісті «Земля, де починаються дороги» (1972), книгу оповідань для дітей «Вогники в океані» (1974), «На коралових атолах» (1979) і ще чимало творів, котрі виходили поважними тиражами і одразу ж зникали з полиць книгарень. А це — чи не найвища оцінка творчості письменника!

Певно, найчіткіше своє кредо, домінанту своєї поезії Леонід Тендюк вивісив у вірші «Моя пісня»:

У пісні у моєї два крила:
Одне — моря, бурхливі океани,
А друге — степ, земля моя кохана,
Та, що мене до моря привела...
У ній наш корінь, і її ми діти, —
Проте, щоб в небо сонячне летіти,
Потрібно, як і чайці, два крила!

Саме так! Тільки відчуття рідної землі, земне тяжіння, в прямому і переносному смислі, дає можливість у найзахмарніших злетах фантазії не втратити «точки відліку» — Вітчизни.

З передмови «Два крила пісні» до збірки поезій Л. Тендюка «Голос моря і стегу» (К, 1981).

Про Олександра Білаша

Наше з Олександром Білашем взаємне притягання було, сказати б, наперед визначене долею: ми — полтавці, отже — земляки. На тій благословенній землі обидва народилися, зросли, пішли у світ. Там же спочивають вічним сном наші матері. Їм ми зобов'язані всім, що було, є і буде доброго, радісного, щасливого в нашому житті.

Написавши «Пісню про матір», я з таємною надією показав її Олександру Івановичу. І ось нещодавно вона прозвучала. Я впізнавав і не впізнавав свого вірша і ще раз — уже вкотре! — переконався: яка то сила, яке диво — талант Олександра Білаша! Вважаю щастям, дарунком долі дружбу, співпрацю з ним.

Робота поета й композитора має багато спільного: без внутрішнього слуху, без відчуття ритму не може бути ні того, ні того. І все ж: спочатку було Слово.

Психологія творчості — сфера надто тонка й делікатна, аби пояснити її однозначно. Тут що не індивід, то свій закон. Як народжується той чи той задум, деталь, мелодія вірша — не кожен поет зважиться відповісти. В крайньому випадку натякне на підсвідомість. Та в одному зійдемося ми: спочатку було Слово. Від нього і колір, і мелодія, воно лежить наріжним каменем у підвалинах задуму. Воно — альфа й омега творчості. Це — в поетів. І в композиторів — наважуся твердити: спочатку було Слово. Бо хоч з ким би з музик мені доводилося зустрічатися, всі вони, передовсім піснярі, «одягають» мелодію в слово, всі вони подумки віршують.

То правда: талановиті люди — талановиті в усьому. Мені було приємно благословляти у світ кілька років тому першу збірку віршів Олександра Білаша. Вже на підході й друга. Отож поезія для ушлявленого композитора — не принагідна забаганка, не хобі, а справа серйозна, обов'язок серця. Ясна річ, тут не останню роль відіграли давня дружба Олександра Івановича з поетами, зокрема з Дмитром Павличком, Михайлом Ткачем, Іваном Драчем, його невтомна праця зі словом і над словом, невиситимий інтерес до поезії як української, так і світової. Отож він прийшов у літературу не поза городами, навмання, а орієнтуючись на вікові здобутки сучасної поезії.

Особливо приємно, що Олександр Білаш не ілюструє себе як композитор, а виводить поезію за межі свого фаху на магістралі нашого поліфонічного життя. Його вірші — не придатак до музики, а самостійні художні твори, які мають свою музику. В них — усе те, що на серце лягло, і те, що можна сказати лише словом. А вже музикою своєю він сказав так багато й так переконливо, що не потребує ніяких інших аргументів: його пісні співає народ — від хлібороба й шахтаря до вченого-атомника й космонавта. Вони стали воістину народними. Виконавці іноді навіть не знають імені композитора — подібне, наприклад, трапилося з піснею «Ой, висока та гора...». На таке «забуття» має право лише істинний високий талант.

Зі статті «Корінням у землі» («Українська мова і література в школі», 1981, №3).

Про Григора Тютюнника

Таким полишився в пам'яті: вищий середнього зросту, худорлявий. Половецька засмага. Трохи суворі брови, з-під яких зорили карі, аж гарячі, очі. Воронове крило чуприни норовливо спало на чоло.

Умів із перших фраз співрозмовника вхопити його характерну інтонацію чи майже непомітний гандж у вимові й одразу ж зімітувати. Було то незлобливо, не ехидно, а так — з любові. Сміялися всі загонисто, і він сміявся наопашки, коли хтось вдало пародіював його.

Чесний до прямолінійності, принциповий до жорстокості, від чого сам не раз потерпав. Але то вже — Григорів характер, вироблений, відредагований і затверджений життям.

Безмежно талановитий, він умів словесно, експромтом, накидати таку виразну життєву картину, що тільки записуй — і до друку. А працював непоквапом, інколи — важко, нещадно правлячи себе, бо до літератури ставився зі святешною шанобою, з цнотливою ніжністю, як до матері.

Його новела, коли вдатися до аналогів із суміжних жанрів, найближче підступає до кольорової ліногравюри чи до класичної баллади з її обов'язковою «рамкою». Ба навіть кожна фраза чи період у нього — своєрідна новела в новелі. Отож правити його було майже неможливо. Та й чи треба було?

Пам'ятаю, колись на правах завідувача відділу прози журналу «Дніпро» здавав до друку новелу Григора Тютюнника «Поминали Марк'яна». За інерцією взявся було за перо, а потім уголос прочитав своїм колегам цей справжній шедевр — і на тому редагування

закінчилося. Ні додати, ні відняти. Повна довершеність за всіма параметрами.

Григір Михайлович Тютюнник належить до тепер уже середнього покоління сучасної української прози, позначеної іменами Романа Іваничука, Євгена Гуцала, Володимира Дрозда, Валерія Шевчука, Григорія Колісника, котрі заявили себе на повен голос десь у 50–60-х роках. У них по багатьох лініях схожі долі, напрямки пошуків і тематичні площини, навіть джерела впливу на першопочатках були однакові.

Я маю на оці, звичайно, період учнівства. Нині це вже відомі не лише в республіці самобутні творчі індивідуальності з чітко визначеним почерком, зі своєю темою та інтонацією.

Певно, з-поміж своїх ровесників найменшого впливу загальноновизнаних авторитетів зазнав Григір Тютюнник. І не лише тому, що надто вже глибоко корінням сягає в стихію рідної Полтавщини, щедрої традиціями Котляревського, Гоголя, Панаса Мирного та інших класиків української прози. Хоча і це, і та обставина, що він — виходець з «літературної фамілії» (його старший брат Григорій Михайлович Тютюнник — автор знаомитого «Виру»), хоч усе це в його письменницькій долі й відіграло значну, але все ж — не визначальну роль.

Корінь тут — в іншому. На одміну від більшості своїх ровесників, котрі, за незначними винятками, прийшли в літературу з вузівської лави, маючи за плечима лише хрестоматійне босоне дитинство, Григір узявся за перо уже сформованою особистістю зі своїм трудовим минулим, з устояним характером і досить вагомим життєвим досвідом.

В його оповіданнях і новелах ви не знайдете одчайдушних експериментів у формі, йому чужа спекулятивна драматизація фактів і життєвих явищ, експлуатація уже в самій своїй суті екзотичних ситуацій. На обширах його творів живуть, радіють, трудяться, мріють, люблять і страждають люди звичайні й водночас — непрості у своїй органічній простоті ратаїв і сівачів. Вони не квапляться, не подрібнюють себе в суеті сует. По-полтавськи статечні, як і належить людям, що чесно, на совість роблять своє щоденне діло і погосподарські твердо стоять на землі предків.

Письменник знає своїх героїв не здалеки, не збоку, він — їхній син, плоть од плоті, живе з ними, відчува їх в оригіналі, дивиться на світ їхніми ледь примруженими, добрими, мудрими очима. Він любить їх безоглядно, але це не заважає письменникові бути нещадним до найменшого прояву моральної нечистоплотності, фальші. Одне слово, він сповідує філософію і психологію трударя, його світобачення і критерії, трударя, який умів великодушно про-

щати маленькі людські слабкості, але ніколи не подарує хитрості за рахунок ближнього, мімікрії, пустодзвонства і демагогії, якою б вишуканою вона не була.

Мені близька творчість Тютюнника і як його ровесників, і особливо — як земляку. Я відчуваю Григорових героїв у всій ре-
альній плоті, увесь спектр відтінків їхньої щедрої, соковитої мови. Григир володіє тонкою майстерністю словесної характеристики, мова його новел і повістей максимально наближена до народної, говіркової, проте автор ніколи не переступає тієї небезпечної межі, за якою починається імітація просторіччя, така собі пару-
боцька гра в діалектизми, в розхристану балачку вулиці. Оскільки знає мову не зі «словникових холодин», а відчуває її еством, на «зуб», на смак, на колір і навіть вагу. Відтак ніколи не втрачає по-
чуття міри, що одвіку вважається одною з визначальних прикмет справжнього таланту.

*Зі статті «Прийшов, щоб не роз-
лучатись» (Криниці моралі та
духовна посуха, К, 1990).*

Про Анатолія Москаленка

Запримітився ще з університетських літ. І навіть не стільки ри-
сами обличчя, як тим, що довкола нього завжди розкотисто лу-
нав молодечий, здоровий сміх.

А потім наші дороги розійшлися на кілька років. Я ще довчав-
ся, а він, старший на курс, подався на журналістські сухарі до
рідної Донеччини.

Хоч за студентства мені особисто не лучилося запізнатися з ним
особисто, та коли, по роках, Анатолій Москаленко об'явився в
Києві, в газеті «Радянська Україна», ми повиншувалися з ним, як давні
знайомі. Це було в його характері: долати відстані у взаєминах на-
впростець, без протокольних умовностей.

У новому колективі він одразу ж висунувся в чільні ряди знаних га-
зетярів, став загальним улюбленцем. І тим, що вправно володів пер-
ром, і своєю вольовою ініціативністю, що якось утеплювала, олюднюва-
ла дещо консервативну атмосферу ортодоксально партійної газети.

Певно, це помітили не лише ми, журналісти, та читачі, а й ке-
рівні достойники, яким теж був потрібен свіжий підхід. Небавом
Анатолія запросили до ЦК КПУ на зовні непомітну за формою,
але досить важливу за змістом — на посаду помічника другого се-
кретаря ЦК. Підкреслюю — **важливу!** — оскільки шеф Анатолія
відав кадрами, а це — святая святих!

До честі Москаленка, він не приладжувався до вельми суворої,
«дисциплінарної» атмосфери цієї найвищої у республіці інстанції,

не пригинав свою неординарну особистість до рівня запобігливого виконавця. Він і там залишився самим собою — динамічним, ініціативним, «не відредагованим», схильним до гострого гумору, а то й сарказму, котрими не обминав і найвищих посадовців.

Це був і для мене, і для багатьох моїх колег-письменників час режиму найвищого благосприяння. Скільком він допоміг із влаштуванням чи поновленням на роботі, скількох оберіг від наїздів аж до звинувачень у «націоналізмі» — не беруся перелічити!

У моїй долі Анатолій Москаленко двічі відіграв роль янгола-спасителя. Вперше, коли я потрапив під маланчуківський пресинг в 70-ті й два роки не міг ні друкуватися, ні знайти сяку-таку роботу. Саме в цю нелегку пору мене й покликав помічник другого секретаря і довго та прискіпливо добирався «до історії проблеми». А з'ясувавши та залучивши до моєї справи Віталія Врублевського і Костянтина Продана (тодішніх помічників першого секретаря ЦК КПУ. — *Авт.*), по суті, розконвоював мене, грішного.

Друге — це вже було у 87-му — після того, як у Москві, на Всесоюзному з'їзді товариства «Знання» я у своєму виступі оприлюднив заборонені цензурою дані про наслідки Чорнобильської катастрофи. Це викликало такий спалах гніву найвищого керівництва, що я мав загриміти у відомі «палати» як, м'яко кажучи, звихнутий. Анатолій, наражаючись на ризик, зумів передати мені цю вельми «конфіденційну» інформацію, завдяки чому я зміг вчасно виїхати з Києва...

Я тільки-но згадав слово «ризик». Взагалі, за своєю природою Анатолій Москаленко був чоловіком ризиковим. Не награна напоказ, ця риса була органікою його характеру, позначеного відкритістю, доброзичливістю, принциповістю в обстоюванні своєї позиції. Гострий на слово, схильний до «донбасівського», як сам говорив, гумору й іронії, Москаленко мав і прихильників, і чимало опонентів, особливо в середовищі середньої ланки партноменклатури. Власне, оце вміння обіграти якусь прикметну ваду і незлобливо приліпити її як розпізнавальний знак навіть найвищому начальству, було використано супроти нього нашпигувачами, інтриганями, задрісниками й донощиками. І вони таки досягли свого: Анатолія Москаленка звільнили з ЦК.

На ті часи це загрожувало досить тяжкими наслідками.

Так, Анатолій допомагав і допоміг багатьом. Йому ж допомогти не квапилися. Одні з байдужності, інші — зі зловтіхи, треті з остраху потрапити в оптичний приціл уваги відповідних служб. А що за Москаленком одразу ж було встановлено нагляд, я переконався особисто, відвідавши його в лікарні. Прогулюючись по Феофанії, ми спочатку відчули, а потім і візуально засікли «хвоста».

...Я не помітив у його поведінці особливої пригніченості чи остраху. Лише відчув у словах побратима гірку, пекучу образу на тих, кому він вірив і які його ж і «заклали».

Я вважав обов'язком честі хоч чимось допомогти Анатолію. Але в моєму становищі міг хіба що підтримати морально.

Проте Москаленка не зломилася. І пособили йому вистояти та сама «донбасівська закваска», ті ж іронія і самоіронія, те ж незнищенне почуття гумору, письменницький талант, енергія пошуку і душевна молодість, котра з літами не вгасала, а навпаки розквітала. Точніше — він допоміг сам собі.

Перейшовши на викладацьку роботу, Москаленко розкрився як вроджений педагог нової формації. Його сміливі, новаторські розробки з теорії журналістики, не збудовані на ялових кабінетних умоглядах, а видобуті з власної практики, живого життя і глибокого засвоєння найпередовіших зарубіжних технологій, привернули увагу не лише в Україні, а й далеко за її межами. Він буквально на очах виростав у крупного вченого і не менш талановитого організатора наукового процесу, вершиною якого стало утворення Інституту журналістики. Анатолій Захарович особисто, так би мовити, починав його з нульового циклу, довершував і здавав «під ключ». Воістину воздвигши собі за життя рукотворний пам'ятник.

Найвільніше він почувався серед студентства. Поважний професор, відомий учений, письменник і публіцист, у міру огрядний, з крупними рисами обличчя, Анатолій Захарович серед гамірної молоді ставав по-юнацькому стрункий: неперобутня і непереморна молодість душі бриніла в його голосі, грала лукавими веселинками в очах, у поривних жестах і в тому доброзичливому «донбасівському» гуморі, котрий і наражав його на життєві небезпеки, і водночас оберігав цільність натури. Студенти любили його як свого і водночас поважали як батька. І — шанують і шануватимуть в грядущому. Я в цьому переконався, коли вони трепетно клали квіти до пам'ятника на його усипальниці. І я, вже посивілий, вплітаю свою скромну квітку у вінок пам'яті незабутньому другові, з яким мав щастя рости і діяти на святій українській землі.

Зі збірника «З минулого. Наукові читання Інституту журналістики» (К, 2005, в. 2).

Про Василя Симоненка

Він одягнув плащ і рушив на причал, де його чекала каравела під розкритими вітрилами. Йшов дощ, інколи з-за рогу зненацька вискакував вітер, нахабний і розв'язний. Він рвав поли плаща, мок-

рим шлагбаумом перетинав дорогу. Хтось байдуже кинув йому: «Зачекав би, хай розпогодиться». Він мляво махнув рукою: мовляв, нічого — дійду.

Був він хлопець як хлопець. Як тисячі, як мільйони хлопців. Як ти, як я, як ми. У нього був свій рік народження — 1935-й. Місце народження — село Біївці на Полтавщині. Прізвище, ім'я та по батькові — Симоненко Василь Андрійович. Одне слово, він був такий же, як і ми всі, хто з 1952/53 р. до 1957/58 р. жив на Солом'янці в університетському гуртожитку. Принаймні так здавалося, бо розбиратися тоді не було коли. Більшість із нас (переважно журналісти й філологи) були зайняті своїми персонами. Всі ми або писали, або планували написати геніальні вірші, поеми, новели, повісті, романи, драми.

Василь Симоненко не був винятком. Хіба що менше звертав на себе уваги, бо рідко читав свої вірші, а коли читав, то сам же скептично їх і оцінював. Взагалі, на перший погляд, він був скептиком, і наші словесні бої оцінював вибачливою посмішкою. Це драгувало багатьох з нас, проте заперечувати його оцінку було нелегко, бо в несправедливості Симоненка важко звинуватити. І, можливо, тому його шлях до причалу і перший рейс в океан життя майже не помітили ні ми, ні критики.

А сам він не міг, не вмів, а точніше — не хотів обставляти своє плавання і проводи в дорогу тріскучими прощальними мітингами, менторськими настановами і вереском оркестрів.

Першу зупинку Василь Симоненко зробив у Черкасах. По закінченню факультету журналістики Шевченкового університету в Києві з 1957 року він почав працювати в черкаських обласних, партійній і комсомольській, газетах, а згодом — власним кореспондентом республіканської «Робітничої газети». І писав поезії.

Василь Симоненко не належить до тих людей, котрі вважають римування інтелектуальним відпочинком після сумлінного виконання своїх основних службових обов'язків. Його вірші не можна категорично одмежувати від журналістської роботи. Часто вони народжувалися у відрядженнях, нерідко поштовою до зав'язі майбутньої поезії ставав конкретний факт, з котрим стикався автор, так би мовити, на місцях. Проте й вульгарно приписувати поетичній творчості Симоненка допоміжну ілюстративну роль до оперативної роботи журналіста було б неправильно. Бо він — поет серйозний і ставився до цього важкого ремесла з пошаною і серйозністю справжнього майстра.

З Василем мені пощастило жити в одному гуртожитку. Стрічались ми на літературній студії, в багатотиражці, де він один час співробітничав. Деякі його вірші я знав ще в університеті.

Був то середнього зросту худорлявий хлопець. Високе чоло, гладко зачесане назад чорняве волосся, в міру довгообразий, смаглявий, од чого й посмішка його була якоюсь смаглявою. Говорив повільно, неголосно, у вимові відчувалося м'яке полтавське «л». Згодом, коли ми роз'їхалися «по роботах», я хоч рідко, але все ж натрапляв на його вірші у періодиці. Були то хороші поезії. Аж це одного разу зустрівся мені його «Дід умер». З перших же рядків перехопило подих. Оглушливо прості, вони, обминувши мозок, прямо і навиліт пронизали серце своїм трагізмом.

Відчувалося, що Василь Симоненко дійшов тієї межі, коли починається якісний ривок. Проте критика мовчала, бо виступав він рідко, переважно з окремими віршами, якщо ж і витикалися добірки, то невеличкі. І раптом — книжка. Причому, солідна, видана 1962 року в найповажнішому видавництві республіки — Держлітвидаві (тепер видавництво «Дніпро»). Для переважної більшості читачів, котрі особисто не знали Симоненка, це було справжнім відкриттям і одкровенням.

Збірка «Тиша і грім» одразу ж звернула на себе увагу своєю незвичайністю, простотою форми, глибиною і своєрідним новаторством у відкритті незайманих пластів, тематичних та ідейних.

Збірка Симоненка довела, що простота — це зовсім не спрощеність, що можна, лишаючись прихильником традиційного вірша, бути новатором на рівні потреб часу.

Я далекий від огульної ідеалізації першої збірки Василя Симоненка. Є в ній і менш вдалі, сказати б, не характерні для нього вірші (це скоріше поблажливість редактора, а не вина поета). Проте основа її здорова, могутня, яка дала право говорити, що в літературу прийшов справжній поет — поет глибокий, з філософським ухилом, поет неабиякої сили і можливостей.

Василь Симоненко — поет громадянського звучання, з гострим зором, безкомпромісний, сміливий, одвертий, ніжний і гнівний. Йому чужа боязлива зашифровка ідеї і тенденції.

Василь Симоненко різко відкидав зверхнє означення робочого чоловіка як «простої людини». Сам з діда-прадіда селянин, він гордо заявляв:

Найпрекрасніша мати щаслива,
 Найсолодші кохані вуста,
 Найчистіша душа незрадлива,
 Найскладніша людина проста.

Симоненко, як і його ровесники другої половини 20 віку, не обмежувався оспівуванням рідної хати. Він сягав думками в космос, його бентежили проблеми війни й миру, в його серце стукав

попіл спалених у крематоріях, його турбувало майбутнє. Але, на відміну од тих, хто, залітаючи в абстрактний космос, забував рідну землю і людей, по спинах котрих він досягав квіток цивілізації, Симоненко сповідав істину «найскладніша людина проста», од якої все починається і на котрій тримається світ.

Нижній до людей праці, непомітних у буднях, зовнішньо нереспектабельних, та проте великих і високих серцями, Василь Симоненко ставав нещадним і вбивчо саркастичним до тих, хто лишаївся на здоровому тілі народу. Його сатиричний цикл «Мандрівка по цвинтарю» — чи не найвлучніша саркастична черга, випущена за останні роки нашими сатириками.

А тим часом недуга підступно кралася до нього, і він, котрий найменше турбувався за свою персону, так і згорів з якимось подивом і розгубленням на смаглявому обличчі...

Люди помирають, а справжні поети — живуть. Я ще раз переконався в цій істині, коли знову зустрівся з Василем Симоненком у 1964 році. Власне, не з ним особисто (він же десь у далекому плаванні), а з його новою збіркою «Земне тяжіння», що вийшла у видавництві «Молодь». Він був таким же, як і в «Тиші і гromі», тільки поглибшав, змужнів і поміцнішав. Він сказав мені тихо:

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину.

Я відповів йому його ж словами:

Коли крізь розпач випнутьсь надії
І загудуть на вітрі степовім,
Я тоді твоїм ім'ям радію
І сумую іменем твоїм.

Коли грозює далеч неокрая
У передгроззі диких і німім,
Я твоїм ім'ям благословляю,
Проклинаю іменем твоїм.

Коли мечами злоба небо крає
І крушить твою вроду вікову,
Я тоді з твоїм ім'ям вмираю
І в твоєму імені живу!

(«Україні»)

Він посміхнувся своєю смаглявою посмішкою. І знову кудись заспішив. Я сказав: почекай хвилину, придуть хлопці. Вони на тебе так чекали! Ну, ще одну хвилину...

Він сказав:

Геть із мулу якорі іржаві —
 Нидіє на якорі душа!
 Б'ються груди об вітри тужаві,
 Каравела в мандри вируша...

З передмови «Не вернувся з плавання...» до збірки «Поезії» В. Симоненка (К, 1966).

Василь Симоненко пішов од нас рано: у двадцять вісім літ. За життя матеріально, на доторк, відчув лише першу свою збірку «Тиша і грім». Другу — «Земне тяжіння» — встиг побачити у верстці. Третя — «Поезії» — вийшла друком 1966 року, уже після заходу його сонця.

Василь Симоненко має чималу пресу. Більшість спогадів та віршів, присвячених поетові, з'явилися після його передчасної смерті. Домінують у них суб'єктивні враження і роздуми, скоріше стосовно особи автора (будьмо одверті, інколи й вигадані), домінують і за рахунок професійного, об'єктивного аналізу творчості. І це можна зрозуміти: писали переважно друзі Симоненка, котрі знали його особисто і котрих так глибоко вразила втрата товариша. На жаль, до цього дружнього кола один час втерлися білялітературні плакальники, які своїми спекулятивними «риданнями» чимало нашкодили чудовому поетові. Серед частини читачів, які особисто не знали Василя, оті плакальники створили викривлений, вигаданий ними образ такого собі зажуреного, ледве чи не з печаттю приреченості лірника, зчинили навколо його поезій нездоровий ажіотаж, з волі чи мимоволі прислужившись політичним спекулянтам.

Я категорично заявляю, а це підтвердять і мої, і Симоненкові друзі, з котрими він учився на факультеті журналістики Шевченкового університету, і його колеги по газетярській праці на Черкащині: такого мінорно-похилого лірника не існувало в природі.

Василь Симоненко — поет дії, соціально загострений і тихо ліричний, м'який і саркастично дошкульний, коли це адресувалося тим, хто стояв на шляху нашого поступу. Незважаючи на позірну млявість, був веселим хлопцем, цікавим співрозмовником, гідним опонентом у запальних суперечках, мав гостре почуття гумору і добру дозу іронії.

Жилося нам матеріально нелегко. Ми — діти війни, і переважна більшість із нас були напівсиротами: в того батька нема, в

того — матері. Одягалися далеко бідніше, ніж зараз. Але, хай мені пробачать сьогочасні студенти, ми на те якнайменше звертали уваги. Жили повнокровним духовним життям, весело і гучно. Мріяли, писали, сердилися на видавців, що не квапилися друкувати наші опуси. І тишилися університетською багатотиражкою, котра хоч якоюсь мірою вгамовувала спрагу честолюбства, надаючи площу нашим літературним вправам.

Пам'ятаю, один час ми взялися за радіожурналістику. В університеті була невеличка радіорубка, пара мікрофонів і допотопна апаратура. Ми самі писали тексти, самі ж і за дикторів правили. Передачі наші розраховувалися на п'ятнадцять хвилин — рівно на стільки, щоб заповнити перерву між «парами». Залучався до цієї роботи і Василь Симоненко.

Уявіть собі таку картину: коридорами університету туди й сюди стрімголов мчать студенти, дожовуючи традиційні пиріжки, а під стелею з величезних репродукторів щось погрозовито хрипить, шепелявить, часом прориваються поодинокі фрази. Триває «радіопередача». А ми з Василем стоїмо біля вікна, похитуючись од реготу, і ехидно втішаємо один одного: мо' воно, й краще, що не чути наших витворів.

Одне слово, добували нелегкий журналістський хліб. Усе це згодом знадобилося в газетярській практиці, коли вже роз'їхалися за місцями призначення.

Василь Симоненко і в університеті, і по закінченню його друкувався не густо. Я, правду кажучи, раніше думав, що й пише він од випадку до випадку, під настрій. Це вже згодом ми виявили, що працював він серйозно й глибоко. Але внутрішня сором'язливість і жорстка вимогливість до себе стримували його від розпорошення своїх творів по різних виданнях. Власне, рукопис першої книжки «виманили» в нього працівники Держлітвидаву. Вони ж її й скомпонували, упорядкували, вчинивши добру справу.

Збірка «Тиша і грім» з'явилася на полицях книжкових магазинів саме в ту пору, коли в нашу літературу загонисто входила ціла когорта своєрідних, талановитих поетів. Були вони цікаві та різні й за манерою письма, і за характерами, а проте їх об'єднувала молодецька безоглядність у формальних пошуках, якас аж нестерпляється у подоланні дистанції з перешкодами: намагалися одним духом узяти одразу два бар'єри. Часом це їм блискуче вдавалося, часом були й непередбачені збої. А назагал — цікаво і неординарно.

Світ їхньої поезії був дещо піднятий над земною предметністю, до зримо конкретних деталей вони йшли з космічних високостей феєричного.

Довкола них вирували запальні суперечки, їхні виступи збирали численні аудиторії. Не обходилося й без осліплого гармидеру, котрий зчиняли всюдисущі біялітературні молодики. Здавалось би, що в цій екзальтованій атмосфері спокійний, тихий і врівноважений голос Симоненкової книжки міг і загубитися. Але сталося навпаки: її одразу ж помітив читач і виділив з-поміж інших.

До честі шанувальників поезії, вони не кинулися протиставляти Симоненкові, скажімо, Драча чи Вінграновського, а намагались уловити спільність між такими, здавалось би, полярно різними творчими індивідуальностями. Якщо, скажімо, Вінграновський ішов від космосу до землі, до людини, то Василь Симоненко починав од побутових деталей, од людини, а вже згодом — у космос. Вони увійшли в колообіг поезії, доповнюючи одне одного, і тим ще раз засвідчили, що література лише тоді приносить естетичну насолоду, коли вона неоднозначна, не на один копил, коли її творять люди, що мають свій, лише їм притаманний, почерк і характер.

У своїй по-батьківськи мудрій передмові до цієї книги Олесь Гончар сказав:

«Серед літераторів трапляються й такі, без яких їхня доба могла б спокійно обійтись, нічого істотного не втративши. А є такі, що стають виразниками свого часу, живими нервами його драм і борінь, відтворюють у собі самий дух епохи — її кровообіг проходить крізь них. Є такі, чия творчість стає мовби часткою нашого буття, часткою повітря, яким ми дихаємо, і тих ландшафтів, що нас чарують, і помислів, що ними живемо. Симоненко такого типу поет».

Що ж, точніше не скажеш: над справжньою поезією не владен навіть час.

Зі статті «Існит часом» («Літературна Україна», 1981, 4 серпня).

Дорога життя. Далина життя. Долина життя...

Він з'явився з-поза часового пагорба в досить примітному, щоб не сказати — колоритному, гурті. Йшли хто в чому: були і в перешитому з довоєнного, батьківського, та найчастіше — в солдатських гімнастерках і галіфе, траплялися й офіцерські, не по зросту, кітелі.

...В долину життя ввходило покоління дітей війни.

Звіддала вони й справді були ніби на одне лице. Та що ближчали, то все виразніше окреслювалися їхні самодостатні профілі і такі несхожі біографії.

Недовго топтав ряст Василь Симоненко. Лише неповних 29 літ. Але ж уселюдський досвід свідчить, що у сфері творчій здобуток в жодному разі не адекватний сумі прожитих років. І навіть не кількістю сподіяного визначається. А певно ж — якістю, коли зважимося припасувати цей прагматичний термін до духовних категорій. І, зрозуміло ж, — глибиною та силою світловіддачі слова, його здатністю викликати однаково тремкий одсвіт в душах зовсім різних особистостей.

Не відаю, свідомо чи підсвідомо, але Василь Симоненко не кинувся в перегони в космічно-кібернетичній темі, а пішов углиб, здавалось би, давно освоєних пластів. І поглянув у космос очима людини праці, від чого він, той космос, наблизився на відстань щодення:

Цілую руки,
що крутили жорна
у переддень космічної доби.

Зрештою, до цього дійшли і його ровесники. Але ж у тому й заслуга Симоненка, що він те вчинив одним із перших, не побоявшись опинитися поза модою. А це теж — мужність справжнього таланту, що дорівнює творчому одкровенню.

Споконвіку тема України, отецького первокореня у нашій поезії була на чільному місці. Неповторно її реалізував і творчістю, і життям своїм геніальний Шевченко... На цій висхідній неабияких творчих зенітів досягли наші класики Тичина, Сосюра, Рильський, Малишко... Та навіть за такої могуті першокласних талантів, з котрими, здається, і змагатись неприпустимо, Василь Симоненко сказав своє самодостатнє слово.

Він ішов углиб до ідеї Вітчизни як величини незмінної і незамінимої, як тої основоположної священної петри, без якої людина — тільки абстрактний знак, що вказує на біологічний вид. Бо якщо людина — вінець природи, то вже вінцем людини є людина-громадянин, яка лише тоді здобудеться на право планетарної причетності, коли дістане од народу визнання своєї прямої причетності до отецької землі... Після тичинівського «я єсть народ, якого правди сила ніким звойована ще не була», чи й знайдеться у всій нашій поезії за глибиною і силою поетичного озаріння щось рівне симоненківським «Лебедям материнства». Я в жодному разі не схильний звеличувати когось за рахунок іншого, бо не щодень, а в поезії — навіть і не щодесятиліття з'являються щасливі відкриття, хоч прагнуть їх поети щомиті. Тим же вони, ці одкровення, і неоціненні, що не лише позначають зоряну мить одного, а вінчають роботу душі цілої плеяди поетів, отже, стають ніби нагородою всім нам.

Саме так сприйняли Василеві ровесники і побратими його «Лебедів...»: як власне, ні з чим не зрівнянне свято. Саме так сприймають цю дивну перлину сучасні поети і читачі. Бо якщо суть поезії сформулювати тичинівським «за всіх скажу, за всіх переболію», то Симоненко справді виповів за всіх нас найсокровенніше.

В зоряну мить явив світові цей шедевр Василь Симоненко. Звичайно, то був комулятивний спалах творчої енергії, але не тільки стихія та інтуїція спороздили його. Поет готувався до того свята не один день, об чім свідчить уже сама форма і жанр «Лебедів...». Далекосяжно і мудро Симоненко обрав саме колискову — незмінну у своїй основі на всі часи: від чумацьких волів до космічних ракет.

Я торкнувся кількох опор, які тримають на собі ажурну будову Симоненкової поезії з усіма ознаками найновішої архітекτονіки та з виразним силуетом віковичної української світлиці. Вона стоїть і стоятиме многая літа, бо підвалини її углибають в пласти незмінних величин. І в цьому, як на мене, розгадка таїни неперехідності творчих вартостей витязя української поезії.

Читач, — а у нас він талановитий і далекоглядний, — одразу ж розпізнав у Симоненковій явищі не щоденне. Йому імпонували ясність позиції автора і та органічна глибинна простота, за якою світиться незбагненне диво таланту — відкривати у, здавалось би, одвіку знайомому незвичайне.

Зі статті «Вітер часу не остудить...» (Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Про Вадима Крищенка

Вадима Крищенка знаю, вважаю, уже понад півстоліття, від часу вступу до Київського Шевченкового університету: ми не лише перевесники, а й однокурсники по факультету журналістики.

На першопочатках у масі своїй ми нічим особливо не різнилися — покоління дітей війни, одного призову і долі. Хіба що певний водорозділ пролягав між «городянами» і «селюками». Перші були і розбитніші, і сміливіші і, на відміну від селян, не страждали комплексом «хуторянської» скромності та вайлуватості.

Вадим уже тоді вирізнявся як самодостатня одиниця. В ньому відчувався якийсь вроджений артистизм, шляхетна вишуканість і в жестах, і в мові, і в манері одягатися. Одне слово, у мого друга проглядався той «решпект», який свідчив про досить тривке підґрунтя внутрішньої культури і почуття міри та ненав'язливої власної гідності, чого не завжди вистачає не тільки молодим, а й ровесникам Вадима Крищенка.

Щасливе поєднання простоти (не плутати зі спрощеністю), орієнтація на кращі європейські зразки, на унікальне явище світового обширу — українську народну пісню — ось ті складові, котрі манили і манять до його творчості композиторів різних поколінь і рангів — од класиків починаючи. І саме це відчувають глядачі й слухачі, тисячі й десятки та сотні тисяч яких збирає до гурту словом і мелодією Вадим Крищенко. Чимало його пісень стали справді народними.

У завірюсі нинішньої попси — без голосу, серця, душі, і дриму-че безграмотної — Вадим Крищенко один із, на жаль, небагатьох, який відстояв і відстоює честь істинно української естради, позначеної іменами братів Майбородів, Олександра Білаша, Івана Карабиця, Ігоря Поклада, Андрія Малишка, Василя Симоненка, Михайла Ткача, Миколи Луківа...

До чеснот мого перевесника я б ще додав особливу подільчастість: чимало з уже відомих і молодих колег співучої братії, саме завдяки Крищенкові «вибились у люди».

В ньому і крихти немає отої чорної заздрості, котра нерідко пробігає поміж творчих осіб, часом спалюючи їхній талант.

Успіхові побратима Вадима Дмитровича радію, як власному. Він — істинний українець і за родоводом, і, що найголовніше — за ідеєю.

Незалежна Україна — його дороговказ.

З передмови «Слово про друга» до збірки «Поезії» В. Крищенка (К., 2005).

Про Івана Драча

В будь-якій сфері людської діяльності — в матеріальній чи духовній — одвіку були і невтишимі шукачі, які намічали пунктири нових магістралей, і ті, хто вже прокладав, освоював і опоряджував їх для спільного користування.

Кому з них надати перевагу? На це далеко не риторичне запитання я б не зважився відповісти однозначно. Хоча б з тієї причини, що й представники першого заводу у власній діяльності теж долають два етапи: розвідування і освоєння. В тих шуканнях трапляються і забігання поперед батька, і невдалі ходи, опікшись об які автор зауважує їх для себе застережними знаками, вибираючи найдоцільніший шлях. Себто знову ж таки освоєє раніше ним самим визначені пунктири.

Та коли б мені особисто випало вибирати між спонтанним відкриттям, хай і не завжди матеріалізованим у доконечно функціональну форму, чи з японською філігранною дошліфовкою уже знайденого, — я б усе ж надав перевагу першому.

Іван Драч увіходив у літературу доценту зарядженим на пошук. Не заглиблюючись у заповідні таїни психології, зважусь, одначе, виводити його творчу поривність і з біології самого характеру Драча як особи. З його безоглядної одчайкуватості в досягненні мети, з невміння зберігати «правила хорошого тону» в двобої зі злом, зі здатності скипати в суперечках з опонентом будь-якого рангу, не зважаючи і не зважаючи на наслідки. І водночас, коли той чи той його супротивник потрапляє в скруту, кидати все і, забувши недавні взаємні образи, з такою ж безоглядністю рватись на поміч. І невтаємниченому в характер Драча дивно бачити на місці дещо амбітного, з упертим підборіддям і загрозово пульсуючою жилою на гордім чолі метра, — такого собі простого чоловіка, часом аж безпорадного, із провинним поглядом, на дні якого світиться суть характеру — доброта і подільчивість.

Імпульсивність, нестриманість, безоглядна одчайкуватість... і доброта — чи не правда, що на перший взір ці риси — полярно протилежні, оскільки доброта, за одним зі стереотипів, передбачає терпимість, розважливість і пробачливу толерантність? Якщо останнє розглядати за каратаєвською моделлю, — то й справді. Коли ж — за розумінням громадянської принциповості, то поєднання цих рис характеру творить сплав *активної доброти*.

60-ті роки, коли в поезію влилася чи розкрилилася ціла когорта яскравих обдаровань, зосібно таких, як М. Вінграновський, Н. Кашук, Т. Коломієць, В. Корж, Л. Костенко, Д. Павличко, В. Підпалій, В. Симоненко, М. Сом, Р. Третяков, — все ж, як на мене, та поря своєю переломною енергією найбільше відповідала і енергії таланту, і органіці характеру саме Івана Драча. Тої пори, як і нинішньої, оновлюючої, долалися не менш, якщо не більш закостенілі стереотипи. Суспільство наше розшнуровувалося від культівських жорстких, а часом і жорстоких регламентів. Посідала своє належне місце віра і довіра між людей, демократизувалися виправдані воєнним часом суворі взаємовідносини між посадовцями і підлеглими, розгодинювались обрії для ініціативи не лише колективу, а й самодостатньої особи.

Коли ж зважити, що всі ці суспільно-політичні зрушення щасливо збіглися з небаченим до цього ривком наукової мислі, яка вивела на орбіту в досі недоторканий космос Юрія Гагаріна, заглянула в ядро ще недавно не розщепленого атома, більше того — розшифрувала навіть генетичний код, то воістину 60-ті роки — крутозламні.

Саме такі періоди висувають людей рішучих, з особливо розвиненим відчуттям свіжого — людей новаторського складу.

І саме таким був і є Іван Драч.

Не задля годиться і не з нагоди ювілею висуюю його в авангард свого покоління. А за об'єктивними даними, за сподіяним реально.

Незважаючи на особисте несприйняття — хай то буде і смакове — деяких Драчевих новацій чи, скажімо, подскуди безпідставного «огрублення» мовного ряду тощо, скажу (і час те підтверджує): нашій поезії поталанило, що вона запопала собі саме такого новобранця. Він став тим першим хоробрим, хто взяв на себе роль каталізатора поетичного перебігу, хто в його усталений і апробований категоріальний апарат увів новітні поняття, які до цього вважалися предметом уваги будь-яких виробничих чи наукових галузей, окрім поезії.

Як першому, йому найбільше перепало і позитивної уваги, і ще рясніше — синців. Щоправда, нині чимало з них читаються як нагородні знаки. Але на першопочатках...

Згадаймо, який благородний гнів збурили в так званих обронців цнотливості поезії (серед яких був і автор цього слова) Драчеві «Балада ДНК», «Балада про випрані штани» чи поема «Ніж у сонці», уже сама назва якої епатувала наш вишуканий (чи скоріше хуторянський?) слух.

Господи, як таки швидко плине час! І як хутко все забувається!

Нині ми, ані на мить не вагаючись, вводимо в трепетну тканину поезії найсучаснішу наукову термінологію, у філософських візіях апелюємо й до генетичного коду, до так званого підсвідомого, навіть формули вмонтовуємо в рядки. І вважаємо, що це такий же предмет поезії, як і традиційні солов'ї, ромен і калина... І забуваємо, що значною мірою завдячуємо й Івану Драчеві, який одним із перших, ще в 60-ті, незважаючи на наші ж кпини й іронізми, пробивав цю дорогу. Сам же він хай завдячує своєму кумулятивному, цілеспрямованому характеру, який не лише утвердив його як цілісну натуру, а й примусив, привчив поважати нове, якщо воно й незвичне, а часом і суперечить роками освяченому кліше.

Звичайно, не всі новації і «робочі версії» з Драчевої творчої практики сприймаються на позитиві. Зрештою, самовдосконалюючись, він і сам переогодом від деяких одмовився. І це — природно, якщо поет — у русі.

Справжня вартість поета визначається не тільки тим, що він творить сьогодні, не тільки енергією його поступального руху по висхідній, а й живучістю, неперехідністю минулих набутків. І в цьому зв'язку зосібно Драчева поема «Ніж у сонці» нині звучить, можливо, ще сучасніше, аніж в 60-х, коли вона творилася.

Про поему чимало говорилось і писалось в різних аспектах і тональностях. Як на мене, ключ до її розуміння схований в оцій поетовій тезі:

«Сонце — це втілення людських прагнень до правди, до краси, до сміливості, до справедливості, до ніжності і т. д. Як виникло Сонце? Сонце виникло у фокусі людських поглядів, звернених у небо, бо ж людина звикла дивитись у небо, якщо вона не тварина».

Отже, сонце в контексті Драчевої поеми — то не стільки небесне світило, джерело енергії нашої галактики. Це скоріше морально-етична категорія, символ і знак ідеалу, тих світлих, поривних і чистих начал, що є в кожній людині. Це те вище, облагороджувальне, до чого має прагнути кожен, якщо він хоче називатися людиною. Це — крайній антипод обивательщини, яка у своїй нищій філософії шлунка живе одним днем, байдужа не лише до долі світу, а навіть до свого ближнього.

У кожного, твердить Драч, мусить бути своє сонце, своя заповітна верховина, у вічному русі до якої ми очищаємось од випадкового, від хатянської суєти суєт, стаємо вищі і красивіші.

Іван Драч наблизився до значущого бар'єра в своєму житті. Найновіші поезії свідчать, що він візьме його з добрим запасом висоти. За тією межею почнеться «інша далина» — цілина нового п'ятдесятиліття. Розорювати її стане далеко трудніше, аніж у першому піввіччі: застерігатиме від необачності примружений досвід, больова пам'ять колись набутих синців, стишений роками пульс пристрастей.

Все, зрештою, має точку втоми. І все, зрештою, обходиться, коли поет не втрачає первородного зв'язку з отчою землею, що відроджує енергію духу рівно настільки, скільки ти їй відвідав самого себе.

Я землі належу. Весь. До дна.
А до сонця золота струна
Тчеться вітром,
Тчеться від землі —
Я пливу до сонця на крилі.

Душу носять по світах вітри.
Серце мчить крилато догори.
Я ж землі належу. До кісток.
До майбутніх буйних пелюсток.

Наведені рядки свідчать, що поет глибоко усвідомлює сенс цього прямого і зворотного злиття з землею.

Отже, нам лишається тільки побажати йому козацького здоров'я. Все решта у нього є.

Зі статті «Тривожні дзвони Івана Драча» (Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Про Миколу Вінграновського

Він постав перед внутрішнім зором у всій своїй живій плоті, ніби й не відходив за вічні межі. Признаюсь: і раніше являвся в споминах, але так виразно, так аж до остраху реально явився вперше, по ознайомленню зі спогадами про Миколу Вінграновського його побратима Романа Дідули. Принагідно пораджу всім, хто береться за мемуари, повчитися у цього автора, як треба шанувати спогадуваного, а не себе самого, що нерідко трапляється.

Микола увіходив у вітчизняну поезію в гурті чудових і різних за темпераментом і талантом особистостей, яких повелось іменувати шістдесятниками. Але, якщо до інших і справді тулиться дієслово «увійшов», то йому більше личить — «увірвався».

І за порівнястю характеру, що ріднить його з учителем Довженком, він не вписувався в рамці по-олімпійськи спокійного небожителя, позаяк у ньому кипіла степова козацько-махновська вольниця, котра розхитувала класичний катрен. Він «ні з того, ні з сього» — як для декого — вводив у суто інтимну мелодію глобальні параметри світу, відзнятого з космічної височини. Природно, тут йому слугувала професія кіноактора, а згодом і фільморежисера.

Нікого не хочу применшити, але за творчим розмахом — від лірики до епіки, від актора до режисера кількох фільмів, від оповідання до повнометражного роману — за цими масштабами навіть серед шістдесятників йому важко знайти рівню.

Стосовно ж золотого вмісту обдарування, то, як на мене, найточнішим індексом слугує уміння Миколи Степановича раптом з космічних верховин опуститися до замурзаних хлопчаків, які з першого ж слова його «дитячих» оповідань і повістей повірили авторові, котрий заговорив їхньою, підлітковою мовою. Цей талант перевтілення в дитинне, дивовижно вільна гра фантазії — справді Божа познака на його красивому чолі.

Жилося йому нелегко. В міру своїх скромних можливостей я намагався якось пом'якшити, а часом і відвести прицільні удари злої пам'яті сил по Миколі Вінграновському й зняти певні бар'єри до Шевченківської премії. Яким чином це вдавалося — не заглиблюватимусь, аби не відволікати уваги від незабутнього. Він об тім, певно, й не знав. А сьогодні нагадую лише з тим, аби спростувати конвертовану серед заздрісників тезу: мовляв, Миколі Степановичу все давалося легко, йому прощали як Орлюкові, він весело плив по життєвих хвилях і подібне.

Можливо, ці висліди проростали з тої обставини, що Микола Степанович не дер на собі сорочку за «неньку» на велелюдях, де

нерідко цю загонисту риторичку детонували провокатори. Синівська відданість Україні була органікою його ества, біологією кожного рядка поезії, об чім би не йшлося. Але нерідко динамічна натура поета спалахувала при відсічі українофобам таким вибухом енергії, який одразу ж фіксували сейсмографи «делікатних» служб. Відтак, з перших своїх кроків у літературі він потрапив в оптичний приціл опричинни з усіма «належними висновками». Проте не поступився своїми принципами.

Не розводимусь стосовно поезії Вінграновського. Скажу лишень, що за золотим вмістом таланту він — найбагатший. Можна лише дивуватись акторові й кіношнику його філологічному відчуттю слова на смак, на вагу і невагомість. Він грайливо і лагідно бавився ним, переливаючи з долоні на долоню, торкався його устами і шостим почуттям. Так поводитися з цим біблійним першоелементом світобудови здатен лише той, кому слово вірить і само хоче, щоб його приручили:

Ходить ніч твоя, ходить ніч моя.
 Їм не велено ночувать,
 Коло кола ти, коло кола я —
 Велим-велено начувать,
 Що то ніч твоя, що то ніч моя,
 Що то ти є ти, що то я...

Це — магія, не пояснимо ні логікою професора Асмуса, ні алгеброю з геометрією! Це одкровення небес устами Поета.

...Дякувати Долі, мав щастя не здалеки спілкуватися з Миколою. Захоплююсь його вмінням несподівано влітати простонародну лексику в ажурну тканину піднебесно космічних, філософських, естетичних розмислів. Навіть у тремке плетиво любовної лірики, яка за гострим сумом по чомусь навіки втраченому дотикається вершинного «Зів'ялого листя» Івана Франка:

Погасни. Змеркни. Зрабся. Збийся.
 Збалакайся. Заметушись,
 Офіціантським жестом вмийся.
 Але сльозою не молись.
 Не відбувалось. Не — тремтіло.
 Не золотіло. Не — текло.
 Не полотніло. Не біліло.
 Не ...— Господи! ... — не — не було!..

Господи, як ми не вміємо за життя цінувати наших рідних світочів! Прости нам, Миколо...

Зі статті «Золотом таланту — найбагатший» («Літературна Україна», 2006, 15 червня).

Про Михайла Шевченка

Не заперечую: найрельєфніше небуденний Михайлів талант проявляється в ліриці, особливо — в заповідному гаю кохання. Одначе саме в тому раю можна і заблукати, і загубитися, оскільки всі без винятку поети прагнуть освідчуватися віршами.

А проте Шевченко у цьому многоголоссі не загубився. Чим же він узяв і жіноцтво, й читача?

Українська любовна лірика звіддавен має схильність заздалегідь ставити парубка чи й мужа в пасивну позицію. У всіх сердечних драмах — апріорі винен передусім Він. І, як не парадоксально, наговорює на себе саме козацька стать.

На тлі цього своєрідного чоловічого назадництва любовна лірика Михайла виділяється здоровим, сказати б, кіплінговським мужським началом, яке, зрештою, і вабить, і хвилює жіноцтво.

Иди! Я чую: трави шурхотливі
Лоскочуть тихо литки золоті.
Солодкі твої пальчики хапливо
Знаходять мої губи в темноті.

Це — гра пружкої плоти, природної пристрасті, під знаком Ероса, але на тій тремкій межі, переступати яку — зась. Зрозуміло, я маю на оці справжню поезію, а не знахабнілий сурогат її, коли автор ще не встиг і «здрастуй» сказати, а вже поліз за пазуху. Подібним бавляться деякі нинішні молодики, прикриваючи напівблатним епатажем свою посередність і комплекс чоловічої неспроможності.

Та за всіх неспростовних здобутків у ліриці Михайло Шевченко не сягнув би загальнонаціонального чину, аби обминув громадянську лінію, котрої сахаються так звані авангардисти.

Вони побутують у вузькому колі своїх однодумців, вручають одне одному відзнаки, за допомогою грантів презентують себе за рубежем, а вдома знані хіба що в родинному обширі. Одне слово, тішається в ірраціональному світі. І то незважаючи на круту «розкрутку» в ЗМІ певного штибу.

Було б дивно чекати від прикуплених мас-медіа прихильності до Михайлової творчості. Бо де ви бачили, щоб духовні чужинці підтримували українського поета?! Та ще й воїна першої лінії наступу за національну гідність!

Любов до Материзни проте ніколи не зводила поета на манівці сліпої апологетики. Як і в тамті часи, так і нині Шевченко не вдавався і не вдається до оспівування. І з великої синівської любові не прощає своїм землякам, часом, їхню історичну забудькуватість:

Нема кому підвестися до бою,
Піднять перед нападником главу.
... В нас воно так:
 не б'ються булавою,
А б'ються, мов дурні, за булаву.

Чи не дивно: щоденно розкручених, вирощених на грантах, віршарів за порогом їхніх «клубів і тусовок» майже ніхто не знає. А водночас по суті замовчуваний М. Шевченко — на слуху громади і громадськості. А дива й нема, є просто істинна поезія, знамено якої високо тримає справжній поет.

Особливим вольтажем сповнені його вірші 2004-го року — найважчого для поета, коли одне за одним за вічну межу пішли найдорожчі, коли удари долі в серце змусили й самого заглянути за рокований бар'єр. Поезії цієї трагічної пори ще раз посвідчують і глибину таланту, і особисту козацьку мужність такої височини, що рука мимовіль тягнеться зняти шапку в шанобі.

Родом із Сумщини, він поріднився з Полтавщиною і навчанням в інституті, і працею в Новосанжарській районці та обласній молодіжці. Його образ мені світиться пам'яттю про матір, тіток і дядьків, яких він знав, і вони знали і любили його... Багатьох уже давно немає, і водночас вони є: їхній одсвіт — на доброму обличчі поета.

І нині, тільки-но переступлю поріг тітчиної хати в Санжарах, де зібралися родичі вже другого і третього покоління, мене зустрічають запитанням: «А Михайло Васильович приїхав?» І коли його немає, на їхні обличчя лягає тінь якоїсь тихої зажури...

З усіх відзнак чи не найвища нагорода для поета, коли його завжди чекають. Михайло Шевченко — один з тих небагатьох, кому ця нагорода — і по справедливості, і до лиця.

2004

Про Миколу Луківа

Ми зібралися в цій шляхетній залі в пору весни священної, в День Перемоги Добра над злом фашизму. В День Матері життєтворющої. І це не режисерське поєднання, а пряме відлуння козацької одваги і звитяг, які одвіку чинились під омофором Богородиці.

Не випадкове й те, що саме Микола Луків завершує і довершує цей урочий День. Він має на це право і як поет з Божої ласки і волі, і як громадянин, і над усе — як українець, що був ініціатором і рушієм започаткування свята Матері й матерів. Хай враздується його вірна дружина Галина Петрівна.

Чи варто велеречиво розводитися про творчість особистості, чий поезії на крилах пісень завітали вже, вважай, до кожної ук-

раїнської оселі? Професіонали літературного цеху без найменшого сумніву засвідчать: Микола Луків — автор істинних поезій, які самодостатньо і твердо стоять на ногах і без музичної підтримки. Він один з тих небагатьох, хто оберіг та обстоює честь і гонор справдешньої національної естради від навали продуцентів безграмотних текстів, після яких і справді «тихо шифером шурша едет крыша не спеша».

Сьогодні Микола Луків сам презентуватиме свою творчість, позичивши децидую часу в пісень. То що ж таке справжня поезія? Зачитаю два катрени з його вірша «День Перемоги», що став піснею:

Радіола у клубі грає,
У танку і старі, й малі.
Половина села гуляє,
Половина лежить в землі.

Вітер Вічний вогонь гойдає,
І печаль, і пісні, і сміх.
Всіх полеглих ніхто не знає,
Поминають — усіх.

Тут — і ціна Перемоги, яку заплатив наш народ. І незнищенність життя.

І вічна пам'ять — «поминають усіх». І все це — у восьми рядках. І настільки національно точно та водночас по-загальнолюдськи, що коли я зачитував ці строфи на сесії Ради Європи, навіть сухий підрядковий переклад синхроністів змусив досить зарозумілих європейців притихнути. Пробрало. Оце і є справжня поезія.

Я вже не кажу про такі знакові пісні, як «Росте черешня в мамі на городі», «Новорічної ночі», «Приїжджайте частіше додому», без яких сьогодні уже не мислиться нев'янучий вінок осанни найдорожчому — Матері.

«Не вимовлю ні слова. Помовчу», «І ось прийшла до мене сном...», «Не повертайтеся на круги своя», «Половина саду квітне...», — без цих пісень уже не обійдуться навіть затяті прагматики в зоряний час кохання.

Я, остерігаючись збитися на антологійність, все ж скажу: Микола Луків — поет широкого діапазону, який і володіє гострою шпагою інвективи, і вдатний до філософських розмислів над сенсом буття. Йому притаманна громадянська мужність — називати речі своїми іменами не для театрального епатажу, а задля загального добра, задля утвердження справді суверенної України, задля розвою її культури, її мови. Скільки доброго він сподіює і чинить як головний редактор авторитетного в Україні журналу «Дніпро» — то окрема розмова. Він щоденними справами утверджує суверенну Україну.

Ось оцінка творчості Миколи Луківа однієї з читачок, із села Заїченці, на Полтавщині:

«Ваші пісні і вірші допомагають переживати цей нелегкий час. Що ж, грошей немає, та колись будуть. Спасибі Богу, що є що їсти, хоч не все те, що хотілось би. А жити можна.

Хліб є, та й до хліба. **А все ж таки на багатство і золото я б не поміняла Ваше слово, пісні...».**

Бути увінчаним такою **народною** оцінкою своєї творчості, Микола Володимировичу, це таки істинне щастя. А ми всі разом невимовно щасливі, що є синами і доньками такого народу! Що ми — українці.

Тому й перемогли, що в найтяжчі часи, на межі смерті, наші батьки й діди не забували, що не хлібом єдиним живе людина.

2005

...А МІРА ВСЕ-ТАКИ — ТАЛАНТ

Що ж це, врешті, таке — феномен поезії? На це запитання теорія шукає відповіді ще з часів Гомера, але й донині не може знайти. Та й чи буде знайдено, адже поезія — це таїнство, магічне дійство слова і над словом. А над таїнством не владні доцільно-функціональні закони логіки. Бо коли райдугу піддати суворому спектральному аналізу, диво природи зникне, обернувшись на звичайну суму кольорів.

Відтак поетів не визначають і не призначають. Їх обирає доля, сиріч час, історія, епоха, народ. Проте витоки, першопричину поезії ми знаємо достеменно: поезія починається від закоханості, залюбленості в життя, у світ, людину.

*Зі статті «Обличчям до народу»
(Криниці моралі та духовна по-
суха. К, 1990).*

Поza всяким сумнівом, вартість поета визначається кількісним вмістом золотого запасу таланту. І хоч те очевидне аж до банальності, все ж доводиться повторювати давно відому істину, оскільки останнім часом помітно розмивається межа між обдаруванням од природи і нажитим ремісництвом. Я вже говорив і ще раз наслідуюсь твердити, що за сучасного високого рівня загальної грамотності, за сучасних оперативних засобів інформації (телебачення і радіо), за необмеженого доступу до над-

бань світової поезії, будь-який громадянин, та ще й з вищою філологічною освітою, навіть не маючи природного поетичного обдарування, спроможний зімітувати річ, що нестиме на собі зовнішні ознаки вірша, якщо, звичайно, Бог не обділив його притаманним кожній людині слухом і відчуттям первісного ритму. Та й навіть і в цьому крайньому випадку дипломований філолог може замаскуватися... верлібром.

У цьому зв'язку постає запитання: а що ж тоді діяти? Де ті критерії, ота «точка відрахунку», за якою ми визначаємо справжню поезію, одділяючи її від несправжньої, від ремісницької імітації?

Можна було б на те відповісти взагалі: у нас є взірці класики всіх часів і народів, вартість котрих не підлягає сумніву, оскільки вони витримали іспит часу. У нас є і своя класика, яка здобула не тільки високу оцінку у себе вдома, а й визнання світове. Сковорода, Котляревський, Шевченко, Франко, Тичина, Сосюра, Рильський, Малишко...

Коли я вже згадав термін «ремесництво», то хочу застерегти, аби не плутали «ремесництво» з «ремеслом» у найкращому розумінні цього слова. Сучасний поет, як би він щедро не був обдарований природою, не зможе втриматися на рівні часу, коли досконало не володітиме своїм ремеслом, зокрема: віртуозним версифікаторством, усім спектром інтонаційно-ритмічних засобів, образних побудов, зрештою, усім тим, що, за Франком, складає «секрети поетичної майстерності».

Отже, він мусить, — зобов'язаний! — бути інтелектуальною, високоосвіченою, високоінтелігентною особою, вільно орієнтуватися у світових надбаннях, бо тільки культура розуму, як твердить Брюсов, робить можливою культуру духу.

В супротивному ж разі... Ми маємо приклади з історії літератури, коли справді талановиті самородки дореволюційних часів так і не могли сягнути верховин, оскільки не огранили свій талант «культурою духу». Але то не вина, а біда їхня, сумний наслідок тих важких часів. І все ж навіть тоді Тарас Шевченко, селянський син, зумів, завдяки подвижницькому самовдосконаленню, освоїти найвищі верховини духовної культури людства і сам став верховиною, котру видно з будь-якого закутка нашої планети.

Одначе, на жаль, ми й сьогодні зустрічаємо подеколи обдарованих індивідуумів, які намагаються «вижити» в літературі за рахунок дарунку долі, не поворухнувши й пальцем, аби хоч трохи самому збагатити його. Але то вже не біда, а вина їхня!

Хто ж у такому разі покликаний і кому надане оте право: ста-

вити знак якості на нашій поточній, ще не перевіреній часом продукції?

Звичайно ж, передусім професійній, принциповій критиці, нам самим, читачам і, в кінцевій інстанції, видавцям.

Фігура видавця в живому літературному процесі, особливо сьогодні, набуває виняткового значення. Він — останній, хто благословляє у світ книжку, отже вводить автора у священну поетичну рубрику. Отож у його особі поєднується одночасно професійний, принциповий критик, сам автор, себто, поет, і, нарешті, найвимогливіший читач. Отож усі вимоги, адресовані вище поетам, стосовно видавця, — потроюються.

Чи маємо ми таких видавців? Маємо! Однак, не стільки, як би того бажалося. Тому й прослизують ще до читача книги, котрі могли б і не вийти. Відтак ще раз скажу, що вже давно настав час поповнювати лави редакторів кваліфікованими, талановитими, справді творчими людьми...

Звичайно, рівень тієї чи іншої літератури в значенні престижного визначається за верховинами. Але ж творять літературу не лише всесвітньовідомі, а й ті, хто в той чи той час працює чи працював у ній в міру свого таланту.

Міра ж таланту — величина змінна. Жоден найпильніший провидець у живому літературному перебігу не в змозі та й права не має доконечно визначати рівень автора однозначно: «посередній», «вище середнього» чи там, скажімо, «найвищий».

Остаточо ставити оцінку авторові як особі — то справа часу. Адже ми знаємо випадки, коли поет починав не вельми яскраво, та з часом сягав неабияких висот. І навпаки. Бувало, що автор спалахнув уже першою книжкою, та згодом або тупцював на тому ж місці, або й поволі пригасав.

Отже, вартість поета визначається цілим комплексом чеснот. Є автори, які не зажили собі гучної слави, але вони володіли неабияким відчуттям знайти якусь нову грань у темі, що її проминув не один визнаний і високошанований.. Є літератори, що весь свій талант віддали справі популяризації, осмисленню і поширенню слави своїх знаменитих колег. Є, нарешті, майстри першої руки, що, скромно відсунувши свою персону в затінок, вивели на осоння і виховали талановитих учнів, які переросли своїх учителів, здобувши рідній літературі світову славу. Не забуваймо слова Пушкіна: «Старик Державин нас заметил...». І хто-зна, чи був би Пушкін тим, ким він є, аби не Державін чи Жуковський, котрі по-батьківськи вивели його на дорогу Великої Літератури!

Так що шануймо всіх чесних трударів на безмежних ланах слова!

...Особисто мені в поетові імпонує передовсім почуття власної гідності. Себто: уміння з гідністю реагувати на критичні зауваження щодо своїх творів. Звичайно, йдеться про високофахову, доброзичливу критику, а не волюнтаристські наскоки з головою, інкрустованою ярликами.

Реноме поет здобуває і підтримує на належному рівні тільки своєю творчістю і громадянською позицією. Що вищий творчий потенціал, то менше потребує він декларування, обстоювання, утвердження, пробивання.

Гірко спостерігати за особами, котрі, на зорі своєї творчості, зробивши на копійку, все своє життя потім вимагають од інших платити їм обов'язково твердою валютою. Вся ота метушня по «пропиханню» свого імені в різні «обойми», доскіпливі вивчення, скільки кого разів згадали чи не згадали в найрядовішій інформації, що кому присудили і за що, — то вже, їй-право, не творчість, а торгівля...

У літературі, як і в будь-якій іншій справі, пробиватися треба самому, власною творчістю. Наставники ж мають лише з верхівин свого досвіду застерігати молодших од повторення «огріхів» своєї молодості, а не возити їх за собою в розмальованих колясках до молочної кухні. Утриманство в літературі абсолютно неприпустиме!

Ще хотілося б молодим од щирого серця побажати: якнайраніше позбутися дуже, на жаль, поширеного ганджу — заздрості. Нічого гріха таїти, трапляються особи, навіть обдаровані, які визняють у літературі тільки себе. Коли його товариш створює цікаву, талановиту річ, вони намагаються або не помітити успіх, або понизити його ехидними репліками, двозначними натяками чи, в кращому випадку, замовчати. Це свідчить про те, що людина має схильність до дріб'язковості. Дріб'язковість же, як іржа, непомітно, але невідворотно підточує талант. Відтак, треба мати мужність, упіймавши себе на заздрості, негайно вдатися до кардинальної терапії. Себто, стати над собою, примусити себе об'єктивно оцінити вартість сподіяного побратимом. Коли досягнеш цього, ти почнеш радіти успіхові товариша, як своєму власному. А здатність радіти досягненням друга — то вже талант, якому немає ціни. Виростає ж він од усвідомлення тої істини, що ти — лише рядовий літератури, що без неї, себто без своїх побратимів, ти — нуль.

Та в одному я переконаний твердо: поділ поезії на масову та елітарну — штучний. Вірш має однаково хвилювати і сільську громаду, і аудиторію академістечка. Звичайно, оцінка стилевих особливостей поезії різних аудиторій буде різною, але хви-

лювати серця вона має однаково. Поезія завжди звернена до аудиторії. Її суть і завдання в тому, щоб прихилити на свій бік, на свою точку зору бачення інших...

Поезію, на моє глибоке переконання, не можна висиджувати натужно — вимучувати і себе, і читача. Вона має нести в собі спалах одкровення. Але той, наче мимовільний спалах, готується важкою підготовчою роботою, коли справді тонни руди переплавляєш заради грама радію.

Не люблю скороспілих подорожніх циклів — там рідко коли зблискує художнє мислення, цікава деталь, вибухова фраза, яка тримає на собі вірш — легко, елегантно, красиво, свіжо.

Кожен — і малий і великий за обсягом — твір продумується автором. Інтонація першої фрази зумовлює весь настрій вірша чи поеми. Спершу звучить мелодія, а вже розмір, лексичний шар — то відповідно підвладне заданій мелодії й інтонації. Часом, щоправда, в процесі роботи, скажімо, над поемою виникає інший хід, інша ритмомелодійна стихія. Та все ж, як на мене, поет має сідати до письмового столу лише тоді, коли вибрав найоптимальніший варіант.

З інтерв'ю «...А міра все-таки — талант» («Молодь України», 1978, 26 березня).

Переїдено добрий шмат життєвого поля, за плечима вже якийсь досвід, отже, маю моральне право зробити деякі висновки. Принаймні для себе.

Перший з них категорично наказує: в жодному разі не легковажити словом і по змозі високо нести честь свого поетичного цеху.

Час од часу критики застерігають нас од ранньої професіоналізації. Я — за якнайскорішу професіоналізацію в найкращому розумінні цього терміна, сиріч: за високу школу майстерності, що починається од землі, од живого життя і сягає своїм верховіттям у космос вселюдського духу. І — якнайменшої поблажливості до себе в цьому поступі, інакше аматорство, таке звабливе у своїй доступності за нинішньої суцільної грамотності, неодмінно виведе на стежку заривованої інформації, на невибагливе рядкогонство.

І водночас рання професіоналізація в розумінні кабінетної замкнутості закінчиться тим же. Я згоден, що поезія — це передовсім інтуїція. Але ж інтуїція неодмінно передбачає досвід, тобто знову ж таки — знання життя у всіх його вимірах.

Поезія — це і спалахи натхнення, і важкі робочі будні. Але робота ця має свою специфіку — вона невидима для стороннього

ока, вона відбувається в естві поета: відбір, оркестровка, пошуки найоптимальнішої інтонації тощо. Читачеві до цього діла немає: він бере собі вже знайдене.

Отож іще один висновок: віршів не можна «висиджувати», натужно, по-ремісницькому припасовуючи рядок до рядка. Вони мають вихлюпуватися на папір у мить спалаху натхнення, яке готується отією внутрішньою незримою працею.

Одпрацювавши чимало в газетах, журналах і видавництвах, дійшов ще й такого висновку: ніколи не варто включатися в гонитву за модою, хоч якою б яскравою, екстравагантною і визнаною вона не була. Бо мода — то діло сезонне. Співай своїм голосом, де б виразно гучали неперехідні інтонації твоїх прапращурів.

Це, проте, аж ніяк не означає, що ти маєш замкнутися у своєму хуторі. Сучасні новітні засоби зв'язку та інформації дають змогу стежити за визначальними процесами, що відбуваються в поезії..., треба тягтися до світового рівня.

Мій ідеал поета найповніше схарактеризував Костянтин Миколайович Батюшков: «Перше правило... має бути: живи, як пишеш, а пиши, як живеш». Це нелегко. Але поки живий — іди!

Зі статті «Співати своїм голосом» (Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Треба працювати спільно з часом, а письменникові належить хоч трішки обігнати його і йти попереду читача, бо суть нашої професії — емоційна розвідка того майбутнього, до якого ми йдемо.

Звичайно, громадська робота забирає час, іноді вибиваючи з творчого ритму. Однак як особа, як поет я ніколи не шкодував за тим. Адже це примушує цінувати час і не розкидатися ним навсібіч. До того ж, принцип висиджування — «жодного дня без рядка» у мене викликає сумнів. Я маю на увазі рядки на папері. Очевидно, рядки в серці, в мислях десь формуються постійно. Настає такий момент, коли не писати не можна, і це компенсується за один місяць гарної і творчої напруги...

Увесь духовний розвій людства свідчить, що справжня поезія завжди була на вістрі часу, першою віднаходила больові точки суспільства, точно визначала своє місце на правому фланзі борців за світле прийдешнє і завше була громадянськи мобілізованою.

Хибною є думка, пов'язана з неточним уявленням про саму особу письменника як таку собі таємничу фігуру, що працює в

піднебесній вежі зі слонової кістки. І тому іноді у молодого з'являється бажання скоротити дистанцію до вічного. Отже, каже він собі, я буду писати на вічні теми, як писали, скажімо, Шевченко, Пушкін. І невтямки йому, що можна писати на потреби дня, але на такому високому художньому рівні, що вони стають вічними темами. В принципі всі вічні теми починаються із конкретики. Вся поезія і Шевченка, і Франка, і Лесі Українки виходила з конкретики, однак, стала вічною.

Треба відчувати себе живою клітиною організму сьогодення, всього суспільства, боліти його болями і глибоко перейматися його проблемами. Лише в такому випадку — звичайно, за наявності таланту — можна написати твір про сучасне, яким зачитуватимуться й нащадки. Ми не перекреслюємо всі віршовані репортажі, написані прямо на коліні. Заримована інформація має право на існування, але на відповідному рівні. В художньому творі не зовнішні ознаки сучасного визначають його цінність. Головне у ньому — людина, в ній — конденсат сучасного, його зліпок, жива матерія... Середній темп, посередність, сіра упокореність, лінива благополучність абсолютно протипоказані нам.

Все те, що чесно і на високому рівні написано, завжди новаторське. Якщо ж звернутися до форми викладу, то, звичайно, вона міняється разом із життям. Але є усталені форми, так звані традиційні, які не міняються, — як чорний костюм, біла сорочка і краватка, що годиться і на дипломатичний прийом, і на жалобну процесію, і в театр, і на концерт народної творчості.

Я вже якось говорив, що поезія — справа суб'єктивна, а отже, й суспільна, і це не ефектний парадокс, а діалектична єдність, і не нами одкрита, а дана аксіоматично самою природою мистецтва, бо витокі свої бере із поезії народної — мистецтва колективного, спільного, отже — суспільного. І скільки б поколінь асфальту не відділяло найіндустріальніші країни світу від правди землі, скільки б шарів і прошарків не лежало між сьогочасною професійною поезією і точкою її відліку, себто поезією народною, — все ж навіть найсучасніший автор п'є з її криниці, часом і підсвідомо, оскільки вона увійшла складником в генетичний код слова. Не маю на оці тільки зовнішню атрибутику народної поезії: йдеться першочергово про дух, духовність і універсальні закони її.

Не хотілося б удаватися до красивих слів, які вже стають банальними: це, мовляв, криниця, невичерпне джерело і таке інше. І вся наша мова, яка витворювалася не в кабінетах, а в процесі праці й єднання людей, і пісня, яка кликала на бій і давала можливість і посумувати, і посміятися, — це та жива плазма, про яку ми навіть і не думаємо, хоч і користуємося нею щодня. Уявіть, що

ми перейшли на мову деяких наших газет і почали б нею спілкуватися. Мабуть, на нас би подивилися з більшим подивом, аніж би ми розмовляли віршами, бо все-таки вірші — умовна форма.

Спілкуючись, ми включаємо у свою мову приказку і прислів'я, тобто все те, що робить її живою. Без фольклору, без його, сказати б, забарвлення це була б мова роботів з обмеженою кількістю слів, точно побудованою фразою, надто грамотною, але такою, що від неї хочеться позіхнути або заплакати.

Так, фольклор присутній навіть тоді, коли про це й не думаєш. А це вже чудово. Коли ж посилаєшся на нього в поемі чи вірші, то цим самим економиш словесний матеріал. Адже вдаєшся до апробованого віками, скажімо, якогось пісенного звороту, і воно звучить красиво, як тільки-но знайдене. У цьому й полягає смисл фольклору, що він щоденно читається як щойно відкритий, — настільки глибоко відшліфовані у ньому мудрість і характер народу. Це повітря, яким дихаємо.

Науково-технічна революція так стрімко увірвалася в наше життя, що до деяких її відкриттів ми виявилися зовсім не підготовленими (наприклад, розщеплення атомного ядра). Справді, НТР багато змінила в людській цивілізації. Це дало підстави декому навіть отожднювати її з духовністю суспільства. Переваг справді багато дав нам технічний прогрес, ми ними користуємося залюбки, але ж треба, як кажуть, і міру розумну знати. Ми повинні дбати про природу, про навколишнє середовище, щоб, образно кажучи, розклавши райдугу на спектри, не втратити самої райдуги.

У цьому зв'язку дуже важливо підносити духовне в людині, звертатися до її найпотаємніших глибин, аби не втратити зв'язку з природою, часткою якої є й сама людина. У цьому — одне з першорядних завдань літератури взагалі й поезії зокрема...

З інтерв'ю «Не випадати з ріки часу» (Кривинці моралі та духовна посуха. К., 1990).

Основні віхи
життя і творчості
Б. І. ОЛІЙНИКА

- 1935 22 жовтня народився Борис Ілліч Олійник у с. Зачепилівка Новосанжарського району Полтавської області.
- 1943–53 Навчання у Зачепилівській середній школі.
- 1948 Надруковано перший вірш «Краю мій!» у новосанжарській районній газеті «Ленінським шляхом».
- 1953–58 Навчання на факультеті журналістики Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.
- 1958 Літпрацівник, завідувач відділу республіканської газети «Молодь України».
- 1959 Вихід у світ збірки нарисів «За Північним Дінцем».
- 1962 Вихід у світ першої збірки поезій «Б'ють у крицю ковалі».
- 1962–73 Кореспондент журналу «Ранок»; завідувач відділу, заступник головного редактора журналу «Дніпро»; старший редактор видавництва «Дніпро».
- 1963 Вступ до Спілки письменників України.
- 1964 Вихід у світ збірки поезій «Двадцятий вал».
Присудження премії імені М. Островського за збірку «Б'ють у крицю ковалі» і «Двадцятий вал».
- 1965 Вихід у світ збірки поезій «Вибір».
- 1966 Вихід у світ поетичних збірок «Гонг» і «Поезії».
- 1968 Вихід у світ збірки поезій «Коло».
- 1971–74 Заступник голови правління Спілки письменників України.
- 1972 Вихід у світ збірки поезій «На лінії тиші».
- 1973 Вихід у світ поетичних збірок «Рух» і «Стою на землі» (російською мовою).
- 1974 Вихід у світ збірки поезій «Ми знаємо для чого жить».
- 1974–91 Завідувач відділу, член редколегії журналу «Вітчизна».
- 1975 Присудження Державної премії СРСР (за збірку «Стою на землі»).
- Вихід у світ збірки поезій «Гора».
- 1976 Вихід у світ поетичних збірок «Істина» і «Кредо».

- 1976–91 Секретар правління Спілки письменників України.
Секретар правління Спілки письменників СРСР.
Член ЦК КПУ і ЦК КПРС.
- 1977–79 Вихід у світ поетичних збірок «Стою на землі» (російською і вірменською мовами), «Кредо» та «На лінії тиші» (російською мовою), «Заклинання вогню» (українською і білоруською мовами), «Земля» (естонською мовою), «В центрі кола» (російською мовою), «Сива ластівка».
- 1980 Вихід у світ збірки поезій «Стою на землі» (азербайджанською мовою).
- 1980–91 Депутат Верховної Ради УРСР 10-го і 11-го скликань, голова Комісії Верховної Ради з питань освіти і культури.
- 1981 Вихід у світ поетичних збірок «У дзеркалі слова», «Доля». Нагородження ювілейною медаллю Всесвітньої Ради Миру.
- 1982 Вихід у світ (окремими книжками) поем «Дума про місто», «Золоті ворота» (російською мовою), «Крило», «Заклинання вогню» (словацькою мовою), «Урок» (грузинською мовою).
- 1983 Нагородження Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка (за збірки поезій «Дума про місто», «Сива ластівка», «У дзеркалі слова»).
Вихід у світ публіцистичної книжки «Планета Поезія», збірки «Поєми».
- 1984 Вихід у світ поетичних збірок «У дзеркалі слова» (російською мовою), «Міра», «Сива ластівка» (видання друге, доповнене).
- 1985 Вихід у світ «Вибраних творів» у 2 томах, збірок «Вибране» (російською мовою), «Поезії» (молдовською мовою).
- 1986 Вихід у світ збірки «Поезії».
- 1987 Вихід у світ (окремою книжкою) поеми «Трубить Трубіж». Обрання головою правління Українського фонду культури (один з фундаторів цієї благодійної організації).
Обрання дійсним членом Міжнародної слов'янської академії.
Нагородження Грамотою «Учаснику ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС».
Фундатор щорічного міжнародного Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій».
- 1988 Вихід у світ збірки «Сива ластівка» (російською мовою).
- 1989 Вихід у світ збірки поезій «Поворотний круг».

- 1989–91 Народний депутат Верховної Ради СРСР, голова Комісії зв'язків ВР СРСР з громадськістю, заступник голови Ради Національностей ВР СРСР.
- 1990 Обрання дійсним членом Академії наук України (тепер Національна академія наук України).
Вихід у світ публіцистичної книжки «Криниці моралі та духовна посуха».
Ініціювання спорудження пам'ятника жертвам Голодомору 1932–33 рр. (відповідно до цієї ініціативи в 1990–93 рр. поблизу м. Лубен Полтавської області створено Меморіал Скорботи).
- 1991 Голова Комітету по Державних преміях України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва при Раді Міністрів України.
- 1992 Вийшла друком книжка «Два роки в Кремлі» (російською мовою).
Обрання академіком Української екологічної академії наук.
- 1992–94 Народний депутат Верховної Ради України 12-го (1-го) скликання.
Провідний науковий співробітник Інституту національних відносин і політології АН України.
- 1993 Вийшла друком книжка «Відступник, або Два роки в Кремлі» (українською, російською, азербайджанською, угорською мовами).
- 1994 Нагородження міжнародною премією імені Григорія Сковороди (за есе «Час подвійних стандартів, або Хто і з якою метою сатанізує сербів»)
Вийшли друком книжки «Будьмо взаємно точні, колеги: нотатки до бесіди зі справдешніми демократами», «Князь тьми. Два роки в Кремлі» (російською мовою), «На лінії тиші» (сербською мовою).
- 1994–98 Народний депутат Верховної Ради України 2-го скликання.
- 1995 Вийшли поетичні збірки «Сива ластівка» (видання третє, доповнене), «Шлях», публіцистична книжка «Сатанізація сербів, кому вона потрібна?» (паралельно українською і сербською мовами).
Нагородження орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня.
Присвоєння звання «Почесний громадянин Канева».
- 1995–2006 Голова Постійної делегації Верховної Ради України у Парламентській Асамблеї Ради Європи.

- 1996 Вихід у світ збірки поезій «Відлуння криці» (болгарською мовою).
- 1996–2006 Віце-президент Парламентської Асамблеї Ради Європи.
- 1997 Нагородження премією «Дружба» Української екологічної академії наук.
Вихід у світ поеми «Трубить Трубіж» (перевидання), збірки поезій «Гамлет і ХХ століття» (румунською мовою).
- 1998 Нагородження Всеюгославською премією «Лицарське перо».
Вихід у світ постичних збірок «Трубить Трубіж» (вірші та поеми), «Привіт з Дніпра» (сербською мовою).
- 1998–2002 Народний депутат Верховної Ради України 3-го скликання. Голова Комітету Верховної Ради України у закордонних справах і зв'язках з СНД.
- 1999 Нагородження орденом князя Ярослава Мудрого» IV ступеня.
Нагородження міжнародною премією імені Давида Гурамішвілі.
Вихід у світ збірки поезій «Біла мелодія», історичного нариса «Жорстока правда», есе «Хто наступний?» (українською і російською мовами).
- 2000 Вихід у світ збірки поезій «Таємна вечере», поеми «Трубить Трубіж» (російською мовою).
- 2001 Нагородження міжнародною премією імені М. О. Шолохова (за збірку «Таємна вечере»)
Нагородження премією імені В. І. Вернадського Фонду «Україна — ХХ століття».
- 2002 Нагородження орденом Миколи Чудотворця.
Присвоєння звання «Почесний громадянин міста Києва».
Присвоєння звання «Почесний громадянин Новосанжарщини».
Обрання народним депутатом Верховної Ради України 4-го скликання.
- 2003 Вихід у світ збірок поезії «Знак», «Стою на землі» і книжки «Два роки в Кремлі» (сербською мовою).
- 2005–06 Присвоєння звання Герой України.
Вихід у світ «Вибраних творів» у 2 томах.
- 2006 Нагородження орденом Нестора-літописця I ступеня.

КОМЕНТАРІ, ПРИМІТКИ

Коментарі, примітки до розділу «ПЕРЕКЛАДИ»

З АБХАЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Тарба Іван Костянтинович (1921–1994) — письменник, громадський діяч. Автор романів («Відоме ім'я», 1963; «Сонце сходить у нас», 1968; «Очі моєї матері», 1979), поетичних збірок («Зірки», 1957; «Весняний сніг», 1970; «Книга пісень», 1973; «Дорога, якій немає кінця», 1976; «Вершини відгукнуться луною», 1977; «Вранішній промінь», 1980), поем («На суд товаришів», 1954; «Десять років по тому», 1955; «Випробування», 1956), публіцистичних творів.

В Україні перекладено низку творів І. Тарби; вийшла його книжка «Поезії» (1984).

Я побачив живого поета

Переклад уперше опубліковано 1984.

Вірш присвячено Гуліа Дмитру Йосиповичу (1874–1960) — основоположнику абхазької літератури, організатору першого абхазького театру, автору ліричних віршів, поем, балад, оповідань, драм, книжок з етнографії, фольклору і лінгвістики, підручників, хрестоматій, перекладів. Д. Гуліа переклав ряд поезій Великого Кобзаря, які увійшли до абхазького видання «Зібрання творів» Т. Шевченка (1939), написав вірш «Великий Тарас» (1941), кілька статей про Т. Шевченка: «В сім'ї вольній, новій» (1938), «Сонячна Абхазія — поетові України» (1939) та ін.

З АВАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Гамзатов Расул Гамзатович (1923–2003) — поет, громадський діяч, син відомого аварського поета Гамзата Цадаса (1877–1951). Автор багатьох поетичних збірок («Полум'яна любов і пекуча ненависть», 1943; «Пісні гір», 1949; «Рік мого народження», 1950; «Дагестанська весна», 1955; «Високі зорі», 1962; «Книга кохання», 1975; «Двадцятий вік», 1983; «Колесо життя», 1987; «Чаша життя», 1992, та ін.), поем («Розмова з батьком», 1953; «Остання ціна», 1976; «Бережіть матерів», 1978), повісті «Мій Дагестан» (кн. 1–2, 1967–71), книжок для дітей, літературно-критичних статей, перекладів. Переклав аварською мовою низку віршів і поем Т. Шевченка.

В Україні перекладено багато творів Р. Гамзатова, видано книжки аварсько-го митця: «Високі зорі» (1968), «Пісні високих гір» (1973), «Мій Дагестан» (1978), «Сонети, вірші» (1979), «Пісні гір» (1986), де вміщено і переклади Б. Олійника.

ЗАРЕМА. Поема

Переклад уперше опубліковано 1973.

Вся Махачкала, вважайте

Махачкала — столиця Республіки Дагестан (Російська Федерація), порт на Каспійському морі.

наче в небі зір топази

Топаз — мінерал; прозори, зазвичай жовті, іноді блакитні кристали топазу використовуються як декоративне, коштовне каміння в ювелірній промисловості.

Під щасливим зодіаком

Зодіак — смуга неба або 12 сузір'їв, на тлі яких проходить Сонце у своєму річному русі. В кожному сузір'ї Сонце перебуває близько місяця. Десь 2 тисячі років тому 12 частин (сузір'їв) смуги неба отримали назви — Овен, Телець, Близнята, Рак, Лев, Діва, Терези, Скорпіон, Стрілець, Козеріг, Водолій, Риба.

Хвилі Каспію високі

Каспій, Каспійське море — найбільша на нашій планеті безстічна водойма, омиває береги Росії, Азербайджану, Ірану, Туркменістану, Казахстану.

В сусідній кімнаті зурна не гвагає

Зурна — східний народний музичний інструмент на кшталт очеретяної сопілки.

Великого шаха Надіра

Надір Аршар—шах Ірану (1688–1747).

Сам Маршак мені з столиці

Маршак Самуїл Якович (1887–1964) — російський поет і перекладач. Автор творів для дітей; перекладав сонети В. Шекспіра, поезії Р. Бернса, Дж. Байрона, Г. Гейне, Ш. Петефі, О. Туманяна та ін.

Все звалили двом на плечі —

Маршаку і Михалкову

Михалков Сергій Володимирович (нар. 1913) — російський письменник, громадський діяч. Автор творів для дітей, низки поетичних збірок, байок, книжок «Все починається з дитинства» (1968), «Виховна сила літератури» (1983) тощо.

Попелом дітей

Освенцим?

Освенцим — гітлерівський концтабір (1940–45) біля однойменного міста в окупованій Польщі, де закатовано понад 4 мільйони громадян з європейських країн, у тому числі майже 20 тисяч радянських військовополонених.

Грашки дітей всіх націй,

Спалених у Бухенвальді

Бухенвальд — гітлерівський концтабір (1937–45) біля м. Веймара (Німеччина), через який пройшло майже 239 тисяч в'язнів і де було закатовано 56 тисяч осіб, у тому числі радянських людей.

Шліть із Лідиче у Штати

Лідиче — шахтарське селище в Чехії (поблизу м. Кладно), яке німецько-фашистські окупанти 10 червня 1942 р. зруйнували вщент, чоловіків розстріляли, а жінок і дітей відправили до таборів смерті.

Штати — тут: Сполучені Штати Америки (США).

Хай летять із Хіросіми

Хіросіма — місто в Японії. 6 серпня 1945 р. США скинули на нього першу атомну бомбу, внаслідок чого значну частину міста було зруйновано, понад 140 тисяч його мешканців вбито і поранено.

«Щоб вийти в бій...»

Переклад уперше опубліковано 1979.

З АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Рза Расул (справжнє ім'я — Расул Ібрагімоглу Рзаєв, 1910–1981) — письменник, громадський діяч. Упродовж 1965–81 рр. був головним редактором Азербайджанської Енциклопедії. Автор збірок віршів і оповідань

(«Бахтіяр», 1942; «Гнів і любов», 1943; «Витримка», 1965; «Думи і почуття», 1975), кількох драм, низки нарисів, літературно-публіцистичних статей. Переклад поєми «Гайдамаки» та «Наймичка» Т. Шевченка.

В Україні перекладено низку творів Р. Рзи, видано його збірку «Поесії» (1976).

А можливо?..

Переклад уперше опубліковано 1976.

Хазрі Набі (справжнє ім'я — Набі Алекпероглу Бабаєв, нар. 1924) — поет. Автор збірок «Бакинські куранти» (1954), «Весна і ти» (1960), «Море починається з вершин» (1971), «Річище часу» (1976), «Зоряний караван» (1979), «Море зі мною» (1983), «Земне сонце моє» (1985), «Несподівано...» (1986), «Гілка чинари», (1988), низки поем, прозових творів. За рішенням ЮНЕСКО 2004 р. широко відзначено 80-річний ювілей митця.

Українською мовою перекладено низку творів азербайджанського митця, видано його книжку «Поесії» (1981), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Б. Олійник наголошує: «В ряду талановитих сучасників світяться мені особливо привабою ім'я Набі Хазрі — чудового поета, вдумливого, активного громадянина..»

Найновітнішою ж мірою пізнав поета в рідній йому стихії, на землі його предків, де кожна фраза, кожен вірш, опираючись на ґрунт рідних традицій, звучали по-особливому об'ємно, неодмірно, значуще.

Набі Хазрі не легковажить словом. Він — поет глибокий і серйозний, за ним відчувається незглибима традиція древньої поезії Азербайджану. Опіраючись на її надійні підвалини, поет упевнено сягає трудних вершин сьогодення, не обминаючи найгостріших кутів сучасного бурхливого життя» (*Олійник Б. Слово про побратима. В кн.: Хазрі Н. Поесії. К., 1981.*)

Безіменне

Переклад уперше опубліковано 1981.

Про натхнення

Переклад уперше опубліковано 1979.

Дев'ятим валом сілв

Дев'ятий вал — наймогутніша і найгрізніша хвиля в морі або океані під час бурі (від міфологічного уявлення про «дев'ять» як священне число). Переносно: символ грізної небезпеки або найвищого піднесення чого-небудь.

У чеканні вірша

Переклад уперше опубліковано 1984.

Новруз Джабір (справжнє ім'я — Новрузов Джабір Мірзабекоглу, нар. 1933) — поет. Автор збірок «Мої Мугами» (1960), «Людська любов» (1963), «Роки мої...» (1965), «Прості істини» (1972), «Мій світ» (1974), публіцистичних статей, перекладів.

В Україні вийшла збірка українських перекладів з Джабіра Новруза «Серце планети» (1983), яку уклав Б. Олійник (до видання увійшло понад двадцять його перекладів).

У передмові «Високе чуття Вітчизни» до згаданої збірки Б. Олійник відзначає: «У його поезії — здорова, міцна коренєва система, що вросла у ґрунт рідного краю. Саме там — першоджерело, точка відліку, з якої він починає осмислення всесвіту.

Вірші Джабіра Новруза щедро населені реальними людьми — милими поетовому серцю земляками. Але це — в жодному разі не репортажний перелік імен; за кожною конкретною особою виразно видніється доля всього народу, підводиться верховиня історії, з якої об'ємніше бачиться і сьогоднішнє, і прийдешнє».

Війна. Роздуми в роковину 22 червня

22 червня 1941 р. — дата віроломного нападу нацистської Німеччини на СРСР.
Переклад уперше опубліковано 1983.

Олега й Зою дарувавши світу

Мовиться про *Олега* Кошового (1926–1943) — одного з керівників підпільної організації «Молода гвардія», що діяла в українському місті Краснодоні під час тимчасової німецько-фашистської окупації (розстріляний гітлерівцями), та *Зою* Космодем'янську (1923–1941) — радянську партизанку в Підмосков'ї, яку під час виконання бойового завдання схопили вороги і після жорстоких катувань повісили.

В цьому краю

Переклад уперше опубліковано 1978.

ГІМНИ. Поема

Уривок твору в перекладі Б. Олійника вперше опубліковано 1983 («Київ», №4). Повний переклад поеми вміщено того ж року в збірці «Серце планети».

За словами перекладача, у «Гімнах» «поет осмислює сучасний тривожний світ з усіма його набутками і видатками за моральним кодексом своїх предків... Лейтмотив цього воістину небуденного твору — живе чуття першоджерела, отецьких першовитоків, високе чуття Вітчизни» (з *передмови до згаданої збірки*).

Епітафія

Переклад уперше опубліковано 1983.

Епітафія — надмогильний напис (віршем або прозою); літературний жанр, який сформувався ще в давньогрецькій літературі у 5 ст. до н. е. (твір, написаний у зв'язку зі смертю чи втратою кого-небудь).

Моя на очах старіє мама

Переклад уперше опубліковано 1978.

Мій світ

Переклад уперше опубліковано 1978.

Я в гори піднявся

Переклад уперше опубліковано 1978.

Того, хто гондлює своїм маєстатом
Маєстат — велич, величчя.

На славу Сабіра

Сабір (справжнє ім'я — Мірза Алекпер Таїрзаде, 1862–1911) — поет. Його твори зібрано в книзі «Хоп-хоп-наме» (видано 1912), неодноразово друкувалися в пізніші часи.

З БАЛКАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Кулієв Кайсин Шувайович (1917–1985) — поет. У 1944 р. радянською владою насильно висланий до Киргизії і змушений був там жити до 1957 р. Автор багатьох поетичних збірок («Поранений камінь», 1964; «Мир дому твоєму», 1966; «Книга землі», 1972; «Колоски та зірки», 1979; «Краса зелена» 1980), низки повістей, оповідань, публіцистичних статей. Переклав ряд творів Т. Шевченка (поему «Сліпий», вірші «Не гріє сонце на чужині», «Маленькій Мар'яні»), неодноразово відвідував Україну.

В Україні видано збірку К. Кулієва «Поезії» (1977); до неї ввійшли і переклади Б. Олійника.

Борис Ілліч з притаманною йому щирістю стверджує: «Мені... дуже до вподоби Кайсин Кулієв, особливо громадянською мужністю в поезії. Він сам прожив нелегке життя, в деяких часових перепадах навіть трагічне, але не похитнувся, не втрапив перспективи» (*Олійник Б. Криниці моралі та духовна посуха*. К., 1990, с. 164).

«Як у дощовий холодний день...»

Переклад уперше опубліковано 1977.

Пам'яті матері

Переклад уперше опубліковано 1977.

як в рідному, далекому Чегемі

Чегем — поет згадує балкарське селище Великий Чегем, де він народився.

Зортає вітер у чинарах крила

Чинар, чинара — дерево родини платанів; східний платан.

Гарсія Лорко, брате мій!

Гарсія Лорка Федеріко (1898–1936) — іспанський поет і драматург. Розстріляний франкістами. Автор поетичних збірок («Книга віршів», 1921; «Пісні», вид. 1927; «Тамаритянський диван», 1936), низки поем, драматичних творів (романтичної п'єси-казки «Мегеликові чари», пост. 1920; «Маріана Пінеда», 1927; «Чарівна чоботарка», 1930; «Коли мине п'ять років», 1931; «Криваве весілля», 1933; «Дім Бернарди Альби», 1936, та ін.).

В Україні видано кілька книжок Ф. Гарсія Лорки: «Лірика» (1969), «Думки про мистецтво» (1975), «Криваве весілля» (1989) та ін.

Пісні старого ашуга

Переклад уперше опубліковано 1977.

Ашуг — у кавказьких народів поет-співець.

А з якими джигітами мчав на крилі

Джигіт — умілий і вправний вершник.

Старість зуби мої забирає в ясир

Ясир — тут: полон.

Вже не вийти мені під зурну на моріг

Моріг — густа молода трава; мурава.

у яких аксакалів премудрості вчивсь!

Аксакал — тут: мудра, шанована літня людина.

А які мені зорі цвіли, мов катран

Катран — тут: рослина степів і напівпустель; з родини хрестоцвітих; має велике листя й багато білих квіток.

«Ридає мати мертвого пілота...»

Переклад уперше опубліковано 1977.

Тінь гори

Переклад уперше опубліковано 1977.

«В давньому Констанці дощ іде...»

Переклад уперше опубліковано 1977.

Констанца — місто в Румунії, порт на Чорному морі, де в заслання жив і помер римський поет Овідій (Публій Овідій Назон, 43 до н. е. — близько 18 н. е.), автор епосу «Метаморфози» (майже 250 міфологічних і фольклорних переказів, легенд тощо), низки елегій, поем.

З БАШКИРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сайфі Кудаш (справжнє ім'я — Кудашев Сайфі Фаттахович, 1894–1993) — поет. Автор поетичних збірок («Пісні свободи», 1917; «Пісні плуга», 1926; «Республіка співає», 1940; «Любов і ненависть», 1942; «Моя любов», 1956; «Круча», 1972; «Слова кохання», 1981), роману у віршах «Кушкаєн» (1936), історико-біографічної повісті «Назустріч весні» (1954), книжок спогадів тощо. Ряд поезій присвятив Україні, написав кілька статей про українську літературу. У багатьох віршах звертався до образу Т. Шевченка, автор статей «Наш улюблений Кобзар» (1953), «Народний Кобзар» (1957), спогадів про М. Рильського, П. Тичину та ін.

В Україні видано збірку поезій С. Кудаша «Країна рідна» (1974), до якої увійшли і переклади Б. Олійника.

Все одно — це не ти...

Переклад уперше опубліковано 1974.

Мої пісні

Переклад уперше опубліковано 1974.

Нічні думи

Переклад уперше опубліковано 1974.

І не сплять мої мислі, як пагони рації

Рація — тут: розумна підстава, розрахунок, користь.

З БЕНГАЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Тагор Рабіндранат (Тхакур Робіндронатх, 1861–1941) — індійський письменник, композитор, художник, громадський діяч, лауреат Нобелівської премії (1913). Автор романів «Катастрофа» (1905), «Гбра» (1907–10), «Дім і світ» (1915–16), багатьох віршів, оповідань, повістей, публіцистичних творів, книжок з питань літературознавства, філософії, релігії. Написав понад тридцять драматичних творів і кіносценаріїв, ставив спектаклі як режисер, оформляв їх як художник і композитор; траплялося, грав у них як актор.

Тагорова пісня «Душа народу» — національний гімн Індії (з 1947), пісня «Моя золота Бенгалія» — національний гімн Бангладешу (з 1972); всього індійський митець написав понад 2 000 пісень на власні та ін. тексти.

В Україні перекладено багато творів Р. Тагора, видано кілька його книжок: «Поезії» (1962, 1981), «Оповідання» (1972), «Вибрані твори» (1997), «Твори» (1999).

Кара. Балада

Переклад уперше опубліковано 1987.

Та брахман йде крізь вагання останнє

Брахман — тут: представник вищої, найбільш привілейованої касті жерців у Давній Індії.

І жовна свої роздували, мов кобри

Жовна — тут: м'язи на вилицях, що випинаються зі стисканням щелеп.

З БЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Бровка Пятрусь (справжнє ім'я — Бровка Петро Устинович, 1905–1980) — поет, громадський діяч, академік АН БРСР. У 1967–80 був головним редактором Білоруської Енциклопедії. Автор поетичних збірок «Роки як шторм» (1930), «У рідному домі» (1946), «Шлях життя» (1950), «Поміж червоних горобин» (1969), «Дорогами боровими» (1970), «Що серце проспівало» (1979) та ін., роману «Коли зливаються ріки» (1952–56), повісті «Каландри» (1931), віршів для дітей, оповідань, лібрето опер, статей з питань літературознавства і мистецтва. Під

впливом поезій Т. Шевченка написав поему «Катерина» (1938). Великому Кобзареві присвятив вірші «Шлях по Білорусі», «У Каневі», переклав ряд творів Т. Шевченка.

В Україні видано збірку поезій «Вибране» Пятруся Бровки (1957), його роман «Коли зливаються ріки» (1968); переклади віршів білоруського митця публікувалися також у періодиці, колективних збірках.

Камінь

Переклад уперше опубліковано 1972.

Поскидали дрібне ми в кагати

Кагати — купи (бурти) городини (картоплі, буряків та ін.), відповідно укладені й покриті соломкою, землею тощо для тривалого зберігання.

Тут: образно.

«Бомби, снаряди і гази шугають...»

Переклад уперше опубліковано 1972.

Кулешов Аркадій Олександрович (1914–1978) — поет, перекладач. Автор поетичних збірок «Розквіт землі» (1930), «По пісню, по сонце» (1932), «В зеленій діброві» (1940), «На сотій версті» (1945), «Нова книга» (1964), «Сосна і береза» (1970), «Швидкість» (1978) та ін., низки поем, публіцистичних статей. Переклав білоруською мовою майже 50 віршів Т. Шевченка, поему І. Котляревського «Енеїда», твори М. Бажана, І. Виргана, А. Малишка, М. Рильського.

В Україні видано збірку «Вибране» А. Кулешова (1970), куди ввійшло кілька перекладів Б. Олійника.

«Не гнівайсь, океане, як потраплю...»

Переклад уперше опубліковано 1970.

«Товариш соснам, короїдам ворог...»

Переклад уперше опубліковано 1970.

Пантрує тількино

Пантрує (від пантрувати) — тут: стежити за чимось, стерегти, дивитися сторожко, уважно.

Велогін Анатолій Степанович (нар. 1923—1994) — поет. Автор збірок «Салют у Мінську» (1947), «Негорельська арка» (1949), «На зорю займається» (1958), «Навстіж» (1960), «Адреса кохання» (1964), «Вибрані вірші та балади» (1968), «Вересовий взяток» (1974), «Вибрані твори» (т. 1–2, 1984) та ін., збірок віршів для дітей, кіносценаріїв, перекладів. По-білоруському промовисто зазвучали в його перекладі поезії Лесі Українки, В. Сосюри, А. Малишка, інших українських митців. Він підготував до друку збірку «День української поезії» (1957), упорядкував і здійснив редагування двотомної антології української поезії білоруською мовою (1975). Т. Шевченку присвятив вірші «На Шевченковій горі» (1960), «На поклін Тарасу» (1961).

В Україні вийшло кілька збірок А. Велогіна: «Пісні з Білорусі» (1971), «А в полі верба» (1960), «Біла вежа» (1980).

«Дрімотлива осіння листовія...»

Переклад уперше опубліковано 1980.

Глевич Ніл Семенович (нар. 1931) — поет, фольклорист, перекладач, літературознавець. Автор поетичних збірок «Провесінь іде по землі» (1959), «Неспокій» (1961), «Битий шлях» (1965), «Листя подорожника» (1968), «Октави» (1976), «У добрій згоді» (1979), «В це вірою» (1986), «Вибрані твори» (т. 1–2, 1991), «Жита, сосни й валуни» (1992), «Лісами пісня йшла» (2001) та ін., роману у віршах «Рідні діти» (1985), збірок гумору і сатири, віршів для дітей,

праць з літературознавства — статей про творчість Т. Шевченка, П. Тичини, М. Рильського.

В Україні видано збірку «Вибране» Н. Гілевича (1978), куди ввійшло 11 поезій, перекладених Б. Олійником. Згодом український митець переклав ще низку віршів білоруського поета («Диво сталося — я проспав...», «Як ти бабахкала захоплено...», «Співайте, молоді поети!..», «Я — за прогрес...», «Над дахом стрій антен — куди не кинь...» тощо).

Пісню беріть із собою

Переклад уперше опубліковано 1978.

З пайком і гвинтівкою разом, сябри

Сябри (білорус.) — брати.

Гостинець

Переклад уперше опубліковано 1978.

Струмують живиці буритин

Буритин, янтар — скам'яніла природна органічна сполука, вкопна смола хвойних дерев (переважно жовтого, коричневого кольору різних відтінків). В Україні його знаходять у Житомирській, Київській, Львівській, Рівненській і Харківській областях.

Згубивши і гонор, і шатку,

Штандарти і шану?..

Штандарт — тут: прапор.

«Люблю тебе, життя, коханням кривим...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

Вічний шлях

Переклад уперше опубліковано 1978.

Істина одвічна, як і світ

Переклад уперше опубліковано 1978.

«У вік оцей, що розучивсь мовчати...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

У кожнім розбудивши сверб розмови

Сверб, свербіж — хворобливо-лоскотливе подразнення шкіри, слизової оболонки, яке викликає потребу чухати подразнене місце. Тут (переносно): безкінечна балаканина, базікання.

Я вірю в нього, мов аскет — у догми

Аскет — у давнину християнський подвижник, який виснажував себе постійним постом; пустельник. Переносно: людина, яка вкрай обмежує свої життєві потреби, веде суворе життя, аби протистояти тілесним спокусам.

«Знаю: вже не вернусь я цим шляхом ніколи...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

А обабіч дороги — тільки сизий полин

Полин — трав'яниста або напівкушова рослина родини складноцвітих, з міцним запахом, гірка на смак.

«І хочу, а не можу увявить...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

«Весняний вечір...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

«Гиля, гиля, віршенята...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

«З полів і луговин безмежних, з лона пущі...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

В мережі риштаків, канавок і канав

Риштак — жолоб для стікання води.

Макаль Петро Михайлович (нар. 1932) — поет. Автор збірок «Перший слід» (1955), «Вітрам назустріч» (1958), «Вічний вогонь» (1960), «Вікно» (1967), «Поле» (1978), «Смак яблука» (1981), «Азбука любові» (1991), «Вибране» (1994) та ін., п'єс «За лісами дрімучими» (1958, у співавт.), «Дай води, колодязю!» (1971), «На всіх одна біда» (1974), книжки віршів для дітей «Хлопчик будить сонце» (1966), низки перекладів (у т. ч. з української літератури).

В Україні твори П. Макаля публікувалися в різних виданнях, випущені окремою збіркою «Заручини» (1983), куди ввійшли й переклади Б. Олійника.

Береза

Переклад уперше опубліковано 1983.

На лубі вицвілому млюю

Луб — тут: внутрішня частина кори листяних дерев.

Зустріч з Бахом

Переклад уперше опубліковано 1983.

Бах Йоганн Себастьян (1685–1750) — німецький композитор і органіст, один з основоположників німецької класичної музики. Автор понад 1000 творів (світських і духовних кантат, мес, ораторій, хоралів тощо).

«Мої рядки — не східці у віки...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Бородулін (Барадулін) Ригор Іванович (нар. 1935) — поет, перекладач. Автор збірок «Молодик над степом» (1959), «Зеленіти, красуватись, наливатись» (1961), «Неруш» (1966), «Адам і Єва» (1968), «Святі бджілки» (1975), «Амплітуда сміливості» (1983), «Біла яблуна грому» (1988), «Боса зірниця» (2001) та ін., кількох книжок поезій для дітей, низки публіцистичних творів. Перекладач ряд творів Т. Шевченка, поему «Камінний господар» Лесі Українки, твори М. Вінграновського, Б. Олійника, Д. Павличка, Є. Плужника, М. Рильсько-го, П. Тичини, В. Симоненка.

В Україні видано збірку Р. Бородуліна «Свято бджоли. Вірші та поеми» (1978), куди ввійшли вісім перекладів Б. Олійника.

«Вітчизно...»

Переклад уперше опубліковано 1978.

«Як захилинається жайворон піснею...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Як під ногою єдвабно потріскує

Єдвабно — від єдвабу (сорту коштовної шовкової тканини).

Батькові

Переклад уперше опубліковано 1978.

Колиска

Переклад уперше опубліковано 1983.

В Гімалаях стовита млюю

Гімалаї — найвища гірська система земної кулі у Південній Азії (на території Індії, Китаю, Непалу, Пакистану).

«Гнали рідним шляхом до полону...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Там, де глиця підсохла на порох

Глиця — тут: листя деяких дерев у вигляді голок, шпильок; хвоя.

Він рвонувся у верес синій

Верес — вічнозелений низенький кущик з дуже дрібним і густим листям та лілово-рожевими квітами.

«Вагон товарний мулько струшує...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Горить непевно стеарин

Стеарин — тверда жирова речовина білого або жовтуватого кольору, яку використовують у виробництві свічок, миловарінні, текстильні, паперовій та ін. галузях виробництва.

КОЛОС НА КАМЕНІ. *Поема*

Переклад уперше опубліковано 1983.

Захмеліли лісові урмани

Урмани — лісові дороги.

На пательні стегу тільки сниться...

Пательня — сковорода.

«Нема народів малих...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Присвячено балкарському поетові Кайсину Шувайовичу Кулієву (див. на с. 522–523).

Буравкін Геннадій Миколайович (нар. 1936) — поет, перекладач, громадський діяч. Автор поетичних збірок «Травнева просинь» (1960), «Дихання» (1966), «Жнива» (1971), «Варта вірності» (1978), «Ніжність» (1985), «Гніздо для птаха радості» (1986), «Сині гойдалки» (1987) та ін., документальної повісті «Три сторінки з легенди» (1971), книжки для дітей «Три казки про Зая» (1974), ряду кіносценаріїв. Переклав низку віршів І. Драча, А. Малишка, Д. Павличка; у 1979 р. підготував і видав білоруською мовою збірку Б. Олійника «Заклинання вогню».

Б. Олійник упорядкував збірку Г. Буравкіна «Варта вірності» (1984), переклав майже два десятки творів білоруського митця. У вступній статті «З глибокої криниці» Б. Олійник наголошує: «Найближчий моему серцю — Генадзь Буравкін. І не лише тому, що з ним найраніше зацікавився. Він мені дотичний і способом бачення, і тематично, і стильово, і стихією вірша, і всією органікою неординарної особистості... Сьогодні Генадзь Буравкін — визнаний, шанований поет не лише в республіці, а й далеко за її межами. Він один із тих, хто нині визначає високий авторитет білоруської літератури...».

Олійникові переклади творів білоруського поета друкувалися також у 2-томній антології «Білоруська радянська поезія» (1971).

Двадцятий вік

Переклад уперше опубліковано 1971.

Нам вдома, бач, пісень замало...

Переклад уперше опубліковано 1971.

Спогад про нічліг

Переклад уперше опубліковано 1971.

Двіну на берег тягнем

Двіна, Західна Двіна — ріка в Росії, Білорусі, Латвії (тут має назву Даугава). Бере початок на Валдайській височині, впадає у Ризьку затоку Балтійського моря; довжина 1020 км.

Прип'яті неквапно́ї бронзова вода

Прип'ять — річка в Білорусі та Україні, права притока Дніпра, впадає у Київське водосховище. Тече переважно Поліською низовиною. Довжина 761 км (у межах України — 261 км).

Пахли кмином руки

Кмин — трав'яниста багаторічна або дворічна рослина родини зонтичних. Пахуче насіння цієї рослини застосовується в кулінарії, парфумерії тощо.

«Коли земля спокійно засинає...»

Переклад уперше опубліковано 1971.

Пливе Чумацьким Шляхом безконечним

Чумацький Шлях — українська народна назва Молочного Шляху, світлої туманної смуги, яку спостерігають на зоряному небі; проекція на небесну сферу плоскої системи Галактики.

Небо і земля

Переклад уперше опубліковано 1971.

Хоч раз неторкана Полярна

Мовиться про *Полярну* зірку — найяскравішу в сузір'ї Малої Ведмедиці. Її легко знайти, орієнтуючись по сузір'ю Великої Ведмедиці. Розміщена поблизу Північного полюсу світу.

Ми на землі.

Під Ржевом і під Невелем

Ржев, Невель — міста в Росії (відповідно у Тверській та Псковській областях), де в роки Великої Вітчизняної війни відбулися жорстокі, кровопролитні бої з німецько-фашистськими загарбниками.

«У лісах...»

Переклад уперше опубліковано 1984.

Прорізаються осколки

Марки Крутта

Йдеться про один з найбільших концернів Німеччини, заснований ще на початку 19 століття. Тривалий час, зокрема в першій половині 20 століття, виробляв головним чином зброю, активно сприяв приходу до влади нацистів. До 1967 р. концерн належав олігархічній родині *Круттів*. Нині це один з багатогалузевих промислових комплексів, підприємства якого виробляють щонайменше 3 тисячі видів різної продукції (від сталі, верстатів до радіоелектронної апаратури).

Компроміси

Переклад уперше опубліковано 1984.

Зневірся в чомусь хоч на змиг

Змиг — тут: мить, дуже короткий час.

Свій дар данайський уночі

Данайський дар — переносно: дар, зроблений з підступним наміром; подарунок, згубний для того, хто його одержує.

Вислів походить з легенд, пов'язаних з Троянською війною (1280–1270 до н. е.). Йдеться про величезного дерев'яного коня, збудованого греками (данайцями) за порадою Одиссея під час тривалої і безуспішної облоги Трої. Всередині коня сховався загін грецьких воїнів (на чолі з Одиссеєм), тоді як усе військо сіло на кораблі й відпливло від міста.

Троянці повірили в те, що облогу знято, перенесли кінську фігуру на територію міста. Вночі греки вийшли з дерев'яного коня, перебили варту біля воріт, відкривши їх для свого війська. Трою було переможено і зруйновано.

- «Хтось полює на синицю...»
Переклад уперше опубліковано 1980.
- «За все платив я повну плату...»
Переклад уперше опубліковано 1974.
- «У гаях лепече листя...»
Переклад уперше опубліковано 1984.
А мене гука з обійстя
Обійстя — садиба, двір.
- «Вечорами на чужім узгірку...»
Переклад уперше опубліковано 1984.

З БОЛГАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Мілев Йордан (нар. 1933) — поет. Автор збірок «Любов квітів» (1964), «Нестинарський танець» (1965), «Як кільце Сатурна» (1968), «Жінка на пагорбі» (1971), «Тут недавно» та ін., низки перекладів.

В Україні вийшла збірка Й. Мілева «Виноградне сонце» (1985), куди ввійшли також переклади Б. Олійника.

Відлуння

Переклад уперше опубліковано 1985.

Півень

Переклад уперше опубліковано 1985.

і сонце радо на Вітошу кликав

Вітоша — гірський масив і гора у Болгарії (поблизу столиці — Софії), національний заповідник.

Башев Владислав (1935–1967) — поет. Автор збірок «Тривожні антени» (1957), «Подолання гравітації» (1960), «Магазин годинників» (1964), «Вік» (1966), «Ательє» (1967), «Вибрані поезії» (1968) та ін. Перекладав з інших літератур. Твори В. Башева перекладено багатьма мовами, увійшли до хрестоматій, антологій.

Антени

Переклад уперше опубліковано 1974.

протнувши ланцетом

Ланцет — невеликий двосічний хірургічний ніж.

Вік

Переклад уперше опубліковано 1974.

Облиште ці фальшиві спічі

Спіч — коротка застільна промова (на урочистому обіді, бенкеті тощо).

після стількох офір

Офіра — жертва.

Понеділок

Переклад уперше опубліковано 1974.

в требник він

не вписаний поважний

Требник — богослужбова книга в православ'ї; містить тексти треб і порядок їх проведення.

Треба — відправа, яку проводить священнослужитель з нагоди вінчання, хрестин, поховання, а також на прохання вірників.

Роздум

Переклад уперше опубліковано 1974.

Присвячено Ніколі Інджову (нар. 1935) — болгарському поету, автору поетичних збірок «Передчуття» (1959), «Шляхи і любов» (1964), «Вечірня рукавиця» (1967), «Довгий світ» (1970) та ін., прозових книжок «Сентиментальний марш», «Кубамар», перекладів.

*таку руку майстра,
як Кольо Фічето має*

Фічето Кольо — болгарський архітектор-самоук Ніколо Фічев (1800–1881).

*двоє крил могутніх,
як у того майстра Манола*

Майстер Манола — народний умілець, герой болгарських легенд, переказів.

Іванов Захарі (нар. 1946) — поет. Навчався у Київському політехнічному інституті. Автор низки збірок («Спогад про мовчання», «Розмова з моєю совістю» та ін.). Переклав, упорядкував і видав болгарською мовою збірку поезій Б. Олійника «Відлуння криці» («Ехо от залаза»). Софія, 1996).

В Україні видано три збірки З. Іванова: «Закохані очі» (1968), «Гарячі тіні» (1971), «Азбука почуттів» (1990). До них увійшли й твори, перекладені Б. Олійником.

Дорога

Переклад уперше опубліковано 1960.

Одкровення

Переклад уперше опубліковано 1960.

*лишусь я — то чуюсь, мов схимник
Схимник* — чернець, який прийняв схиму.

Схима — найвищий ступінь чернецтва у православній церкві. Посвячені в схиму ченці дають обітницю дотримуватися аскетичних правил, значно суворіших, ніж для звичайних ченців.

не чую я тісні цикади

Цикада (цикадка) — хоботна комаха з прозорими різнобарвними крильця-ми (довжина тіла до 62 мм, розмах крил до 185 мм). Налічується близько 5 тисяч видів, поширені переважно у тропіках; в Україні — 6 видів. Самці мають на нижній стороні тулуба складний звуковий апарат, за допомогою якого видають високі протяжні звуки.

Покоління

Переклад уперше опубліковано 1960.

Екзюпері

Переклад уперше опубліковано 1960.

Екзюпері (Сент-Екзюпері Антуан де, 1900–1944) — французький письменник, військовий пілот. Автор прозових творів: романів «Південний поштовий» (1929), «Планета людей» (1939), «Нічний політ» (1931), алегоричної притчі-казки «Маленький принц» (1943) та ін. В Україні вийшло кілька видань Екзюпері: «Твори» (1973) та ін.

Бродять у небі два астероїди

Астероїди — невеликі тіла, більші від метеорних тіл, але значно менші від планет Сонячної системи, що обертаються навколо Сонця переважно між орбітами Марса та Юпітера.

Діти

Переклад уперше опубліковано 1960.

Пози

Переклад уперше опубліковано 1970.

Вирок

Переклад уперше опубліковано 1971.

свастику безумства

Свастика — хрест із зігнутими під прямим кутом (іноді дугою) кінцями. В глибокій давнині вважався символом родючості, сонця, схрещених блискавок тощо. Тут ідеться про свастику як державну емблему нацистської Німеччини, розрізнявальний знак націонал-соціалістичної партії Німеччини.

каска зондеркоманд

Зондеркоманди — особливі військово-поліцейські підрозділи у нацистській Німеччині; діяли, зокрема, в концтаборах.

чорні однострої гестапо

Гестапо — таємна державна поліція у нацистській Німеччині. Міжнародним трибуналом у Нюрнберзі (1945–46) визнана злочинною організацією.

Квітень, 1876

повну цнгу тімисяця

Йдеться про жорстоке придушення болгарського повстання (квітень 1876 р.) військами Османської імперії, на стягах яких красувався знак *тімисяця*.

«На безсонні своїх матерів...»

Переклад уперше опубліковано 1971.

«Селюки, ми не звикли носами клювати...»

Переклад уперше опубліковано 1971.

З ВІРМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Туманян Ованес Тадевосович (1869–1923) — письменник, перекладач, громадський діяч. Визнання його поезія отримала на початку 90-х років 19 ст., коли вийшов друком двотомник «Вірші» (1889–92). Автор поем «Сако із Лорі» («Лорієць Сако», 1890), «Ануш» (1892), «Давид Сасунський» (1903), «Здобуття фортеці Тмук» (1905), багатьох оповідань, віршів, балад, творів для дітей, статей з питань літературознавства, фольклору. Переклав ряд творів Т. Шевченка. Твори вірменського митця перекладені багатьма мовами світу. Українською мовою видано майже десяток книжок О. Туманяна.

САКО ІЗ ЛОРІ. Поема.

Переклад уперше опубліковано 1988.

Лорі — місцевість, батьківщина О. Туманяна (тепер Туманянський район Вірменії).

Греться шалено, як пущена з праці

Праця — прадавня ручна зброя (пристрій) для метання каміння.

Ген храм на рівнині — самотній,

мов скит

Скит — тут: православний монастир, розташований у пустельному місці; його статут відзначається суворістю.

Ісаакян Аветіс Саакович (1875–1957) — письменник, основоположник нової вірменської літератури і літературної мови, педагог, етнограф, академік АН Вірменії. Автор багатьох віршів, балад і поем («Пісні Алагязу», 1895–1917; «Абул Ала Маарі», 1909–11; «Мгер із Сасуна», 1919), прозових творів (оповідань, роману), статей. Популяризував у Вірменії творчість Т. Шевченка: написав статтю «На могилі Тараса Шевченка», передмову до вірменського видання

«Кобзаря» (1939, 1954, 1961). Очоловав вірменську делегацію, що приїздила в Україну на святкування 125-річчя від дня народження Т. Шевченка.

В українському перекладі вийшло п'ять книжок А. Ісаакяна («Вибрані твори», 1951; «Поезії», 1970, та ін.).

ПІСНІ АЛАГЯЗУ. *Поема*

Це, по суті, ліричний цикл, який автор назвав «поемою».

Перші уривки твору під назвою «Наспіви Алагязу» друкувалися в жовтневих номерах журналів «Дніпро» і «Прапор» за 1975 рік.

Повністю переклад (під дещо зміненою назвою) опубліковано в книзі «Поезії» А. Ісаакяна, яка того ж року вийшла в Києві.

Алагяз (Арагац, Алагез) — гора у Вірменії, з вічним сніговим покривом, висота 4104 м.

Ти ж усе гордуєш, яр

Яр — тут: мила, милий; кохана, коханий.

Мойй долі

Виплакав я, джан, дотла

Джан — пестливий епітет (на зразок мила, люба, кохана, найдорожча).

Заспів

Я злечу, ніби птах Сінам

Птах Сінам — фантастичний птах у східних казках.

Арагацові

Ти вбрався в туртур королів

Туртур — тут: одяг зі старовинної дорожньої тканини, пофарбованої речовиною червоно-фіолетового кольору, яку у давні часи добували із залоз морського молюска.

Манташу

Манташ — долина і гора тієї ж назви неподалік від Алагязу.

І світлик марень легіт

Легіт — легкий прийемний вітерець.

Несе з ненаської землі

Ненаський — не наш; чужий; інший.

Пісня перша

Тісто на порі — час пекти лаваши

Лаваш — хліб, випечений з плескатого, тонко розкатаного тіста.

І сумно вслід тобі ячать

Ячати — жалібно кричати, стогнати.

Пахкіий руж тисячократ

Ружа — троянда.

Фея озера

Фея — у міфології деяких європейських народів істота жіночої статті, здатна творити чудеса, приносити щастя; чарівниця.

Пісня третя

Вже ратай в полі відробив

Ратай — плугатар, орач.

Пісня Заро

Коли надвечір спориши

Спориши — рослина родини гречкових з дуже галузистими або прямоствичими стеблами, яку використовують у народній медицині.

Оповідь ашуга

Ашуг — див. на с. 523.

Пісня п'ята

Я бачив сон в осмуті

Осмута — тут: смуток, засмучення.

Чаренц Єгіше (справжнє ім'я — Согомоян Єгіше Абгарович, 1897–1937) — письменник, перекладач. Автор поетичних збірок «Епічний світанок» (1930) і «Книга шляху»⁵ (1933), сатиричного роману «Країна Наїрі» (1926), книжки «Спогад про Єреванський виправний дім» (1927) та ін. творів. Незаконно репресований радянською владою.

Епічний ранок

Переклад уперше опубліковано 1980.

Епічний — тут: спокійний.

Шираз (справжнє прізвище — Карапетян) **Ованес Татевосович** (1915–1984) — поет. Автор збірок «Наступ весни» (1935), «Пісні Вірменії» (1940), «Голос поета» (1942), «Лірика» (1946), «Ліра Вірменії» (т. 1–2, 1958–65), низки поем. Окремі поезії О. Шираза вийшли в українському перекладі (збірка «Мелодії Вірменського краю», 1973).

«Мені б вознестися на камінь орлом...»

Переклад уперше опубліковано 1973.

Перекладача не задовольнив перший варіант перекладу. Тому до антології «Вірменська радянська поезія» (1980) Б. Олійник подав вірш у новій редакції.

Щоб вічно дивитись на мій Арарат

Арарат — найвищий вулканічний масив Вірменського нагір'я в Туреччині, на кордоні з Вірменією та Іраном. Згаслий вулкан має дві вершини (Великий Арарат заввишки 5165 м і Малий Арарат — 3925 м).

За біблійним переказом, на Арараті знайшов притулок Ной з ковчег — судно, на якому під час «всесвітнього потопу» врятувалися за волею Бога праведник Ной з родиною та різними тваринами.

«Ти дитинства мого неохмарений обрій...»

Переклад уперше опубліковано 1973.

Порівняю хіба лиш з пустелею Гобі

Гобі — пустельна і напівпустельна область у Центральній Азії, в межах Китаю та Монголії; площа понад 2 млн. км².

Емін Геворг (справжнє ім'я — Марадян Карлен Григорович, 1919–1998) — поет, перекладач. Автор збірок «Переддоріжжя» (1940), «Люлька миру» (1942), «Новий шлях» (1949), «Пошуки» (1955), «У цьому столітті» (1968), «Століття. Земля. Любов» (1974), «Ох, цей Масіс» (1980), «Ластівка з Аштарака» (1988) та ін., книжок есе і нарисів «Вогні Єревану» (1957), «Сім пісень про Вірменію» (1973), «Від Маштоца до наших днів» (1984) та ін., публіцистичних статей. Перекладав з інших літератур, у тому числі з української.

В Україні переклади творів Еміна вмішувалися в кількох колективних збірках, видрукувані окремою книжкою («Поезії», 1981).

Б. Олійник переклав понад два десятки творів вірменського митця. У передмові «Поет родом з Аштарака» до згаданої книжки «Поезії» він відмічає: «За високим законом братерства ми віншуємо його сьогодні у нашій духовній світлиці хлібом-сіллю і піснею. Добрий гість — завше свято для господаря. Оскільки ж для Геворга Еміна ця книжка — перша в перекладі українською мовою, — це свято і його особисте...»

Геворг Емін — передовсім поет мислі, він громадянин не лише у розлогах епічних полотнах, а й у найлапідарнішій мініатюрі. Поет крутих проблем, Емін

ніколи не обминає гострих кутів нашого сьогодення, не забуваючи при тому, чийого народу він син. І та пам'ять первокоренів освітлює його поезію сивом неперехідних вартостей древнього вірменського епосу.

Проблеми, яких він торкається, однаковою мірою хвилюють усіх сущих на землі, бо вони фундаментальні».

«Сам не знаю — гублю я слід...»

Переклад уперше опубліковано 1979.

Той — із сонму єретиків

Єретик — тут (переносно): людина, яка відступила від панівних поглядів, правил, положень тощо.

«Такий багатий я на подив світу...»

Переклад уперше опубліковано 1979.

Грядущому

Переклад уперше опубліковано 1979.

Навчи мене праведно жити — не за чини

Чини — натуральний або грошовий податок, що його платили поміщикам чи державі у феодальній Європі.

Іспанська балада

Переклад уперше опубліковано 1979.

Всіх ідальго закоханих

Ідальго — дворянин у середньовічній Іспанії, здебільшого зубожілий.

Тільки ж очі — Пречистой Діви

Пречиста Діва — Богородиця, Матір Божа, Матір Ісуса Христа, Богоматір, яка непорочно зачала і народила Його для виконання Божественного плану спасіння людства.

ВІРШІ ПРО ГАРСІА ЛОРКУ

Переклад уперше опубліковано 1981.

Гарсія Лорка Федеріко — іспанський поет і драматург (див. на с. 523).

За словами Б. Олійника: «І ще одна риса поезії Геворга родом із Аштарака (село, де народився вірменський поет. — *Ред.*) надає їй профілю особливої неповторності. Це — сатиричний струмінь повного спектра, від легкої, вибачливої іронії (“Іспанська балада”) до вбивчого, сардонічного сарказму у “Віршах про Гарсія Лорку”, спрямованого супроти нелюдської філософії фашизму» (з передмови до збірки «Поезії» Г. Еміна, 1981).

1. Скарга Лорки

Боже, коли допустив, щоб склювали мене

поторочи

Потороча — привид; опудало.

2. Останнє слово Лорки

Богове кесарю не відступить

Кесар, цезар — володар, монарх; титул імператора у Давньому Римі.

За першим канонізованим Євангелієм (від Матвія), на запитання посланців фарисевів, чи слід платити кесарю податки, Ісус Христос відповів: «Віддайте кесареві кесарево, а Богу Богове».

Вчинити гендель з посмертною карою

Гендель — бариш, торгівля, комерція з метою наживи.

3. Над давніми рукописами

Переклад уперше опубліковано 1979.

Почав трактат «Про дерево розп'яття»

Розп'яття — за Євангеліями, страта і мученицька смерть Ісуса на хресті.

«Три дівчинки в траві...»

Переклад уперше опубліковано 1979.

«Ну для чого тобі перемога, скажи?..»

Переклад уперше опубліковано 1981.

Ну, а ти позіхаєш уже з дожуки

Дожука — нудьга, нудота.

Монолог із поеми «Лаура і Петрарка»

Переклад уперше опубліковано 1981.

Лаура — дослідники досі неоднозначні у відповіді на питання: кого так палко покохав і талановито оспівав італійський поет?! Відомості про її походження, життя вельми неточні, а то й суперечливі. За однією з версій, Лаура — омріяна уява, фантастична вигадка самого митця. Водночас у мемуарах про життя Ф. Петрарки (вид. 1764) наведено конкретні дані про Лауру: вона була матір'ю 11 дітей, вказано роки народження і смерті (1308–1348), імена її чоловіка й батька тощо.

Петрарка Франческо (1304–1374) — італійський поет і вчений епохи Відродження. Автор сонетів, балад, канцон, мадригалів, що увійшли до збірки «Канцоньєра» («Книга пісень», 1327–58) — про кохання до Лаури, її життя і смерть, про сутність людського буття. Лаурі італійський митець також присвятив алегоричну поему «Триумф» (початок 1354). Ф. Петрарка написав низку трактатів, ряд інших творів. Його разом з Данте і Дж. Бокаччо вважають творцем італійської літературної мови.

Руки твої

Переклад уперше опубліковано 1979.

Як Орфея безсилого в морі

Орфей — легендарний співець давньогрецького світу, який своїм співом підкоряв природу, людей і навіть звірів. Вірогідно, згадується епізод із життя Орфея, коли він брав участь у поході аргонавтів на кораблі «Арго».

«Я хочу написати слова...»

Переклад уперше опубліковано 1979.

«Коли, друже, не всміхнулась...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

Заблукалий сон

Переклад уперше опубліковано 1981.

Іще, як метроном

Метроном — механічний прилад з маятником для відліку на слух рівних невеликих відтинків часу.

«Чом це, доню, ти скажи мені...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

Зашарілась мальвою від чого?.

Мальва — багаторічна декоративна рослина з високим стеблом і великими яскравими квітами, зібраними по кілька в пазухах листків; рожа.

«Мама моя так тихо говорить...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

«Кажі щоразу “добрий ранок” щиро...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

«Коротших слів, ніж “так” і “ні”...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

«На руках тебе носять?..»

Переклад уперше опубліковано 1981.

«Мій вірш в грядущім скаже вам колись...»

Перший варіант перекладу (початковий рядок? «В грядущім вірші вість вам подадуть...») було опубліковано 1979. Згодом Б. Олійник удосконалив переклад, умістивши його у збірці «Поезії» Г. Еміна (1981).

Саакян Арамаїс (нар. 1936) — поет. Автор збірок «Зірочки», «Вік кохання», «Ми разом», «Жити й кохати», «Здрастуй, друже» (1971), «Будьте щасливі» (1975), «Третя зустріч» (1979), «Брату — брат» (1986) та ін. Українські переклади творів вірменського митця вміщені в антології «Севанський світанок» (1973).

Народ

Переклад уперше опубліковано 1971.

«Запізнюєтесь, хлопці, запізнюєтесь...»

Переклад уперше опубліковано 1971.

Пішли, не прийшли...

Переклад уперше опубліковано 1973.

Пам'ятник

Переклад уперше опубліковано 1973.

Забувати не маємо права

Переклад уперше опубліковано 1973.

Перетяжі нещадним кинджалом арійця

Арієць — тут (осудливо, з презирством): ідеться про гітлерівців, які вважали німців «арійською» (вищою) расою, здійснювали страхітливі злочини проти людства, винищуючи цілі народи.

З ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Каладзе Карло Разденович (1904–1988) — поет, драматург, перекладач. Автор поем «Виклик Сходу» (1929), «Учардіоні» (1932), «Епос гір» (1934), «Сонце сходило в диму згарищ» (1943), «Батько» (1964), «Думи» (1970), поетичних збірок «Хертвіські світанки» (1937), «Тільки вибране, тільки нове» (1976), «Від неба до неба» (1982), «Вибране» (1988), кількох п'єс. Неодноразово відвідував Україну. В поезіях «Кобзар» і «Хіба далеко береги Дніпра?» змалював образ Т. Шевченка. Переклав низку творів з української літератури.

В Україні вийшло кілька книжок К. Каладзе: «Рогор» (1932), «Таємниця голу-ба» (1951), «Назустріч весні» (1968), «Грузинські вежі» (1978).

БАТЬКО. Поема

Переклад уперше опубліковано 1978.

Чую хвилі Мткварі, чую шум Ріоні!

Мткварі — грузинська назва ріки Кури. Починається у Туреччині (на Вірменському нагір'ї), тече територією Грузії та Азербайджану; довжина 1364 км, впадає у Каспійське море.

Ріоні — річка в Грузії. Починається на схилах Великого Кавказу, довжина 327 км; впадає у Чорне море.

Джалагонія Нодар (нар. 1935) — поет. Автор низки поем, збірок («Земля для квітів», 1972; «Ода сучаснику», 1987, та ін.), низки поем. Перекладені Б. Олійником твори Н. Джалагонії ввійшли до книжки молоді грузинської поезії «Сонячне гроно» (1970).

Наша вулиця

Переклад уперше опубліковано 1970.

Плач каменя

Переклад уперше опубліковано 1970.

Мук таких і страждань танталових

За давньогрецькою міфологією, Тантал (син Зевса) був покараний богами за те, що розголосив їхні таємниці, викрав нектар і амбросію та частував ними людей тощо. Стоячи по шию у воді в царстві мертвих — Аїді, Тантал ніяк не міг утамувати спрагу, бо вода відступала, коли він нахилився, щоб напиться, над ним на гілках рясніли стиглі плоди, але дістати їх Тантал не міг.

Звідси походить вислів «муки Тантала» («муки танталові»), що означає страждання, яких зазнає людина від усвідомлення близькості бажаної мети і неможливості її досягти.

«Роки стирають пензлем...»

Переклад уперше опубліковано 1970.

Фрески Светіцховелі

Згадується пам'ятка середньовічної грузинської архітектури — патріарший кафедральний собор Светіцховелі у м. Мцхета. Храм спорудив у 1010–29 роках будівничий Арсукісдзе; залишилися фрагменти фресок 11, 16–17 ст.

Смерть дороги

Переклад уперше опубліковано 1970.

Стіни комунарів

Переклад уперше опубліковано 1970.

З ЄВРЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Бухбіндер Йосип Шмульович (1908–1993) — поет. Автор збірок «Ліричні мотиви» (1940), «Останній сніг» (1964), «Дорога життя» (1966), «Ясними очима» (1975), «Світлий погляд» (1981), «Близька далечінь» (1983, 1987, 1988), «Останній перший сніг» (1991), низки поем, повісті «Між хвилями» (1969). В українському перекладі вийшло кілька книжок Й. Бухбіндера.

На якому б ти полі...

Переклад уперше опубліковано 1983.

На яких би шляхах ти не стрів на околі

На околі — на околиці.

Встанови собі дату, щороку справляти тризну

Тризна — у давніх слов'ян завершальна частина поховального обряду, що складалася з поминальної учти, військових ігор та змагань; поминки.

І почуєш, як птиці кигичуть жалобу Шопена

Шопен Фридерик Францішек (1810–1849) — польський композитор і піаніст, створив новий стиль фортепіанного письма і виконання, новий жанр фортепіанної балади.

Тут, імовірно, йдеться про скорботний марш композитора.

Як тільки відчую...

Переклад уперше опубліковано 1983.

На космічній фрегаті Чумацьким Шляхом попливу

Чумацький Шлях — див. на с. 529.

«А першого кохання не було...»

Переклад уперше опубліковано 1983.

Кожен куш

Переклад уперше опубліковано 1983.

Був у мене голуб'ятник — кольорами тишив зір!..

Переклад уперше опубліковано 1983.

Талалаєвський Матвій Аронович (1908—1978) — письменник. Автор багатьох поетичних збірок, роману «Книга матері» (вид. 1979), кількох п'єс. В українському перекладі вийшли поетичні книжки М. Талалаєвського «Передчуття весни» (1973) та «Від серця до серця» (1978). До них увійшли також переклади Б. Олійника.

Передчуття

Переклад уперше опубліковано 1975.

Совість

Переклад уперше опубліковано 1977.

Доки я з вами...

Переклад уперше опубліковано 1977.

Так жити хочеться!

Переклад уперше опубліковано 1983.

Хайкіна Дора (Дебора) Гіршівна (нар. 1913) — поетеса. Автор збірок «Вірші» (1938), «Вірші і балади» (1941), «По всіх моїх шляхах» (1975) та ін., книжки прози «Любов Люції» (1983), багатьох перекладів. В українському перекладі видруковано збірки Д. Хайкіної «Кінець літа» (1968), «Квіти засніжених гір» (1975), «Поезії» (1983), «Вдячність» (1984) та ін. До деяких з них увійшли й Олійникові переклади.

«До вас, як в літа молоді...»

Переклад уперше опубліковано 1975.

«Дзінь-дзелень» — синиця прудко...»

Переклад уперше опубліковано 1975.

І розсипала по лутку

Лутка — бокова частина віконної або дверної рами, стесана навскіс; косяк; підвіконня.

Вивірка шуга у віти

Вивірка — тут: білка.

Ялина в Ірпені

Переклад уперше опубліковано 1975.

Інша назва — «Сосна в Ірпені» (*Хайкіна Д.* Поезії. К., 1983).

Ірпінь — місто обласного підпорядкування на Київщині; виникло 1902 (на берегах однойменної річки, правої притоки Дніпра).

«Які б турботи маму не обсіли...»

Переклад уперше опубліковано 1975.

«І шоразу, як пісня запрагне паперу...»

Переклад уперше опубліковано 1975.

Кожен зошит для мене — як перше причастя

Причастя — одне з семи таїнств у православній та католицькій церквах. Полягає у частуванні вірних хлібом і вином, які, за вченням церкви, під час здійснення обряду перетворюються на тіло і кров Господні. Ті, хто причастився, стають співтілесниками Ісуса Христа, причетниками Божого ества.

«Все більше схожою стаю на маму...»

Переклад уперше опубліковано 1975.

Лічильник

Переклад уперше опубліковано 1975.

З ІСПАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Гарсія Лорка Федеріко — поет і драматург (див. на с. 523).

Як Антоніо ель Камборьо був схоплений по дорозі в Севілью

Переклад (здійснений разом з письменником Ю. Покальчуком) уперше опубліковано 1966.

Севілья — місто на Півдні Іспанії, центр однойменної провінції та історичної області Андалусія, порт на річці Гвадалквівір. Із севільської гавані Пакос у 1482 р. вийшла перша експедиція відомого мореплавця Х. Колумба.

немов під плащем тореро

Тореро, торeadор — головний учасник бою биків в Іспанії, Латинській Америці, який шпагою завдає бикові останнього, смертельного удару.

нічний супокій Козерога

Козеріг — одне з сузір'їв зодіаку.

мов круп молодого мустанга

Мустанг — здичавилий нащадок свійського коня, завезеного у Північну Америку європейцями. В наш час майже винищений.

З ІТАЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Грассо Маріо (нар. 1932) — письменник, громадсько-культурний діяч. Автор романів «Королівський пугач» (1968), «Нічия солома» (1974), численних оповідань, поеми «Воїни з річки Ріаче» (1982), поетичних збірок «Підняти день з руйн» (1981), «Листи до Лорі» (1984), п'єси «Ноїв ковчег» (1970) та ін.

М. Грассо — ініціатор розширення італійсько-українських культурних зв'язків; кілька разів бував в Україні. Ініціював видання італійською мовою шеститомної антології радянської поезії, один том якої присвячено творчості українських митців. Видав у своєму перекладі книжку вибраних творів Т. Шевченка, написав статтю «Тарасові Шевченку» (обидві — 1987).

У невеликій за обсягом статті про італійського митця «Любов — всевладна, мов огонь і світло...» Б. Олійник відзначає: «Маріо Грассо — людина активної життєвої позиції... неоднораз бував у нашій республіці як керівник делегації італійської громадськості... крокує в перших лавах оборонців життя на землі» («Літературна Україна», 1986, 9 жовтня).

«Я так боюсь тобі сказати ці слова...»

Переклад уперше опубліковано 1986.

«Я вже од власної втомився втоми...»

Переклад уперше опубліковано 1986.

коли у Комізо

в його колишніх

оливкових гаях чатує хижко

зловісна тінь майбутнього

Комізо — італійське місто на острові Сицилія. Йдеться про боротьбу італійських патріотів проти розміщення на одній з військових баз острова ракет, ядерної зброї.

«Комізо!..»

Переклад уперше опубліковано 1986.

Ображені дерева

Переклад уперше опубліковано 1986.

З КАЗАХСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сейтов Сагінгалі (нар. 1917) — поет, літературознавець, громадський діяч. Автор багатьох збірок поезії та оповідань, літературознавчих розвідок (у тому числі «Образ України в казахській поезії», «Образ Тараса Шевченка в творах казахських поетів», «Мої зустрічі з Павлом Тичиною»), літературно-критичних досліджень (книжки «Дружба літератур», «Картини життя», «Глибоке русло», «Народжені братерством»), монографії «Художня своєрідність перекладу лірики О. Пушкіна казахською мовою» та ін. В Україні вийшла збірка поезій С. Сейтова в українському перекладі («До берегів Дніпра», 1985).

Борг

Переклад уперше надруковано 1985.

Аж доки в Лету каменем не кану?

Лета — за давньогрецькою міфологією, річка забуття у царстві мертвих — Аїді. Коли померлий пив з Лети воду, його душа забувала все, що пережила і бачила на землі.

Звідси вислів «канути в Лету», тобто «піти в небуття», зникнути назавжди.

Я на ристалищах змагався чесно

Ристалище — місце для змагання з бігу, скачок, перегонів.

З КИРГИЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Єралєв Суїонбай (нар. 1921) — поет, перекладач. Автор поем «Про любов», «Непокірна красуня», «Соромливі зорі», «До зірок», «Дорога», «Заповіт Джанни-Мірза», «Куля земна», поетичних збірок («Білі запахи», 1969; «Земний час», 1973; «За кочовими хмарами», 1981; «Усе мине», 1990, та ін.). Неодноразово відвідував Україну. В Україні вийшли збірки С. Єралєва «Вітер з Ала-Тоо» (1971); сюди ввійшли і переклади Б. Олійника й «У підгір'ї Ала-Тоо» (1983).

Дерева

Переклад уперше опубліковано 1971.

Земля предків

Переклад уперше опубліковано 1971.

Зимова балада

Переклад уперше опубліковано 1971.

Ми вийшли на вулицю,

хуга мела

Хуга — сильний вітер зі снігом; завірюха, хуртовина.

З МАКЕДОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Яневський Славко (нар. 1920) — письменник, член Македонської АН. Автор поетичних збірок «Криваве намисто» (1945), «Берег молодості» (1947), «Лірика» (1951), «Хліб і камінь» (1957), «Євангеліє хитрого Пейо» (1966), «Солдат на два метри в землі» (1969), «Найбільший континент» (1972), «Обкуте яблуко» (1979) та ін., прозових творів (повість «Вулиця», 1950; романи «Село за сімома ясенями», 1952; «Дві Марії», 1956; «Сновиди», 1958; «І біль, і гнів», 1964; роман-трилогія «Міраклін», 1990; збірки оповідань, есе, книжки для дітей), кіносценаріїв, дорожніх нотаток, наукових розвідок з літератури і літературної критики.

В Україні видано роман С. Яневського «Село за сімома замками» (під назвою «Ясени», 1974), перекладалися інші його твори.

Пісня похованого солдата

Переклад уперше опубліковано 1975.

— *Маслино, притримай небо*

Маслина — вічнозелене південне дерево з дрібними запашними квітками та їстівними плодами; олива.

Квіти

Переклад уперше опубліковано 1975.

зійшов горіцвіт у синім болі

Горіцвіт — адоніс, весняна рослина з великими жовтими квітками.

Голуб на барикаді

Переклад уперше опубліковано 1975.

Манев Євтим (нар. 1931) — поет, перекладач. Автор низки поетичних книжок, перекладів.

Погляд очей

Переклад уперше опубліковано 1975.

Насмішка ворожки

Переклад уперше опубліковано 1975.

Ліки забуття

Переклад уперше опубліковано 1975.

З МОЛДОВСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Віеру Григоре Павлович (нар. 1935) — поет. Автор збірок («Око зелені», 1956; «Вірші», 1965; «Твое ім'я», 1968; «Близьке», 1974; «Тому що люблю», 1982; «Таємниця, яка мене захищає», 1983; «Вибране», 1984), віршів для дітей (збірки «Для найменших», 1967; «Бджілка», 1979), ряду перекладів.

В Україні перекладено чимало творів молдовського митця; вони опубліковані в колективних збірках, у пресі; видано дві збірки («Дойна», 1985; «Матері», 1986).

Молитва

Переклад уперше опубліковано 1973.

Сон

Переклад уперше опубліковано 1973.

Літанія для орґана

Переклад уперше опубліковано 1986.

Літанія — урочиста церковна служба, а також тривала благальна молитва у католиків.

Стоїть один, тромбонам

Тромбон — мідний духовий музичний інструмент, у вигляді складної циліндричної двічі зігнутої трубки, яка закінчується широкою горловиною; характеризується різким звуком.

Чути дойну

Дойна — молдовська і румунська народна пісня з вільною елеґійною мелодією.

Даміан Лісту Степанович (1935–1986) — поет. Автор збірок «Дієслово» (1968), «Колос у серці» (1973), «Хліб» (1976), «Гордість і терпіння» (1977),

«Марафон», «Серце і грім» (обидві — 1980), «Корона тіні» (1983), публіцистичних книжок «Задумані ворота» (1975), «Діалоги на краю міста» (1980) та ін., перекладів. В Україні видано збірку «Марафон» Л. Даміана (1984), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Оранка на папері

Переклад уперше опубліковано 1984.

Рідня

Переклад уперше опубліковано 1984.

Наче гроно ізабелли

Ізабелла — тут: сорт винограду.

За кам'яним столом

Переклад уперше опубліковано 1984.

свист ятаганів

Ятаган — старовинна холодна зброя (середня між шаблею й кинджалом), що має фігурний вигин, увігнуте лезо.

Він землю торбами

розпродує Порти

Порта — вживана в європейських дипломатичних документах і літературі назва уряду Османської імперії (султанської Туреччини), а іноді й самої імперії.

укриє кістки

гайдука молодого

Гайдук — тут: у 15–19 ст. у південних слов'ян, молдован учасник повстанських (гайдуцьких) ватаг, які боролися проти турецького панування.

З ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Броневський Владислав (1897–1962) — поет, публіцист, перекладач. Автор поетичних збірок «Вітряки» (1925), «Дими над містом» (1927), «Сум і пісня» (1932), «Останній крик» (1938), «Примкнуті багнети!» (1943), «Надія» (1951), «Нові вірші» (1957–62), поем «Паризька комуна» (1929), «Мазовше» (1952) та ін. В перекладацькому доробку В. Броневського є і твори українських митців.

В Україні вийшли книжки польського поета: «Вибрані поезії» (1935), «Поезії» (1983); окремі твори вміщено в «Антології польської поезії» (т. 1–2, 1979). До останніх двох видань увійшли і переклади Б. Олійника.

Вітряки

Переклад уперше опубліковано 1979.

пада на зоряну неба черинь

Черинь — нижня площина, дно печі, де палять дрова, печуть хліб, готують страви. Тут (переносно): площина, рівнина, яка нагадує дно печі.

Шпик

Переклад уперше опубліковано 1979.

Він служить в охороні, у дефензиви польській

Дефензива — охоронний відділ і охоронна поліція у Польщі впродовж 1918–39 років.

Товаришам він каже: «Зустрінемося на Вольській!»

Вольська — одна з вулиць Варшави.

щодня він дефілює по вулицях Варшави

Дефілювати — проходити урочисто (на параді тощо). Тут походжати, про-
ходжуватися.

Співатиме «Тітіну» у ревищі та в бруді

«Тітіна» — популярна польська міська пісня в 30-і роки 20 століття.

Ото злочих по рахунку заплатить він за дівку, —

один срібняк, звичайно, з тридцяточки Гуди

Злотий — тут: грошова одиниця Польщі.

Юда, Юда, Юда Іскаріот — за Біблією, один з 12 апостолів, учень Ісуса Христа, який за 30 срібняків зрадив Учителя, видавши Його на мученицьку смерть.

До поезії

Переклад уперше опубліковано 1979.

наче фенікс, лише із золи

Фенікс — у міфології деяких давніх народів (єгиптян, фінікійців та ін.) чарівний птах, який, проживши кількасот років, спалював себе, а потім воскресав з попелу молодим; символ безсмертя, невмирущості, відродження.

як зманив мене в лет Ікар

Ікар — у давньогрецькій міфології син славетного будівничого Дедала. Здійснивав (разом з батьком) польоти на крилах з пір'я, скріпленого воском. Піднявшись у небо надто близько до сонця (від променів якого віск розтанув), упав у море.

З РОСІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Брюсов Валерій Якович (1873–1924) — письменник, перекладач,

один з визнаних лідерів російського символізму. Автор поетичних збірок («Шедєври», 1895; «Вінок», 1905; «Всі наспіви», 1909; «Сім кольорів райдути», 1916; «Останній мрій», 1920; «Далі», 1922; «Меа!» — «Поспішай!», 1924, та ін.), романів «Вогненний ангел» (1907), «Олтар перемоги» (1911–12), літературознавчої праці «Далекі і близькі» (1912) та ін. Переклав ряд творів Т. Шевченка («Пророк», «Ой чого ти почорніло», «Мені однаково, чи буду», «Огні горять, музика грає» — переклади досі не знайдено), Лесі Українки, О. Маковея, В. Самійленка. В Україні видано кілька книжок В. Брюсова, в тому числі «Вибрані поезії» (1973), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Олександр Великий

Переклад уперше опубліковано 1973.

Мовиться про Олександра Македонського (356–323 до н. е.) — царя Македонії, одного з найвідоміших в історії правителів і полководців.

Та не в час страшного бою, біля древніх Гавгамел

Гавгамели — місцевість в Давній Ассирії (біля м. Арбели), де в 321 до н. е. Олександр Македонський здобув перемогу над військом перського царя Дарія III Кодомана.

Плекана отцем фаланга, він збудив ваш мертвий сон;

Ви зі мною йшли до Гангу, в Сарди, в Сузи й Вавилон!

Отець — батько Олександра Македонського Філіпп II (бл. 382–336 до н. е.), цар Македонії. Завершив об'єднання країни, встановив політичну гегемонію Македонії над Грецією (359 до н. е.), добився ряду блискучих перемог над супротивниками завдяки запровадженню своєрідної побудови війська — фаланги (щільно зімкнутого лінійного шиккування піхоти та кінноти для бою).

Ганг — річка в Індії і Бангладеш. У 327 до н. е. Олександр Македонський виступив проти Індії, перейшов річку Інд, розгромив військо царя Пора при Ідаспі (328 до н. е.). Втім, коли полководець забажав рушити далі до Гангу, то переважна частина воїнів не підкорилася йому і Олександр Македонський змушений був повернутися до підкореного Ідаспі.

Сарди — столиця Давньої Лівії.

Сузи — головне місто Сузіани, провінції Давньої Персії.

Вавилон — місто в Месопотамії.

Тож ідїть! Чекайте слави! Та — Амона вічний син —

Тут, за августійшим правом, я зостануь і один

Амон — у давньоєгипетській міфології бог урожаю, покровитель м. Фіви; згодом злився з образом бога сонця Ра. Дістав ім'я Амон-Ра й вшановувався як головний бог Єгипту. Іноді зображувався у вигляді людини з головою барана. За одним із переказів, сином Амона було оголошено Олександра Македонського.

В ласках трепетних Роксани

Роксана — дружина Олександра Македонського, дочка бактрійського правителя Оксіарта.

Цар сімнадцяти сатрапій, цар Єгипту двох корон

Маються на увазі завоювання Олександром Македонським Персії, поділеної на 17 провінцій, та Верхнього і Нижнього Єгипту.

Жрець Ізіді

Переклад уперше опубліковано 1973.

Жрець — служитель культу в ряді релігій (переважно політеїстичних), вважася посередником між людьми та надприродними силами, світом духів і богів. Жерці відправляли релігійні дієства, трактували питання релігії, виконували обряди, зокрема принесення жертв богам тощо. З розпадом первісного суспільного ладу виокремлюються жерці-професіонали, утворюються корпорації жерців. Жерці є і дотепер у деяких народів Африки, Північної і Південної Америки, Австралії, Океанії.

Ізіда, Ісіда — у давньоєгипетській міфології богиня родючості, захисниця богів і людей, покровителька материнства і здоров'я, хранителька таємниць, дружина бога Озіріса (Осіріса). У давніх греків і римлян шанувалася також як володарка землі, богиня, що створила небесні світила, як покровителька мореплавців, розрадниці скривджених. За повір'ям, Ізіда навчила людей хліборобству. У Давньому Єгипті її зображували у вигляді жінки, що сидить на троні, в короні із сонячним диском між коров'ячими рогами; у греко-римському мистецтві — спокійною, величною жінкою в довгому одязі. Атрибутами Ізіді були змія, колосся, лотос, ріг достатку.

Я вихований в храмі Фта

Фта, Пта — давньоєгипетське божество, символ вогню, світла, всього, що народжується і розвивається. Величний храм Фта було збудовано у Мемфісі — колишній столиці (28–23 ст. до н. е.) Давнього Єгипту.

Творив я путь річний у Фіви...

Фіви — одне з найбільших міст Давнього Єгипту; з 22–20 до 10–8 ст. до н. е. були столицею країни.

Котився Ніл собі ліною

Ніл — ріка в Африці, тече переважно територією Уганди, Судану та Єгипту; впадає у Середземне море; довжина 6 671 км.

Наполеон

Переклад уперше опубліковано 1973.

Наполеон I Бонапарт (1769–1821) — французький державний діяч, полководець, імператор (1804–1814, 1815).

Тебе створить задумав Фатум

Фатум — доля, поняття, яке виражає міфологічні та релігійно-ідеалістичні уявлення про сили, що визначають життєвий шлях людини, а також усі події історії людства.

Вдоволеним

Переклад уперше опубліковано 1973.

Цей вірш — своєрідний відгук В. Брюсова на маніфест російського царя від 17 жовтня 1905 р. про «дарування» конституції.

Зі сходу цар Асаргаддон

Асаргаддон (680–669 до н. е.) — асирійський монарх. За його правління Ассирія досягла вершин могутності. До наших днів зберігся напис на скелі (на території сучасної Сирії) про перемоги Асаргаддона.

Не агора — загальний зал

Агора — у Давній Греції народні збори, а також майдан, де вони відбувалися.

Перед маєм

Переклад уперше опубліковано 1973.

Блок Александр Александрович (1880–1921) — поет, перекладач, представник російського символізму. Автор поетичних і прозових творів: «Вірші про Прекрасну Даму» (1904), поетичні цикли «Ямби» (1907–14), «Закляття вогнем і мороком» (1907), «Снігова маска», «Місто» (обидва — 1908), «Страшний світ» (1916), поеми «Відплата» (1910–21, незакінчена), «Солов'їний сад» (1915), «Дванадцять» (1918), ліричні драми «Король на площі», «Балаганчик» (обидві — 1906), символіко-патріотична п'єса «Пісня долі» (1908), романтична драма «Троянда і Хрест» (1913), літературно-критичні статті тощо.

В Україні вийшло кілька видань О. Блока, в тому числі збірка «Поезії» (1980), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Скіфи

Переклад уперше опубліковано 1980.

Епіграф з вірша «Панмонголізм» російського філософа, публіциста, поета Володимира Сергійовича Соловйова (1853–1900).

Скіфи, скіти, скоти — споріднені племена північноіранської мовної групи індоєвропейської сім'ї, що жили у 7 ст. до н. е. — 3 ст. н. е. на теренах південної частини сучасної України. Питання про походження скіфів вченими остаточно не з'ясовано. Згадуються у 4-й книзі «Історії» давньогрецького історика Геродота (між 490 і 480 до н. е. — між 430 і 424 до н. е.).

Панмонголізм — підтримана В. Соловйовим ідея про буцімто неминучість зіткнення, сутички європейського Заходу з об'єднаними силами азійського Сходу.

В О. Блока ця по суті реакційна ідея переосмислена в плані протиставлення революційної Росії старому капіталістичному світові Заходу.

І диким міфом був для вас провал

І Лісабона, і Мессіни!

Лісабон — столиця Португалії — двічі (в 14 і 18 ст.) був зруйнований землетрусом. У 1908 р. таке саме стихійне лихо спіткало і південноіталійське місто Мессіна.

Що ж — мить прийшла! Біда крилом

гримить

Біда крилом гримить — образ, запозичений з давньоруського (давньоукраїнського) епосу «Слова о полку Ігоревім».

По ваших Пестумах і сліду!

Пестум — давньогрецька колонія в Південній Італії, зруйнована наприкінці 9 ст. арабами.

Ти зутинись, премудрий, як Едіп,

Перед таємним знаком Сфінкса!

Едіп — за давньогрецькою міфологією, син фіванського царя Лая і цариці Йокости. Батько наказав кинути новонароджене немовля (Едіпа) на горі Кітерон у зв'язку з пророцтвом, що він загине від руки сина. Едіп вижив, став дорослим і несвідомо убив свого батька, одружився з власною матір'ю. Зрозумівши, що накоїв, він осліпив себе; Йокоста покінчила самогубством. За давньою легендою, Едіп відгадав загадку Сфінкса і цим визволив мешканців Фів від страховиська.

Едіп належить до найтрагічніших осіб античної історії. Його доля привертала увагу Софокла («Едіп-цар» і «Едіп у Колоні»), Сенеки («Едіп»), його образ надихав Вольтера, Шеллі та ін.

Сфінкс — 1) страховисько, зображуване в єгипетському мистецтві у вигляді лева з людською головою; 2) крилата потвора з лев'ячим тулубом та жіночим обличчям. Сидів на скелі біля давньогрецького міста Фіви і вбивав подорожніх, які не могли відгадати його загадку. Її розгадав Едіп, після чого Сфінкс у розпачі кинувся у прірву (варіант: Едіп убив Сфінкса).

Переносно: сфінкс — загадкова людина.

Нам до снаги — і гострий галльський ктін

Галльський — тут: французький.

Ктін — кепкування.

І куряву огромів Кельна

Кельн — місто в Німеччині, порт на річці Рейн; заснований у 1 ст. до н. е. як римське поселення.

Не зрушимося, як стане лютий гун

Гун, *гуни* — давній кочовий народ. Пересувалися з Азії, близько 375 вторглися у Північне Причорномор'я. У 5 ст. існувало державно-племінне об'єднання гунів — від Нижньої Волги до Рейну з центром у Паннонії (Подунав'ї) на чолі з вождем Аттілою (р. н. невідомий — 453). До її складу входила значна територія сучасної України. У 443, 447–448 гуни спустошили частину Східної Римської імперії, 452 — Північну Італію. Після смерті Аттіли гунське державне утворення розпалося.

Асеев Микола Миколайович (1889–1963) — поет. У ранній творчості зазнав впливу символістів. Автор збірок «Нічна флейта» (1914), «Леторей» (1915), «Оксана» (1916), «Перший взвод» (1941), «Полум'я перемоги» (1946), «Роздуми» (1955), «Лад» (1961), оповідань, нарисів, статей з теорії віршування. Ряд творів присвятив Україні — «Нова Україна» (1927), «Дніпро» (1928), «Дніпробуд» (1931), «Україні» (1954). Переклав низку творів Т. Шевченка, написав статтю «Досвід перекладу» (1938) — про роботу над російським перекладом історичних поем Кобзаря. В Україні перекладено окремі твори М. Асеева (опубліковані в пресі, колективних збірниках).

Павлові Тичині [Фрагмент].

Переклад уперше опубліковано 1961.

Тичина Павло Григорович (1881–1967) — український поет, перекладач, державний і громадський діяч, академік АН УРСР, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1962). Був директором Інституту літератури АН УРСР (1936–39, 1940–43), міністром освіти республіки (1943–48), головою Верховної Ради УРСР (1953–59). Автор збірок «Сонячні кларнети» (1918), «Замість сонетів», «Плут» (обидві — 1920), «Вітер з України» (1924), «Чуття єдиної родини» (1938), «Срібної ночі» (1964) та ін., поем «Прометей» (1921–23, незакінчена), «Похорон друга» (1942), «Сковорода» (творилася від 1923 до 50-х років; видана посмертно) та ін., книжок для дітей «Івасик-Телесик» (1929), «Дударик» (1950), літературознавчих праць, численних перекладів та ін.

Ушаков Микола Миколайович (1899–1973) — письменник, перекладач, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1973). Працював на Київській кінофабриці. Автор поетичних збірок «Весна республіки» (1927), «Літо» (1928), «Швидкий поїзд» (1931), «Київ» (1936), «Єдність» (1941), «Ми будемо жити» (1944), «Північне сяйво» (1947), «Рік за роком» (1956), «Мої очі» (1972) та ін., книжок прози «Повість швидкоплинних літ» (1960) і «Вздовж гарячого асфальту» (1965), низки перекладів.

Ода теодоліту

Переклад уперше опубліковано 1973.

Теодоліт — геодезичний прилад для вимірювання на місцевості вертикальних і горизонтальних кутів; використовується в геодезії, астрономії, авіації, артилерії.

І рима вздовж куги плиала

Куга — водяна та болотяна рослина родини осокових з круглим безлистим стеблом.

Звичайно, чи дерик

Дерик — вантажопідйомний щоглово-стріловий кран з опорною поворотною щоглою.

Який в алмазах Аеліта

Аеліта — героїня однойменного роману російського письменника Олексія Миколайовича Толстого (1883–1945).

«На узліску в зеленій обнові...»

Переклад уперше опубліковано 1973.

Де брусника в медовій порі

Брусника, брусниця — напівкущова вічнозелена рослина; її ягоди містять цукри, лимонну, яблучну і бензойну кислоти, вітаміни тощо.

Вишеславський Леонід Миколайович (1914–2002) — поет, перекладач, літературознавець, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1984). Жив і працював в Україні. Автор збірок «Здрастуй, сонце!» (1938), «Подвиг мрійників» (1949), «Простір» (1956), «Єдність землі» (1958), «Зоряні сонети» (1962), «Ковток часу» (1970), «Вибране» (т. 1–2, 1984), «Моя планета» (1987), «Мій вік» (2000), «Українська сповідь» (вид. 2003), низки літературознавчих розвідок, публіцистичних статей.

В українському перекладі вийшло кілька видань Л. Вишеславського, в тому числі «Грунт» (1973), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Синоптик віщує пургу...

Переклад уперше опубліковано 1973.

розпочливо SOS волає

SOS — сигнал біди (здебільшого в морі) з проханням про негайну допомогу.

ув обські круті береги

Об — ріка в Росії (Західний Сибір); утворюється злиттям річок Бії та Катуні, впадає в Обську губу Карського моря; довжина 3650 км.

Над снігом алтайських вершин

Алтай — гірська територія в межах Росії, Монголії та Китаю. Ділиться на власне Алтай, Монгольський Алтай і Гобійський Алтай. Найбільша вершина — гора Білуха (4506 м).

Скеля

Переклад уперше опубліковано 1973.

Дудін Михайло Олександрович (1916–1993) — поет. Автор збірок «Фляга» (1943), «Шлях гвардії» (1944), «Переправа» (1945), «Мости. Вірші з Європи» (1958), «До запитання» (1963), «Полюс» (1979), «Дерево для чорногуза» (1980), «Пісні моему часові» (1986), «Закінчується двадцятий вік» (1989), низки постичних циклів, поем, повісті «Де наша не пропадала» (1965), книжок про літературу «Поле тяжіння» і «Проза про поезію» (вибидв — 1981) та ін.

В Україні перекладено багато творів М. Дудіна, видано збірку його поезій «Солов'ї» (1976), куди ввійшов і переклад поеми «Пісня далекій дорозі», здійснений Б. Олійником.

ПІСНЯ ДАЛЕКІЙ ДОРОЗІ. Поема.

Під час роботи над перекладом Б. Олійник дещо скоротив авторський текст.

В перестуках кастаньєт

Кастаньєти — музичний інструмент, виготовляється переважно з твердих порід дерев або пластмаси у формі двох круглих пластин (раковин), зв'язаних між собою шнурком. Розрізняють народні (традиційні) кастаньєти і оркестрові.

І для них Шекспір відчинить

Шекспір Вільям (1564–1616) — англійський драматург, поет, актор. Створив цілий світ образів у різних за жанром 37 драматичних творах: комедіях «Комедія помилок» (1592), «Приборкання непокірної» (1593), «Сон літньої ночі» (1596), «Багато галасу даремно» (1598), «Дванадцята ніч» (1600), соціально-філософських трагедіях «Гамлет» (1601), «Отелло» (1604), «Король Лір» (1605), драматично-історичних хроніках (трилогії «Генріх VI», 1590–92; «Річард III», 1593; «Річард II», 1595; дилогії «Генріх IV», 1597–98; «Генріх V», 1598) античних трагедіях «Антоній і Клеопатра» (1607), «Тімон Афіньський» (1608) та ін. Автор 154 сонетів, поеми «Венера і Адоніс» (1593), «Лукреція» (1594) та ін.

Українською мовою видано «Твори» В. Шекспіра (т. 1–6, 1984–86) та ін.

Мертвий племінь Хіросіма

Хіросіма — див. на с. 520.

Не шукай нейтральних міт

Міта — позначка.

І стріляє в президента

Із гвинтівки герострат

Мається на увазі вбивство 35-го президента США Дж. Кеннеді в американському місті Далласі в 1963 р.

Герострат — грек з м. Ефеса, який, прагнучи увічнити своє ім'я, 356 до н. е. спалив одне з семи чудес Давнього світу, видатний витвір античного мистецтва — храм Діани (Артеміди Ефеської).

Ім'я Герострата стало символом ганебної слави, хворобливого марнославства.

Мімо — Рим,

І мімо — Мекка

Рим — місто, столиця Італії. У його межах знаходиться місто-держава Ватикан, центр католицької церкви, резиденція її глави — папи римського.

Мекка — місто в Саудівській Аравії. З виникненням ісламу — священне місто мусульман і місце їхнього паломництва (хаджу).

Мімо — клітка Гагенбека

Гагенбек Карл (1844–1913) — засновник однієї з найбільших у світі німецької фірми, що спеціалізувалася на торгівлі дикими звірами, створенні зоопарків і зооцирків. Займався дресируванням звірів.

Поїзд мчить мене крізь Гобі

Гобі — див. на с. 534.

Нагляда й Юпітер

Юпітер — у римській міфології верховний бог, цар богів і людей.

Спліть Сараєво і Спліт

Сараєво — нині столиця Боснії та Герцеговини. 28 червня 1914 р. в цьому місті було вбито спадкоємця австро-угорського трону ерцгерцога Франца-Фердинанда та його дружину Софію. Це вбивство Австро-Угорщина і Німеччина використали як привід для нападу на Сербію, що стало початком Першої світової війни 1914–18 рр.

Спліт — місто в Хорватії, порт на Адріатичному морі.

Неспокою Вічний жид

Вічний жид — герой середньовічної християнської легенди Агасфер, приречений на одвічні блукання. Переносно: людина, яка блукає все життя, не знаходячи собі притулку, пристанища.

І не биж, а я Європу

На хребті порятував

Тут: натяк на давньогрецький міф, за яким Зевс, перевтілившись у білого бика, викрав дівчину-красуню Європу, коли та гралася на березі моря.

Поруч Фучика і Стеньки

Сходив я на ешафот

Фучик Юліус (1903–1943) — чеський письменник, публіцист, громадський діяч. Страчений гітлерівцями під час німецько-фашистської окупації Чехії. У книзі «Репортаж, писаний під шибенницею» (вид. 1945) розповів про героїзм борців Руху Опору, закликав до пильності, до боротьби за мир. Лауреат Міжнародної премії миру (1950, посмертно).

Стенька — маєтья на увазі донський козак, керівник антифеодального повстання в Росії 1667–71 Степан Тимофійович Разін (бл. 1630–1671).

І твоєму кашалоту

Кашалот — рід ссавців підряду зубастих китів. Тут (переносно): страхувисько.

В місті древньому Подільську

Подольськ — місто під Москвою (Росія); дата заснування невідома.

Є Китайська стіна?

Китайська стіна, Велика китайська стіна — пам'ятка давньокитайської архітектури. Споруджена в 4–3 ст. до н. е., довжина — 4 тисячі км, висота — 6,6 м. Уздовж стіни були розташовані фортеці та 60 тисяч сторожових башт.

Я ситав би у Светлова

Светлов (справжнє прізвище — Шейнюман) Михайло Аркадійович (1903–1964) — російський поет, драматург. Автор поеми «Двадцять вісім» (1942), збірок «Горизонт» (1959), «Мисливський будиночок» (1964) та ін. творів.

Розитав би я у Лорки

Лорка — іспанський поет і драматург Гарсія Лорка Федеріко (див. на с. 523).

Ти мене без титли й коми

Титло, титла — надрядковий значок у давньогрецькій, латинській, старослов'янській, давньоукраїнській писемності, який указував на скорочене написання слів (пропуск однієї чи кількох літер). Титли позначали також літери з числовим значенням.

Я беру тебе, як муки

Всіх Офелій і Джульєтт

Названо персонажів творів В. Шекспіра «Гамлет» та «Ромео і Джульєтта».

Мимо города Оттави

Через Бруклінський прогон

Оттава — місто, столиця Канади. Заснована 1827 (під назвою Байтаун); сучасна назва — з 1854.

Бруклінський прогон — йдеться про Бруклінський міст у Нью-Йорку (США), свого часу один з найбільших висячих мостів у світі.

Як омега в кедр, охоче

Омега — вічнозелена багаторічна рослина, яка паразитує на багатьох породах дерев.

По Неаполю повію

Неаполь — місто в Італії, порт; заснований у 600 до н. е. як грецька колонія.

Федоров Василь Дмитрович (1918–1984) — поет. Автор збірок «Лірична трилогія» (1947), «Дикий мед» (1958), «Лірика» (1961), «Книга любові» (1964), «Треті півні» (1966), «Сьоме небо» (1968), «Як квіти на зорі» (1974), «Одруження Дон-Жуана» (1978) та ін., поетичного щоденника «Мар'ївський літопис» (1947), драми у віршах «Золота жила» (1958), низки прозових творів, літературознавчих праць «Пошук прекрасного» (1970), «Наш час такий» (1973) тощо.

В Україні перекладено багато творів В. Федорова; видано, зокрема, збірку «Другий вогонь» (1984), куди ввійшла частина перекладів Б. Олійника.

«Віддам народу серце, руки...»

Переклад уперше опубліковано 1984.

«З тих пір...»

Переклад уперше опубліковано 1984.

«Ні в благодущності невдатній...»

Переклад уперше опубліковано 1984.

Невдатний — невдалий.

Тим берегом

Переклад уперше опубліковано 1984.

Луконін Михайло Кузьмич (1918–1976) — поет. Автор майже 40 книжок збірки «Биття серця» (1947), «Вірші далекого прямування» (1956), «Освідчення в коханні» (1959), «Обвуглений кордон» (1968), «Необхідність» (1969), «Зібрання творів» (т. 1–3, 1978), «Вірші. Поєми» (1984) та ін., збірник літературно-критичних статей «Товариші поезія» (1963) тощо. Україні присвятив вірші «Дякую», «Харкову»; розділи поеми «Дорога до миру». Переклав ряд творів Т. Шевченка.

В Україні перекладено багато творів М. Луконіна; вийшла, зокрема, збірка «Необхідність» (1976), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

На цьому полі

Переклад уперше опубліковано 1976.

на вогненосні

флеші і редути

Флеш — польове укріплення, що має форму тупого кута, вершина якого спрямована в бік противника.

Редут — зімкнуте квадратне або багатокутне польове укріплення, здатне до самостійної оборони.

На полі цім біля Бородіна,

біля злиття річок Колочі й Воїни

7 вересня 1812 р. в районі с. Бородіно (за 124 км на захід від Москви) відбулася генеральна битва у Вітчизняній війні 1812 р. між російськими військами на чолі з М. Кутузовим і французькою армією Наполеона I.

Обеліск

Переклад уперше опубліковано 1976.

в алюрі дико

Алюр — спосіб, характер ходи, бігу коня: крок, галоп, кар'єр та ін.

Мій дев'ятий май шумить над світом

Йдеться про 9 Травня — День Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–45.

Гімн сонцю

Переклад уперше опубліковано 1976.

*В кожнім сванському рядку пісеннім —
сонце*

Свани — етнічна група грузинів. Мешкають в історичній області Грузії — Сванетії (на південних схилах Великого Кавказу).

«Не можна, певне, вірші так писать...»

Переклад уперше опубліковано 1976.

Вікулов Сергій Васильович (1922–2006) — поет. Автор збірок «Господарі землі» (1950), «Полечко-поле» (1958), «Хліб та сіль» (1965), «Плуг і борозна» (1972), «Родове дерево» (1975), «Пробач, березо» (1981), «Сходи» (1982), «Розмови-розмови» (1985) та ін., поем, нарисів; упорядкував дві збірки вологодського фольклору.

В Україні видано збірку С. Вікулова «Пам'ять роду» (1985), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Читаючи історію

Переклад уперше опубліковано 1985.

*І навіть в час, коли тебе Батий
терзав, як вовк*

Батий (Бату, Сайн-хан; 1208–1255) — монгольський хан, полководець, онук Чингісхана, засновника Монгольської імперії. Продовжував завойовницьку політику свого діда. Батий очолював монгольське військо під час походу в Східну та Центральну Європу, в тому числі в Північно-Східну, Південну і Південно-Західну Русь. Було сплюндровано Київ, Чернігів, Переяслав та інші міста. Заснував державу — Золоту Орду. Батий поширив свою систему правління на Київську Русь, обклав місцеві князівства (зокрема північно-східні, які стали основою майбутньої Московської, згодом Російської, держави) великою даниною і застосовував жорстокі покарання за непокору.

списи гойднуться — і рвонуть ординці

Ординці — тут: ті, хто належали до орди, тобто до об'єднання кількох кочових монгольських, татарських племен під владою хана.

Кінь Гая Калігули

Переклад уперше опубліковано 1985.

Калігула Гай Цезар (12–41) — римський імператор (з 31); названий Калігулою, бо в дитинстві носив чобітки солдатського зразка (caligae). Деспотичний правитель, убитий під час змови. В історії запам'ятований ще й тим, що призначив свого коня... консулом.

чи хоч під тогою скрутити дулю

Тога — верхній одяг давніх римлян у вигляді шматка вовняної тканини еліптичної форми, яким огортали тіло, залишаючи відкритим плече та шию.

на Ришому — на вірнім іноходці

Іноходець — кінь, який біжить інохіддю, тобто ступає спочатку обома правими ногами, а потім — обома лівими.

Горбунов Михайло Миколайович (нар. 1924) — письменник. Автор поетичних збірок «Немає міцніше слави» (1961), «В поліску блискавиць» (1964), «Берізка на камені» (1967), «Сторінки любові» (1986) та ін., збірки повістей і оповідань «За все тобі дякую» (1975), «До огорнутих тишею долин» (1990), роману «Жайворонку, жайворонку, прилети», книжки спогадів «Генерал Лукач» (1967). Присвятив Україні ряд поезій.

В Україні перекладено низку творів М. Горбунова, видано збірку його поезій «Цілоще коріння» (1985), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Капіж

Переклад уперше опубліковано 1985.

Капіж — капання.

«Коли у крону б'є алярм грози...»

Переклад уперше опубліковано 1985.

які валторни грізні і могутні

Валторна — мідний музичний духовий інструмент, що має м'який, ніжний тембр звучання.

Морошка

Переклад уперше опубліковано 1985.

Морошка — багаторічна трав'яниста або напівкущова рослина родини розових з оранжевими їстівними ягодами.

Після Чорної річки в ошаді

Чорна річка — права притока річки Невки, на березі якої відбулася дуель О. Пушкіна з Ж. Дантесом, де російський поет був смертельно поранений.

Ошадя — тут: вияв співчуття, жалю, милосердя до когось-небудь.

як Наталія,

у вірі — спасла!

Згадується дружина О. Пушкіна — Наталія Миколаївна (до заміжжя — Гончарова).

Шевченко в Переяславі

Переклад уперше опубліковано 1985.

У колишньому повітовому місті Полтавської губернії *Переяславі* (тепер Переяслав-Хмельницький — місто обласного підпорядкування на Київщині) 25 грудня 1845 р. Тарас Григорович Шевченко написав вірш «Як умру, то поховайте...» («Заповіт»), який за художньою довершеністю належить до найдосконаліших зразків світової політичної лірики.

І Орськ здригнеться від копит

Орськ — військове укріплення в Оренбурзькій губернії царської Росії (тепер — місто Оренбурзької області), куди доставили етапом 22 квітня 1847 р. Т. Шевченка і зарахували солдатом 5-го лінійного батальйону Окружного Оренбурзького корпусу і де Великий Кобзар зазнав чимало страшних випробувань і приниження.

І на Чернечій лебедино

складеш ти крила навіки

Йдеться про Чернечу гору (тепер Тарасова гора), де 10(22) травня 1861 р. поховано Т. Шевченка. За постановою Уряду України 1925 р. утворено Канівський державний музей-заповідник «Могила Т. Шевченка».

Стірнов Лев Васильович (нар. 1928) — поет, перекладач. Автор збірок «Зелений неспокій» (1962), «Право на сонце» (1964), «Третя долина» (1971), «Автобус у березні» (1973), «Зимова блискавка» (1979), «Журавель у нічному степу» (1987), «Російські таїни» (1990) та ін., численних перекладів. Багато

творів Л. Смирнова звучало українською мовою: 1977 р. видано його збірку «Мелодія берези», куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

У статті «Слово про побратима» Б. Олійник зауважує: «Ім'я Льва Смирнова відоме читацькій аудиторії давно, але передусім у рубриці перекладацькій. Якоюсь мірою в цьому «звинув» сам автор, бо добрих два десятиліття років поклав на таку нелегку і водночас благородну справу популяризації серед... громадськості кращих здобутків української поезії...

У талановитих перекладах Льва Смирнова звучали на братній мові поезії наших класиків Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Андрія Малишка...

Тим, що вірші поетів нашого покоління вже давно стали відомі російському читачеві, ми значною мірою завдячуємо праці Льва Смирнова. У його інтерпретації в московських видавництвах побачили світ книги Дмитра Павличка, Миколи Вінграновського, Івана Драча, Миколи Сингаївського, Василя Симоненка та ще десятки добірок і окремих поезій різних авторів, від уже відомих і тих, що тільки-но виходять на трудну літературну ниву...

У віршах Льва Смирнова відчувається доброта, висока поетична школа, що викристалізовувалася в ретортах перекладацької лабораторії, той особливий візерунок, в котрому проглядають незлінялі кольори Древньої Русі й пафос її динамічного сьогодення.

Світ поезій Льва Смирнова по-російськи широкий і розлогий. Він міцно вростає в сьогодинішнє, корінням сягаючи в пам'ять, прадавню і недавню...» (*Олійник Б.* Планета Поезія. Роздуми, статті, портрети. К., 1983, с. 161–163).

Давня магія

Переклад уперше опубліковано 1971.

Під розлучений змах колуна

Колун — важка, з тупим клиноподібним лезом сокира для розколювання колод.

Безсмертна тінь

Переклад уперше опубліковано 1972.

Зіниці каріатид

Каріатида — в архітектурі вертикальна підпора у вигляді жіночої по-статі. Каріатида були поширені в античній і європейській (17–19 ст.) архітектурі.

В шлафроці своїм нетишим

Шлафрок — домашній халат.

Цирк у дитинстві

Переклад уперше опубліковано 1974.

Творили чардаш коні

Чардаш — угорський народний танець.

під виляски бичів

Бич — тут: довгий батіг; канчук, нагайка.

Балада про волів

Переклад уперше опубліковано 1975.

Був я змалку чумаком

Чумак — в Україні (15–19 ст.) візник і торговець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу.

Грівся в полі чубуком

Чубук, цибух — тут: порожнистий стрижень (здебільшого дерев'яний) лютьки, кризь який курець втягує тютюновий дим.

проронив сльозу із віч з неба Волопас
Волопас — сузір'я Північної півкулі зоряного неба.

Балада про покликання

Переклад уперше опубліковано 1975.

Б'є билом в дзвін

Било — тут: серцевина дзвона.

У тьму боліт, у біль снігів мій костур поринає

Костур — груба палиця, часто із загнутим верхнім кінцем.

Війна

Переклад уперше опубліковано 1975.

сховали нас простори Тамерлана

Тамерлан (Тимур, Тимурленг; 1336–1405) — середньоазійський державний діяч і полководець, творець держави (від Китаю до Чорного моря) зі столицею в Самарканді. Розгромив монгольську Золоту Орду, здійснив військові походи в Іран, Індію, Закавказзя, Малу Азію.

перекривали гули «мессершміта»

Мовиться про військовий літак нацистської Німеччини, названий ім'ям німецького конструктора і промисловця Віллі Мессершмідта (1898–1978).

і гаубиць розпечені стволи

Гаубиця — тип гармати калібру 100 мм і більше, дальність польоту снарядів перевищує 24 км.

УВЕРТЮРА СОРОК ПЕРШОГО. Поема

Переклад уперше опубліковано 1977.

Перед хижими «тиграми»

«Тигри» — так називали один з різновидів німецьких танків (Т-VI) у роки Великої Вітчизняної війни.

Світ під серцем носили месі

Месія — тут (переносно): рятувальник, що несподівано рятує від чогось.

Пілот — дирижабль, тесляр — ватерпас

Дирижабль — повітроплавний апарат з корпусом, наповненим газом (легшим за повітря), має двигун; керований аеростат.

Ватерпас — прилад для перевірки горизонтального положення лінії, площини.

Один — мостам толу

Тол — вибухова речовина; скорочена назва тринітротолуолу — тротилу.

Йшли солдати — несли на скатах

Скат — згорнута трубкою і зв'язана на кінцях шинель, яку носять через плече.

Білим катраном на чорній землі

Катран — див. на с. 523.

Роси з трави-медуниці збивать?

Медуниця, медунка — трав'яниста рослина родини шорстколистих з дрібними запашними квітками рожевого, фіолетового або синього кольору.

Світ — волали Петрарки і Лорки

Петрарка Франческо — італійський поет і вчений (див. на с. 536).

Гарсія Лорка Федеріко — іспанський поет і драматург (див. на с. 523).

Воронов Юрій Петрович (1929–1993) — поет, публіцист. Автор збірок «Довга луна» (1979), «Весна» (1986), «Білі ночі» (1987) та ін., книжок статей, нарисів.

В Україні вийшла збірка поезій Ю. Воронова «Блокадний зошит» (1983). Її переклав і підготував до видання Б. Олійник. У передмові «Ядро правди» до збірки він пише: «Поезії Юрія Воронова вражають життєвою вірогідністю. Це — жорстокий документ життя, борні і щоденного подвигу блокадного Ленінграда...

Окремі вірші він написав ще підлітком у намертво оточеному фашистами місті. І зумів цю інтонацію дитячої безпосередності зберегти у зрілому віці. Від того вірші ще більше проймають своєю правдою...

Я взявся за переклади його віршів без чийось замовлень. Чи, точніше, на замовлення і поклик свого серця... На поклик обов'язку перед юною зміною, який так достеменно точно і високоталановито сформулював Юрій Воронов:

*Аби повік
На білім світі
Такої не було зими,
Потрібно нам,
Щоб наші діти
Це пам'ятали так,
Як ми!»*

Включені до 2-го тому «Вибраних творів» Б. Олійника його переклади поезій Ю. Воронова вперше було опубліковано 1983.

Дорога життя

Ідеться про єдину воєнно-стратегічну транспортну магістраль («дорогу життя»), яка проходила через Ладозьке озеро і зв'язувала з вересня 1941 р. до березня 1943 р. блокований німецько-фашистськими військами Ленінград з тилловими районами країни.

Січень сорок другого

Присвячено російському поету Миколі Семеновичу Тихонову (1896–1979), автору багатьох поезій, нарисів, повістей, оповідань. Зокрема, він написав «Вірші про Україну» (1953–54), низку статей про Т. Шевченка, І. Франка; відзначений Державною премією УРСР імені Т. Г. Шевченка (1964).

Балада про музикантів

Мов Кастальський струмок

Кастальський струмок, кастальське джерело — в давньогрецькій міфології священне джерело біля Дельфів, в одній з ущелин Парнасу, присвячене богу Аполлону та музам; за повір'ям, воно надихало поетів, а прочани очищалися в ньому від своїх гріхів.

Переносно: джерело натхнення.

«Нема блокади...»

Сирени

не пронижуть Літній сад

Літній сад — парк у Санкт-Петербурзі, заснований 1704 р. Його прикрашають мармурові статуї, бюсти. Тут український художник Іван Максимович Сошенко (1807–1876) зустрів юного Тараса Шевченка за малюванням. Про знайомство й приятелювання з І. Сошенко Великий Кобзар розповів у повісті «Художник» (1856).

Вулиця Росії

Росії Карл Іванович [Карло Джованні, 1775 (за ін. джерелами 1777) — 1849] — архітектор, представник пізнього класицизму, автор ряду ансамблів, палаців, будинків у Санкт-Петербурзі, Москві та інших містах Росії.

Моцарт

Моцарт Вольфганг Амадей (1756–1791) — австрійський композитор. Його творчість (більш як 600 творів, у тому числі понад 20 опер, 50 симфоній) — вершина європейської музики 18 ст.

Що Сальєрі

В цю негоду люту

Сальєрі Антоніо (1750–1825) — італійський композитор, учитель Людвіга ван Бетховена, Франца Шуберта, Франца Ліста; жив у Відні.

За легендою, Сальєрі отруїв Моцарта, заздрячи його генію.

Роздественський Роберт Іванович (1932–1994) — поет. Автор збірок «Прапори весни» (1955), «Випробування» (1956), «Ровеснику» (1962), «Радіус дії» (1965), «Син Віри» (1966), «Повернення» (1972), «За двадцять кроків» (1973), «Голос міста» (1977), «Сім поем» (1982), «Цей час» (1983), «Безсоння» (1991), низки поем, статей про поезію.

Багато творів Р. Роздественського перекладено українською мовою; вида-но, зокрема, збірку «Поезії» (1976), де вміщено і переклади Б. Олійника.

Гітара Гарсія Лорки

Переклад уперше опубліковано 1976.

Гарсія Лорка Федеріко — іспанський поет і драматург (див. на с. 523).

І сміється з дитинства

Лель

Лель — у міфології західних і східних слов'ян давнє язичницьке божество шлюбу і любові.

Монолог царя звірів

Переклад уперше опубліковано 1976.

Тріщинка

Переклад уперше опубліковано 1976.

річка Тахо під Толедо

Толедо — місто в центральній частині Іспанії.

Убили хлопця

Переклад уперше опубліковано 1976.

Хіпі

Переклад уперше опубліковано 1976.

Хіпі — йдеться про молодь третьої чверті 20 ст. в західних суспільствах, яка виражала свій протест проти соціальної несправедливості, проголошуючи гасла свободи від сім'ї, демонстративно відмовляючись від загальноприйня-тих моральних норм, ухиляючись від служби в армії, поблажливо ставлячись до наркотиків тощо; зазвичай вели бродяжницький спосіб життя.

Вірші про хана Батия

Переклад уперше опубліковано 1976.

Батий — монгольський хан, полководець (див. на с. 552).

і стріл

в сагайдаках не вистачало

Сагайдак — шкіряний або дерев'яний футляр для стріл.

Іх ще в палки покличе

благовіст!

Благовіст — у християн дзвоніння в один (середній) дзвін перед початком церковної відправи, богослужіння.

ЗІ СЛОВАЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Ковачик Маріан (нар. 1940) — поет, перекладач. Автор збірок «Координати», «Водомір», «Голубий період», «Залізо та інші вірші», творів для дітей («Зуб мудрості», «Казка з макового пирога»), перекладів.

В Україні переклади його віршів увійшли до збірника молоді словацької поезії «Веселка Татр» (1982).

Координати

Переклад уперше опубліковано 1982.

містами крокуєм в долинах люляєм

Люляти — колихати, приспівуючи

з мовчання і постулатів

Постулат — твердження, що його при побудові наукової теорії приймають без доказів як вихідне; незаперечна істина, яка не потребує доведення.

по вічний карбункул

Карбункул — тут: коштовний камінь (червоний гранат).

тут ставить ракети, там квіти на лутках

Лутка — тут: підвіконня (див. також на с. 539).

Орфей та Еврідіка

Переклад уперше опубліковано 1982.

Орфей — див. на с. 536.

Еврідіка — у давньогрецькій міфології лісова німфа, дружина Орфея. Коли вона померла (від укусу гадюки), то Орфей спустився в підземне царство і, полонивши своїм співом його володаря Аїда, одержав дозвіл повернутися на землю разом з Еврідікою. Проте Орфей не виконав умов Аїда — не озиратися при виході з підземного царства. Співець порушив заборону і навки втратив дружину.

Стало бракувать фракійським дівам

Фракійські діви — жінки групи племен, що населяли Фракію (історичну область на сході Балканського півострова; тепер ця територія — у складі Болгарії, Греції, Туреччини).

Глаголиця

Переклад уперше опубліковано 1982.

Глаголиця — одна з найдавніших систем слов'янського письма (азбука). Більшість фахівців вважають, що її створив близько 863 слов'янський просвітник, філософ, проповідник християнства Кирило (світське ім'я — Костянтин) для потреб першої міжслов'янської літературної мови — старослов'янської. Дослідники висловлюють кілька гіпотез про основу глаголиці: грецький курсив, грецькі магічні й тайнописні знаки, латиниця, давньоєврейське, коптське письмо, рунічні знаки. Як система знаків письма глаголиця ідеально відповідала слов'янській фонологічній системі 9 ст. Найдавніша глаголична пам'ятка — Київські глаголичні листки — датується кінцем 9 або початком 10 ст.

Наприкінці 10 ст. у Болгарії, а потім в інших слов'янських землях — Македонії, Сербії, Київській Русі — глаголицю почала витісняти кирилиця.

Яку розтібнуть браття із Солуні

Браття із Солуні — йдеться про братів, слов'янських просвітителів, творців слов'янської азбуки, проповідників християнства, перших перекладачів богослужбових книжок на слов'янську мову — Кирила і Мефодія. Вони народилися в м. Солуні (тепер м. Салоніки в Греції): старший брат Мефодій — у 815, молодший брат Кирило — у 827.

З ТУРКМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Курбаннесов Керім (1929–1988) — поет. Автор збірок «Джерело моєї сили» (1951), «Серце солдата» (1954), «Дні гіркі, дні солодкі» (1962), «Коли б три життя» (1969), «Життя» (1975), «Земля» (1978), «Сім листків» (1983) та ін.

поем «Дід Таймаз» (1960), «Сорок» (1967), «Весняна поема» (1973) та ін., творів для дітей. Перекладав з інших літератур, у тому числі з української.

В Україні вийшла книжка «Поезії» К. Курбаннепесова (1981), куди ввійшли і переклади Б. Олійника.

Через сто літ

Переклад уперше опубліковано 1981.

«Такий одвіку білий світ...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

В пігмея — сумніву й на мить

Пігмей — тут (іронічно): нікчемна людина.

Істинний мужчина

Переклад уперше опубліковано 1981.

Батьківське слово, мовлене про синового вчителя

Переклад уперше опубліковано 1981.

Про поклони

Переклад уперше опубліковано 1981.

Пили снагу ліщина, і чинара

І карагач, і молода арча

Чинара — див. на с. 523.

Карагач — південне листяне дерево родини в'язових; берест.

Арча — різновид ялівця, східноазійський вічнозелений чагарник, рідше — дерево родини кипарисових з лускоподібною або короткоголчастою хвоєю та ягредоподібними шишками, які використовуються в медицині.

«О, Гюльсанем — царівна між дівчат...»

Переклад уперше опубліковано 1981.

З УЗБЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Зульфія (справжнє ім'я — Ісраїлова Зульфія, 1915–1996) — письменниця. Автор поетичних збірок «Дівочі пісні» (1939), «Хулькар» (1947), «Доброго ранку, люди світу!» (1952), «Розмова з подругами» (1953), «Лірика» (1958), «Живий дощ» (1965), «Моя весна» (1967), «Поезія вогню і дороги» (1972), «Рядки пам'яті» (1974), «Таке серце у мене» (1978), «Тебе прославляю, життя» (1985), поем «Його називали Фархадом» (1943), «Мушаїра» (1958), «Сонячне перо» (1971). Переклала ряд творів Т. Шевченка («Не женися на багатій», «Якби мені черевичи», «Ой люлі, люлі, моя дитино» та ін.), Лесі Українки.

В Україні вийшли книжки Зульфії: «Сюзане» (1973), «Вибране» (1974).

Кокчетау

З циклу «Тобі, Казахстан» (1962).

Переклад уперше опубліковано 1974.

У казахів спитай, чи красива гора Кокчетау

Кокчетау — одна з вершин Кокчетавської височини (Казахстан).

Зорять очі мої, мов здивованих джейранів

Джейран — степова тварина роду газелей з тонкими ногами і ліроподібними рогами у самців.

Кумисом мене пригощали вершини

Кумис — напій із кобилячого (рідше верблюжого, коров'ячого) молока, що перебродило.

юрти дівочі уранці

Юрта — переносне житло кочовиків (у вигляді куполоподібного або

конусоподібного каркасу) з жердин, укритих повстю, тканинами або шкурами. В центрі купола (конуса) — димовий отвір.

Ждуть в аулі нас люди

Аулі — сільське поселення в деяких тюркських народів Середньої Азії, Кавказу.

З ФІНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Турттайнен Арво Алвін (1904–1980) — письменник, громадський діяч. Автор поетичних збірок «Зміна» (1936), «Дорога з-під хмари» (1939), «Я повернувся додому» (1944), «Пісня в колі каміння і заліза» (1945), «Орач і грифон» (1950), «Осіньна весна» (1959), «Я, босоногий» (1962), «Щасливого Різдва» (1967) та ін., роману «Людина 503/42...», літературно-критичних статей, перекладів.

На могилах

Переклад уперше опубліковано 1973.

Чорна лоть їх росла під мечем ландскнехтів

Ландскнехт — за Середньовіччя в деяких західноєвропейських країнах найманний солдат. Переносно: продажний вояка, найманець.

Ви — почесні репрезентанти

Поборників війни

Репрезентант — представник.

Очі

Переклад уперше опубліковано 1973.

Там ряхтіла надія

Ряхтіти — мерехтіти, жевріти.

Прощання з коханою

Переклад уперше опубліковано 1973.

Коментарі, примітки до розділу «ПУБЛІЦИСТИКА»

ШЛЯХ МІЙ

близько до райцентру Нові Санжари

Нові Санжари — селище міського типу Полтавської області, районний центр. Засновані в 1-й половині 17 ст.

У мене під рукою були... «Гримить барабан» Шандора Гергея

Гергей (Гергель) Шандор (1896–1966) — угорський письменник. Автор романів «Мир» (1924), «Дивовижне життя Ахрема Фіцка» (1925), «Щось готується» (1931), «Гримить барабан» (1934), історичної трилогії «Дердь Дожа» (1936–54) та ін., низки новел. Деякі твори Ш. Гергея вийшли в українському перекладі.

заставши мене за студіюванням... Мопассана

Мопассан Гі де (повне ім'я — Анрі Рене Альбер Гі, 1850–1893) — французький письменник, один із чільних представників натуралізму. Автор понад 300 новел, романів («Життя», 1883; «Любий друг», 1885; «Сильніша за смерть», 1889), низки поетичних збірок, дорожніх нарисів, літературно-критичних статей. Багато творів Гі де Мопассана видано в українському перекладі.

Приз мені вручали відомі поети Степан Олійник, Микола Нагнибіда, Платон Воронько

Олійник Степан Іванович (1908–1982) — український письменник-гуморист. Автор збірок гумору і сатири, в тому числі «Творів» (т. 1–4. К, 1978), збірки біографічних оповідань «3 книги життя» (1964).

Нагнибіда Микола Львович (1911–1985) — український поет, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1970). Автор понад двадцяти збірок, у тому числі «Вибраних творів» (т. 1–2, 1961, 1971), «Творів» (т. 1–3, 1981), кількох книжок нарисів, низки перекладів, зокрема з білоруської мови.

Воронько Платон Микитович (1913–1988) — український поет, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1972). Автор низки збірок, у тому числі «Творів» (т. 1–2, 1973), «Творів» (т. 1–4, 1982–83), книжок віршів-мініатор і віршованих оповідань, казок, балад, поем для дітей. Багато віршів П. Воронька подано на музику, стали піснями.

Це було десь біля Чутового

Чутове — селище міського типу Полтавської області, районний центр. Засноване наприкінці 17 ст.

де мені впитало починати шлях у літературу з Василем Симоненком, Тамарою Коломієць, Миколою Сомом, Станіславом Тельнюком, Василем Діденком, Василем Захарченком, Вадимом Пепою, Борисом Мар'яном (Молдавія)

Симоненко Василь Андрійович (1935–1963) — український поет, журналіст, один з найяскравіших представників покоління «шістдесятників». За життя вийшла збірка «Тиша і грім» (1962), посмертно видані збірки «Земне тяжіння» (1964), «Поезії» (1966), «Лебеді материнства» (1981), «Поезії» (1985). Лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1995, посмертно).

Коломієць Тамара Опанасівна (нар. 1935) — українська поетеса, перекладач. Автор збірок «Проліски» (1956), «Червоні маки» (1961), «Під вітрилами хмар»

(1967), «Колос літа мого» (1970), «Осінь борозна» (1981), «Багаття на межі» (1984), «Дорога в листопад» та ін., поезій для дітей («Пастушок», «Хто розсипав роси», «Пісня джерельця» та ін.), перекладів.

Сам Микола Данилович (нар. 1935) — український поет, заслужений діяч мистецтв України з 2006. Автор збірок «Йду на побачення» (1957), «Святий хліб» (1961), «Дума над вогнем» (1968), «Товариство» (1979), «Хроніка воєнного дитинства» (1985), «3 матір'ю на самоті», «Моєї радості слюза», «Сто спітафій», «Як я Сталіна хоронив» та ін. Чимало його віршів покладено на музику і стали піснями.

Тельнюк Станіслав Володимирович (1935–1990) — письменник, критик, перекладач. Автор збірок поезій «Легенда про будні» (1963), «Робота» (1976), «Долоні світу» (1983), «Сузір'я любові» (1987), повістей «Туди, де сонце сходить» (1967), «Павло з Мукунги» (1981), історичного роману-дилогії «Грає синє море» (1971, 1985), біографічної повісті «Павло Тичина» (1979), літературно-критичних нарисів та ін.

Діденко Василь Іванович (1937–1990) — український поет. Автор збірок «Зацвітай, калино» (1957), «Заповітна земля» (1965), «Дзвонять конвалії» (1972), «Дзвінка фонетика» (1984), «Дивокрай» (1987), ряду пісень.

Захарченко Василь Іванович (нар. 1936) — український письменник, публіцист, заслужений працівник культури України, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1995). Був репресований радянською владою (1973–76). Автор збірок повістей і оповідань «Співучий корінь» (1964), «Трамвай о шостій вечора» (1966), «Стежка» (1968), «Дзвінок на світанні» (1981), «У п'яницю після обід» (1982), «Лозові кошики» (1986), «Велика Ведмедиця» (1988), романів «Ярмарок» (1986), «Клекіт старого лелеки» (1989), «Прибутні люди» (1994), «Пий воду з криниці твоєї» та ін., публіцистичних статей.

Пена Вадим Іванович (нар. 1936) — український письменник. Автор поетичних книжок для дітей («Найкращий трамвай», «Прилетів лелека з вирію», «Скажи мені, соколе»), повісті «Не підведи, брате», історичних нарисів «Ключі од вирію», «Україна в дзеркалі тисячоліть», кіносценаріїв та ін.

запізнатися з класиками нашої і світової літератури: Остапом Вишнюком, Андрієм Головкаком, Петром Панчем, Павлом Тичиною, Максимом Рильським

Вишня Остап (справжнє ім'я — Губенко Павло Михайлович, 1889–1956) — український письменник-сатирик і гуморист. Репресований радянською владою (1933), реабілітований (1955). Автор гумористичних і сатиричних оповідань, фейлетонів, памфлетів, мініатюр, усмішок, рецензій, пародій. Більшість з них увійшла до «Творів» (т. 1–7, 1963–65), «Творів» (т. 1–5, 1974–75).

Головка Андрій Васильович (1897–1972) — український письменник, один із зачинателів модерного стилю в українській літературі, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1969). Автор численних поезій, повістей і романів, п'єс, кіносценаріїв, перекладів. Більшість з них увійшла до «Творів» (т. 1–5, 1976–77), «Творів» (т. 1–2, 1986–87).

Сосюра Володимир Миколайович (1898–1965) — український поет, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1963). 1951 р. був звинувачений у «буржуазному націоналізмі», зазнав нападок з боку офіційної критики. Його поеми «Розстріляне відродження», «Мазепа», автобіографічний роман «Третя рота» з ідеологічних причин тривалий час були заборонені; вони побачили світ майже через чверть століття після смерті поета. Найповніше видання В. Сосюри — «Твори» (т. 1–10, 1970–72).

Тичина Павло Григорович (1881–1967) — український поет, державний і громадський діяч, академік АН УРСР, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1962). Був директором Інституту літератури АН УРСР (1936–39, 1940–43), міністром освіти республіки (1943–48), головою Верховної Ради

УРСР (1953–59). За словами знаного історика вітчизняної літератури С. Єфремова, «Тичину важко уложити в рамки одного якогось напрямку чи навіть школи. Він з тих, що самі творять школи... Поет, мабуть, світового масштабу, Тичина формою глибоко національний, бо зумів у своїй творчості використати все багате надбання попередніх поколінь. Він наче випив увесь чар народної мови і вмів орудувати нею з великим смаком і майстерністю». Творча спадщина П. Тичини найповніше відображена в «Зібранні творів» (т. 1–12, 1983–90).

Рильський Максим Тадейович (1895–1964) — український поет, громадський діяч, академік АН УРСР з 1943. Зазнав політичних репресій. Автор поетичних і прозових творів, численних перекладів, літературознавчих та мистецтвознавчих праць. Найповніше видання — «Зібрання творів» (т. 1–20, 1983–90). В серії «Бібліотека УЛЕ: вершини письменства», яку випускає видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, вийшли «Вибрані твори» М. Рильського (т. 1–2, 2005–06).

доля дарувала мені високу честь бути особою знайомим: з Павлом Тичиною, Володимиром Сосурого, Олесем Гончарем, Андрієм Малишкою, Миколою Бажаном, Олексю Коломієм

Гончар Олесь (Олександр) Терентійович (1918–1995) — український письменник, громадський діяч, академік АН України з 1978, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1962), Герой України. Впродовж 1959–71 рр. очолював Спілку письменників України. Неодноразово обирався депутатом Верховних Рад СРСР і УРСР. Автор романів, повістей, оповідань, новел, нарисів, літературознавчих, літературно-критичних і публіцистичних статей, низки кіносценаріїв. Багато з них увійшло до «Творів» (т. 1–6, 1978–79; т. 1–7, 1987–88).

Малишко Андрій Самійлович (1912–1970) — український поет, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1964). Автор поетичних збірок, поем, літературно-критичних статей, лібрето опер, перекладів: «Твори» (т. 1–10, 1972–74), «Твори» (т. 1–5, 1986–87), «Поетичні твори. Літературно-критичні статті» (1988). На вірші поета створено чимало пісень, зокрема всесвітньовідомі «Пісня про рушник».

Бажан Микола Платонович (1904–1983) — український поет, перекладач, державний і громадський діяч, академік АН УРСР з 1951, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1965). Був заступником голови Ради Міністрів УРСР (1943–48). У 1953–59 рр. — голова Спілки письменників України, впродовж 1959–83 рр. — головний редактор Української Енциклопедії. Автор поетичних збірок, поем, книжок літературно-критичних і публіцистичних статей, есе, нарисів, перекладів. Багато з них увійшло до «Творів» (т. 1–4, 1974–75), «Вибраних творів» (т. 1–2, 2003–04).

Коломієць Олексій Федотович (1919–1994) — український драматург, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1977). Автор понад 20 п'єс, збірки оповідань. Багато з них увійшло до видань «Драматичні твори» (т. 1–2, 1979), «Вибрані твори» (т. 1–2, 1988), «П'єси» (1990).

як духовний батько оберігав нас, молодих, від протягів з Банкової

Банкова — вулиця у Печерському районі м. Києва, де за радянського часу мистився ЦК Компартії України.

і далі, за текстом Святого Писання

Святе Писання, Святе Письмо, Біблія — збірник текстів, на яких ґрунтуються світогляд, мораль та етичні принципи юдаїзму і християнства.

поїменним переліком призвідців Голодомору

Призвідець, призвідник — організатор, ініціатор чого-небудь, безпосередній вивуватець злочинних діянь.

НЕПЕРЕРВНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

рахманний, всеплодучий чернозем, уся таблиця Менделєєва

Рахманний — тихий, спокійний. Тут: образно.

Менделєєв Дмитро Іванович (1834–1907) — російський хімік. Відкрив закон періодичності — один з фундаментальних законів природи, створив першу таблицю хімічних елементів (названу таблицею Менделєєва); займався питаннями з метеорології, астрономії, повітроплавання, розробив гідратну теорію розчинів. У 1888 р. вивчав проблему видобування і транспортування кам'яного вугілля в Донбасі.

Інстинкт самозахисту породив небувалий в історії тип регулярної армії, своєрідного гвардійського корпусу — Запорозьку Січ

Запорозька Січ, Запорізька Січ — військово-політична організація українського козацтва у 16–18 ст. Назву дістала від способу захисту козацьких поселень від зовнішньої небезпеки — «засіки», «січі» (невеликих укріплених поселень у плавнях та на островах басейну Дніпра). Друга частина назви вказує на місце розташування укріплень — за порогами, які в кількох місцях перетинали Дніпро на відтинку між сучасними містами Дніпропетровськ і Запоріжжя.

Одним з основних призначень Запорізької Січі була боротьба проти турецько-татарської агресії. Зростання в середовищі запорожців незалежницьких прагнень, вироблені на Січі форми державного управління та наявність національної еліти (освіченої, досвідченої козацької старшини) підготували могутню всенародну Національно-визвольну війну українського народу 1648–54 рр. під проводом гетьмана Б. Хмельницького проти гніту Росполитой.

На початку 1709 р. запорізькі козаки на чолі з кошовим отаманом К. Гордієнком підтримали гетьмана І. Мазепу у його прагненні добитися незалежності України. У травні того самого року царські війська зруйнували Запорізьку Січ, а остаточно вона була ліквідована 1775 р. за таємним наказом російської імператриці Катерини II.

А от Україна має і Валуєвський циркуляр, і Емський акт

Валуєвський циркуляр 1863 — розпорядження міністра внутрішніх справ царської Росії П. Валуєва про «припинення» видання релігійної та навчальної літератури українською мовою. В циркулярі стверджувалося, що «ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може», що це та ж російська мова, тільки зіпсована впливом Польщі.

Емський акт 1876 — розпорядження російського імператора Олександра II, спрямоване проти українського національно-культурного руху (підписане у німецькому місті Емсі).

Емський акт забороняв ввозити з-за кордону будь-які книги українською мовою, видавати українською мовою оригінальні твори і робити переклади з інших мов, за винятком історичних пам'яток та художньої літератури з обов'язковим дотриманням російської орфографії. Були заборонені також сценічні вистави, тексти для нот і публічні читання українською мовою. Місцевій адміністрації наказувалося посилювати нагляд, щоб у початкових школах не велось викладання українською мовою, а з бібліотек були вилучені українські книжки.

Більше того, Котляревський, Квітка-Основ'яненко, Гребінка та інші не тільки спілкувалися, а й творили рідною мовою

Котляревський Іван Петрович (1769–1838) — український письменник, театральний і громадський діяч, дослідник історії та фольклору, один з видатних ідеологів Просвітництва в Україні. Автор першого твору нової української літератури — поеми «Енеїда» (1798), п'єс «Наталка Полтавка» (надр. 1838), «Москаль-чарівник» (надр. 1841) та ін.

І. Котляревський увів в українську літературу той основний словниковий склад народної побутової мови, яким великою мірою послуговувалися укра-

їнські письменники дошевченківського періоду (загалом «Енеїда» містить 7 тисяч слів різноманітних семантичних груп), довів здатність української мови до творення високохудожньої літератури.

Тільки від часу Котляревського українське письменство, на думку І. Франка, «приймає характер новочасної літератури, стає чимраз відповідальніше до його потреб» (Франко І. Зібрання творів, т. 38. К., 1983, с. 7).

Квітка-Оснoв'яненко (справжнє прізвище — Квітка) Григорій Федорович (1778–1843) — український письменник, громадський діяч, перший видатний прозаїк нової української літератури («батько української прози»). Автор низки п'єс, у тому числі «Сватання на Гончарівці» (1835) і «Шельменко-денщик» (1840), роману «Пан Халевський» (1840), повістей, оповідань, етнографічних нарисів. Найповніше видання — «Зібрання творів» (т. 1–7, 1978–81). Співвидавець першого українського науково-літературного журналу «Украинский вестник» (1816–19).

Гребінка Євген Павлович (1812–1848) — український письменник, педагог, видавець. Матеріально підтримував Т. Шевченка, брав участь у викупі його з кріпацтва, видав «Кобзаря». Автор байок (як байкар, за твердженням І. Франка, зайняв «перше місце в нашій письменстві»), віршів українською і російською мовою [окремі з них покладено на музику і стали народними піснями («Ні, мамо, не можна нелюба любити»), поширювалися як романси («Черные очи»), оповідань, повістей, роману «Доктор» (1844). Більшість спадщини Є. Гребінки увійшла до його «Творів» (т. 1–5, 1957), «Творів» (т. 1–3, 1980–81).

Але в чому трагічно для себе помилялися апологети шовінізму

Апологет — активний представник і пропагандист певної ідеї, доктрин, політичного курсу тощо.

Шовінізм — агресивна форма націоналізму, що пропагує національну винятковість, зневагу до інших національностей, розпалює ворожнечу між країнами й народами; властива імперським державам тощо.

Гласність і п'юралізм, що відкрили трибуни мітингів...

П'юралізм — тут: наявність різних сил, течій, сил, думок тощо в політиці, економіці, ідеології, релігії та ін.

У цій нервозній атмосфері почастишали акти прямого вандалізму

Вандалізм — нещадне руйнування, нищення пам'яток мистецтва й культури; безжальне ставлення до чого-небудь цінного.

автор скульптур Іван Макарович Гончар

Гончар Іван Макарович (1911–1993) — український скульптор, художник, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1989). Автор пам'ятників Т. Шевченку (с. Шешори Івано-Франківської області), С. Васильченку (м. Ічня Чернігівської області) та ін., композицій «Берегиня», «Ярило», портретів М. Заньковецької, А. Солов'яненка, Б. Олійника та ін., три графічних альбоми «Мальовнича Україна». Колекція народного мистецтва і предметів побуту, яку збирав Іван Макарович упродовж свого життя, представлена у створеному ним музеї (тепер Український центр народної культури «Музей Івана Гончара»).

знищено оригінали скульптур саме легендарних героїв України — Хмельницького, Гонта, Залізняка і Довбуша.

Хмельницький Богдан Зіновій Михайлович (бл. 1595–1657) — український державний і політичний діяч, полководець, гетьман України (1648–57), засновник Української гетьманської держави (Гетьманщини).

Гонта Іван (р. н. невідомий — 1768) — один з керівників національно-визвольного повстання 1768 р. (Коліїщини) у Правобережній Україні проти гніту Польщі. Страчений після жаклих катувань польськими карателями поблизу м. Могилів-Подільського (тепер Вінницької області).

Залізник Максим (поч. 40-х років 18 ст. — р. см. невідомий) — народний герой, запорізький козак, один з керівників національно-визвольного повстання 1768 р. (Коліївщини) у Правобережній Україні проти гніту Польщі. Схоплений російськими військами, які разом з польськими карателями придушили повстання. Після нелюдських катувань засланий у Сибір на довічну каторгу, де й помер.

Довбуш Олекса (1700–1745) — ватажок руху карпатських опришків у 1730–40-х рр.

Я завжди стверджував, що сприйму критику, скажімо, від Левка Григоровича Лук'яненка

Лук'яненко Левко Григорович (нар. 1928) — український громадсько-політичний діяч, дипломат, юрист, Герой України. За антирадянську діяльність був засуджений до смертної кари, замінені у в'язненні. Багато років поневірявся у мордовських таборах (Російська Федерація), на засланні в Сибіру. Один з активних борців за незалежність України, народний депутат України багатьох скликань.

Недавня югославська трагедія

Йдеться про розпад Югославії в 90-х рр. 20 ст., братовбивчі конфлікти на її території і військове втручання НАТО.

адепти так званого нового світопогляду

Адепти — тут: пропагандисти, речники певних доктрин, ідей, переконань тощо

розв'язання проблеми УПА

УПА (Українська повстанська армія) — збройне формування, яке утворилося 1943 р. під час німецько-фашистської окупації і діяло переважно на західно-українських теренах до початку 1950-х років. Тут: ідеться про проблему визнання УПА воюючою стороною у Другій світовій війні.

включаючи так зване русинство

Русинство — тут: різновид антиукраїнської, сепаратистської діяльності, яку намагаються розпалити окремі особи як в Україні, так і за кордоном (зокрема, професор П. Р. Магочі, США).

і два ядерні удари, від яких Хіросіма і Нагасакі потерпіли жахливіше, ніж біблійні Содом і Гоморра

Хіросіма — місто в Японії. 6 серпня 1945 р. США скинули на нього першу атомну бомбу, внаслідок чого значну частину міста було зруйновано і понад 140 тисяч його мешканців вбито і поранено.

Нагасакі — місто в Японії. 9 серпня 1945 р. на нього було скинуто американську атомну бомбу, від вибуху якої зруйновано частину міста і вбито та поранено майже 75 тисяч мешканців.

Содом і Гоморра — давньопалестинські міста, зруйновані землетрусом. За легендою, ця катастрофа була карою їхнім жителям за розбещеність. Звідси вислів «содом і гоморра», що означає хаос, крайню аморальність, розпусту.

Ще 1918 року Михайло Грушевський передбачив це

Грушевський Михайло Сергійович (1866–1934) — український історик, соціолог, державний і громадський діяч, академік ВУАН (АН УРСР) і АН СРСР. Був головою Української Центральної Ради (1917–18). Автор капітальної праці — «Історії України-Руси» (т. 1–10 у 13 книгах, 1898–1936) та ін.

амішали у свої внутрішні справи чужоземного протектора

Протектор — тут: покровитель, захисник.

Скажіть, отважилося бы НАТО во главе с Олбрайт, Блером, Соланой і К учинить агрессию*

Олбрайт Мадлен (нар. 1937) — державний діяч, перша в історії США жінка, яка займала посаду державного секретаря країни.

Блер Ентоні (нар. 1953) — британський державний і політичний діяч. З 1994 р. — лідер Лейбористської партії, від 1997 р. — прем'єр-міністр Великої Британії.

Солана Хав'єр Мадар'ята (нар. 1942) — іспанський державний і політичний діяч, дипломат. Був (1995–99) генеральним секретарем Організації Північно-атлантичного Договору (НАТО). Від жовтня 1999 р. — генеральний секретар Ради Європейського Союзу (ЄС), верхівний представник ЄС з питань безпеки і зовнішньої політики.

де родилось Кирило-Мефодіевское братство

Кирило-Мефодієвське братство (товариство) — українська таємна політична організація, що виникла в грудні 1845 р. — січні 1846 р. Названа іменами відомих слов'янських просвітителів Кирила і Мефодія. За даними царської охорони, восени 1846 р. загальна кількість членів братства становила 12 осіб, у тому числі М. Гулак, М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко, В. Білозерський. Програмні положення були викладені у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства Кирила і Мефодія» (основний автор — М. Костомаров) та «Записках» (підготовлені В. Білозерським).

Братство проіснувало 14 місяців. У березні 1847 р. за доносом провокатора організація була викрита, а її членів заарештовано. Найтяжче покарано Т. Шевченка, якого віддали в солдати Окремого Оренбурзького корпусу із забороною писати й малювати.

До всіх найтаємніших архівів з початком «перестройки» першими кинулися Олександр Яковлев і його команда

Яковлев Олександр Миколайович (1923–2005) — радянський політичний діяч. У 1985–86 рр. завідував відділом пропаганди ЦК КПРС, у 1986–90 був секретарем ЦК, у 1987–90 — член Політбюро ЦК КПРС. У 1993–95 рр. очолював Федеральну службу телебачення і радіомовлення Росії. Автор ряду книжок, у тому числі «Гірка чаша. Більшовизм і реформація Росії» (1994).

...витискали до останнього хлібоздачу місцеві божки під наглядом Казановича й Молотова. Чого вартий лише лист, надісланий Косіоров

Казанович Лазар Мойсейович (1893–1991) — радянський державний і партійний діяч. У 1925–28 рр. був генеральним секретарем ЦК Компартії України, у 1932–33 рр. — один з організаторів Голодомору в Україні та на Кубані, активний інспіратор масових репресій; з 1947 — перший секретар ЦК Компартії України, організував кампанію цькування діячів української культури, приписуючи багатьом з них «буржуазний націоналізм». 1957 р. разом з деякими компартійними діячами виступив проти М. Хрущова, був усунутий від партійного і державного керівництва.

Молотов (справжнє прізвище — Скрябін) В'ячеслав Михайлович (1890–1986) — радянський державний і політичний діяч. У 1920–21 рр. — перший секретар ЦК Компартії України, один з винуватців Голодомору 1932–33 рр. в Україні, масових репресій; 1939 р. підписав договір про ненапад між СРСР і нацистською Німеччиною (пакт Ріббентропа–Молотова), 1957 р. рішенням ЦК КПРС усунутий від влади.

Косіор Станіслав Вікентійович (1889–1939) — радянський партійний діяч. Один з організаторів Компартії України, у 1928–38 рр. був її генеральним (з 1934 р. — першим) секретарем. Безпосередній організатор та виконавець політики фізичного і духовного геноциду українського народу, що проявився в ліквідації «українізації», насильницькому російщенні республіки, організації Голодомору 1932–33 рр., фабрикуванні численних політичних процесів та масовому винищенні національної інтелігенції.

Хоча було б не зайве оприлюднити імена світочів української мислі, починаючи від Юрія Дрогобича

Дрогобич Юрій (Дрогобицький) Юрій, Котермак Юрій; бл. 1450–1494) — український учений, доктор філософії з 1478 і доктор медицини з 1482. У

1481–82 рр. — ректор Болонського університету (Італія), згодом професор Краківського університету в Польщі (1487; за ін. даними, 1488).

Що й потвердив у своїй розлогій, сповненій солідного фактажу, доповіді Борис Євгенович Патон

Патон Борис Євгенович (нар. 1918) — український учений, президент Національної академії наук України (з 1962), член багатьох зарубіжних академій, Герой України. Від 1953 р. — директор Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона НАН України, автор понад 400 винаходів.

МОВА — ЦЕ ГОЛОС НАРОДУ

гідний народу, який і в найупослідженіші часи щедрий на світові генії Шевченка і Франка, Лесі Українки і Котляревського, Коцюбинського і Стефаника

Шевченко Тарас Григорович (1814–1861) — український поет, художник, мислитель. Йому належить виняткова роль у формуванні української національної ідеології, українського національного духу. Геніальна творчість Тараса Григоровича, його мученицьке життя зробили Великого Кобзаря одним з найпотужніших, центральних символів українського національного руху.

Творча спадщина Т. Шевченка складається зі збірки поезій «Кобзар», драми «Назар Стодоля», фрагментів двох незакінчених п'єс, дев'яти повістей, Щоденника, Автобіографії, майже 250 листів і 835 картин, малюнків та ескізів.

Твори Т. Шевченка перекладено майже 100 мовами світу. Його творчістю завершився процес становлення нової української літератури як явища літератури світової. Найповніше видання — «Повне зібрання творів» (т. 1–11, 1951–53).

Франко Іван Якович (1856–1916) — український письменник, учений, громадсько-політичний діяч. Творча спадщина Великого Каменяра багата й різноманітна, він автор близько 4000 літературних, публіцистичних та наукових праць.

За своє життя пройшов складну світоглядну еволюцію. Вершиною ідейно-філософських поглядів І. Франка, його політичним заповітом стала поема «Мойсей» (1905). А такі твори, як вірші «Каменярі» (1878), «Вічний революціонер», «Не пора, не пора...» (обидва — 1880), повісті «Борислав сміється» (1881) і «Захар Беркут» (1883), драма «Украдене щастя» (1893), казка-поема для дітей «Лис Микита» та інші, вже давно стали хрестоматійними. Найповніше видання — «Зібрання творів» (т. 1–50, 1976–86).

Українка Леся (справжнє ім'я — Косач-Квітка Лариса Петрівна, 1871–1913) — українська поетеса, громадський діяч. Автор збірок ліричних віршів («На крилах пісень», 1883; «Думи і мрії», 1899; «Відгуки», 1902), поем («Місячна легенда», 1892; «Давня казка», 1893; «Одно слово», 1903), драматичних творів («Кассандра», 1907; «В пуці», 1909; «Лісова пісня», 1911; «Камінний господар», 1912, та ін.), публіцистичних творів, перекладів тощо. Найповніше видання — «Зібрання творів» (т. 1–20, 1975–79).

Котляревський Іван Петрович — український письменник, театральний і громадський діяч (див. на с. 564).

Коцюбинський Михайло Михайлович (1864–1913) — український письменник і громадський діяч. Автор оповідань («Для загального добра», 1906; «Подарунок на іменини», 1912, та ін.), віршів (цикл поезій у прозі «З глибини», 1903–04), повістей («Fata morgana», 1903–10; «Тіні забутих предків», 1911), новел, нарисів, публіцистичних і літературно-критичних статей, рецензій, перекладів (див. «Твори», т. 1–7, 1973–75; «Твори», т. 1–4, 1984–85; «Твори», т. 1–2, 1988).

За рішенням Всесвітньої Ради Миру 1964 р. в багатьох країнах урочисто відзначалося 100-річчя від дня народження М. Коцюбинського.

Степаник Василь Семенович (1871–1936) — український письменник, громадський діяч. Був депутатом австрійського парламенту (1908–18). Май-

стер психологічної новели (збірки «Синя книжечка», 1899; «Камінний хрест», 1900; «Мое слово», 1905; «Земля», 1926, та ін.), «абсолютний пан форми» (І. Франко), мав великий вплив на творчість багатьох українських письменників. Найповніше видання — «Повне зібрання творів» (т. 1–3, 1949–54).

вельми дітливо болоча

Діткливий — такий, що дуже вражає; чутливий, дошкульний, дразливий; надзвичайно важливий.

наша мова повторить долю креольської

Креольські мови — мови, що виникли в колоніях унаслідок контактів європейських мов (англійської, голландської, іспанської, португальської, французької) з мовами корінного населення або переселенців.

Прислухайтесь: «лізинг», «факторинг», «франчайзинг», «факс», «ксерокс», «принтер», «картридж», «степлер», «пенітенціарна» (простити Господи!) система

Лізинг — вид довгострокової оренди або кредитування нерухомого майна, техніки, обладнання, товарів.

Факторинг — 1) різновид кредитування клієнта на значну суму з різним ступенем участі у виробничій діяльності фірми-кредитувальниці; 2) купівля банком у клієнта права на виплати за борговими зобов'язаннями; 3) придбання права вимоги з поставки товарів і надання послуг, прийняття ризику виконання таких вимог та інкасація цих вимог; 4) різновид торговельно-комісійної операції, яка поєднується з кредитуванням обігового капіталу клієнта.

Франчайзинг — надання економічного захисту, пільг з боку певної фірми своїм клієнтам, що започатковують новий бізнес.

Факс (те саме, що телефакс) — 1) апарат з друкувальним пристроєм, який використовується для приймання та передавання графічної, друкованої інформації засобами телефонного зв'язку; 2) повідомлення, передача або інформація, прийнята таким апаратом; 3) номер абонента для такого зв'язку.

Ксерокс — апарат, за допомогою якого здійснюється копіювання методом ксерографії (електрографії).

Принтер — друкувальний пристрій, що підключається до комп'ютера.

Картридж — вугільний патрон для ксерокса, принтера.

Степлер — пристрій для скріплення паперу.

Пенітенціарна система — система виконання кримінальних покарань у вигляді позбавлення волі.

Але це вже не преса, а «медіа», і переймається вона «брифінгами», «рейтингами» і «промоушингами»

Брифінг — інформаційна зустріч-бесіда з журналістами.

Рейтинг — 1) показник оцінки чиєї-небудь діяльності, популярності, що визначається соціологічним опитуванням; 2) відносний показник надійності ділового партнера, банку, страхової компанії; 3) індивідуальний числовий коефіцієнт шахіста, складений з урахуванням його попередніх виступів; числовий коефіцієнт шахового турніру, рівний середньому індивідуальному коефіцієнту його учасників.

Промоушинг, промоушн — сприяння утворенню (організації) якого-небудь підприємства, просуванню товарів, послуг на ринок тощо.

Треба вклонитися подвижництву *Анатолія Погрібною*

Погрібний Анатолій Григорович (нар. 1942) — український критик, публіцист, літературознавець, доктор філологічних наук, професор, академік Української академії оригінальних ідей (з 1993), АН вищої школи України (з 1996), заслужений працівник вищої школи України, лауреат Національної премії України імені Т. Г. Шевченка (2006). Автор книжок «Художній конфлікт і розвиток сучасної радянської прози» (1981), «Осягнення сутності» (1985),

«Яків Щоголів» (1986), «Олесь Гончар» (1987), «Борис Грінченко», «Криниці, яким не зміліти», «Боронити bastiони», «Якби ми вчилися так як треба. Розмови про наболіле», «По зачарованому колу століть», «Світовий мовний досвід та українські реалії», «Децо про національні пріоритети і стратегію націєвбивства», «Жива душа донбасівського краю» та ін.

Варто згадати добрим словом «Просвіту» та її чолового Павла Мовчана
Мовчан Павло Михайлович (нар. 1939) — український поет, перекладач, кінодраматург, громадський діяч, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1992). Голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка з 1990. Автор збірок «Нате!» (1963), «Кора» (1968), «Зело» (1973), «Пам'ять», «Гончарне коло» (обидві — 1977), «Досвід» (1980), «В день молодого сонця» (1981), «Жолудь» (1983, 1990), «Світло» (1986), «Поріг» (1988), «Осереддя» (1989), «Материк» (1991), «Хрест» та ін., книжок для дітей («Нитка-оксамитка», 1975; «Зозуліні чобітки», 1987, та ін.), публіцистичних і літературно-критичних праць («Хвала Канону», 1989; «Ключ розуміння», 1990; «Мова — явище космічне», 1989; «Витоки», 2002), перекладів, кіносценаріїв. Обирався народним депутатом України кількох скликань.

Подякуймо й журналові «Дніпро» з головним його редактором Миколою Луківим

Луків Микола Володимирович (нар. 1949) — український поет, громадський діяч, заслужений діяч мистецтв України і Російської Федерації. Головний редактор журналу «Дніпро» (з 1990). Автор збірок «Ріка» (1973), «Політ» (1979), «Отча земля» (1983), «Кущ осінньої калини» (1985), «Право на пам'ять» (1987), «Росте черешня в мамі на городі» (1992), «Доля і час» (2003), «Балада про брата» (2005), книжки пісень «Величальна Україні» та ін., публіцистичних статей. Багато віршів М. Луківа покладено на музику.

Як це трапилось, зокрема, з Європейською хартією регіональних мов або мов меншин

Європейська хартія регіональних мов або мов меншин — міжнародно-правовий документ, підписаний 5 листопада 1992 р. державами — членами Ради Європи. Україна приєдналася до Хартії 2 травня 1996 р., ратифікувала 15 травня 2003 р. Спрямована на охорону історичних регіональних мов або мов меншин Європи, які знаходяться під загрозою відмирання, в рамках національно-го суверенітету і територіальної цілісності держав.

СЛОВО ПРО СЛАВЕТНИХ І ЗНАНИХ

ВОІСТИНУ НАРОДНИЙ

Зі статей про Т. Г. Шевченка: «Силове поле безсмертя» (1984), «Пророцтво Шевченка збулося» (1986), «Воїстину народний» (1988), «Вічний сучасник» (1989), «Слово поета єднає народи» (1990; в основі — виступ на урочистому вечорі, присвяченому 175-річчю від дня народження Великого Кобзаря), більшість яких уміщена у книзі Б. Олійника «Криниці моралі та духовна посуха» (1990).

Шевченко Тарас Григорович — український поет, художник, мислитель (див. на с. 568).

Лише отис Шевченкіани становить поважний енциклопедичний двотомник, укладений і витущений у світ стараннями академіка Бажана
Мається на увазі «Шевченківський словник» у 2 томах (1978), підготовлений Інститутом літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР і Головною редакцією Української Енциклопедії, яку очолював Микола Платонович Бажан.

Взяти хоча б Кукольника чи того ж Северяніна, чи й князю Чарську
Кукольник Нестор Васильович (1809–1868) — російський письменник. Українець з роду. Автор віршів, п'ес, багатьох прозових творів, у тому числі з української тематики (повісті «Максим Созонтович Березовський», 1844; «Запорожці», 1871, та ін.).

Северянін Ігор (справжнє ім'я — Лотарев Ігор Васильович, 1887–1941) — російський поет. Автор кількох поетичних збірок, автобіографічного роману у віршах. Його твори перекладено майже всіма європейськими мовами.

Чарська (справжнє прізвище — Чурилова) Лідія Олексіївна (1875–1937) — російська письменниця. Автор прозових творів («Записки інститутки», 1902; «Сміливе життя», 1905, та ін.).

А Шевченко і Пушкін, Гоголь і Достоевський, Коцюбинський і Платонов, Блок і Тичина по смерті лише й починають жити

Пушкін Олександр Сергійович (1799–1837) — російський письменник, родоначальник нової російської літератури. Автор багатьох віршів, поем «Кавказький бранець» (1820–21), «Бахчисарайський фонтан» (1923), «Мідний вершник» (1833), роману у віршах «Євгеній Онегін» (1823–31), повістей «Пікова дама» (1833), «Капітанська дочка» (1833–36), «Нарису історії України» (1831). Українською мовою видано «Твори» О. Пушкіна (т. 1–4, 1953–54).

Гоголь Микола Васильович (1809–1852) — український і російський письменник. Автор багатьох творів, які назавжди увійшли до скарбниці світової літератури: поема-роман «Мертві душі» (1842), комедія «Ревізор» (1836), повість «Тарас Бульба», циклі повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки», оповідання та ін.

Достоевський Федір Михайлович (1821–1881) — російський письменник. Автор романів «Злочин і кара» (1866), «Ідіот» (1866), «Біси» (1871–72), «Брати Карамазови» (1879–80) та ін. Низка творів перекладена українською мовою.

Коцюбинський Михайло Михайлович — український письменник і громадський діяч (див. на с. 568).

Платонов (справжнє прізвище — Климентов) Андрій Платонович (1899–1951) — російський письменник. Автор поетичних і прозових творів, у тому числі повістей «Епіфанські шлюзи» (1927), «Місто Градов» (1928), «Ріка Потудань» (1937), «Котлован» (1930, опубл. 1969), «Ювенільне море» (1934, опубл. 1979), «Походження майстра» (1929), роману «Чевенгур» (1929, опубл. 1988) та ін., публіцистичних статей. Окремі твори перекладено українською мовою.

Блок Олександр Олександрович (1880–1921) — російський поет, перекладач, представник символізму. Автор численних творів: «Віршів про Прекрасну Даму» (1904), поетичних циклів («Ямби», 1907–14; «Страшний світ», 1916, та ін.), поем («Солов'їний сад», 1915; «Дванадцять», 1918, та ін.), драм, літературно-критичних статей тощо. В Україні твори О. Блока перекладалися багатьма майстрами слова, в тому числі Б. Олійником. Видано збірку «Поезії» (1980).

Тичина Павло Григорович — український поет, державний і громадський діяч (див. на с. 562–563).

А Тарас Шевченко — один. Як і Пушкін, Гомер, Данте, Петєфі

Гомер — легендарний давньогрецький поет. Роки його життя вченими досі точно не встановлено (приблизно від 12 до 7 ст. до н. е.). Давні біографи зображують Гомера як мандрівного незрячого співця. З його ім'ям пов'язують створення епічних поем «Іліада» та «Одіссея» (обидві перекладено в Україні).

Данте Аліґ'єрі (1265–1321) — італійський поет епохи Відродження. Вершиною його творчості є поема «Комедія», яку нащадки назвали «Божественною» (1307–21, вид. 1472). Автор повісті «Нове життя» («Vita nuova», 1292); її називають «першою ліричною автобіографією» у світовій літературі), трактатів «Про народну мову», «Монархія» та ін. В Україні видано «Вибране» А. Данте (1968).

Петефі Шандор (1823–1849) — угорський поет, учасник революційних подій в Угорщині 1848–49. Автор віршів, зокрема ліричного циклу «Хмари» (1845–46), поем «Витязь Янош» (1844), «Апостол» (1848). В Україні вийшли «Вибрані поезії» (1959) та «Поезії» (1972) Ш. Петефі.

Ось лише фрагмент з атестації духовного світу Шевченка, поданий академіком О. І. Білецьким: «Образи декоративних скульптур Торвальдсена, ідеали людської краси, втілені в статуях Аполлона Бельведерського, Венери Медіцейської, Гerkулеса Фарнезького, багатство життєвої сили Рубенса... ідеальні люди художників італійського Ренесансу, тонка психологія портретів Ван Дейка, ефектна трагедія «Останнього дня Помпей», музика Глінки, Бетховена, Моцарта, Обера, Белліні... поряд з цим враженням від літератури і поезії, починаючи від «Анахарсиса» Бартеlemi та «Історії занепаду і зруйнування Римської імперії» Гіббона, від життєписів італійських художників Вазарі й паралельних біографій Плутарха і продовжуючи Пушкіним, Гоголем, Жуковським... Гете, Шиллером, «Робінзоном» Дефо і «Кларисою» Річардсона, романами Голдсмита, Вальтера Скотта, Діккенса... Ось який величезний, неприглушений десятилітнім засланням «з заборонаю писати і малювати», з труднощами дістати друковану книжку — ось який надзвичайно багатий світ... живе в свідомості поета».

Білецький Олександр Іванович (1884–1961) — український літературознавець, академік АН УРСР. Упродовж 1939–41 і 1944–61 очолював Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР. Дослідник давньої та класичної української літератури (див. «Зібрання праць», т. 1–5, 1965–66).

Торвальдсен Бертель (1768 або 1770–1844) — данський скульптор, один з найвідоміших майстрів європейського класицизму 19 ст. Автор пам'ятників М. Коперніку в Варшаві (1830), Дж. Байрону в Кембриджі (1830–31), Ф. Шиллеру в Штутгарті (1835–39), скульптур на міфологічну, історичну, релігійну тематику, надгробку графині Ю. Дунін-Борковської у Домініканському соборі у Львові (1811).

Аполлон Бельведерський — антична скульптура Аполлона, давньогрецького бога світла, сонця, покровителя мистецтва й муз, сина Зевса; зберігається у Ватиканському Бельведері (звідси назва). Є римською мармуровою копією з грецького бронзового оригіналу 4 ст. до н. е. давньогрецького скульптора Леохара (середина 4 ст. до н. е.).

Венера Медіцейська, Афродіта Медічі — антична статуя, прототипом для якої була статуя Афродіти Книдської (бл. 350 до н. е.) давньогрецького скульптора Праксителя (4 ст. до н. е.). Автор — один зі скульпторів його школи. Богиня кохання зображена в ту мить, коли вона виходить з води, біля її ніг — дельфін.

Геркулес Фарнезький, Геракл Фарнезе — антична мармурова копія, зроблена Гліконом з Афин з бронзової статуї, виконаної давньогрецьким скульптором Лісіппом (2-а половина 4 ст. до н. е.). Зберігається в Неаполі. Зображує героя давньогрецької міфології, який відпочиває, спершись на палицю.

Рубенс Пітер (1577–1640) — фламандський художник, один з найвидатніших творців епохи бароко. Автор творів на біблійні, алегоричні та міфологічні теми: «Зняття з хреста» (бл. 1611–14), «Вакханалія» (бл. 1613–15), «Персей і Андромеда» (бл. 1620–21), портретів, пейзажів, циклу декоративних розписів зі сценами життя Марії Медічі (зберігається у Луврі, Париж).

Ван Дейк (Дейк Антоніс ван, 1599–1641) — фламандський художник, учень П. Рубенса. Автор портретів («Карл I у мисливському костюмі», 1633), картин на релігійну та міфологічну тематику.

«Останній день Помпей» — назва картини російського художника, професора Петербурзької академії мистецтв Карла Павловича Брюллова (1799–1852). Саме К. Брюллов узяв активну участь у викупі свого улюбленого учня Т. Шевченка з кріпацтва.

Глінка Михайло Іванович (1804–1857) — російський композитор, родоначальник російської класичної музики. Автор опер «Життя за царя» («Іван Суєзанін», 1836), «Руслан і Людмила» (1842), симфонічних творів, понад 80 романсів. Бував в Україні, написав пісні на слова українського поета В. Забіли («Гуде вітер велими в полі», «Не щецечи, соловейко»), сприяв творчому становленню С. Гулака-Артемовського (видатного українського співака, композитора, автора знаменитої опери «Запорожець за Дунаєм»).

Бетховен Людвіг ван (1770–1827) — німецький композитор, піаніст, диригент. Автор симфоній (3-ї «Героїчної», 1804; 5-ї, 1808; 9-ї, 1823), сонат для фортепіано («Патетичної», 1798; «Місячної», 1801; «Аспасіонати», 1805; «Урочистої меси», 1823) та ін. творів. Звертався до українського музичного фольклору (варіації на основі українських народних пісень «Їхав козак за Дунай» та «За городом качки пливуть», 1816–18).

Моцарт Вольфганг Амадей (1756–1791) — австрійський композитор. Його творчість (більш як 600 творів, у тому числі понад 20 опер, 50 симфоній) — вершина європейської музики 18 ст.

Обер Даніель Франсуа Еспрі (1782 або 1784–1871) — французький композитор. З 1842 — директор Паризької консерваторії. Автор опер, передусім комічних і ліричних — «Фра-Дияволо» (1830), «Бронзовий кінь» (1835), «Чорне доміно».

Белліні Вінченцо (1801–1835) — італійський композитор, представник романтичного напрямку. Автор опер «Сомнабула», «Норма» (обидві — 1831), «Пуритани» (1835) та ін.

Бартелемі Жан Жак (1716–1795) — французький археолог. Головний його твір — «Мандрівка молодого Анахарсиса в Грецію», який свого часу був перекладений на всі європейські мови. У ньому йдеться про домашній побут давніх греків.

Гіббон Едвард (1737–1794) — англійський історик. Основна його праця — «Історія занепаду і зруйнування Римської імперії» (т. 1–6, 1777–88).

Вазарі Джорджо (1511–1574) — італійський архітектор, живописець, історик мистецтва. В 1562 заснував у Флоренції академію рисунка. Автор Палаццо деї Кавальєрі в Пізі (1562), фресок у Палаццо Веккйо у Флоренції (1555) і Залі Реджа у Ватикані (1571–73). Написав книгу «Життєписи найславніших живописців, скульпторів та архітекторів» (1550; укр. переклад, 1970).

Т. Шевченко у повісті «Художник» згадував «Життєпис...» як правдивий документ епохи.

Плутарх (бл. 46 — бл. 127) — давньогрецький письменник, історик, філософ. Головний твір — «Паралельні життєписи» — про видатних греків і римлян (збереглося 50 біографій). Філософські та інші твори Плутарха, що дійшли до нашого часу, об'єднані під умовною назвою «Моралії».

Жуковський Василь Андрійович (1783–1852) — російський поет, один з основоположників романтичного напрямку в російській літературі. Автор балад «Людмила» (1808), «Світлана» (1811), «Вадим» (1817) та ін. творів, низки перекладів. Один з учасників викупу Т. Шевченка з кріпацтва.

Т. Шевченко присвятив В. Жуковському поему «Катерина».

Гете Йоганн Вольфганг (1749–1832) — німецький письменник і мислитель. Заклав основи соціального роману і роману ідей, що набули значного поширення у 19–20 ст., активний учасник літературного руху «Буря і натиск». Автор віршів, поем, повістей, романів. Вершина творчості Гете і водночас одне з найвизначніших явищ світової літератури — трагедія «Фауст» (1773–1831). В Україні вийшло кілька видань Й. В. Гете: «Твори» (1969), «Фауст» (1977) та ін.

Шиллер Фрідріх (1759–1805) — німецький драматург, теоретик мистецтва, історик. Автор драм «Розбійники» (1781), «Змова Фієско в Генуї» (1783), «Підступність і кохання» (1784), соціально-філософської трагедії «Дон Карлос»

(1787), народної драми «Вільгельм Телль» (1804) та ін., праць з історії, естетики, філософії. В українському перекладі вийшла низка творів Ф. Шиллера.

Дефо Даніель (бл. 1660–1731) — англійський письменник, публіцист, один з основоположників європейського реалістичного роману. Світову славу приніс йому роман «Життя та незвичайні й дивовижні пригоди Робінзона Крузо» (1719–21; укр. переклад, 1985).

Т. Шевченко згадав цей твір у повісті «Художник» і створив малюнок «Робінзон Крузо» (1856).

Річардсон Семюель (1689–1761) — англійський письменник, представник раннього сентименталізму, один з основоположників сучасного роману. Автор романів «Памела, або Винагороджена добродішність» (ч. 1–4, 1740–41), «Клариса, або Історія юної леді» (ч. 1–7, 1747–48), «Історія сера Чарлза Грандісона» (1754).

Голдсміт Олівер (1728–1774) — англійський письменник, основоположник європейського сімейно-побутового роману «Векфілдський священник» (1766).

Скотт Вальтер (1771–1832) — англійський і шотландський письменник. Започаткував поетичний роман. Автор романів «Пуритани» (1816), «Айвенго» (1820), «Квентін Дорвард» (1823), «Талісман» (1825), книжки «Життєпис романістів» (т. 1–4, 1821–24).

Діккенс Чарлз (1812–1870) — англійський письменник, найвідоміший представник англійської реалістичної соціально-побутової прози 19 ст. Автор романів «Посмертні записки Піквікського клубу» (1837), «Пригоди Олівера Твіста» (1838), «Домбі і син» (1848), «Давид Копперфільд» (1850), «Тяжкі часи» (1854), «Повість про два міста» (1859) та ін. Багато творів перекладено українською мовою.

Генеральний директор ЮНЕСКО Рене Майо

ЮНЕСКО — Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

Майо Рене (1905–1975) — французький політичний діяч, дипломат. Очолював ЮНЕСКО в 1962–74 рр.

Як інші поети того часу — Міцкевич, Петефі

Міцкевич Адам Бернард (1798–1855) — польський поет, засновник польського романтизму, діяч національно-визвольного руху в Польщі. Автор циклу «Балади і романси» (1822), поем «Дзяди» (1923–32), «Гражина», «Конрад Валленрод» (обидві — 1828), «Пан Тадеуш» (1834), перекладів, публіцистичних творів. В Україні видано «Вибрані твори» А. Міцкевича (т. 1–2, 1955).

Петефі Шандор — угорський поет (див. на с. 572).

побачимо легендарну книгозбірню Ярослава Мудрого

Йдеться про першу відому в Київській Русі бібліотеку Софійського собору, засновану великим київським князем Ярославом Мудрим (978–1054). На думку дослідників, бібліотека налічувала майже 1000 книг. Там працювали перекладачі й переписувачі, які перекладали чужоземні книги на старослов'янську мову.

Богдана Хмельницького, його сподвижників, дехто з яких мав за своїми плечима університети Європи

Хмельницький Богдан Зіновій Михайлович — український державний і політичний діяч (див. на с. 565).

торкнемося порога Київської академії, де вчилися великий російський вчений Михайло Ломоносов і всесвітньо відомий філософ Григорій Сковорода, звідки вийшов член кількох європейських академії, Болонської зокрема, композитор Максим Березовський

Київська академія, Києво-Могилянська академія — один з перших вищих навчальних закладів у Східній Європі. Бере початок від заснованої 1615 р. Київської братської школи.

Ломоносов Михайло Васильович (1711–1765) — російський учений-природознавець, поет, мовознавець, літературознавець, історик, художник. За його ініціативи засновано Московський університет. Він сформулював (незалежно від Лавуазьє) закон збереження маси при хімічних реакціях, розробив прилади для фізичних досліджень, відкрив (1761) атмосферу на Венері. Значну увагу приділяв розвитку гірничої справи, дослідженню атмосфери та метеорологічних явищ тощо.

Сковорода Григорій Савич (1722–1794) — український просвітител, філософ, поет, композитор. Незадовго до смерті підготував список своїх праць (18 оригінальних і 7 перекладів, 4 з яких досі не знайдено). Автор поетичної збірки «Сад божественних п'єсней» (1753–95), збірки «Басни харковскія» (1769–74), філологічних трактатів і діалогів, перекладів творів Цицерона, Плутарха, Гоція, Овідія. В 1973 р. видано «Повне зібрання творів» Г. Сковороди у 2 томах; у 2005 — «Твори» (т. 1–2).

Беззовський Максим Созонтович (1745–1777) — український композитор. Автор опер «Демонфт», «Фігенія», духовних концертів («Не отвержи мене во время старости...», «Отче наш», «Вірую», в яких відчутні впливи українських народних пісень і київських церковних співів), низки інших духовних творів.

ПЛАНЕТА ПУШКІНА

Зі статей: «Планета Пушкіна» («Радянське літературознавство», 1979, №9), «Світлоносна планета Пушкіна» (книжка «Криниці моралі та духовна посуха», 1990).

Пушкін Олександр Сергійович — російський письменник (див. на с. 571).

блявого альфонса Жоржа Дантеса

Дантес Жорж Шарль (барон Геккерен, 1812–1895) — французький монархіст, у 1830-ті роки жив у Росії, смертельно поранив на дуелі О. Пушкіна.

адже ще Гагарін мав щастя побачити планету Земля у всій її отуклій довершеності

Гагарін Юрій Олексійович (1934–1968) — радянський космонавт, який 12 квітня 1961 р. здійснив перший в історії людства політ навколо Землі на космічному кораблі «Восток».

і планета, і творець, деміург її

Деміург — 1) у Давній Греції спочатку майстер, вільний ремісник, художник; пізніше — вища урядова особа; 2) за релігійними уявленнями, Творець світу, Бог; 3) у філософії Платона — ідеальне первоначало.

Тут (переносно): творча сила.

котрі в хаосі розпечених газів конденсувалися в згустки проматерії майбутньої планети — Ломоносова, Державіна, Батюшкова, Жуковського

Державін Гаврило Романович (1743–1816) — російський поет. Автор численних віршів («На взяття Ізмаїла», «На перемоги в Італії», «Володарям та суддям», «Вельможа» та ін.), драматичних творів «Добриня» (1804), «Свпраксія» (1808) та ін., трактату «Міркування про ліричну поезію, або Про оду» (1811–15), автобіографії (1811–12, опубл. 1859).

Батюшков Костянтин Миколайович (1787–1855) — російський поет. Автор збірки «Спроби у віршах і прозі» (1817), статей з питань літератури і мистецтва, перекладів з давньогрецької літератури.

Т. Шевченко в повісті «Близнець» відзначив блискучий стиль і фантазію К. Батюшкова.

Жуковський Василь Андрійович — російський поет (див. на с. 573).

19 вересня 1815 року тисав В'яземському

В'яземський Петро Андрійович (1792–1878) — російський поет і критик. Один із зачинателів історії російської літератури (монографія «Фонвізін», 1848).

генерал Бонапарт не одразу став корсиканським чудовиськом

Бонапарт — ідеться про Наполеона I (Наполеон Бонапарт (1768–1821) — французького полководця, імператора (1804–14, 1815). Народився на о. Корсика.

І, зрештою, фронтальний удар у саме серце сподівань на Сенатському майдані

Мається на увазі повстання декабристів 14 грудня 1825 р. на Сенатській площі в Петербурзі.

хоча б такі рядки Некрасова

Некрасов Микола Олексійович (1821–1878) — російський письменник, журналіст. Видавець популярних журналів «Современник» (1847–66), «Отечественные записки» (з 1868). Автор багатьох віршів, поем «Коробейники» (1861), «Мороз, Черволий ніс» (1863–64), «Російські жінки» (1872), «Кому на Русі жити добре» (1863–77), повістей, оповідань, романів, нарисів, рецензій. В Україні видано «Вибрані твори» М. Некрасова (1946, 1949) та ін.

Коли південна ніч, як Парфенон, повстане...

Це перший рядок з вірша Б. Олійника «Пушкін в Одесі», якого автор повністю подав у статті.

з голосу божественного кастальського ключа

Кастальський ключ, кастальське джерело, кастальський струмок — священне джерело біля Дельфів, в одній з ущелин Парнасу, присвячена богу Аполлону та музам; за повір'ям, воно надихало поетів, а прочани очищалися в ньому від своїх гріхів. Переносно: джерело натхнення.

ДУМКИ ВГОЛОС

Про Григорія Сковороду

Сковорода Григорій Савич — український просвітитель, філософ, поет, композитор (див. на с. 575).

Про Івана Нечуя-Левицького

Нечуй-Левицький (справжнє прізвище — Левицький) Іван Семенович (1838–1918) — український письменник. Автор оповідань, повістей «Дві москочки» (1868), «Причина» (1869), «Микола Джеря» (1878), «Бурлачка» (1880), «Кайдашева сім'я» (1879), «Не той став» (1896), романів «Хмари» (1874), «Князь Єремія Вишневецький» (1897, опубл. 1932), комедії «На Кожум'яках» (1875), історичної драми «Маруся Богуславка» (1875), численних науково-популярних нарисів, публіцистичних і літературно-критичних статей. Брав участь (разом з П. Кулішем та І. Пулюєм) у перекладі першого повного видання Біблії українською мовою (Святе Письмо Старого Завіту. Відень, 1903). Найповніше видання І. Нечуя-Левицького — «Зібрання творів» (т. 1–10. К., 1965–68).

Особливої потворності набуває цей нігілізм, коли доморослі мазохісти

Нігілізм — заперечення усталених суспільних норм, принципів, законів, авторитетів, традицій тощо.

Мазохіст — самокатувальник (той, хто отримує задоволення від моральних страждань).

тим паче вериги схимника чи страстотерця

Вериги — важкі залізні ланцюги, пута або інші предмети, що їх носили релігійні фанатики на руках або тілі для приборкання плоті.

Схимник — чернець, який прийняв схиму (найвищий чернечий ступінь у православної церкви). Посвячені в схиму ченці дають обітницю дотримуватися аскетичних правил, значно суворіших, ніж для звичайних ченців.

Страстотерпець — у християн людина, котра добровільно терпить усілякі страждання як спокуту за гріхи. В католицизмі і православ'ї особливо шанують мучеників і великомучеників, страстотерпців за віру.

Про Івана Франка

Франко Іван Якович — український письменник, мислитель (див. на с. 568).

пристрасть ледве не звела Івана Яковича на фатальний рішенець гетевського Вертера.

Вертер — персонаж роману Й. В. Гете «Страждання молодого Вертера» (1774).

Про Дмитра Яворницького

Яворницький Дмитро Іванович (1855–1940) — український історик, археолог, етнограф, фольклорист і письменник, академік АН УРСР з 1929. Автор понад 200 праць: «Сборника матеріалов по історії запорожських козаків» (1888), «Истории запорожских козаків» (т. 1–3, 1892–97), «Источников для истории запорожских козаків» (т. 1–2, 1903) та ін. Написав низку художніх творів: поетичну збірку «Вечірні зорі» (1910), роман «За чужий гріх» (1907), повісті, оповідання.

З ним чисто і щиро дружили незабутні Леся Українка і Марія Заньковецька, Іван Карпенко-Карий і Марко Кропивницький, Михайло Старицький і Панас Саксаганський, Микола Лисенко і Володимир Стасов, Лев Толстой і Володимир Короленко

Українка Леся (справжнє ім'я — Косач-Квітка Лариса Петрівна, 1871–1913) — українська поетеса, громадська діячка (див. на с. 568).

Заньковецька (справжнє прізвище — Адасовська) Марія Костянтинівна (1854–1934) — українська актриса, народна артистка Республіки, одна з основоположників українського національного театру.

Карпенко-Карий Іван Карпович (1845–1907) — український актор, драматург, композитор, один з основоположників українського національного театру. Автор багатьох п'єс: комедій «Сто тисяч» (1890), «Хазяїн» (1900), драм «Бурлака» (1883), «Наймичка» (1885), «Бондарівна» (1884), «Сава Чалий» (1899) та ін.

Кропивницький Марко Лукич (1840–1910) — український драматург, актор, режисер, композитор, основоположник українського професійного театру. Автор майже 50 п'єс («Дай серцю волю, заведе в неволю», 1863; «Доки сонце зійде, роса очі виїсть», 1886; «Глитай, або ж Павук», 1882; «Скрутна доба», 1906, та ін.). Писав музику до вистав, автор вокальних дуєтів («Де ти бродиш, моє доле» та ін.), романсу «Соловейко».

Старицький Михайло Петрович (1840–1904) — український письменник, перекладач, видавець, громадський і театральний діяч. Очолював перший український професійний театр (1883), видавав альманах «Рада». Автор віршів («Ніч яка, господи, місячна, зоряна», «Туман хвилями лягає» та ін. стали народними піснями), п'єс «Не судилось» (1881), «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (1892), «Талан» (1893), історичних драм «Богдан Хмельницький» (1887), «Маруся Богуславка» (1897), «Оборона Буші», «Остання ніч» (обидві — 1899), роману-трилогії «Богдан Хмельницький» (1894–97) та ін.

Саксаганський (справжнє прізвище — Тоблевич) Панас Карпович, 1859–1940) — український актор і режисер. Брат І. Карпенка-Карого, П. Садовського, М. Садовської. Творчість П. Саксаганського пов'язана зі становленням національного українського театру, утвердженням соціально-психологічної драми на українській сцені. Праці з питань акторської та режисерської майстерності.

Лисенко Микола Віталійович (1842–1912) — український композитор, піаніст, хоровий диригент, основоположник національної класичної музики, громадський діяч. Збагатив музично-сценічні, вокальні та інструментальні жанри української музики. Автор опер «Наталка Полтавка» (1889), «Тарас Бульба» (1890), «Енеїда» (1911) та ін., оперети «Чорноморці» (1872), музики до «Кобзаря» Т. Шевченка (понад 80 вокальних творів різних жанрів), фортепіанних п'єс, обробок українських народних пісень.

Стасов Володимир Васильович (1824–1906) — російський художник і музикальний критик та історик мистецтва, археолог. Автор монографій і статей про музику, живопис, скульптуру, російських композиторів і художників, праць з питань археології, історії, філології, фольклору. Високо цінував творчість Т. Шевченка, українську культуру.

Толстой Лев Миколайович (1828–1910) — російський письменник, філософ. Автор трилогії («Дитинство», 1851–52; «Отроцтво», 1852–54; «Юність», 1855–57), роману-епопеї «Війна і мир» (1863–69), романів «Анна Кареніна» (1873–77), «Воскресіння» (1889–99), низки повістей, оповідань, драм «Влада темряви» (1886), «Живий труп» (1900) та ін. Творчість Л. Толстого широко представлена в українських перекладах; зокрема видано «Твори» у 12 томах (1958–59).

Кораленко Володимир Галактіонович (1853–1921) — український і російський письменник, громадський діяч. Народився, жив і творив в Україні (Полтава). За антиурядові виступи відбував заслання в Сибіру (1876, 1879, 1881). Майстер малих літературних форм. Автор книжок оповідань, повісті «Не страшно» (1901–03), мемуарів «Історія мого сучасника» (опубл. 1922), циклів статей «Сорочинська трагедія» (1907), «Справа Бейліса» (1913) та ін., літературно-критичних праць.

едналю Яворницького з геніальним художником Іллею Ретінім

Ретін Ілля Юхимович (1844–1930) — художник. Народився в м. Чугуєві (тепер Харківської області), де відкрито художньо-меморіальний музей митця. Низку творів присвятив українській тематиці: «Портрет Т. Шевченка» (1888), «Запорожці» («Запорожці пишуть листа турецькому султану», 1880–91), «Вечорниці» (1881), «Гайдамаки» (1902), «Гопак» (1930) та ін.

визначив Белінський

Белінський Віссаріон Григорович (1811–1848) — російський літературний критик, філософ, публіцист. Автор багатьох літературно-критичних статей, рецензій. Недоброзичливо ставився до української культури. В Україні видано низку творів В. Белінського, зокрема «Вибрані філософські твори» (т. 1–2, 1948–50) і «Літературно-критичні статті» (1953).

Про Павла Грабовського

Грабовський Павло Арсенович (1864–1902) — український поет, публіцист, перекладач. За революційну агітацію, зв'язки з народниками, поширення забороненої літератури російський царат неодноразово ув'язнював його і засилав до Сибіру, де П. Грабовський і помер (похований у м. Тобольську поряд з могилами декабристів). За життя поета видано збірки його віршів і перекладів: «Пролісок» (1894), «Твори Івана Сурика» (1894), «З чужого поля» (1895), «З Півночі» (1896), «Доля» (1897), «Кобза» (1898). Йому належить ряд історико-літературних та літературно-критичних статей-нарисів про творчість українських і російських письменників, про зміст і завдання літератури. Найповніше видання спадщини П. Грабовського — «Зібрання творів» у 3 томах (1959–60).

Уже лише перелік імен поетів, з котрих він перекладав, а серед них і такі височини, як Пушкін, Лермонтов, Некрасов, Рилєєв, Жуковський, Чавчавадзе, Байрон, Гейне, Гете, Бернс, Ботев, Бодлер, Вазов, Верлен, Лонгфелло, Петєфі, Едгар По, Шеллі та чимало інших

Пушкін Олександр Сергійович — російський поет (див. на с. 571).

Лермонтов Михайло Юрійович (1814–1841) — російський письменник. Автор драми «Маскарад» (1835–36), поем «Мцирі» (1839), «Демон» (закінчена в 1939), роману «Герой нашого часу» (1839–40) та ін. В Україні видано кілька книжок М. Лермонтова — «Вибрані поезії» (1946), «Вибрані твори» (1951), «Лірика» (1966) та ін.

Некрасов Микола Олексійович — російський поет (див. на с. 576).

Рилєєв Кіндрат Федорович (1795–1826) — російський поет, один з керівників Північного товариства декабристів і повстання у Петербурзі на Сенатській площі 14 грудня 1825 р. У 1817 р. жив в Україні, знав українську мову, вивчав історію України. Автор низки віршів, історичних дум, поем, зокрема на українську тематику — дума «Богдан Хмельницький», поеми «Войнаровський», «Наливайко» (незакінчена), «Мазепа» (незакінчена). Страчений разом з іншими керівниками декабристського повстання.

Жуковський Василь Андрійович — російський поет (див. на с. 573).

Чавчавадзе Ілля Григорович (1837–1907) — грузинський поет, белетрист, драматург, журналіст, критик, історик, один з діячів національно-визвольного руху Грузії, борців проти російського самодержавства. Основоположник реалістичної школи в грузинській літературі. Автор сатирично-викривальної повісті «І це людина» (1859–63), повісті «Вдова Отаршвілі» (1887), низки п'єс, віршів, поем, перекладів. Сприяв перекладу і пропаганді творів Т. Шевченка. В Україні видано «Вибрані твори» І. Чавчавадзе (1987).

Байрон Джорж Ноел Гордон (1788–1824) — англійський поет, чия творчість тісно пов'язана з епохою романтизму; життя його улавлене участю в боротьбі італійських та грецьких повстанців проти іноземного гніту. Автор поем «Паломництво Чайльд Гарольда» (ч. 1–2, 1812; ч. 3–4, 1817–18), «Гяур», «Абдоська наречена» (обидві — 1813), «Корсар», «Лара» (обидві — 1814), «Шільонський в'язень» (1816), «Манфред» (1817), «Мазепа» (1818), містерії «Каїн» (1821), незакінченого роману у віршах «Дон Жуан» (1818–23) та ін. Більшість творів Дж. Байрона перекладено українською мовою.

Гейне Генріх (1797–1856) — німецький поет, публіцист. Уже перша його поетична збірка «Книга пісень» (1827) стала літературною подією і принесла авторові визнання та популярність. Автор збірок «Сучасні вірші» (1843–44), «Романсеро» (1851), «Поезії 1853 і 1854 років» (1854) публіцистичних книжок «Французькі справи» (1832), «Лютеція» (1854) та ін. творів. Творчість Г. Гейне широко представлена в українському перекладі: «Вибрані твори» (т. 1–4, 1972–74) та ін. видання.

Гете Йоган Вольфганг — німецький письменник, мислитель (див. на с. 573).

Бернс Роберт (1759–1796) — шотландський поет. Його творча спадщина складається з пісень, віршів, поем, епіграм. Зробив значний внесок у збереження і відродження шотландської народної творчості, збираючи старовинні пісні й мелодії для видань «Шотландський музичний музей» (1787–1803) та «Вибрані оригінальні шотландські мелодії» (1792). В Україні перекладено окремі твори Р. Бернса, видано збірку «Поезії» (1965).

Ботев Христо (1849–1876) — болгарський поет, публіцист, національний герой країни. Болгарський учений професор Є. Каранфілов писав: «Лише 27-літнім був убитий Ботев турецькою кулею і написав лише близько двадцяти пісень. Але це вершина, якої сягнув наш творчий геній, еманція найсокровеннішої народної сутності. Ця невелика обсягом поезія... назавжди лишилась озоном, найцілюючим гірським повітрям болгарської літератури...» (Антологія болгарської поезії, т. 1. К., 1974, с. 7). В Україні вийшли книжки Х. Ботева: «Поезії» (1949, 1977), «Вибране» (1954).

Бодлер Шарль (1821–1867) — французький поет. Автор збірок «Квіти зла» (1857), «Малі поезії у прозі» (вид. 1869), книжки статей «Романтичне мис-

тецтво» (вид. 1868). І. Франко і Леся Українка називали Ш. Бодлера серед видатних представників французької літератури 19 ст. В Україні видано твори Ш. Бодлера: «Поезії» (1968, 1989), «Літанії Сатани» (1994) та ін.

Вазов Іван Минчев (1850–1921) — болгарський письменник, громадський діяч. Автор поетичних збірок «Прапор і гусла» (1876), «Жалі Болгарії» (1877), «Визволення» (1878). У 1887–89 жив в Одесі, де написав частину роману «Під ігом» (1889–90) — героїчної епопеї про боротьбу болгар проти турецького поневолення. Написав також низку повістей, історичних драм, романи «Нова земля» (1896), «Казаларська цариця» (1903). Остання прижиттєва книжка — збірка пейзажної і любовної лірики «Бузок запах» (1919). Низку творів І. Вазова перекладено українською мовою.

Верлен Поль Марі (1844–1896) — французький поет-символіст. Автор збірок «Сатурнічні поезії» (1866), «Добра пісня» (1870), «Романси без слів» (1874), «Мудрість» (1881), «Любов» (1888), «Паралельно» (1889), книжки літературно-критичних статей «Прокляті поети» (1884), автобіографічного нариса «Сповідь» (1895). В Україні вийшла збірка «Лірика» П. Верлена (1968).

Лонгфелло Генрі Водсворт (1807–1882) — американський письменник, перекладач. Автор поетичних збірок, балад, поем, романів «Гіперіон» (т. 1–2, 1839), «Кавана» (1849). Світову славу Г. Лонгфелло принесла поема «Пісня про Гайавату» (1855; укр. переклад, 1957, 1983), створена на основі індіанських легенд.

Петефі Шандор — угорський поет (див. на с. 572).

По Едгар Аллан (1809–1849) — американський письменник, критик. Родоначальник детективної літератури (новели «Вбивство на вулиці Морґ», 1841; «Золотий жук», 1843, та ін.). Виступив як попередник наукової фантастики. Автор романтичних поем та інших поетичних творів, праць з теорії літератури. Українською мовою видано «Вибрані твори» Е. По (1928) тощо.

Шеллі Персі Біш (1792–1822) — англійський поет. Автор низки віршів, поем «Королева Маб» (1813), «Повстання Іслама» (1818) та ін., драми «Визволений Прометей» (1819), трагедії «Ченчі» (1819), трактату «Захист поезії» (1821, опубл. 1840).

Про Володимира Винниченка

Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951) — український письменник, державний і політичний діяч. Йому належить визначна роль в українському національно-визвольному русі початку 20 ст. Один з організаторів Центральної Ради, співавтор її універсалів, перший голова Генерального Секретаріату. Був головою Директорії (1918–19). Автор численних оповідань, новел, п'єс, романів, спогадів. Найповніше видання — 24-томне «Зібрання творів» (1926–30). Помер в еміграції (Франція).

1929 року Павло Христюк писав

Христюк Павло Оникійович (1880–1941) — український громадсько-політичний діяч, публіцист. Займав ряд високих посад у 1918–19 рр. (з січня 1918 р. — міністр внутрішніх справ, з кінця лютого 1918 — державний секретар Української Народної Республіки, товариш міністра внутрішніх справ в одному з урядів Директорії). У 1931 р. П. Христюка арештовано і звинувачено у належності до «контрреволюційної організації» — Українського національного центру. Помер на засланні (Архангельська область, Росія).

Автор 4-томної праці «Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1920 рр.» (1922), численних наукових розвідок («1905 рік на Україні», 1925; «Селянські виступи та війни», 1928; «Письменицька творчість Винниченка», 1928, та ін.), статей про творчість Г. Квітки-Основ'яненка, С. Єфремова, Ю. Смолича та ін. письменників.

то тут наші глорифікатори

Глорифікатор — тут: оспівувач, славословець (від лат. глорія — хвалебний спів).

Винниченко, який стояв при колісці УНР, був чільним провідником УСДРП, заступником голови Центральної Ради та головою її Генерального Секретаріату
УНР (Українська Народна Республіка) — назва Української держави в 1917–20 рр.

УСДРП (Українська соціал-демократична робітничка партія) — політична партія, що утворилася у грудні 1905 р.

Центральна Рада, Українська Центральна Рада — найвищий представницький орган державної влади в Україні 1917–18 рр.

Генеральний Секретаріат — виконавчий орган Центральної Ради, утворений у червні 1917 р. Його головою (і секретарем внутрішніх справ) було обрано В. Винниченка. Після проголошення IV Універсалу в січні 1918 р. Генеральний Секретаріат був реорганізований у Раду Народних Міністрів УНР.

Брав безпосередню участь у повстанні проти Скоропадського

Скоропадський Павло Петрович (1873–1945) — український державний і політичний діяч, воєначальник. У квітні 1918 р. на Хліборобському конгресі його було проголошено гетьманом Української Держави. Відмовився від влади 14 грудня 1918 р. внаслідок повстання під керівництвом Директорії УНР. Помер в еміграції (Німеччина).

через століття з часу опублікування на сторінках «Киевской старини»

«Киевская старина» — історико-етнографічний щомісячний журнал. «У січні 1882 р. появилася перша книжка часопису, що, протримавшись без перерви 25 років, відіграв в історії українського національного відродження поважну роль» (*Животко А.* Історія української преси. К., 1999, с. 103). В журналі публікувалися праці з історії, археології, етнографії України, історичні джерела, твори художньої літератури, фольклорні матеріали. «Киевская старина» об'єднала навколо себе кращі українські наукові й культурні сили того часу.

Дюма-син казав

Дюма Александр (Дюма-син, 1824–1895) — французький письменник. Автор романів «Дама з камеліями» (1848, однойменна драма; на її сюжет італійський композитор Дж. Верді 1853 р. написав оперу «Травіата»), «Доктор Серван» (1849), «Троє сильних чоловіків» (1850) та ін., драм «Напівсвіт» (1855), «Незаконний син» (1858), «Блудний батько» (1859), «Іноземка» (1876), поетичних творів.

Про Павла Тичину

Тичина Павло Григорович — український поет, державний і громадський діяч (див. на с. 562–563).

прийнявши благословення від самого Михайла Коцюбинського

Коцюбинський Михайло Михайлович — український письменник, громадський діяч (див. на с. 568).

коли, за словами Герберта Уельса

Уельс (Уеллс, Веллс) Герберт Джордж (1866–1946) — англійський письменник. Автор науково-фантастичних романів («Машина часу», 1895; «Острів доктора Моро», 1896; «Війна світів», 1898; «Перші люди на Місяці», 1901; «Жа богів», 1904; «Війна в повітрі», 1908, та ін.), утопічного роману «Сучасна утопія» (1905), побутових романів, оповідань, книжки «Росія в імлі» (1920) та ін. Низка творів Г. Уельса видана українською мовою.

Про Максима Рильського

Рильський Максим Тадейович — український поет, учений, громадський діяч (див. на с. 563).

За Пришвіним, поети діляться

Пришвін Михайло Михайлович (1873–1954) — російський письменник. Автор філософсько-ліричних творів (книжки «В краю неполоханих птахів», 1907; «Джерела Берендея», 1925–26; повість «Женьшень», 1933, та ін.), автобіографічно-го роману «Кашеїв ланцюг» (вид. 1960).

ще зовсім молодий аспірант Юрій Мушкетик

Мушкетик Юрій Михайлович (нар. 1929) — український письменник, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1980). Обирався головою Спілки письменників України (1986–2001). Автор багатьох романів і повістей («Семен Палій», 1954; «Гайдамаки», 1957; «Чорний хліб», 1960; «Крапля крові», 1964; «Останній острів», 1969; «Позиція», 1979; «Віхола», 1983; «Яса», 1987; «Гетьманський скарб», «На брата брат» та ін.), п'єси «Не кидай мене в дорозі» (1969), новел та ін. Видано «Зібрання творів» Ю. Мушкетика (т. 1–5, 1987–88).

зупинились би на Єсеніні

Єсенін Сергій Олександрович (1895–1925) — російський поет. Автор віршів, поем, балад, циклу «Москва кабацька» (1921–23), віршованої п'єси «Країна негідників» (1923), повісті «Яр» (1916), низки літературно-критичних статей, перекладів. Багато віршів поета покладено на музику. Окремі твори перекладено українською мовою.

У давньоримського теоретика ораторського мистецтва Марка Квінтіліана

Квінтіліан Марк Фабій (бл. 35 — бл. 96) — римський педагог, учений. Головна праця — «Про виховання оратора» у 12 книгах. Значний інтерес становить 10-а книга, де вміщено критичні оцінки творів давньогрецьких і римських авторів.

Про Миколу Бажана

Бажан Микола Платонович — український поет, державний і громадський діяч (див. на с. 563).

І чи не поезія чисел, квадратури круга, кубів та безмежся простору надихнула Архімеда

Архімед (бл. 287 — 212 до н. е.) — давньогрецький математик і фізик, один з найвидатніших учених античності (обчислив площу сегмента параболи, поверхню та об'єм кулі, знайшов наближене значення числа π (пі), сформулював основні положення гідростатики, створив декілька машин і споруд).

Ще до війни він звершив справжній літературний подвиг, переклавши на рідну мову перлину світової класики — «Витязя в тигровій шкурі» геніального співця Грузії Шота Руставелі

Руставелі Шота (2-а половина 12 ст. — початок 13 ст.) — грузинський поет, автор славетної поеми «Витязь в тигровій шкурі» (12 ст.). Авторський оригінал твору не зберігся, хоча сьогодні вчені мають у своєму розпорядженні понад сто п'ятдесят раритетних списків (найдавніший повний текст з них датується 1646). Уперше поема надрукована 1712 р.

А його блискучі переклади з Рільке

Рільке Райнер Марія (1875–1926) — австрійський письменник, представник символічної та містично-релігійної лірики. Автор збірок «Часослов» (ч. 1–3, 1899–1903), «Нові вірші» (ч. 1–2, 1907–08), переклав «Слово о полку Ігоревім», цікавився поезією Т. Г. Шевченка, українським фольклором, що знайшло відображення у збірці «Книга картин» (1902), оповіданні «Пісня про правду» тощо. Був в Україні, відвідав могилу Т. Г. Шевченка. Українською мовою вийшли «Поезії» Р. Рільке (1974), інші його твори.

А тим часом ім'я його вже давно стоїть поруч з іменами Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри, Олександра Довженка
Тичина Павло Григорович — український поет, громадський і державний діяч (див. на с. 562–563).

Рильський Максим Тадейович — український поет, учений, громадський діяч (див. на с. 563).

Сосюра Володимир Миколайович — український поет (див. на с. 562).

Довженко Олександр Петрович (1894–1956) — український кінорежисер, письменник, художник. Один з основоположників української кінематографії. Його фільм «Земля» (1930) на підсумковому Міжнародному кінофестивалі в Брюсселі (1958) визнаний одним з найкращих фільмів «усіх часів і народів». Величезне значення для розуміння багатогранної творчості О. Довженка мають «Щоденники» митця.

Про Івана Гончара

Гончар Іван Макарович — український скульптор, художник (див. на с. 565).

Це вже згодом мені пощастило тішитися його скульптурними портретами Івана Гонти, Марії Заньковецької, Леся Курбаса, Ніни Матвієнко, Анатолія Солов'яненка, Богдана Хмельницького, кобзаря Євгена Адамцевича

Гонта Іван — один з керівників Коліївщини 1768 (див. на с. 565).

Заньковецька Марія Костянтинівна — українська актриса (див. на с. 577).

Курбас Лесь (Олександр) Степанович (1887–1937) — український режисер, актор, реформатор театру, драматург, перекладач, народний артист Республіки. Репресований, розстріляний радянською владою у Соловецькому таборі (офіційні джерела подають дату 15 листопада 1942 р.).

Творча концепція Леся Курбаса органічно поєднувала українське театральне мистецтво з європейською культурою. Він витворив нову систему сценічних умовностей — систему образного «перетворення» актора, об'єднував в єдине суцільне дійство літературу, театр, музику, малярство, філософію і психологію творчості. Він ставив перед собою велику благородну мету — формувати національну свідомість, виховувати в українців почуття власної гідності та патріотизму і таким чином впливати на процес національного відродження в Україні.

Матвієнко Ніна Митрофанівна (нар. 1947) — українська співачка (сопрано), народна артистка України, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1988). З 1993 — солістка Державного ансамблю «Київська камерата».

Солов'яненко Анатолій Борисович (1932–1999) — український співак (лірико-драматичний тенор), народний артист СРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1997). Був солістом Київського театру опери та балету (тепер Національний академічний театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка).

Хмельницький Богдан Зіновій Михайлович — український державний і політичний діяч (див. на с. 565).

Адамцевич Євген Олександрович (1904–1972) — український кобзар, бандурист-віртуоз. У дитинстві осліп. Автор «Запорізького маршу», думи-пісні «Євшан-зілля» (на слова М. Вороного) та ін.

Все це дійство супроводжував донині загнаний у підпілля легендарний хор «Гомін» під орудою такого ж знаного, як і Гончар, подвижника Яценка

«Гомін» — фольклорно-етнографічний хор (м. Київ).

Яценко Леопольд Іванович (нар. 1928) — український музикознавець-фольклорист, диригент, кандидат мистецтвознавства, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1993). Багатолітній (1969–73 рр. і з 1984 р.) керівник фольклорно-етнографічного хору «Гомін».

Про Андрія Малишка

Малишко Андрій Самійлович — український поет (див. на с. 563).

Про Георгія і Платона Майбородів

Майборода Георгій Іларіонович (1913–1993) — український композитор, народний артист СРСР, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1963). Автор опер «Милана» (1957), «Тарас Шевченко» (1964), «Ярослав Мудрий» (1973), кількох симфоній, концертів для голосу з оркестром (1969), для скрипки з оркестром (1977), хорів, романсів, обробок народних пісень.

Майборода Платон Іларіонович (1918–1989) — український композитор, народний артист СРСР, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1962). Автор популярних пісень і хорів (понад 100, у тому числі «Київський вальс», «Ми підем, де трави похили», «Рідна мати моя», «Моя стежина»), симфоній, музики до кінофільмів і вистав.

видніється їхній талановитий крайнин Олександр Білаш

Білаш Олександр Іванович (1931–2003) — український композитор, народний артист України, народний артист СРСР, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1975). Автор популярних пісень («Два кольори», «Лелеченьки», «Ясени»), романсів («Цвітуть осінні тихі небеса» та ін.), опер «Гайдамаки» (1965), «Прапороносці» (1985), моноопери «Балада війни» (1974), оперет, симфонічних творів, музики до вистав і кінофільмів.

Вважай, після рівноапостольних Кирила і Методія — цих солунських братів.

Кирило (827–869) і *Методій* (815–885) — слов'янські просвітителі, творці слов'янської азбуки, перекладачі богослужбових книг на слов'янську мову; рідні брати.

вічно живої пам'яті великих братів з Пелехівщини!

Брати Георгій та Платон Майбороди народилися в селі Пелехівщина Глобінського району Полтавської області.

Про Платона Воронька

Воронько Платон Микитович — український поет (див. на с. 561).

Тому так тривожно пророче гримить книга знаного письменника і громадянина Олександра Сизоненка «Не вбиваймо своїх пророків»

Сизоненко Олександр Олександрович (нар. 1923) — український письменник, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1984). Автор збірок оповідань «Рідні вогні» (1951), «Далекі гудки» (1957), «В батьківському краю» (1959), книжок повістей і оповідань «Для чого живеш на світі» (1961), «Підняти обрії» (1972), романів «Корабелі» (1960), «Білі хмари» (1965), «Степ» (1976), «Хліб з рідного поля» (1978), «Мить і вічність» (1986), трилогії «Радянський солдат» (2005) та ін.

У своєму есе про Лесю Українку «Поетка-пророчиця» Дмитро Донцов твердить

Українка Леся — українська поетеса, громадський діяч (див. на с. 568).

Донцов Дмитро Іванович (1883–1973) — український політичний діяч, публіцист, літературний критик, один з ідеологів українського націоналізму. Його ідеї мали великий вплив на молодь у передвоєнний час і стали ідеологічним обґрунтуванням діяльності Організації українських націоналістів. Автор багатьох праць, в яких обґрунтовував необхідність політичної незалежності України, розробив ідейні основи українського націоналізму («Модерне московіфільство», 1913; «Історія розвитку українського державницької ідеї», 1917; «Націоналізм», 1926; «Де шукати українських традицій», 1938; «Дух нашої давнини», 1944, та ін.). Йому належать літературно-критичні дослідження «Криве

дзеркало української літератури» (1929), «Естетика декадансу» (1930) «Криза української культури» (1932), «Туга за героїчним. Постаті й ідеї літературної України» (1952). Помер в еміграції (Канада).

Про Петра Тронька

Тронько Петро Тимофійович (нар. 1915) — історик, український державний і громадський діяч, академік НАН України, Герой України. Був заступником голови Ради Міністрів УРСР (1961–78). Обирався депутатом ВР УРСР дев'яти скликань (1947–90). З 1980 року працює в Інституті історії НАН України. Впродовж 1962–63 очолював Головну редколегію 26-томного видання «Історія міст і сіл Української РСР» (1967–74). Автор низки праць з історії Великої Вітчизняної війни 1941–45 рр., української культури тощо.

Про Олеса Гончара

Гончар Олесь (Олександр) Терентійович — український письменник, громадсько-політичний діяч (див. на с. 563).

здаймо монументальні франківські образи із Захара Беркута»

Ідеться про повість І. Я. Франка «Захар Беркут» (1883).

під ударами долі раптом стали мужніми матерями людськими, Ярославнами двадцятого століття

Ярославна — героїня давньоруського (давньоукраїнського) епосу «Слова о полку Ігоревім», дружина новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича.

Тут: символ жіночої вірності, любові, материнства.

слова, сказані на адресу Яновського

Яновський Юрій Іванович (1902–1954) — український письменник. Автор п'єс «Дума про Британку» (1937), «Дочка прокурора» (1954), романів «Чотири шаблі» (1931), «Вершники» (1935, в новелах), «Мир» (вид. 1956), збірок новел, оповідань, кіносценаріїв.

Рубіништейн якось сказав

Рубіништейн Антон Григорович (1829–1894) — російський піаніст, композитор, диригент, педагог. Автор опер «Демон» (1871), «Нерон» (1876), шести симфоній, п'яти концертів для фортепіано з оркестром тощо.

Про Дмитра Павличка

Павличко Дмитро Васильович (нар. 1929) — український поет, перекладач, літературознавець, критик, дипломат, громадсько-політичний діяч, Герой України, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1976). Був головним редактором журналу «Всесвіт» (1969–78), Надзвичайним і Повноважним послом України в Словаччині (1995–98), Польщі (1999–2002). Обирався народним депутатом СРСР (1989–91), народним депутатом України кількох скликань. Один із засновників і лідерів Народного Руху України (1989). Голова Української Всесвітньої Координаційної Ради (з 2006). Голова редколегії багатотомної серії «Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства» (з 2003). Автор збірок «Моя земля» (1955), «Любов і ненависть» (1953), «Правда кличе» (1958), «На чатах» (1961), «Гранослов» (1968), «Сонети» (1978), «Спираль» (1984), «Поєми і притчі» (1986), «Покаянні псалми» (1994), «Засвідчую життя», «Золоте яблуко» (обидві — 2000), «Ялівць» (2004) та ін., літературно-критичних статей, кіносценаріїв, книжок для дітей, перекладів (з Хосе Марти, Хресто Ботева, Гведозлава та ін.), антології «Світовий сонет» (1983). Вийшли «Вибрані твори» (т. 1–2, 1981), «Твори» (т. 1–3, 1989). Багато віршів митця покладено на музику, стали популярними піснями («Два кольори», «Леченьки» та ін.).

війнуло свіжим вітром Покуття

Покуття — історична назва території («куга») між Дністром, Черемошем і Карпатами — східної частини сучасної Івано-Франківської області. Назва виникла з утворенням польсько-молдовського кордону в кінці 14 ст.

викривальних інвектив, скерованих проти конкістадорів сучасності

Інвектива — гострий виступ проти певного явища в житті чи літературі; художній твір, в якому дано гнівно-нищівні оцінки неприйнятого соціального явища.

Конкістадори, конквістадори — учасники іспанських та португальських походів (15–16 ст.) в Центральну і Південну Америку; завойовники надзвичайно жорстоко ставилися до місцевого населення. Тут: загарбники, грабіжники взагалі.

Серед кращих ми виділяємо імена Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Ростислава Братуня, а за ними — таких своєрідних поетів, як Євген Летох, Тамара Коломієць, що разом творили цілий пласт поезії, з якою вже вирости їхні побратими по перу: Іван Драч, Віталій Коротич, Микола Вінграновський, Володимир Коломієць, Роберт Третяков, Роман Лубківський... Серед цікавих, оригінальних поетів, але децю відсутніх «на околиці», назвемо передовсім Леоніда Тендюка

Костенко Ліна Василівна (нар. 1930) — українська поетеса, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1987). Автор збірок «Проміння землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), «Над берегами вічної ріки» (1977), «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), історичного роману у віршах «Маруся Чурай» (1979, 1982), драматичних поем «Сніг у Флоренції» (1983–85) і «Дума про братів неазовських» (1984), поезій для дітей (збірки «Бузиновий цар», 1987; «Берестечко», 1999) та ін. творів.

Братунь Ростислав Андрійович (1927–1995) — український поет, публіцист, громадсько-політичний діяч. Був депутатом Верховної Ради СРСР останнього скликання. Автор поетичних збірок «Вересень» (1949), «Буйноцвіт» (1964), «Вітрила моєї долі» (1971), «Творів» (т. 1–2, 1979), «Батьківський заповіт» (1981), «Літо пізніх жоржин» (1987) та ін., збірок публіцистичних статей і памфлетів «Крапка без "і"» (1959), «Слово гніву» (1975), збірки пісень «Білі троянди» (1982).

Летох Євген Миколайович (1929–1976) — український письменник. Автор збірок поезій «Завжди сімнадцять!» (1957), «Чолом тобі, світе» (1965), «Дівчаземля» (1969), «Рівнодення» (1970), збірок новел «Різні бувають світи» (1962), «Анюта з Кривої Коси» (1963), повістей «Рік, один тільки рік» (1968), «Громова криниця» (1971), «Пароль довір'я» (1974).

Коломієць Тамара Опанасівна — українська поетеса (див. на с. 561–562).

Драч Іван Федорович (нар. 1936) — український поет, сценарист, критик, перекладач, громадсько-політичний діяч, Герой України (з 2006), лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1976). Співорганізатор і голова Народного Руху України (1989), Конгресу української інтелігенції (1996), товариства «Україна». Обирався народним депутатом України кількох скликань. Автор збірок «Соняшник» (1962), «Протуберанці серця» (1965), «До джерел» (1972), «Корінь і крона» (1974), «Сонце і слово» (1979), «Теліженці» (1985), «Лист до калини», «Сізіфів меч», «Крила», «Противні строфи» (2005) та ін., низки поем, збірки літературно-критичних статей «Духовний меч» (1983), низки кіносценаріїв.

Коротич Віталій Олексійович (нар. 1936) — письменник, публіцист, перекладач, громадський діяч, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1981). Був головним редактором журналів «Ранок», «Всесвіт» (обидва — Київ), «Огонек» (Москва). З 1998 — голова редколегії київської газети «Бульвар». Автор численних поетичних збірок (у тому числі «Вибрані твори», т. 1–2, 1986),

публіцистичних творів («Кубатура яйця», 1977, та ін.), повістей («Така лиха пам'ять», 1970; «Мости», 1981; «Метроном», 1982), романів «Десяте травня» (1978), «Обличчя ненависті» (1984), кіносценаріїв, перекладів.

Вінграновський Микола Степанович (1936–2004) — український письменник, сценарист, кінорежисер, кіноактор, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1984). Автор поетичних збірок «Атомні прелюди» (1962), «На срібній березі» (1978), «Губами тяжкими і оком золотим» (1984), повістей «Сіроманець» (1977), «У глибині дощів» (1979), «Літо на Десні» (1983), прозових і поетичних творів для дітей, кіносценаріїв, спогадів про О. Довженка («Рік з О. Довженком», 1975), перекладів. У 2004 р. вийшли «Вибрані твори» М. Вінграновського в 3 томах.

Коломієць Володимир Родіонович (нар. 1935) — український поет, перекладач, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1993). Автор збірок «До серця людського» (1959), «Рунь» (1962), «Коліска жайвора» (1966), «По сей бік райдуги» (1972), «На відстані серця» (1978), «Подих моєї землі» (1984), «Вибране» (1985), «Яке віно» (1988), «Семигори» (1992), «Правнуки Дажбожі» (1999), «Поки ще світить Сонце» та ін., збірки есе «Роса і попіл», книжок для дітей, перекладів.

Третяков Роберт Степанович (1936–1996) — український поет. Автор збірок «Зоряність» (1961), «Палітра» (1965), «Портрети» (1967), «Ніжні розстани» (1972), «Меридіани кризь серце» (1974), «Осіннє скресання» (1980) та ін.

Лубківський Роман Мар'янович (нар. 1941) — український поет, перекладач, критик, громадський діяч, лауреат Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1992), заслужений діяч мистецтв України і Польщі. Працював у пресі, на дипломатичній службі, був народним депутатом України. Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (від 2005). Автор збірок «Зачудовані олені» (1965), «Смолоскипи» (1975), «Майоліка» (1985), «Словацьке літо» (1986), «Карбівня» (1987), «Серпине яблуко» (1989), «Погляд вічності» (1990), «Балканський Христос», «Камінне жниво», «Сто і одна строфа» та ін., антологій власних поетичних перекладів «Слов'янське небо» (1972), «Слов'янська ліра» (1983), літературно-критичних збірок «Многосвіточ» (1978), «Львів очима письменника» (1985), книжки публіцистичних роздумів «Високі райдуги» (1979) та ін.

Тендюк Леонід Михайлович (нар. 1931) — український письменник. Автор поетичних збірок «Поле мое, полечко...» (1961), «Берег моєї землі» (1974), «Голос моря і степу» (1981) та ін., книжок подорожніх нарисів, оповідань і повістей «Земля, де починаються дороги» (1972, 1978), «Альбатрос — блукач морів» (1972), «Відгомін Чорного лісу» (1976, 1987), «Голова Дракона» (1985), «Слід Баракуди» (1986), «Останній рейс «Сінтоку-Мару»» (1987), «Смерть в океані» (1990), «Пояс Оріона» та ін. У 1999 р. вийшли «Вибрані твори» Л. Тендюка у 2 томах.

Про Олександра Білаша

Білаш Олександр Іванович — український композитор (див. на с. 584).

Ясна річ, тут не останню роль відіграли давня дружба Олександра Івановича з поетами, зокрема... з Михайлом Ткачем

Ткач Михайло Миколайович (нар. 1932) — український поет, сценарист, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1973). Автор збірок «Йдемо на верховини» (1956), «Житній вінок» (1961), «Пристрасть» (1968), «Крок за обрій» (1982), «Небо твоїх очей», «Серед літа» (обидві — 1995), «Зазим'є» (1999) та ін., повісті «Хліб з добрих рук» (1981), кіносценаріїв. Окремі вірші М. Ткача покладено на музику, («Марічка», «Ясени», «Сніг на зеленому листі»).

Про Григора Тютюнника

Тютюнник Григiр (Григорiй) Михайлович (1931–1980) — український письменник, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1989). Визнаний майстер малої прози (оповідання, повісті): збірки «Зав'язь» (1966), «Деревій» (1969), «Батьківські пороги» (1972), «Крайнебо» (1975), «Коріння» (1978), повість у новелах «Вогні далеко в степу» (1979) та ін., книжок для дітей, перекладів. Видано «Вибрані твори» (1981) і «Твори» (т. 1–2, 1988) Григора Тютюнника.

Його старший брат Григорій Михайлович Тютюнник

Тютюнник Григорі́й Михайлович (1920–1961) — український письменник, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка (1963). Автор романів «Вир» (1960), «Буг шумить» (незакінчений, вид. 1965), повісті «Хмарка сонця не заступить» (1956), збірки оповідань «Зоряні межі» (1951), збірки поезій «Журавлині ключі» (вид. 1963) та ін. У 1970 р. вийшли «Твори» Григорія Тютюнника у 2 томах.

Про Анатолія Москаленка

Москаленко Анатолій Захарович (1934–1999) — український прозаїк, журналіст, публіцист, доктор історичних наук, академік АН вищої школи України. Один з фундаторів і перший директор Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка (1993). Автор книжок оповідань та повістей («Свояки», 1962; «Щасливих тобі повернень», 1964; «Краплина і море», 1974; «Поклик вічності», 1976; «І Дніпро, і кручі», 1979, та ін.), роману «Полин чужини» (1985, у співавторстві, рос. мовою), збірок нарисів та публіцистики («Вогні на копрах», 1962; «Характер», 1972; «Твого серця вогонь», 1974; «Свобода для вовка», 1980, та ін.), низки підручників («Основи журналістики», 1994; «Вступ до журналістики», 1997; «Теорія журналістики», 1997, 2001).

Про Василя Симоненка

Симоненко Василь Андрійович — український поет (див. на с. 561).

Про Вадима Крищенка

Крищенко Вадим Дмитрович (нар. 1935) — український поет, заслужений діяч мистецтв України. Автор збірок «Тяжка прорість» (1963), «Зустріч з лігом» (1971), «Ясен день» (1977), «Передчуття слова» (1983), «Вам руку подаю» (1987), «Біла осіннього багаття», «Спаси мене, пісня» та ін., книжок для дітей. На його вірші написано багато пісень (видані окремими книжками «Срібні роси», 1985; «Ласкаво просимо», 1991).

Про Івана Драча

Драч Іван Федорович — український поет, сценарист, громадсько-політичний діяч (див. на с. 586).

Про Миколу Вінграновського

Вінграновський Микола Степанович — український письменник, сценарист, кінорежисер, кіноактор (див. на с. 587).

по ознайомленню зі спогадами про світлої пам'яті Миколу Вінграновського його побратима Романа Дідули

Дідула Роман Теодорович (нар. 1940) — український письменник. Автор книжок сатири і гумору «Маєте знайомих?» (1973), «Списана гора» (1982), «У найменшому з-поміж світів», документальної повісті «Дерево в місті» (1986),

повістей «Подорожі до раю і пекла», «Райдуга над Україною», упорядник двох збірників «Старих галицьких анекдотів» та ін.

Йому прощали як Орлюкові

Йдеться про сержанта Івана Орлюка — головного героя кінофільму «Повість полум'яних літ» (за сценарієм О. Довженка, 1961), якого блискуче зіграв М. Вінграновський.

Це — магія, не пояснимо ні логікою професора Асмуса

Асмус Валентин Фердинандович (1894–1975) — російський філософ, професор Московського університету, автор праць з філософії, теорії та історії логіки, естетики.

Про Михайла Шевченка

Шевченко Михайло Васильович (нар. 1947) — український поет. Автор збірок «Травневе поле» (1976), «В отчому краю» (1979), «Балада про любов» (1982), «Глибокий шлях» (1984), «Я ще живу», «Єдина книга», «Один прощальний поклик», «Вісь» та ін.

Про Миколу Луківа

Луків Микола Володимирович — український поет, громадський діяч (див. на с. 570).

які одвіку чинились під омофором Богородиці

Омофор — частина убрання сановної духовної особи, що накидається на плечі. Тут: образно.

Богородиця (Діва Марія, Матір Божа, Мати Божа, Богоматір, Цариця Небесна) — Матір Ісуса Христа, яка непорочно зачала і народила Його для виконання Божественного плану спасіння людства.

Зачитаю два катрени з його вірша

Катрен, чотиривірш — строфа з чотирьох рядків, незалежно від того, як ці рядки римуються. У вужчому значенні — чотирядковий вірш, в якому висловлено завершено думку.

теорія шукає відповіді ще з часів Гомера

Гомер — легендарний давньогрецький поет (див. на с. 571).

бо тільки культура розуму, як твердить Брюсов

Брюсов Валерій Якович (1873–1924) — російський письменник, перекладач. Автор постичних збірок («Шедеври», 1895; «Сім кольорів райдуги», 1916; «Далі», 1922, та ін.), романів («Вогненний ангел», 1907; «Олтар», 1911–12), перекладів тощо. Ряд творів В. Брюсова видано в українському перекладі.

Мій ідеал поета найтовніше схарактеризував Костянтин Миколайович Батюшков

Батюшков Костянтин Миколайович — російський поет (див. на с. 575).

Література,
використана при укладанні розділу
«Коментарі, примітки»

Вибрані твори Б. І. Олійника

- Вибрані твори, т. 1–2. К., 1985.
Стою на землі. К., 2003.
Вибрані твори, т. 1–2. К., 2005–06.

Видання поетичних перекладів,
здійснені за участю Б. І. Олійника

- Іванов З.* Закохані очі. К., 1968.
Антологія болгарської поезії. К., 1971.
Білоруська радянська поезія. Антологія, т. 1–2. К., 1971.
Брюсов В. Вибрані поезії. К., 1973.
Вишеславський Л. Грунт. К., 1973.
Гамзатов Р. Пісні високих гір. К., 1973.
Мелодії Вірменського краю. К., 1973.
Мій Азербайджан. К., 1973.
Севанський світанок. Антологія молодой вірменської поезії.
К., 1973.
Сузір'я, в. 7. К., 1973.
Зульф'я. Вибране. К., 1974.
Кудаш С. Країна рідна. Вибране. К., 1974.
Ушаков М. Поезії. К., 1974.
Вірменська радянська поезія. Антологія. К., 1975.
Ісаакян А. Поезії. К., 1975.
Хайкіна Д. Квіти засніжених гір. К., 1975.
Голоси Білорусії. К., 1976.
Дудін М. Солов'ї. К., 1976.
Луконін М. Необхідність. К., 1976.
Новруз Д. Серце планети. К., 1976.
Кулієв К. Поезії. Вибране. К., 1977.
Смирнов Л. Мелодія берези. К., 1977.

- Сузір'я, в. 11. К., 1977.
Талалаєвський М. Передчуття весни. К., 1977.
Бакинські вогні. Молода поезія Азербайджану. К., 1978.
Бородулін Р. Свято бджоли. К., 1978.
Гілевич А. Вибране. К., 1978.
Талалаєвський М. Від серця до серця. Вибрана лірика. К., 1978.
Антологія польської поезії. К., 1979.
Вялюгін А. Біла вежа. К., 1980.
Сузір'я, в. 14. К., 1980.
Бухбіндер Й. Світлий погляд. К., 1981.
Емін Г. Поезії. К., 1981.
Курбаннеспесов К. Поезії. К., 1981.
Сузір'я, в. 15. К., 1981.
Хазрі Н. Поезії. К., 1981.
Веселка Татр. Молода словацька поезія. К., 1982.
Сузір'я, в. 17. К., 1982.
Воронов Ю. Блокадний зошит. К., 1983.
Макаль П. Заручини. К., 1983.
Вієру Г. Матері. К., 1984.
Хайкіна Д. Поезії. К., 1983.
Буравкін Г. Варта вірності. К., 1984.
Даміан Л. Марафон. К., 1984.
Тарба І. Поезії. К., 1984.
Федоров В. Другий вогонь. К., 1984.
Вікулов С. Пам'ять роду. К., 1985.
Мілев Й. Виноградне сонце. К., 1985.
Сеїтов С. До берегів Дніпра. К., 1985.
Бухбіндер Й. Близька далечинь. К., 1987.
Каладзе К. Грузинські вежі. К., 1987.
Горбунов М. Цілюще коріння. К., 1995.

Публіцистика Б. І. Олійника

- Планета Поезія: Роздуми, статті, портрети. К., 1983.
Культурна спадщина народу. «Літературна Україна», 1987, 9 липня.
Зона моральної деградації, або Який берег «заповідніший».
«Культура і життя», 1989, 22 жовтня.
Мова — це голос народу. «Літературна Україна», 1989, 2 листопада.

- Криниці моралі та духовна посуха. К., 1990.
- Духовні домінанти часу. «Пам'ятки України», 1990, № 3.
- И увидел я зверя, или Два года в Кремле. Запоріжжя, 1992.
- Відступник, або Два роки в Кремлі. Ужгород, 1993.
- Культура — це грядуще нації. «Урядовий кур'єр», 1994, 11 квітня.
- Сатанізація сербів, кому вона потрібна? Сатанізація Срба, коме она треба? Белград—Београд, 1995.
- Моя триада — совість, сумління і честь, а уособлюється вона в Україні. «Демократична Україна», 1995, 21 жовтня.
- Найвищий суверен в Україні — народ. «Голос України», 1998, 16 грудня.
- Наше суспільство консолідує українська національна ідея. «Столиця», 1999, 22–26 липня.
- Хто наступний? К., 1999.
- Неперервність поколінь існує одвіку. «Культура і життя», 2000, 30 грудня.
- Я був державником і залишився ним. «Вісті», 2001, 11 січня.
- Чорнобиль. Третій ядерний удар. «Дніпро», 2002, № 5--6.
- Настав час по-новому осмислити модель глобалізації. «Персонал», 2003, № 3.
- Не діждуться. «Дніпро», 2003, № 9–10.
- Інші статті, есе, інтерв'ю, виступи — див. Публіцистичні твори.
В кн.: Борис Ілліч Олійник: Біобібліографічний покажчик. К., 2005.

Література про творчість Б. І. Олійника

- Льницький М. М.* Таємниці музи: Літературно-критичні статті. К., 1971.
- Льницький М. М.* На спокій права не дано: Поезія Б. Олійника. К., 1980.
- Брюгген В. О.* Близький берег долі: Літературна критика. К., 1981.
- Прісовський Є. М.* Лірика душі, доба героїчна: Літературно-критичні нариси. К., 1983.
- Федоровська Л. К.* По-земному — про високе: Літературно-критичний нарис. К., 1985.
- Моренець В. П.* Борис Олійник: Нарис творчості. К., 1987.
- Ключек Г. Д.* Поетика Бориса Олійника: Літературно-критичний нарис. К., 1989.

Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття. К., 1993.
Інші публікації, дослідження, розвідки — див. Матеріали до біографії.— Матеріали про творчість Б. І. Олійника.— Вивчення творчості Б. І. Олійника. В кн.: Борис Ілліч Олійник: Біобібліографічний покажчик. К., 2005.

Наукові та довідкові видання

Грінченко Б. Словарь української мови, т. 1–4. К., 1958–59.
Краткая литературная энциклопедия, т. 1–9. М., 1962–78.
Історія українського мистецтва, т. 1–6. К., 1966–70.
Словник української мови, т. 1–11. К., 1970–80.
Українська Радянська Енциклопедія, т. 1–12. К., 1977–85.
Шевченківський словник, т. 1–2. К., 1978.
Словник іншомовних слів. К., 1985.
Український Радянський Енциклопедичний Словник, т. 1–3. К., 1986–87.
Письменники Радянської України, 1917–87. Біобібліографічний довідник. К., 1988.
Українська Літературна Енциклопедія, т. 1–3. К., 1988–95.
Словник античної міфології. К., 1989.
Географічна енциклопедія України, т. 1–3. К., 1989–93.
Мифологический словарь. М., 1991.
Мистецтво України. Енциклопедія, т. 1. К., 1995.
Письменники України. Довідник. К., 1996.
Мистецтво України. Біографічний довідник. К., 1997.
Історія української літератури, кн. 1–2. К., 1998.
Юридична енциклопедія, т. 1–6. К., 1998–2004.
Словник іншомовних слів. К., 2000.
Российский энциклопедический словарь, кн. 1–2. М., 2001.
Шевченківські лауреати, 1962–2001. К., 2001.
Український орфографічний словник. К., 2002.
Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.— Ірпінь, 2002.
Войтович В. Українська міфологія. К., 2002.
Довідник з історії України. К., 2002.
Народжені Україною, т. 1–2. К., 2002.
Шевченко В. М. Словник-довідник з релігієзнавства. К., 2004.

Українська мова. Енциклопедія. К., 2004.

Письменники України. Біобібліографічний довідник. К., 2006.

Grande Dizionario Enciclopedico, v. 1–13. Torino, 1954–65.

Encyklopedia Powszechna, t. 1–4. Warszawa, 1973–76.

Encyclopædia Britannica, v. 1–30. Chicago—London—Toronto—
Geneva—Sidney—Tokyo—Manila—Seoul, 1979.

Dictionnaire des religions, v. 1–2. Paris, 1993.

Encyclopædia universalis, v. 1–23. Paris, 1996.

Nouveau Larousse encyclopédique, v. 1–2. Paris, 2003.

ЗМІСТ

ВІД УКЛАДАЧІВ	5
----------------------------	---

ПЕРЕКЛАДИ

З АБХАЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Іван Тарба

Я побачив живого поета	9
------------------------------	---

З АВАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Расул Гамзатов

Зарема. <i>Поема</i>	10
«Щоб вийти в бій...»	39

З АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Расул Рза

А можливо?... ..	40
------------------	----

Набі Хазрі

Безіменне	41
Про натхнення	43
У чеканні вірша	46

Джабір Новруз

Війна	48
В цьому краю	50
Гімни. <i>Поема</i> [Фрагменти]	52
Епітафія	57
На очах моя старіє мама	58
Мій світ	60
Я в гори піднявся	62

З БАЛКАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Кайсин Кулієв

«Як у дощовий холодний день...»	65
---------------------------------------	----

Пам'яті матері	65
«Ридає мати мертвого пілота...»	73
Тінь гори	73
Пісні старого ашуга	76
«В давньому Констанці дощ іде...»	80

З БАШКИРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сайфі Кудаш

Все одно — це не ти	82
Мої пісні	83
Нічні думи	83

З БЕНГАЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Рабіндранат Тагор

Кара. Балада	85
--------------------	----

З БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Пятрусь Бровка

Камінь	95
«Бомби, снаряди і гази шугають...»	99

Аркадій Кулешов

«Не гнівайсь, океане, як потраплю...»	99
«Порушивши тяжіння первородне...»	100
«Товариш соснам, короїдам ворог...»	101

Анатолій Велюгін

«Дрімотлива осіння листовія...»	101
---------------------------------------	-----

Ніл Гілевич

Пісню беріть із собою	102
Гостинець	103
«Люблю тебе, життя, коханням кривим...»	105
Вічний шлях	105
«Істина одвічна, як і світ...»	106
«У вік оцей, що розучивсь мовчати...»	106
«І хочу, а не можу уявить...»	106
«Весняний вечір...»	107
«Знаю: вже не вернусь я цим шляхом ніколи...»	107
«Гиля, гиля, віршенята, віршенята — пташенята!»	107
«З полів і луговин безмежних, з лона пуці...»	108

Пятрусь Макаль

Берега	108
Зустріч з Бахом	109
«Мої рядки — не східці у віки...»	111

Ригор Бородулін

«Вітчизно...»	112
«Як захлинається жайворон піснею...»	112
Батькові	113
Колиска	115
«Гнали рідним шляхом до полону...»	116
«Вагон товарний мулько струшує...»	117
Колос на камені. <i>Поема</i>	118
«Нема народів малих...»	122

Геннадій Буравкін

Двадцятий вік	123
«Нам вдома, бач, пісень замало...»	124
Спогад про нічліг	125
«Коли земля спокійно засинає...»	126
Небо і земля	128
«У лісах...»	132
Компроміси	133
«Хтось полює на синицю...»	134
«За все платив я повну плату...»	135
«У гаях лепече листя...»	136
«Вечорами на чужім узгірку...»	136

З БОЛГАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Йордан Мілев

Відлуння	138
Півень	139

Владимир Башев

Антени	140
Вік	141
Понеділок	143
Роздум	144

Захарі Іванов

Дорога	146
Одкровення	148
Покоління	149
Екзюпері	150
Діти	151

Пози	152
Вирок	152
Квітень, 1876	154
«На безсонні своїх матерів...»	154
«Селюки, ми не звикли носами клювати...»	155

З ВІРМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Ованес Туманян

Сако із Лорі. Поема	156
---------------------------	-----

Аветік Ісаакян

Пісні Алагязу. Поема	163
----------------------------	-----

Єгіше Чаренц

Епічний ранок	190
---------------------	-----

Ованес Шираз

«Мені б вознестися на камінь орлом...»	192
«Ти дитинства мого неохмарений обрій...»	192

Геворг Емін

«Сам не знаю — гублю я слід...»	193
«Такий багатий я на подив світу...»	194
Грядущому	195
Іспанська балада	196
Вірші про Гарсія Лорку	198
1. Скарга Лорки	198
2. Сон Лорки	199
3. Останнє слово Лорки	199
Над давніми рукописами	200
«Три дівчинки в траві...»	201
«Ну для чого тобі перемога, скажи?...»	202
Монолог із поеми «Лаура і Петрарка»	203
Руки твої	204
«Я хочу написать слова...»	204
«Коли, друже, не всміхнулась...»	205
Заблукалий сон	206
«Чом це, доню, ти скажи мені...»	207
«Мама моя так тихо говорить...»	208
«Кажі щоразу “добрий ранок” широко...»	209
«Коротших слів, ніж “так” і “ні”...»	209
«На руках тебе носять?...»	210
«Мій вірш...»	210

Арамаїс Саакян

Народ	211
-------------	-----

«Запізнюєтесь, хлопці, запізнюєтесь...»	212
Пішли, не прийшли...	212
Пам'ятник	213
Забувати не маємо права	214

З ГРУЗИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Карло Каладзе

Батько. Поема	215
---------------------	-----

Нодар Джалагонія

Наша вулиця	223
Плач каменя	224
«Роки стирають пензлем...»	226
Смерть дороги	227
Стіни комунарів	228

З ЄВРЕЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Йосип Бухбіндер

На якому б ти полі...	229
Як тільки відчую...	229
«А першого кохання не було...»	230
Кожен куц	230
«Був у мене голуб'ятник!..»	231

Матвій Талалаєвський

Передчуття весни	231
Совість	232
Доки я з вами...	233
Так жити хочеться!	233

Дора Хайкіна

«До вас, як в літа молоді...»	234
«“Дзінь-дзелень” — синиця прудко...»	235
Ялина в Ірпені	236
«Які б турботи маму не обсіли...»	237
«І щоразу, як пісня запрагне паперу...»	237
«Все більше схожою стаю на маму...»	238
Лічильник	238

З ІСПАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Федеріко Гарсія Лорка

Як Антоніо ель Камборьо був схоплений по дорозі в Севілью	242
--	-----

З ІТАЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Маріо Грассо

З циклу «Листи до Лорі»

«Я так боюсь тобі сказати ці слова...»	244
«Я вже од власної втомився втоми...»	244
«Комізо! Дитя моє, напевно, в світі...»	245
Ображені дерева	246

З КАЗАХСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Сагінгалі Сеїтов

Борг	247
------------	-----

З КИРГИЗЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Суюнбай Єралієв

Дерева	249
Земля предків	250
Зимова балада	252

З МАКЕДОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Славко Яневський

Пісня похованого солдата	255
Квіти	256
Голуб на барикаді	257

Євтим Манев

Погляд очей	258
Насмішка ворожки	258
Ліки забуття	259

З МОЛДОВСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Григорє Вієру

Молитва	260
Сон	260
Літанія для органа	261

Лієту Даміан

Оранка на папері	270
Рідня	270
За кам'яним столом	271

З ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Владислав Броневський

Вітряки	274
Шпик	275
До поезії	276

З РОСІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Валерій Брюсов

Олександр Великий	278
Жрець Ізиди	279
Наполеон	281
Вдоволенням	282
Перед маєм	283

Олександр Блок

Скіфи	286
-------------	-----

Микола Асєєв

Павлові Тичині [Фрагмент]	289
---------------------------------	-----

Микола Ушаков

Ода теодоліту	290
«На узліску в зеленій обнові...»	291

Леонід Вишеславський

Синоптик віщує пургу...	292
Скеля	293

Михайло Дудін

Пісня далекій дорозі. Поема	294
-----------------------------------	-----

Василь Федоров

«Віддам народу серце, руки...»	305
«З тих пір...»	306
«Ні в благодушності невдатній...»	307
Тим берегом	307

Михайло Луконін

На цьому полі	309
Обеліск	310
Гімн сонцю	312
«Не можна, певне, вірші так писать...»	313

Сергій Вікулов

Читаючи історію	314
Кінь Гая Калігули	316

Михайло Горбунов

Капіж	321
«Коли у крону б'є алярм грози...»	322
Морошка	322
Шевченко в Переяславі	324

Лев Смирнов

Давня магія	325
Безсмертна тінь	326
Цирк у дитинстві	327
Балада про волів	329
Балада про покликання	330
Війна	331
Увертюра сорок першого року. <i>Поема</i>	332

Юрій Воронов

З циклу «Блокада»

Пам'ять	345
Молодшому брату	346
Трое	347
Дорога життя	347
Сотий день	348
Похорон	349
У важкій палаті	349
Троянда	350
Січень сорок другого	351
Книги	352
В школі	352
Балада про музикантів	353
Обстріл	355
Камені	355

З циклу «Пам'ять»

«Нема блокади...»	356
«Незчулись ми...»	357
«Хай довіку...»	358
Вулиця Росії	358
«Тож забуття чи пам'ять!...»	361
«Час лікує...»	362
«Не забуду...»	363
«Знов холодний дріж...»	363
«І знов — бої...»	364

З циклу «Перехрестя»	
Міста	365
Передній план	365
«Підступність...»	366
«Бува...»	366
Моцарт	367
Майстер	368
«Інший хай собі плаче...»	370

Роберт Рождественський

Вірші про хана Батия	370
Гітара Гарсія Лорки	373
Монолог царя звірів	374
Тріщинка	377
Убили хлопця	378
Хіпі	380

ЗІ СЛОВАЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Маріан Ковачик

Координати	382
Орфей та Еврідіка	384
Глаголиця	384

З ТУРКМЕНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Керім Курбаннепесов

Через сто літ	385
«Такий одвіку білий світ...»	385
Істинний мужчина	386
Батьківське слово, мовлене про синового вчителя ...	386
Про поклони	387
«О, Гюльсанем — царівна між дівчат...»	388

З УЗБЕЦЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Зульфія

Кокчетау	389
----------------	-----

З ФІНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

Арво Туртійайнен

На могилах	394
Очі	395
Прощання з коханою	396

ПУБЛІЦИСТИКА

Шлях мій	399
Неперервність поколінь	406
Мова — це голос народу	424
Слово про славетних і знаних	429
... А міра все-таки — талант	503

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ Б. І. ОЛІЙНИКА	511
--	-----

КОМЕНТАРІ, ПРИМІТКИ	517
----------------------------	-----

Література, використана при укладанні розділу «Коментарі, примітки»	590
--	-----

НАУКОВО-РЕДАКЦІЙНА ПІДГОТОВКА
ДРУГОГО ТОМУ «ВИБРАНИХ ТВОРІВ»
БОРИСА ОЛІЙНИКА
ЗДІЙСНЕНА ПРАЦІВНИКАМИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО
ВИДАВНИЦТВА «УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ»
імені М. П. БАЖАНА

М. П. ЗЯБЛЮК	директор — головний редактор (керівник науково-редакційної підготовки видання)
А. Я. СЛОБОДЯНИК	заступник головного редактора (відповідальний за випуск)
Ю. Г. ПОПСУЄНКО	провідний літературний редактор
В. П. ДАНИЛЬЧУК	заступник відповідального секретаря (художня редакція)
А. Г. ОБЕРТИНСЬКИЙ	технічний редактор
Л. І. КОЖУШКО	редактор (звірка)
Т. А. ПАНИМАТЧЕНКО	старший оператор (комп'ютерне складання)
О. Є. КОЧУБЕЙ	верстальник
А. М. ЗУБАР	бібліограф
О. Ф. МАЙБОРОДА	завідувач наукового архіву

Літературно-художнє видання

***Бібліотека
Української Літературної Енциклопедії
вершини письменства***

Ідея

М. П. ЗЯБЛЮКА, Д. В. ПАВЛИЧКА,

А. Я. СЛОБОДЯНИКА

БОРИС ОЛІЙНИК

*Вибрані твори
у двох томах*

Том другий

ПЕРЕКЛАДИ

ПУБЛІЦИСТИКА

Укладачі розділів «Переклади», «Публіцистика»,
коментарів і приміток

А. Я. СЛОБОДЯНИК, М. П. ЗЯБЛЮК, М. В. ЛУКІВ, Д. Г. ЯНКО

Науковий редактор-консультант

Д. В. ПАВЛИЧКО

Упорядник-редактор

М. П. ЗЯБЛЮК

Художнє оформлення серії

М. І. СТРАТИЛАТА

Ілюстрації

В. Є. ПЕРЕВАЛЬСЬКОГО, М. І. ОМЕЛЬЧУК

Фотопортрети (т. 1–2)

В. В. ЛАРИНА

Макет

В. П. ДАНИЛЬЧУКА

Здано до складання 20.III 2006. Підписано до друку 21.X 2006.
Формат 84 x 108 ¹/₃₂. Папір офсетний №1. Гарнітура Гарамонд С.

Друк офсетний. Ум.-друк арк. 32.

Обл.-вид. арк. 32,2. Тираж 5000. Зам. № 6–885.

Всеукраїнське державне спеціалізоване видавництво

«Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана.

01030, м. Київ-30, МСП, вул. Б. Хмельницького, 51-А.

Т/факс 234-59-82, т. 235-61-62, 234-80-25

Тираж виготовлено ВАТ «Поліграфкнига».

03057, м. Київ, вул. Довженка, 3

Олійник Б. І.

- О54 Вибрані твори: у 2 т. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії: вершини письменства) / Редкол.: Павличко Д. В. (голова), Зяблюк М. П. (заст. голови) та ін. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2006.

ISBN 966-7492-33-8

Т. 2: Переклади. Публіцистика / Укладачі Слободяник А. Я., Зяблюк М. П., Луків М. В., Янко Д. Г.; Худ. оформлення серії Стратілата М. І. — 608 с.

ISBN 966-7492-35-4

У другому томі вміщено переклади із зарубіжної поезії, здійснені Б. І. Олійником, а також його публіцистичні твори, написані у різний час. Читач має можливість ознайомитися з перекладацьким хистом українського митця, відчутти силу і неповторність його публіцистичного слова.

ББК 84.4УКР6

БИБЛИОТЕКА УЛІЕ:

БЕРШКІМІ

ІІІСЬМЕРІСТВА

БІБЛІОТЕКА УЛІЕ:

ЖИВІЦЬКО
БОГДАНОС

2